BARBU DELAVRANCEA

BARBU DELAVRANCEA

O P E R E

II

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie
de
EMILIA ȘT. MILICESCU

S C R I I T O R I   R O M Â N I

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
B u c u r e ș t i,   1 9 6 5

DOMNUL VUCEA

Auzisem eu de turci, de muscali și de nemții cu coadă; ziua, la miaza-mare, îi vedeam înaintea ochilor cu paloșe late, cu sulițe lungi, călări pe cai, sărind gardurile mahalalei, ca și cum ar fi sărit o dîră de bou; îi vedeam robind roate de copii și de muieri, lăsînd în urma lor jale și nori groși de pulbere.

Dar oricît m-ar fi spăimîntat și fericit lumea basmelor ș-a poveștilor, cînd mi-aduceam aminte că de la S-tă Mărie o să trec la Școala domnească, din coloarea de negru[1], uitam și de turci, și de muscali, și de nemții cu coadă, și de „țara cocorilor".

Mă apropiam cu gîndul, sfiicios, tremurînd, d-acea vestită școală, ca de un urs împăiat, gata să fug. Mi-era frică și mi-era dragă. Și mi-era dragă fără să bănuiesc nici cum e, nici unde e.

Două lucruri aflasem: că e „domnească", iar nu cum era a noastră din curtea bisericii, și că dascălul e „profesor", trebuind să-i zici „Domnul", iar nu cum îi ziceam noi, la al nostru, „Nea Nicuță".

De pe la Sîn-Petru eu îmi luam ghiozdanul, îi treceam băierile pe dupe gît și colindam pe aceleași cărări din grădina noastră, zicînd că am plecat la Școala domnească. Uneori îmi legam de mijloc, c-un crîmpei din frînghia mamei, tăiat pe furiș, și pe Grivei, și-l luam cu

[1] Sectorul II Negru, în trecut, una din cele patru unități teritorial-administrative în care era împărțit orașul București.

mine. Cînele căsca de căldură, repezea capul dupe muște, clănțănind dinții.

Eu îi vorbeam de Școala domnească:

— Hai, măi Grivei, măi, nu fi leneș. Acolo e școală, nu glumă... profesor mare și învățat, iar nu ca Nea Nicuță, care se încurcă cînd zice cazania... Măi Grivei, este așa de grozav profesorul că, d-ai vrea, chiar și tu ai învăța carte... Ci lasă muștele, nu fi prost... Să-i zici „Domnul" că, de nu, îți mănîncă coada... Și să nu scoți limba d-un cot, că-ți mănîncă și urechile, bunătat' de urechi, măi Grivei, măi...

Cîte nu spuneam și pisicii! Parc-o simț și acum, ghemuită în sîn, caldă și moale. Torcea, cu capul pe gura cămășii, cu ochii leneși și galbeni.

— He! he! Martinico... hai la Școala domnească, că sînt profesori buni... Să nu-ți fie frică... Dacă ai învăța adunarea, îți dă un șoarice... la scădere îți dă doi ... la fracții te face împărăteasa șoaricilor... Dacă nu te-i sili, să știi, dragă Mărtinică, că te ia de coadă, te învîrtește de trei ori și-ți crapă fierea de pămînt...

Voiam să sperii pisica. Pisica, sfîrr-sfîr, închidea pleoapele leneș și nepăsător, iar mie îmi treceau fiori reci d-a lungul spinării, căci eu credeam pe profesor atît de mare, că mi-l închipuiam mai mare și mai tare ca tata chiar... Doamne, dar dacă, în loc să ia pisica de coadă, m-o înhăța pe mine d-un picior?...

Se ducea chieful pe copcă, și mă întorceam acasă, înșirînd pisicii vorbe de mîngîiere:

— Lasă, Mărtinică, nu fi fricoasă că Domnul e bun... nu bate la palmă... nu pune în cîrcă ca să tragă la spete... nici nu te-așterne cu tălpile la falangă, ca Nea Nicuță, cînd bea ce-a strîns cu discul.

Mai erau cinci zile pînă la Școala domnească. Toate lighioile din curte aflaseră că va să mă duc la o școală mare. Cînele, pisica și cei patru cai ai tatii știau pe de rost cum trebuie să fie în ochii Domnului: nici unul nu s-ar fi dus fără botini în picioare, căci desculți nu i-ar fi primit decît Nea Nicuță, c-un sfanț pe lună.

Noaptea visam școala: un palat mare, mare și frumos, ca în basme, cu porți de fer, cu geamlîcuri, cu uși de cleștari, cu ziduri văpsite ca niște icoane, și mai împodobite decît steaua lui Nea Nicuță, încondeiată de Burghelea, zugrav vestit, căruia îi frecam văpselele între pietre numai ca să mă uit la el zile întregi cum din nimic scotea sfinți, îngeri, draci, cai[1] și balauri.

Veni și ziua de Școală domnească.

Abia se luminase. Mă deșteptă frate-meu, care învăța la o școală și mai naltă, și citea pe cărți cu oameni cu pantalonii scurți și umflați, cu pălării mari, cu funde la ciorapi, cu săbiile mai mult scoase decît în teacă. Mi-aduc bine aminte că unul sărea de la al cincilea cat, și c-o mînă își ținea pălăria. Grozav îi era de pălărie!

De la Nea Nicuță apucasem să citesc pe silabisite. Frate-meu mă învățase să citesc ca pe apă în cartea de citire. La „cînd cu ciuma lui Caragea, se răspîndeau orășenii prin sate și sătenii prin pustii", nu m-ar fi oprit nimeni din turuială. O ziceam dintr-o răsuflare. Ba uneori uitam să întorc foile și tot nu făceam greșală. Frate-meu mă mai învățase cele patru socoteli și fracțiile. Ce știam mai bine era tabla lui Pitagora. Mă învățase și istoria cu șase domni vestiți: Radu Negru, de care aș fi jurat că fusese român neam de arap; Mircea cel Bătrîn, în capul meu, se încurca în barbă; Alexandru cel Bun, ala vodă, vezi; Ștefan cel Mare de care rîdeam să mă prăpădesc, gîndindu-mă că fusese așa de pitic că aprodul Purice se pusese piuă ca el, Ștefan cel Mare, să încalece calul; Mihai Viteazul mă făcea să tai cu nuiaua vîrfurile de știr și de urzici cînd îl spuneam pe dinafară; și, în sfîrșit, Constantin Brîncoveanu mă făcea să plîng de cîte ori îl tăiau turcii pe el și pe coconii lui.

Și spunea c-o să mă scrie d-a dreptul în clasa a treia.

Mă deșteptă.

Tresării. Îmi tîcîia inima.

Și-mi zise:

— Să nu-ți fie frică. Să spui tare și deslușit.

[1] În textul de bază: *draci, ca și*; corectat cf. ed. 1892.

— Tare... da...

Și nu vedeam înaintea ochilor de frică.

— Și deslușit.

— Și deslușit...

— Să nu tremuri.

— Să nu tremur...

Și mie-mi clănțăneau dinții în gură.

Mă îmbrăcai: mă spălai cu apă rece; mă încălțai cu niște pantofi noi; mama mă pieptănă și mă sărută pe frunte, așa că o pricepui... „Să nu-ți fie frică, să nu mă dai de rușine"...

Știam eu în cîte feluri săruta mama: altfel de eram bolnav, altfel cînd o ascultam, altfel cînd învățam lecția, altfel de plîngeam și voia să mă împace, și cu totul altfel mă sărută cînd mă trimise la Școala domnească.

Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele. Inima îmi zvîcnea cum îmi zvîcnea cînd alții se încercau să-mi ia zmeul de coadă.

Și tocmai departe, dincolo de S-tu Ștefan, frate-meu se opri și-mi zise:

— Aici e școala.

Școala!...

Mi se opri răsuflarea. Făcui ochii mari. Nu-mi venea să crez. Aceea să fie Școala domnească? Niște case lungi, pitici și dărăpănate. Dar n-avea porți înalte de fer, căci n-avea de loc. În fața școlii, o veche pivniță, plină cu gunoi; în jurul ei, o curte mare cu bălării.

Așa case văzusem și eu.

Frate-meu mă lăsă în curte. O sumedenie de copii țipau, se zbeguiau, săreau într-un picior la șodron, se jucau cu sîmburi de roșcovă și cu nasturi.

Poi așa școlari mai văzusem și eu!...

De nu m-ar trînti... Și iacă, frate-meu mă luă de mînă și-mi zise încet:

— Să mergem în clasa a treia. Directorul mi-a dat bilet să te înscriu.

Cînd intrai în clasă văzui o vergea lungă, galbenă și lucioasă, rezemată de masa profesorului, a Domnului. Domnul — un om nalt, slab, cu barba rară și înspicată.

Domnul era încruntat și galben.

Domnul striga pe băieți c-un glas ascuțit.

Băieții stau ca sfinții în bănci. Vro trei, cu urechile roșii și aprinse ca focul, în genuchi, lîngă o tablă neagră; lăcrîmile le picurau în cărțile deschise și aduse la vîrful nasului.

Vergea, lăcrîmi, urechi roșii, Domn uscat și nalt... Să dusese curajul!... Dîrdîiam. Și frate-meu, după ce vorbi încet cu profesorul, îmi șopti:

— O să te asculte, să spui tare și deslușit.

Și plecă. Îmi venea să mă iau după dînsul. Și n-am plîns, nu de rușine, ci de frică.

Domnul se uită la mine cu niște ochi osteniți. Intrasem în pămînt. Cînd deschise gura, mi se păru că mă și înghite.

— Ei... băiete... de cîți ani ești?

— De opt... am împlinit la Sîn-Petru...

Glasul îmi tremura ca și cum mi-ar fi bătut toaca pe beregată.

— Știi să citești?

— Știu...

— Scoate *„Lectura"*.

Bag mîna în ghiozdanul făcut de mama dintr-o foaie de cuadrilat și scot *Lupul și mielul*. Așa ziceam noi cărții de citire, fiindcă începea cu: *Lupul și mielul*...

Ceru și el o carte ș-o deschise.

Mie-mi juca cartea în mîni și-mi jucă pînă căzu jos. Băieții rîseră.

Mă plecai să iau cartea. Domnul strigă așa de tare „tăcere!", că încremenii cum eram, adus de mijloc.

— Ia-ți cartea! Deschide-o la foaia 50 și citește!

Luai cartea. O deschisei. Eu o întorceam la foaia 50, ea se întorcea la foaia 80, la *Ciuma lui Caragea*. La 50 era *Tentația*.

— Cì zi odată, motologule!

Eu, de frică, începui:

— Tentația!...

Cartea se deschise la foaia 80; și eu, trage-i tare și deslușit:

— Cînd-cu-ciuma-lui-Caragea-se-răspîndeau-orășenii-prin-sate-și-sătenii-prin pustii...

Şcolarii pufniră de rîs.

— Dăstul, văd că ştii. Ce-ai învăţat la aritmetică?

— Adunarea, scăderea, înmulţirea, împărţirea şi fracţiile vulgare cu adunarea, scăderea, înmulţirea şi împărţirea lor.

— Cît fac 25 de măgari şi cu 15 boi?

Mă gîndii eu, mă răzgîndii. Îmi dam cu socoteala: asta nu e adunare, că frate-meu îmi da să adun tot lucruri de un fel, şi aşa zicea el că este adunarea. Ei, trebuie să fie înmulţire. Dar frate-meu ar fi fost mai bun, mi-ar fi spus cît a dat pe un măgar şi pe un bou, ca să pot spune cît *fac* toţi la un loc. Dacă văzui că nu se poate altfel, mă hotărîi să răspund:

— Domnule, nu pot face socoteala pe măgari şi pe boi, că tata n-are decît cai... la cai m-aş pricepe...

Eu ştiam că tata cumpărase un cal, pe Micul, cu 200 de lei.

Domnul rîse, şcolarii pufniră, pe mine mă podidiră lăcrîmile.

— Fie şi pe cai. Ei, acum să te văz!

Mă duc la tablă; iau tibişirul; îl scap de vro trei ori din mînă şi încep să socotesc măgarii şi boii în cai, pe preţul Micului, adică pe 200 de lei. Adun 25 de măgari cu 15 boi, înmulţesc suma cu 200 de lei şi mă întorc spre profesor. El se uitase în jos şi nu văzuse nimic din socoteala mea.

Tuşesc bine şi strig:

— Opt mii, Domnule!

Rîzi Domnul, şi rîzi, şi rîzi! Cînd se potoli, zise, privind în tavan:

— Auzi, 25 şi cu 15 să facă 8 000! Monitor general, ia-l şi du-l în clasa a doua!

Monitorul general mă înhăţă de mînecă şi mă scoase pe uşe afară. Pe drum îmi spuse: „Te-a dat îndărăt".

Dupe cîteva învîrtituri, deschise o uşe. Intrai în clasa a doua şi dădui cu ochii de un profesor cu barba albă.

— Domnule Vucea, pe dumnealui l-a ***dat îndărăt*** domnul Petran.

— Ha, ha, tătarul, îndărăt tătarul... ha, ha, tătarule!... bine, tătarule!...

Așa încăpui eu pe mîna *Domnului Vucea.*

Dupe o lună de zile înțelesesem rostul învățăturii și cunoșteam bine pe domnul Vucea.

Mulți ani l-am visat. Chiar acum îl văz înaintea ochilor.

Scund, grăsuliu, cu părul mărunt și încăruntit, cu barba ascuțită, potrivită din foarfecă, mai mult albă, și albă ca zăpada în vîrful ei netezit; niște ochi verzui, mici și repezi; o față gălbuie, curată și fără pic de sînge. Iarna să cocoloșea într-o bundă cu blană lățoasă, vara însă îți rămîneau ochii la el de frumos ce era îmbrăcat: haină albăstrie, pantaloni negri, jiletcă de dril năutiu, călcată și lustruită, un lanț de aur, gros ca pe deget.

Și ce curat! Își ștergea ghetele cu batista, dădea necontenit bobîrnace gunoaielor de pe haine, și dupe bobîrnac sufla de trei ori, scurt și repede, și dupe ce sufla făcea din gîtlej: „hea, hea".

Dar cînd mergea, Domnul Vucea nu era de fel ca ceilalți oameni. Ne uitam la el de departe. Pășea iute, mărunt, ușor, ca un șoarice, și scuipa în urmă cînd trecea pe lîngă murdării; dacă era noroi, călca din peatră în peatră, tot în creștetul pietrelor, scuturînd picioarele ca o pisică. La ușea cancelariii își coprindea barba în mîna dreaptă, ș-o netezea, ridicînd buza de dasupra în sus, ca și cum ar fi mîrîit; mustățile și le clănțănea între degete; deschidea mîna, sufla într-însa, tușea și intra pe ușă binișor, fără să i s-auză pașii.

Lecțiile mergeau strună. Nu învăța nimeni nimic.

Clasa avea șaisprezece bănci; băncile aveau șaisprezece „primi" și șaisprezece „monitori"; peste monitori erau trei „monitori generali": doi de învățătură și unul de „ordine". „Generalii" ascultau pe „monitori"; „monitorii" ascultau pe „primi"; „primii" ascultau pe școlarii fără grad. Școlarii dau „interes" primilor, primii monitorilor; monitorii ungeau pe generali; iar generalul de ordine, care nu punea note la învățătură, ci numai

însemna, cu o cruce, cu două și cu trei, pe cei ce nu sta smirna, cînd îi venea lui poftă „să se auză musca în tavan“, lua ce putea de la monitori, primi și școlari. Generalii băteau pe toti; monitorii, de la primi în jos; primii, pe școlari; școlarii să tîrnuiau între dînși.

Pentru nota „rău“ nu dădeai nimic; pentru „binișor“: pîne, brînză, măsline; pentru „bine“ făceai bogaciul, simitul și plăcinta pe din două; pentru „prea bine“, pe lîngă celelalte, mai dăruiai arșice și condeie de fer noi; pentru „foarte bine“, ceva gologani, mai ales din banii noi cari tocmai p-atunci ieșiseră; „eminențele“, „eminența mică“ (e) și „eminența mare“ (E), cu ajutorul băncuțelor și a jumătăților de sfanț.

Generalii arătau monitorilor să învețe „d-aici și pînă aici“; monitorii, primilor; primii, școlarilor.

De obicei, Domnul Vucea, cînd intra în clasă, noi fiind toți cu ochii pironiți în carte, începea să cerceteze notele. Pe „binișor“ îi trăgea de urechi, lui „rău“ îi trăgea la palmă cu linia lată, cu nuiaua sau chiar cu linia în patru muchi cînd să făcea foc.

Oh! atunci era nespus de rău! Se scărpina în barbă, repede de nu i să vedeau degetele, și poruncea fără milă:

— Dă-i zece tătarului, dă-i zece!... ha! tătarul!... zece!... cinci cum o fi și cinci pe dungă!

Generalii trăgeau strașnic. De cîte ori auzeam „jart“, auzeam și „aoleo“! Inima noastră, cît puricele, dodată să umfla și ni se poticnea răsuflarea.

Mi-aduc aminte că odată am strîns ban cu ban, din ce-mi da mama, pînă am făcut o jumătate de sfanț. Două săptămîni nu luasem decît binișor și rău. M-a zguduit de urechi, mi-a tras la palmă, iar în ziua cînd era să ajung la linia în patru muchi, la „cinci cum o fi și la cinci pe dungă“, am dat monitorului o jumătate de sfanț. În ziua aceea mi-a dat: *foarte bine*, *eminențe mici* și *eminențe mari*.

Domnul Vucea, văzînd așa minune, s-a scărpinat în barbă ș-a rîs, un rîs necăjit.

— Ha, tătarul, vezi, tătarul, cînd vrea învață tătarul, dă-i trei pe dungă că *poate și nu vrea!*

Lunea la Domnul Vucea, era de *spus*. Spusul era cronica mahalalelor. Vucea sta pe catedră, cu capul rezemat în mîni, coatele pe catedră. Un școlar repezea mîna în sus, cu două degete întinse.

— Ha, ce este?... S-a întîmplat ceva?

— E de *spus*, Domnule Vucea.

— Bine, tătarule... spune, tătarule!

Și începea.

— Un geambaș da la praștie un cal neînvățat; un copil mic, jucîndu-se și nebăgînd de seamă, a intrat în aria calului; calul l-a călcat în picioare și l-a făcut praf; pe copil l-au ridicat mort, cu capul zdrelit și leoarcă de sînge.

Domnul Vucea se cutremura, se îngălbenea și, încheindu-se la haină, zicea:

— Ha... tătar de copil!

Se scula altul și începea.

— Lîngă noi au călcat hoții. În casă erau cinci copii. Doi dormeau cu mă-sa și trei cu tat-său... Mi-e frică să mai spui, domnule Vucea...

Vucea, tremurînd, întreba:

— Pe copii i-au omorît?

— La trei le-au tăiat capul cu satîrul... celorlalți le-au băgat pumnul pe beregată...

— Oh!... tătarii!... Dar pe mumă?

— Mumei nu știu ce i-au făcut... ș-au strîns-o de gît cu ștergarul...

— Vezi, tătarii!... Ce i-or fi făcut?... Ș-au omorît-o blestemații... dar pe bărbat?

— Pe el l-au jupuit de la tălpi pînă la creștet, apoi l-a dumicat bucățele și l-au făcut morman în mijlocul casei; în vîrful mormanului i-au pus capul cu dinții rînjiți...

— Oh! Oh!... cu dinții rînjiți!... Pripășel, vin-aici, ticălosule!... Vin-aici!

Pripășel era cățelușul lui creț, de care nu se despărțea.

— Vin-aici! striga Domnul Vucea, și începea să se plimbe prin clasă.

Și al treilea se scula, că el știe una „mai frumoasă“. Apoi venea al patrulea ș-al cincilea, cu scorneli cari mai de cari mai încornorate.

Suna de ieșire. Rugăciunea. Să mîntuia clasa.

Dupe prînz, tot lunea, era cercetarea vestmintelor ș-a pălăriilor. Vestmintele să fi fost curate și cîrpite. Pălăriile și căciulele cu băieri pe dupe gît, atîrnînd pe spate.

Domnul Vucea ne lua pe rînd. Dupe el mergeau cei trei generali: unul cu nuiaua, altul cu linia lată și cel mai înfiorător, cu linia în patru muchi.

Pînă să cerceteze pe toți, pînă să facă morală unora și pînă să bată pe cei de cuviință, clopotul suna de ieșire. Cu toții săream în picioare. Un general zicea *Împărate ceresc*, *Crezul* și *Lumină lină*. Domnul Vucea umbla binișor și pe furiș cu nuiaua în mînă, ca să umfle pe cei ce n-ar fi stat drepți și smeriți înaintea lui Dumnezeu. Și adeseaori, cînd ajungeam pe la „și iarăși va să vie să judece viii și morții", s-auzea cîte un: „jart, trosc, pleosc, aoleo! ha! tătarule!"

Iacă lecțiile de lunea.

Joia dupe prînz nu învățam, era odihna tradițională de la mijlocul săptămînii. Dimineața era ordinea și *învățătura practică*. Domnul Vucea, însoțit de generalii armați, întreba pe fiecare în parte o sumedenie de lucruri cu răspunsurile lor știute de mai nainte.

— Cum trebuie să vie școlarul la școală?

— Cu lecțiile învățate.

— Cum trebuie să stea școlarul în bancă?

— Drept, cu căciula pe spate și cu ochii pe carte.

— Cum trebuie să meargă școlarul pe uliță?

— Liniștit, să nu asmuță cînii, să nu înjure și să nu se bată.

— Cîte *nații* sînt în Principatele Unite?

— Mai *multe*, dar *cei* mai mulți și mai deștepți sînt *cei* patru milioane și jumătate de români, căci românul păcălește pe toți ceilalți, pe turc, pe muscal, pe neamț, pe tătar, pe popă și pe țigan.

— Cum deosebește românul pe grec de român?

— Îl pune să zică: „retevei de tei, miriște de mei".

— Și cum zice grecul?

— Pițigăindu-și buzele, pelticind și stropind, zice: „retavela tela tin de la miliste mela".

Se isprăvea și cu joia.

Puneam cărțile în ghiozdan, ne rugam pentru „minte, învățătură și sănătate, părinți și profesori“ ș-o tuleam la poarcă, la arșice și la zmeu.

Sîmbăta era *rînduiala de duminică*. Mînele, obrajii, urechile, gîtul și părul să fi fost spălate cu săpun, iar unghiile tăiate. Începea inspecția de dimineață. La palmă îți trăgea cu linia, peste obraji *lipea cîteva tătarului*, de urechi te *încălzea*, de păr te *da cățeaua*, la ceafă *burdușea pe tătar*.

Cu unghiile era învrăjbit rău.

Dacă nu erau bine tăiate, făceai mîna puică, strîngînd degetele floare, cu unghiile în sus, apoi, cu linia în patru muchi, *judeca puica tătarului*. Și era judecată grea, că țipam ca din gură de șearpe. Iar Domnul Vucea, jucînd pe picioare și scărpinîndu-se în barbă, ca și cum ar fi cîntat p-o chitară, rîdea, clipea repede și zicea mereu:

— Fă puică, tătarule!... Iată cum zvîcnește tătarul... parcă-l omori... Dă-i bine, general! Mai una... mai cinci...

Și în loc să scază, suia mereu, de ce strigai mai tare.

Marțea, mercurea și vinerea.

Scotea pe un general la tablă ori la hartă. Monitorul general bolborosea capitalele cîtorva județe, făcea pomelnicul părților de cuvînt, încurca pe tablă un caz de înmulțire, la al cărui sfîrșit n-ajungea niciodată.

Domnul Vucea căsca, se freca la ochi, se scărpina în barbă, pînă i se ura.

— Destul, tătarule... Văz că știi... Bine, tătarule... Acum să prindem un tătar... Treci la loc. „Cuvîntul de ordine.“

Monitorul general striga cu glas tare:

— Ochii pe carte, gîndul la lecție, liniște *profundă* și făr' de mișcare. *Cinci dintr-o dată și oprit!*

„Cinci dintr-o dată și oprit“ însemna că cel ce va mișca o mînă sau va întoarce capul cît de puțintel va *mînca* cinci nuiele la palmă și-l va închide la arest pînă noaptea.

Toți încremeneau cu ochii în carte.

Domnul Vucea închidea ochii. Să prefăcea că doarme (uneori dormea cumsecade). Își rezema capul în mîni, acoperindu-și fața cu degetele resfirate, ca să *prindă vrun tătar*.

Dupe un ceas de amorțire tîmpită, ne apuca amețeala. Ne auzeam răsuflările.

Ideea d-a nu mișca ne obosea și capul începea să ne tremure. Locul unde fundul țestii să înjugă cu șira spinării ne durea. De era vară, nădușeala începea să ne curgă pe obraji și pe dupe urechi, în jos, d-a lungul gîtului. Cu neputință ca cei mai slabi să nu miște o mînă, un picior; sau, gîdelați de șiroaiele de nădușeală, să nu vrea să se șteargă.

Dăstul!

Nelegiuirea se pedepsea.

Domnul Vucea tresărea vesel de pe catedră, se scărpina în barbă și striga mulțumit:

— Ha, tătarul! Am prins un tătar! General de ordine, cinci și oprit!

Cînd nu era *prinsul* era *pîrîtul de arșice*.

— Ei, ce drăcos mai are arșice? întreba Domnul Vucea.

Și copiii, unii răi, alții din prostie, începeau:

— Cutare a *spălat* pe cutare de zece capre ș-o mială.

— Ha, tătarul!...

— Cutare are un ciorap plin de solbe.

— Ha, tătarul!...

— Cutare are cinci ichiuri plumbuite, trei din dreapta și două din stînga.

— Ha, tătarul!...

— Cutare a făcut un „pui-de-giol" de douăzeci de capre

— Ha, tătarul!...

Și pe toți îi însemna. A doua zi trebuia să aducă ichiurile, caprele, mielele și solbele lucioase, căci altfel ar fi mîncat la palmă dimineața, dupe prînz, în toate zilele, pînă le aducea. Cel care n-avea atîtea arșice plîngea la mă-sa și la tat-său ca să-i dea parale și să cumpere cîte îi lipsea.

Dupe ce Domnul Vucea umplea cu oase toată cutia de la catedră, venea mezatul.

— Ei, acum să vedem, cum se vînd „gioalele"?

Şi noi, gata:

— La S-tu Ştefan, trei capre ş-o mială la trei parale.

— La Olteni, patru capre.

— La Delea-Nouă, trei.

— La Lucaci, trei ş-o mială.

— La Troiţă, ichiurile p-un firfiric.

Domnul Vucea împărţea comoara la care jinduiam cu toţii. Însemna ce da fiecăruia, şi în timp de trei zile trebuia să-i aducem banii. În ziua cînd primea paralele ne bătea fericea... nu bătea pe nimeni!

Dar cînd perdea pe Pripăşel... ce noroc pe unii mai mari!

Cîte zece se sculau să spuie că bănuiesc ei cam pe unde să fie Pripăşel.

— Eu ştiu o căţeluşe în cutare uliţă...

— Şi eu alta frumoasă, pe dincolo...

— Eu, una albă şi creaţă, a unui doctor...

— Ha, tătarul, e crai ticălosul! Să mi-l găsiţi, că mîhnesc pe cocoana... (Cocoana era femeia lui.) Ce crai de tătar!... Mic ş-al dracului...

Şi îndată plecau cîte zece dupe Pripăşel, dar numai din cei mari şi cari dovedeau că au bani să cumpere salam, şuncă şi cîrnaţi, ca să poată momi pe Pripăşel.

Dar şi noi, cei mai mici, aveam partea noastră.

În timpul verii, pe căldură şi zăpuşeală, Domnul Vucea asuda mult. Şi ţinea la viaţă ca un pusnic la Dumnezeu. Ne trecea pe toţi într-o odaie — clasa noastră avea două odăi despărţite la mijloc c-o uşe — se dezbrăca, scotea cămaşa şi trimetea pe unul mai mic să i-o usuce la soare. Trebuia să-i întindem cămaşa numai pe pelin, că altfel „cinci dintr-o dată şi oprit".

Într-o zi mă trimese şi pe mine. Mărturisesc păcatul. Am trecut pe la putina cu apă şi i-am trîntit pe cămaşe două căni, pline, rase. Pînă la patru n-a fost cu putinţă să se usuce. Şi m-am plimbat de la cămaşe la Domnul Vucea, spunîndu-i într-una:

— Nu se usucă, Domnule, e asudată rău.

Domnul Vucea n-avea slugi. Afară de bucătăreasă, slugi eram noi. Pe cei săraci și neîmbrăcați *nemțește* ne înșirase pe *lista tîrguielii.*

Cînd ne-a rînduit la piață și la băcănie a strigat catalogul.

— Cutare!

— Aici!

— Ha, tătarul... nu e bun... cade cu coșnița...

Nu era bun.

Firește că nu.

Era voinic, sănătos, rumen la față, dar cu peliță subțire, mîni albe, pălărie de pai, frumos împletită și ghete lustruite.

— Cutare!

— Aici!

— Bine... Bravo tătarul, bun!... pe listă.

Bun! Slab și galben. Cizme groase și mari. Zdrențăros și cu mîni crăpate.

— Cutare!

— Aici!

— Prost!... Gură-cască... Uită-coșniță... Prost!

Așa. Prost! Cu haine fumurii de vînător, găitănate cu verde, cu pantaloni scurți și cu cizme de lac. Copil de moșier. Pe vreme rea venea cu trăsura la școală. Și, ciudat, aceștia nu erau buni nici pentru „cinci dintr-o dată și oprit".

Cei goi, cei flămînzi, cei din marginea orașului, cei orfani, cei umiliți, cei bătuți — la coșniță.

Ne alegea doi-doi. În fiece zi cîte o pereche nu venea la școală decît ca să strige: „aici — aici — de rînd la piață". Și plecau acasă la Domnul Vucea, în Lucaci. Dupe ce tîrguiau, cocoana îi oprea toată ziua la deretecatul casei, bătutul saltelelor și măturatul curții.

Și ce lucruri bune tîrguia Domnul Vucea din gura pieței! Cum le mîncam cu ochii, înghițind în sec! Jimblă caldă de la „Ochi-Albi", albă, prăjită și cu coltuc revărsat. Mirosul, și făcea paralele! Dar salamul, dar costița afumată, dar halvaua, dar migdalele, dar calupurile de *ciucalată*, dar alunele mari și năutul prăjit, dar stafidele galbene și curmalele din cutii! Pe toate le duceam la încheietura cotului. Și cît erau de bune,

că mie-mi lăsa gura apă, atît erau de grele. Şi o dată n-a zis Domnul Vucea: „Na şi ţie una, tătarule!“

Ce mă chinuiau, din piaţă pînă la cocoană, erau jimbla, salamul, alunele şi migdalele. Eu întorceam capul de la coşniţă, dar jimbla şi salamul miroseau, iar alunele şi migdalele sunau. Erau vii. Jimbla şi salamul mă luau de nas; migdalele şi alunele mă luau de urechi; toate mă întorceau spre coşniţa în care purtam greutatea unei fericiri străine.

Să fi furat?

Oh! tăceţi!...

Nu ştiţi de cîte ori m-a chinuit acest gînd.

Şi nu m-a oprit morala creştină. Eram sigur că Dumnezeu ar fi ţinut cu mine. Dar de unde ştiam eu ce însemna băcanul într-un catastiv mic?

Şi n-aţi cunoscut pe cocoana. Naltă, subţire, slabă şi cu nişte ochi... Doamne, ce ochi! Ce ochi ascuţiţi şi cum îi jucau în cap! Ochii ei, de m-ar fi ţintuit un sfert de ceas, mi-ar fi găurit fruntea ş-ar fi trecut pe dincolo.

Cum îi aducem coşniţa, deschidea catastivul, citea în gînd, mişcînd buzele, apoi se uita la mine: la mîni, la gură, la sîn, la buzunare. Mi se părea că mă dezbracă, că-mi scutură albiturile, rînd pe rînd, una dupe alta. Dupe cum ne deprinsese să fim — laşi, mincinoşi, pîrîtori, leneşi — ne-ar fi fost uşor să furăm, dar ochii cocoanei erau mai neînduraţi ca morala creştină.

Eram sigur că ochii ei, dintr-o aruncătură, cîntăreau salamul şi numărau alunele şi migdalele!

Ce vise mărețe îmi sfărîmase mie Şcoala domnească! În loc de palatele închipuite, cînd mă plimbam cu Grivei şi cu pisica în sîn, găsisem nişte case mici, murdare, cu tencuiala jupuită. În loc de un profesor învăţat şi blînd, căzusem în gheara unui bătrîn copilăros şi rău.

Îl uram, şi ura mea, de victimă nevinovată, n-avea nici o margine.

Să fi ars casa pe el, m-aş fi tăvălit de bucurie.

Acasă nu spuneam nimic. Mila mamei ş-a tatii mi-ar fi ucis cel din urmă pic de mîndrie. Ei, cari nu lăsaseră

pe nici unul din frații mei să s-apuce de negustorie, sub cuvînt că pînă la stăpîn trebuie să fie „slugă", să afle că eu, o dată pe săptămînă, *„slugărnicesc*?

Nu mă plîngeam, dar în fiece seară, cînd mama mă punea să-mi fac rugăciunea, eu o sfîrșeam cu cuvintele: „Doamne, îndură-te și ia pe Domnul Vucea, că nu ne învață nimic, ne bate și ne trimete cu coșnița în piață!"

Cocoana, și ea mi-era urîtă, dar mi-a făcut pe pofta inimii, m-a răzbunat de un an întreg de chinuri în cea din urmă zi de examen.

Eu și cu un prieten eram *de rînd*.

De dimineață ne-am dus acasă la Domnul Vucea.

Era în halat.

Îndată ce ne văzu:

— Bine, tătarilor, foarte bine, eminență mare, c-avem de lucru astăzi!

Într-un șopron, ne arată un maldăr de hamuri, verzi de mușiță și cu alămurile ruginite.

— Iacă, tătarilor, pînă diseară e destulă vreme să curățați, să spălați și să ungeți hamurile.

— Dar pe noi nu ne-ai ascultat la examen, Domnule, și azi să sfîrșește examenul...

— Bine, tătarilor... nu face nimic... Știu eu că sînteți băieți buni...

Domnul Vucea avea o cabrioletă și două perechi de hamuri. Cînd venea vacanția cumpăra un cal, cînd începea școala îl vindea.

Amîndoi, și abia duceam hamurile. Noroc că, dacă eu eram de 9 ani, prietenul meu împlinea 14.

Curtea era mare și cu iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie.

Sub un nuc bătrîn, o fîntînă.

Lîngă ghizdurile ei, începurăm a freca cu moloz.

Domnul Vucea ieșise în pridvor, gata să plece la școală. Dodată, se auzi glasul înțepat al cocoanei:

— Ascultă, unde pleci?

— La școală, Bibiloi.

— Dar Pripășel? E o săptămînă și nu l-ai găsit.

— Un tătar, Bibiloi, un craidon blestemat... O să-l găsim... Am trimes cincisprezece școlari...

— Și vino încoa odată!

Domnul Vucea, tremurînd, intră în casă. Cearta începu de la tîrguielile de țară, căci a doua zi de examen trebuiau să plece.

— N-ajunge!

— Ba ajunge...

— Icrele n-ajung!

— Ba ajung...

— Castanele n-ajung!

— Ba ajung...

— Salam ai luat puțin!

— Ba e destul...

Atunci vocea cocoanei se ascuți și se ridică sus de tot:

— Ajunge? ai?... E destul? ai?... Cînd zic eu că n-ajunge și nu e dăstul?...

Și, dupe țipăt, se auzi „jart, jart, trosc, pleosc". Iar Domnul Vucea, după fiece trosnet, zicea repede:

— Ce faci, Bibiloi? Stai, Bibiloi! Nu da, Bibiloi! Cumpăr, Bibiloi!

Coborî treptele pridvorului cu fața roșie ca racul. Ce minune! Ce bucurie pe mine! Eu socotisem că numai el dă altora „cinci dintr-o dată și oprit". Strașnice „cinci" mîncase Domnul Vucea!

Leșinasem de rîs. Prietenul meu zicea necontenit:

— Ce faci, Bibiloi?... Stai, Bibiloi!... Nu da, Bibiloi!... Cumpăr, Bibiloi!...

Abia mă potolii. Îmi ștersei ochii de lăcrîmi și întrebai pe prietenul meu:

— Cum se poate?... Cucoana să bată pe Domnul Vucea?...

El îmi răspunse cu un aer șiret:

— Îl bate. Cu a de astăzi, eu știu de patru ori. Îl bate. Ea e mai *mică* și el e prea mare. Ea e tînără și el bătrîn...

Nu pricepui nimic. Mai *mici* ce eram noi, mai *tineri* ce eram, și tot el ne bătea pe noi...

Și frecînd curelele:

— Dumnezeu să-i dea zile multe cocoanei, că tot ea, pîn-o muri, o să fie mai *mică* ca dînsul.

Pe seară, sfîrșind frecatul și unsul hamurilor, trecusem în clasa a treia.

Cînd intrasem în Școala domnească eram de opt ani, știam cele patru operații și fracțiile. Acum eram de nouă ani, trecusem în clasa a treia, și nu mai știam decît adunarea și scăderea.

Dar ce-mi păsa mie!... Școală domnească...

Ș-am plecat vesel acasă.

Grivei, ca totdauna îmi ieși înainte, dădu din coadă și-mi linse mînele.

— Măi Grivei, măi, să te ferească Sfîntul de Școala domnească!

A doua zi mă simții liber. Iertasem pe Domnul Vucea.

SENTINO

Arde soarele.

Bate toaca de fer. Lucrătorii de la Banca Națională se odihnesc. Țiganii rîd, strigă, se-njură, pifăie din lulele stinse și se tolănesc la umbra caldă a schelelor. Copii goi, cu pîntecele rotunde, cu părul cîrlionțat și îmbîcsit, înghit lacom îmbucături de mămăligă și se foiesc printre bătrîni, gustînd, pe furiș, din lulelele celor adormiți.

Italienii, întinși pe spate, sub lunga magazie de scînduri de lîngă Bancă, vorbesc, și pleoapele lor cad leneș și greu; părul negru, mustățile lungi și genele răsfrînte li s-au albit de pulberea măruntă din bolovanii de piatră în cari izbesc de dimineața pînă seara.

Sentino, cu mînele puse sub cap, ca niște aripe, cu bluza albastră, cu chivăra de hîrtie dată pe ceafă, visează, lipit la pămînt d-o lene dulce și fericită.

Mustața neagră îi mijește pe buza subțire. Ochii mari, umbriți de fruntea netedă și lustruită, ca și cum ar fi de marmură. Pletele negre, ca niște șurupuri lungi, îi acoperă urechile, se risipesc pe obraji și se perd sub umerii lipiți de pămîntul gol.

Doarme ușor, c-un picior întins și c-un genuchi ridicat în sus.

Dar cînd Sentino se deșteptă, o lume întreagă se deșteptă în privirile lui scînteietoare.

Departe de patrie, cînd bea cu ceilalți, el cel dintîi strigă: „Trăiască Italia!"

Fără părinți, el cel dintîi strigă: „Trăiască ai voștri!"

Fără dragoste, el cel dintîi strigă, ridicînd paharul dasupra capului: „Trăiască iubitele voastre!"

Cel dintîi înghite vinul din pahar și rămîne cel din urmă cu vin în pahar. Și, cînd tovarășilor le cad capetele în jos, și li se închid ochii, și le scapă paharele din mîini, și cad ghemuiți la pămînt, Sentino închină mereu. Iar cînd ceilalți sforăie, doborîți de vin și de osteneală, Sentino cîntă încet, scuturîndu-și pletele răsucite ce-i cad pe frunte și-i acoperă ochii luminoși și umezi.

Și tîrziu, adormind cu capul pe taraba cîrciumelor, mormăie prin vis: „Oh, Vezuviul meu... Oh, albastra mea mare"...

În fumul greu al tutunului ș-al lămpii roșietice, în umezeala cîrciumei și în mirosul amețitor al vinului vărsat pe tarabă, pe dușumea și pe vestmintele tovarășilor săi, Sentino tresare din visuri și îngînă ușor: „*Dio santo! Dio santo!*"[1]

Și adoarme.

A doua zi, cînd se luminează de ziuă și pornește spre Bancă, Sentino merge cu capul în jos. Îi e frig; îi e sete; se întinde; îi e silă de trecători și de zgomotul tovarășilor săi; trotuarele i se par cu dealuri și cu văi; uneori ridică picioarele prea sus, alteori le tîrșie și se împedică de pietre.

Numai cînd soarele se ridică sus și începe să dogorească și să arză, Sentino lasă dalta și ciocanul, privește în splendoarea lui și zice vesel: „Trăiască soarele!"

Într-o zi el sta pe un bolovan de piatră. Împrejurul lui ceilalți se odihneau. Sentino, cu ochii spre zidurile colosale ale Băncii, nu vedea nimic.

Pe dinaintea lui trecu o țigancă tînără.

Sentino ridică capul și o privi. De astă dată, privirile lui, stinse și risipite, se treziră și, ca și cum le-ar

[1] Doamne sfinte! Doamne sfinte! (it.).

fi adunat cu o lupă, i se aprinseră în luminele ochilor.

Privi lung la mijlocul ei subțire, mlădios și sugrumat în betelia rochiii zdrențăroase. Îi pipăi cu ochii sînul care tremura sub cămașea stropită cu var.

Țiganca se depărtă, legănîndu-și talia în șolduri, fluierînd, trosnind din degete și plimbîndu-și mîna dreaptă, arcuită ca o seceră, pe dinaintea ochilor. Cînd dispăru, începu să cînte repede și ascuțit. Glasul ei tînăr și limpede era cald, era dăsfrînat.

Sentino o privise așa de puternic într-o clipă, încît i se păruse că o întorsese din ochi și o adusese iarăși în dreptul lui, în locul în care i s-arătase.

Și ochii ei îi păreau mari, adînci, învăpăiați. Ochi negri, peliță pîrguită de soare, dinți albi și răvărsați. În loc de o femeie, Sentino văzu mai multe mii; în loc de Bancă, poalele Vezuviului și dealuri cu vii. Din mlădițele vițelor cu frunze ruginite și cu ciorchini bășicați răsăriră mii de ochi cari îl priviră, mii de guri cari îi surîseră; ochi șireți, guri rumene și fierbinți, valuri de păr răvărsate pe grumaji rotunji. Și văzu ochi înțeleși de el; obraji sărutați de el; și auzi, ca din adîncimea unei depărtări, cîntece pe care el le cînta odinioară. Șopîrlele repezi fugeau șerpuindu-și coada și se afundau în florile stufoase...

Dar această lume fericită, ca și cum ar fi fost un tablou cu care cineva fuge, se micșoră, se aburi, se stinse, dispăru. Se șterse pe frunte; dădu cu pumnul în piatra pe care sta și zise: „*Sangue di Cristo!*"[1]

Înjurătura îl potoli. Închise ochii, și două lacrămi îi lăsară două dungi rumene pe obrajii lui prăfuiți de măcinișul pietrelor.

Din tot acest vis fermecător nu mai rămăsese decît cîteva cuvinte. Încet-încet, aceste cuvinte se legară între ele și începură a curge pe mlădierea unui cîntec vechi din Neapole.

Sentino cîntă în gînd, mișcă buzele, șopti; își auzi șoptile; apoi începu să cînte d-a binele.

[1] Sîngele lui Cristos! (it.) — formulă injurioasă.

Italienii se treziră din somn, se ridicară în coate și strigară:

— *Bravo, Sentino! Porca Madonna, oh! che divinissima voce!*[1]

Sentino zicea înainte, fără a se uita la tovarășii lui: „Iubita mea, ești frumoasă cînd aluneci pe marea albastră, cînd sui pe lava Vezuviului, cînd mi-apari în fundul răzoarelor, dar ești mai frumoasă în brațele mele...

Iubita mea, ești frumoasă cînd îngenuchi la Madonna, cînd zîmbești răsfățată de privirile trecătorilor, cînd plîngi înțepată de ghimpii măceșilor, dar ești mai frumoasă cînd oftezi în brațele mele...

Iubita mea, și dacă e să-ți vorbesc drept, ești frumoasă duminica cînd te îmbraci cu sculele găitănate cu fir, dar ca duminica noaptea, cînd n-ai nimic pe tine... niciodată nu ești mai frumoasă"...

În noaptea aceea Sentino, înfundat într-un „tunel de viață", n-a mai închinat pentru ceilalți. Și de la primul pahar, se ridică în sus și repezi mîna cu paharul plin, ca și cum și-ar fi smuls-o din umăr, și zise:

— Să trăiască iubita mea, cu ochi negri, cu peliță arsă și cu talie subțire!

De la primul pahar se îmbătă.

A doua zi se spălă cu săpun, se peptenă, și-aruncă pletele răsucite pe umeri și, începînd să cioplească un bolovan de piatră, ciocanul lui de lemn izbea mai mult în pumnul stîng decît în muchia daltei.

Tovarășii lui rîseră. Unii, prefăcîndu-se că-l plîng:

— *Sentino innamorato!*[2]

— *Sentino non canta più!*[3]

— *Sentino non dorme più!*[4]

— *Sentino non beve più!*[5]

[1] Bravo, Sentino! pe Maica Domnului, oh! ce voce dumnezeiască! (it.).
[2] Sentino îndrăgostit! (it.).
[3] Sentino nu mai cîntă! (it.).
[4] Sentino nu mai doarme! (it.).
[5] Sentino nu mai bea! (it.).

— *Povero guaglione! Sentino mio!*[1]

Da, Sentino nu mai cînta, nu mai dormea, nu mai bea. Neapole, fermecătorul Neapole, cu sărăcia și căldura lui, cu bețiile și iubirile lui, cu fetele lui repezi la dragoste, cu cerul adînc, cu marea albastră și încropită, cu nopțile înroșite de văpăile Vezuviului — Neapole cu *rinalzii*[2] săi, cari cîntă pînă în ziua de astăzi nebuniile amoroase ale Orlanzilor — Neapole-căldură, Neapole-beție, Neapole-iubire îl tortura.

Și, uitîndu-se la soare cu ochii încărcați de lacrîmi, îngînă trist:

— Din toate, dar din toate de odinioară nu mi-a rămas decît soarele. Dar degeaba luminează ochi fără de Neapole, degeaba încălzește inimă fără de dragoste!

Acei ochi negri și mari, acea talie subțire și mers molatic, acea peliță arsă, acel trup plin de o mîndrie dăsfrînată deșteptase în Sentino, fiara Neapolului, sîngele blestemat ca vecinic să cînte, să iubească, să bea și să se întoarcă la cer și la mare.

A fost de ajuns dogoarea soarelui și a ochilor negri, ca sîngele, înghețat de gerul iernei, să se încingă iarăși și iarăși să fiarbă.

Capitala i se păru o imensă magazie cu gratii de fer, în care el își închipuia că înfige ghearele și dinții, ca un leu revoltat cînd, în loc de pustiul cald, vede zăbrelele sîngerate și ulucile murdare ale unei menajerii.

Sentino pîndi. O văzu intrînd mlădioasă în zidurile enorme ale Băncii. Azvîrli ciocanul și dalta în bolovanul de piatră. Dalta scapără scîntei, sărind în sus ca o minge.

Sentino, abia atingînd pămîntul, dispăru dupe dînsa, strivind printre dinți: „*Madonna mia! Napoli, Napoli, quando ti rivedrò!*"[3]

[1] Săracul ștrengar! Sentino al meu! (it.).

[2] Rinaldo, personaj în poemul lui Torquato Tasso — *Il Rinaldo* — (apărut la Veneția în 1562), devenit epitet caracterizant.

[3] Sfîntă Fecioară! Napoli, Napoli, cînd te voi revedea! (it.).

În noapte aceea Sentino, bînd mai mult ca oricînd, cletănîndu-se pe picioare, după ce privi lung pe fiecare din tovarășii lui de cîrciumă, ridică un pahar de vin în sănătatea tuturora. Cu ochii roșii și scînteietori, cu sprincenile brobonate de sudoare și încruntate, le zise, și glasul lui argintiu tremura...

— Amici, frumusețea mea este murdară; gura ei duhorăște a tutun; limba ei bolborosește în loc să vorbească; sînul ei e pătat cu var și cu pămînt. Amicii mei, cînd am sărutat-o mi-a scăpat din mîini și mi-a spus că este logodită... Ce frumusețe cunoașteți mai urîtă ca o frumusețe murdară și cinstită?

— Bravo, Sentino! strigară ceilalți, trîntind paharele cu fundul de tarabă.

— Amici, în frumusețea mea murdară, ca într-o oglindă prăfuită, s-a oglindit Neapole și fetele zvăpăiate, cu gura aromată de struguri și mandarine, și gata d-a-și înșela mirele pentru un sărutat mai cu foc, întîlnit la răspîntii, la văpăile roșietice ale Vezuviuluî și la lumina argintie a lunei. Mai bine să mor sub poalele Vezuviului decît să mă îngraș în această țară mănoasă și cinstită. Eu vreau foc, eu vreau să cînt, și aici n-ai nici ce cînta, nici cui cînta!

Și pe Sentino l-au dus pe brațe în magazia de scînduri de lîngă Bancă. A fost cea din urmă seară de beție și cea din urmă zi de dor pentru el.

Dupe un an de zile citii într-un ziar muzical din Neapole, o lungă critică scrisă și subscrisă de cunoscutul poet sicilian Rapisardi[1], în care, vorbind de debutul lui Sentino pe scena Operei din Neapole, îl numi „luceafărul de Sud“ și „*diva voce*[2] a Italiei“.

Articolul sfîrșește cu următorul cuatren:

„Dacă Sentino n-ar alerga prea mult după femei,
după glasul lui Sentino ar alerga prea multe femei.“

[1] Rapisardi (1844—1912) — poet și profesor de literatura italiană la Universitatea din Catania (Sicilia).

[2] Vocea divină (it.).

ÎNAINTE DE ALEGERI

Lăsîndu-te la vale pe șoseaua care pleacă din Slatina, avînd la dreapta zăvoaiele Oltului și la stînga șiruri de dealuri cu porumbiști, dacă gonești cu patru cai, în trei ceasuri sosești în Necule, comună mare, de trei mii de suflete, și reședință de suprefectură a plășii Dumbrăvile.

În Necule se află, pe lîngă taftul suprefecturii, judecătoria de ocol cu un judecător, un ajutor și un copist cumulînd și slujba de ușier.

În Necule furnică o mulțime de avocați, foști perceptori, foști judecători, foști ajutori și foști pomojnici în plasa Dumbrăvile.

Țăranii și peste cincisprezece proprietari cultivă viile cari țin poștii întregi d-a lungul Oltului, d-a dreapta și d-a stînga șoselei județene. Proprietarii, moșnenii și țăranii stau binișor de pe urma vinului pe care-l petrec în județele Argeș și Muscel.

În Necule e mișcare, e viață, sînt patimi politice, sunt partide — și sunt multe — dar mai toate partidele trec de partea suprefectului, care trece de partea prefectului, iar prefectul, bineînțeles, de partea guvernului.

Mai toate partidele funcționărașilor, de cîte cinci pînă la zece persoane, cînd se schimbă guvernul, vorbesc la fel; fac roată în jurul zapciului și mai ales a d-lui prefect, și discursurile lor parcă sînt gîndite, scrise și zise de un singur om, atît de mult se potrivesc.

Începe un avocat, nădăjduind la judecătoria de ocol:

— Ei, acum mai răsuflăm și noi, d-le subprefect, mai răsuflăm și noi..

— Da, mai răsuflăm și noi, răspund ceilalți.

Avocatul urmează, privind vesel înprejur:

— Am luptat mult, mult de tot; în sfîrșit, am zdrobit *hidra despotică* a libertonilor, aruncînd-o cu capul în pulbere și noroi...

— Da, da, *despotica* în pulbere, *despotica* în noroi, așa e, așa e!

— Nu mai era dreptate pe pămînt...

— Nu, nu, nu mai era, firește că nu mai era!

— Întreaga omenire gemea sub jugul despotic.

— Vezi bine că gemea... vorbă e? Gemea, nu glumă!

— Pruncul din mumă se zvîrcolea de biciul călăului...

— Da, da, se zvîrcolea, așa precum și noi toți ne zvîrcoleam.

— Acum a venit și rîndul nostru și, cu toții uniți, să zdrobim capul hidrei...

— Las-o pe noi...

— Acuma dreptatea se va înălța iarăși pe scaunul ei din Necule și va mîngîia pe cei nemîngîiați, pe cei flămînzi, pe cei dezmoșteniți, pe noi pe toți care am strigat pînă la cer...

— Pînă la cer? Aida-de... pînă dincolo de cer!

— Acum, în colibile noastre, pentru noi, și copiii, și nevestele noastre, dreptate mare, mare de tot se va face! Fericirea a sosit cu noul guvern, pentru neculeștenii împilați și cerniți, ca să zic așa, cu zăbranicul chinului!

— Bravo! bravo! bine a adus-o... bravo, ura!

— Să trăiască guvernul! să trăiască d-l prefect și nea Niță, d-l subprefect!

Și cu toții se reped și sărută pe orator. El le cere iertare că „n-a fost pregătit, de fel, de fel, iacă, nici atît", și, apucînd unghia degetului celui mare în dinți, o trosnește, repezindu-și mîna înainte.

Mai toți, din toate partidele, își zic: „E al dracului rău. Dar dacă se pregătea?"

În urma unui asemenea discurs s-a hotărît ca să se adune cu toții la subprefect chiar în seara aceea. „Să vază ce e de făcut; s-apropie alegerile; nu e timp de perdut; e vorba d-a zdrobi capul *despoticei*" (al hidrei).

În capul satului, d-a stînga șoselii județene, se ridică casa noului subprefect, a d-lui Niță Candel, proprietar al unei sfori din Necule.

Casa lui este nouă, încăpătoare, cu o marchiză în față și învelită cu tinichea. E una din cele cinci-șase minuni din Necule. Celelalte locuințe? Aproape toate sunt bordeie învelite cu pămînt, că dacă n-ai vedea coșurile înfipte în spinarea lor pleoștită, n-ai ști unde să adăpostesc cele trei mii de suflete și mai bine.

S-a înnoptat.

Pe lîngă casele d-lui Niță Candel se învîrtesc doi strejari, unul cu pușcă, altul cu ciomag lung și gros, și strigă din cînd în cînd, prelung, unu dupe altul: „Cine-i acolooo! Cine-i acolooo!"

Casele suprefectului sunt luminate. O adevărată luminație: la șease perechi de geamuri, șease feșnice cu lumînări de spermanțet. În salon, din mijlocul tavanului, o lampă mare de bronz; sub lampă două mese, lipite una de alta și acoperite cu o față de masă cenușie, brodată cu roșu, galben și albastru — colorile naționale — brodată cu mînușița cocoanei Ghiolița de pe cînd era elevă cu *premuri* în pensionul călugărițelor din Galați.

În jurul meselor, partizanii suprefectului, partizani din toate partidele, funcționărași de toate colorile, uniți mai cu seamă de noul suprefect.

D-l Niță, subprefectul, soarbe din cafea și fumează alene cu un țigaret de chihlibar negru. Scrumul îl scutură cu îngrijire în farfurioța ceștii.

D-l Niță e prelung în obraji, cărunt, cu mustața groasă și ploștită pe buze. Slab, nalt și bolnăvicios, abia a sosit de la Zeizon[1] pentru ca să susție „partidul

[1] În textul de bază: *a sosit de Zeizon*; corectat cf. ed. 1893. Zeizon — stațiune climaterică în Transilvania, astăzi Zizin (lîngă Brașov).

din plasa Dumbrăvile, care, drept vorbind, nu și-a ales încă *leaderul de plasă*".

În cealaltă parte — cocoana Ghiolița.

Groscioară, bondoacă, cu părul negru și încrețit pe frunte, rumenă, aprinsă, cu ochii mari și repezi, c-o gură largă, cu buza de jos puțin răsfrîntă, buză nervoasă, care-i tremură cînd începe și sfîrșește cuvintele.

Ș-a pus rochia de mătase, o rochie limonie.

A venit și „rîndul ei"; e și ea, de ast' dată, stăpînă pe „hidra despotică, căzută de la guvern".

Destul a fost umilită sub „biciul libertonilor, ea, femeie *de familie*".

Cocoana Ghiolița bate cu pumnul în masă. Ea voiește, și d-l Niță trebuie s-asculte.

E tînără și voinică, d-l Niță e cam bătrîn și cam șubred, n-are încotro.

Între d-l Niță și cocoana Ghiolița, d-o parte și de alta, ceilalți beau cafea și fumează. Avocatul Ciupei, cel cu discursul, netezindu-și favoritele negre și lungi, cu ochii țintă în ochii cucoanei Ghiolița. Avocatul Andrin, un bătrîn scund, cu mustăți furate, lungi și albe, cu cioc de general, pleșuv, c-un creștet uscat și galben, cu obrajii flasci și argintuiți de barba nerasă de cîteva zile; el e avocatul țăranilor de cînd fiul său a ajuns ajutor de *jude*, chiar în comuna Neculele. Opiniile sale politice sînt „bănuite", cam „amestecate", căci a fost primar sub regimul „hidrei despotice". Lîngă Andrin e președintele comisiunei *intelimare*. Un bătrîn cu lunete rotunde, legate la ceafă cu două găitane; capul lui și mai ales mustățile, scurtate din foarfecă drept pe buză, te fac să crezi că este un cojocar, iar nu un proprietar, și mai ales un președinte al *intelimarii*. E îmbrăcat cu un pardesiu castaniu, ieșit de soare și lung pînă la călcîie. Smîcește din cap și îngînă repede *„da-nda — da-nda!"* chiar cînd nu vorbește nimeni. În fața lor, fostul arendaș al tîrgului din Necule, un tînăr cu mustața roșcată, cu ochii albaștri, cercel de argint în urechea dreaptă. Soarbe din cafea și zîmbește, și în zîmbetul lui nervos se vede o mînie pe care o va spune aci, la d-l Niță, pentru ca să se

lămurească odată „unde e hidra despotică și unde nu este". La stînga lui, lîngă cocoana Ghiolița, doctorul plășii. Nalt și uscat, susținînd că dupe cafea două-trei romuri sînt „minunate, minunate, mai ales contra microbilor cari plutesc în aer, uite-așa, pretutindeni, și chiar în casa d-lui suprefect, cu miriadele de milioane". Lîngă suprefect stă șeful poștii și al telegrafului „numit de hidră, dar gata să moară pentru noul partid, el, prigonitul, al căruia loc era să fie la Slatina, iar nu acolo". Pricor, telegrafistul, este mare și voinic, bea bine, duce mult și va fi „baza operațiunilor" în alegerea delegaților, dupe cum a spus el însuși cocoanei Ghiolița, îndată ce a auzit din gura prefectului Coliban că noul subprefect al lor va fi d-l Niță, om harnic și opozant teribil, mai ales dupe ce fusese scos de *libertonii despoți* tot din postul de subprefect.

Pe lîngă aceștia mai erau vro zece avocați din comună, dar, știi, nu așa „un ce", ca Ciupei și ca Andrin...

Pe la ora zece suprefectul se scoală în picioare, bate cu inelul într-un pahar și zice cu un glas plin de emoție:

— Do'n'lor, ședința este deschisă. Fiecare să-și spuie cuvîntul. Primejdia e mare, e mare, care cu toții o știm! Și de aceea (tușește și-și șterge mustățile uitîndu-se în vîrful lor), și de aceea ședința este deschisă. Ghioliţo dragă, să aducă vin pe masă... și de aceea... primejdia fiind mare... să se ceară cuvîntul. Do'n'lor, să fie bine înțeles că eu nu dau cuvîntul decît numai la aceia cari vor să vorbească.

Cocoana Ghiolița cheamă pe vătășel.

Porunci de vin.

Vinul sosi.

Cocoana Ghiolița ceru cuvîntul.

Doctorul afirmă că „și vinul e contra microbilor".

Ghiolița luă cuvîntul.

Tăcere adîncă. Nu s-aude decît gîlgăitul vinului turnat în marile pahare de cleștar, pe ale cărora dungi lumina lămpii joacă în mici curcubeie.

— Domnilor — începu cocoana Ghiolița, sprijinită pe pumnii încleștați — domnilor, e vorba aici de politica *a mare?* sau de *a mică?*

— Ba de cea mare, răspunse avocatul Ciupei, trăgîndu-și favoritele în jos și sorbind-o din ochi.

— De cea mare... îngînă președintele *intelimarii*, smîcind din cap... da-nda, da-nda, vezi bine, de cea mare...

— De cea mare! strigă telegrafistul Pricor, noi nu putem înțelege, siguramente, decît pe cea mare.

— Dacă e așa, reluă cocoana Ghiolița, amețită de succesul ei, să vă spui eu ce face hidra despotică a libertonilor, să vă spui eu că învîrtește misteruri și le învîrtește la întuneric; n-au curaj, ei, foștii infami! Ei nu vin cu misterurile politicii pe față...

— Și de aceea, primejdia fiind mare, zise suprefectul, ducînd paharul la gură, și de aceea să fim toți ca unul...

— Nu mă întrerupe, Niță! Nu mă întrerupe! strigă cocoana Ghiolița. La mijloc e mai mult decît misteruri! Libertonii din plasă s-au unit, și *leaderul* lor este în Slatina, fostul director general al Regiii tutunurilor, iar *subleaderul* este la Goruni, fostul deputat al colegiului întîi. Și noi, domnilor (cocoana Ghiolița ridică pumnii spre tavan), neculeștenii, sîntem între două focuri: Slatina și Gorunii!

— Între două focuri? întrebă mirat *intelimarul*, deschizînd ochii mari și speriați. Da-nda, în-da-nda, ce e de făcut?... Ce e de făcut?...

— Și de aceea, primejdia fiind mare... întrerupse subprefectul, tușind și punînd mîna pe paharul cu vin.

— Lasă-mă, Niță! strigă cocoana Ghiolița, amenințîndu-l cu pumnul. Sîntem între două focuri, între *leader* și *subleader*, între Slatina și Goruni... dar ce e și mai grozav, domnilor, focul este aci, în mijlocul nostru!...

— În Necule chiar? Pînă aci cu misterele? întrebă bătrînul Andrin, fostul primar de sub „hidra despotică".

— Ei, asta nu credeam, da-nda, zise președintele *intelimarii*, smîcind din cap, da-nda, da-nda... asta nu credeam, pre viața mea, că sînt om bătrîn!

— Dar eu crez, și sînt mai mult decît *siguramente*, zise telegrafistul Pricor ridicîndu-se în sus, și sînt gata să le sfărîm *baza operațiunilor!*

— Și eu crez, ba mai mult, sînt convins, cum te văz și mă vezi, strigă fostul arendaș al tîrgului din Necula. Eu crez, și degeaba se miră d-l Andrin. Tocmai d-sa, fostul primar al hidrei, s-a găsit să se mire? Eu nu mă mir. Urechile opozițiunei sînt chiar aci, între noi. D-l Andrin știe prea bine. O! o! știe mai bine ca noi toți!

— Protestez! protestez! zise revoltat bătrînul Andrin, ridicînd mîna dreaptă în sus. (Mîna îi tremura.) Protestez! Lumea mă știe! Niciodată n-am fost contra guvernului! Nici un guvern nu s-a plîns de mine! Ba mai mult... sînt gata și acum!...

Cocoana Ghiolița bătu cu paharul în masă și-și reluă cuvîntul.

— Domnilor, v-am spus că focul este chiar aci, în comună! Focul este dasupra capetelor noastre, ca să zic așa!

Președintele *intelimarii* tresări; se uită în sus și, nevăzînd nici un foc, îngînă de cîteva ori „da-nda, da-nda“ și aduse la gură un pahar cu vin.

— Domnilor, și ca să vă dovedesc că focul este în mijlocul nostru (la mijlocul lor erau patru sticle mari cu vin negru), n-am decît să vă întreb: unde sînt proprietarii noștri? La misteruri, în brațele hidrei! Unde sînt ceilalți avocați? Unde? Răspundeți-mi!

— În brațele hidrei!

— Unde sînt moșnenii?

— În brațele hidrei!

— Unde sînt proprietăresele?

— În brațele hidrei!

— Unde sînt avocătesele?

— În brațele hidrei!

— Și știți cine învîrtește misterurile aci, în Necule?

— Cine? Cine? întrebară cu toții dodată, repezindu-se în picioare.

— Fostul judecător, fostul infam, fostul bandit, avocatul Panaitescu!

— El va da foc comunei? mormăi preşedintele *intelimarii*.

— El? el?... el? răcni Pricor telegrafistul, răsturnînd o sticlă cu vin, pe care o ridică atît de repede, încît un pic de vin nu se vărsă. El a aruncat pe proprietari, pe avocaţi şi pe moşneni, cu nevestele lor, în braţele hidrei?... El? Ei bine, domnilor, hotărîţi ce e de făcut cu el şi voi face!

— Ioane, mai adu patru sticle cu vin, mari, negru, zise suprefectul, ridicînd patru degete în sus.

— Acest om trebuie desfiinţat de pe faţa pămîntului! strigă cocoana Ghioliţa, retezînd aerul cu mîna, ca şi cum ar fi învîrtit o sabie.

— Desfiinţat sau *convertit!* zise telegrafistul Pricor, aducînd mîna, ca şi cum ar fi tras pe cineva de păr. Dar convertit... bine-bine, uite-aşa... siguramente... bine de tot, nu glumă!

— Convertit, mizerabilul! zise doctorul de plasă, care pînă acum băuse necontenit. Trebuie bine convertit, căci a devenit centrul microbilor opozanţi.

— Convertit, mişelul mişeilor, zise suprefectul, bînd al şaptelea pahar cu vin.

— Să-l convertim, chiar mîne seară, strigă telegrafistul. E invitat la onomastica lui Ilie grecul; sîntem cu toţii invitaţi; să mergem cu toţii şi să-l prindem, siguramente, la un *adică politic*, şi pac, trosc, pleosc, pac, pînă l-om converti la pămînt!

Aşa le vorbi Pricor telegrafistul, a căruia mînie nu era întrecută decît de furia cocoanei Ghioliţa. Şi se scărpină în palma dreaptă, strigînd:

— Ah! ah! aaaah! de ce nu este aci fostul infam, fostul bandit, să-l convertesc dintr-o singură palmă!

— Prea bine, să-l convertim, zise fostul arendaş al tîrgului din Necule, să-l convertim, dar dacă e vorba să vorbim de politica *a mare*, eu cum rămîi? Cum rămîi eu, cu tîrgul arendat, în socoteala mea, d-lui preşedinte al interimarii? Cît pierz eu? Şi de ce să pierz cînd sînt

cu ai noștri și mă dau de mîni și de picioare d-lui Niță și d-lui guvern? Vreau să știu, *unde e hidra despotică și unde nu este?* Cariera mea de *june tînăr* este zdrobită de fostul primar, de preaiubitul și preavenerabilul d-l președinte, aci de față, dupe cum la Slatina se găsește sluj înaintea *leaderului opus*, fostul director general al tutunurilor. Eu în politică știu așa: una și cu una fac două! Bob numărat! D-l Niță e zapciu? Este! Doctorul e doctorul plășii? Este! Pricor are poșta? Are! Ciupei este la favoruri? Este! D-l Andrin este avocat și fiu-său ajutor de jude? Este! Și eu?... păgubaș de tîrg! Cum s-o învîrtesc? Ba nu zău, cum s-o mai învîrtesc?!

Și isprăvind acest discurs, fostul arendaș al tîrgului, abia stăpînindu-și mînia, puse mîna pe pălărie.

Bătrînul Andrin se făcuse mic și-și ștergea sudoarea de pe fruntea sa galbenă și zbîrcită.

Președintele *intelimarii*, arendașul tîrgului, îngîna: „Da-nda, nda-nda", uitîndu-se la unghii.

Cocoana Ghioala deschise gura de mai multe ori ca să vorbească și o închise, scrîșnind din dinți, neștiind cum să înceapă.

Doctorul mormoi, înghițind un pahar de vin: „... microbii opoziției plutesc în aer și chiar aci, în casa d-lui suprefect, cu miriadele de milioane".

Avocatul Ciupei se întinse de favorite și, rămîind cu un fir negru și lung printre degete, îl suflă, uitîndu-se dupe el cum se clătena în aer.

Suprefectul tuși de cîteva ori, apoi luă cuvîntul:

— Ei, tinerețe, tinerețe! Să vede că ești tînăr! Zis-am noi că nu vei avea tîrgul? Îl vei avea! Îl vei avea, și d-l președinte al interimarii va fi ales primar. Dă *dumnealui* (și arătă pe președinte), dăm și noi (și se arătă pe el).

— Așa da, zise entuziasmat fostul arendaș al tîrgului.

— Așa da, nda-nda, îngînă *intelimarul*, dă dumnealui (și întinse degetul arătător asupra suprefectului), dăm și noi (și își întoarse degetul drept în mijlocul pieptului). Da-nda... dăm și noi!...

Pacea se făcu. Entuziasmul se ridică din nou.

— Și de aceea, primejdia fiind mare, începu iar subprefectul, amețit de vin și de succesul diplomației sale, primejdia fiind mare ... care cu toții o știm... să ne unim, și mîne, chiar mîne seară, să-l convertim pe fostul infam!

— Merită convertire, zise avocatul Ciupei privind în ochii cocoanei Ghiolița, căci învîrtește mai mult decît mistere politice. Dacă ați ști, cocoană Ghioliță și d-le Niță! Dacă ați ști... l-ați nimici cu desăvîrșire de pe fața pămîntului!

— Ce? strigă Ghiolița roșindu-se ca para focului, căci știa dumneaei ceva. Ce, d-le Ciupei? Spune, d-le Ciupei, spune îndată, că mă perdeți, pe loc, în ochii d-voastră, a tuturor!

— Spune, Ciupei, îți ordon să spui, se resti d-l Niță suprefectul, vărsînd d-a lungul mesei un pahar cu vin. Îți ordon, Ciupei, și eu, cînd e primejdie și ordon, trebuie să te supui... chiar dacă ți-aș ordona să nu, tot să da! Așa sunt eu... cînd ordon, ordon!

Suprefectul tăcu. Trînti pumnii pe masă, vărsînd un alt pahar cu vin.

Toți încremeniră cu ochii la Ciupei.

— A scornit vorba de amor, răspunse Ciupei privind în jos. De, nu știu ce, nu știu ce fel... amor... respingere... gelozie... el... cocoana Ghiolița...

— Cum? strigă cocoana Ghiolița. Să se ridice e-el pînă la mi-ine?!...

Și, dupe ce-și mușcă degetele, începu să plîngă și se repezi la gîtul suprefectului.

— Ascultă, Niță... ascultă, Nițișor... dacă poți... răzbună-mă, Niță!... răzbună-mă, Nițișor!

Cocoanei Ghioliții îi veni rău.

Suprefectul și avocatul Ciupei o duseră pe mîni; ea zvîcni din mîni și din picioare și strigă: „Răzbunare! răzbunare!“ ca și cum ar fi dat chiote, deși și ea, și ceilalți erau convinși că leșinase.

Subprefectul și avocatul Ciupei o lungiră în pat, în camera de culcare.

Ghiolița zvîcnea mereu cînd din mîni, cînd din picioare.

— Trebuie să-i scoatem corsetul, zise avocatul Ciupei d-lui suprefect.

— Eu nu mă pricep, răspunse încurcat suprefectul, tușind de cîteva ori... dar primejdia fiind mare... care cu toții o știm... dacă te pricepi tu, dragă Ciupei... mă îndatorezi... primejdia fiind mare...

Avocatul Ciupei se plecă la pieptul cocoanei Ghiolița, un piept tînăr și tare.

Suprefectul, convins că el, un om binecrescut, nu trebuie să lase adunarea, și mai știind că Ghiolița leșină cam des, lăsă pe Ciupei s-o îngrijească și trecu în salon.

Cum îl văzură, cu toții jurară că vor răzbuna pe cocoana Ghiolița.

Avocatul Ciupei veni și el vesel și le spuse:

— Fiți pe pace, e mai bine; a deschis ochii; ne-a poruncit s-o răzbunăm!

— S-o răzbunăm, da-nda, s-o răzbunăm! zice *intelimarul*, aducîndu-și aminte că odinioară a văzut pe cocoana Ghiolița plimbîndu-se pe lună cu „fostul infam" și cîntînd *Doi ochi am iubit într-a mea viață.*

— S-o răzbunăm! mormăi avocatul Andrin, aducîndu-și aminte că, trecînd prin zăvoiul de pe malul Oltului, auzise un „ah" și un sărutat și, pîndind în capul zăvoiului, văzuse, cu ochii lui, mai întîi pe „fostul infam" și apoi pe cocoana Ghiolița.

— S-o răzbunăm! zise doctorul, aducîndu-și aminte că acum cîteva luni d-l Niță nu era acasă; că el era la cocoana Ghiolița; că lua cafeaua sub marchiză; că se trata contra microbilor cu rom, dupe sistemul său; că a rămas stăpîn pe sticla cu rom; și că „fostul infam" s-a plimbat cu cocoana Ghiolița; și că tratîndu-se prea mult contra microbilor, a adormit cu capul pe masă; și că, dășteptîndu-se, n-a mai văzut nici pe „fostul infam", nici pe cocoana Ghiolița.

— S-o *răzbunăm*... îngînară vro doi, amețiți, cu ochii roșii și cu mustățile ude de vin.

— Vă mulţumesc. Văz cît iubiţi pe nevasta mea, pe acest înger, care cu toţii o ştiţi. Şi acum, jurînd, şi primejdia fiind mare, să închinăm!

Erau la al optulea rînd de patru sticle cu vin negru. Ş-apoi alt rînd, şi altul...

Închinară pentru guvern, pentru prefect, pentru suprefect şi pentru cocoana Ghioliţa.

— Aici sunt de *pălere*, zise *intelimarul*, da-nda, ca pentru una ca iubita *noastă*, cocoana Ghiol-Ghiol-Ghioliţa, să închinăm de trei *oli*.

După ce închinară de trei ori, suprefectul *ordonă* avocatului Ciupei, abia mişcînd limba în gură:

— Ordon, Ciupei, ca aaamic şi ca frat-te, ordon... vezi şi du-te... află... care cu toţii o ştiţi... vezi şi du-te ca s-o vezi... cum?... primejdia fiind mare... dacă Ghiol-Ghioliţa este bine... care cu toţii... îţi ordon ca aaa-mic şi ca fra-a-te. Şi cînd eu, eu, Niţă Candel, ordon... s-ascultaţi... să te duci chiar dacă... chiar dacă ţi-aş zice să nu, tot să da... cînd ordon, ordon!

Suprefectului i se muiară picioarele şi căzu pe scaun.

Avocatul Ciupei înghiţi un pahar de vin, îşi netezi favoritele surîzînd şi răspunse:

— Cînd ordoni d-ta, d-le Niţă, chiar să nu, eu tot da! Cînd ordoni, ordoni!

— Cînd cineva, cineva ascultă... bîlbîi suprefectul, voind să se scoale dupe scaun şi neizbutind... cineva ascultă ca tine, ca tine ajunge... adicătele... ajunge departe...

Avocatul Ciupei se duse, închizînd binişor uşa salonului.

D-acum încolo nici unul nu se mai ridică de pe scaun.

Un vătăşel, dupe ce d-l prefect îi zisese „îţi ordon", arătîndu-i sticlele, turnă necontenit vin în pahare.

Vorbeau toţi odată.

Doctorul susţinea teoria microbilor, lăudînd vinul ca cel mai bun „anti-anti-antidot contra microbilor cari plutesc în aer, iii... uite-aşa, cu miliardele de milioane, chiar în casa d-lui suprefect".

Bătrînul Andrin zicea mereu: „Trăiască guvernul! acest guvern care nu se cheamă nici așa, nici așa, ci altfel cum am auzit eu... nu că e de rușine... da' uite, îmi umblă prin gură și nu pot să spui".

Intelimarul: „Eu primar, *domle* Niță, da-nda, și panc! toți libertonii la dubă, da-nda".

Telegrafistul Pricor și suprefectul se resteau unul la altul, deși erau de aceeași părere și chiar cu aceleași cuvinte: „fostul infam, convertit, convertit fostul bandit, trosc, pleosc, trosc, trosc, convertit la pămînt".

Masa, cenușie, brodată de cocoana Ghiolița cu galben, roșu și albastru, leoarcă de vin.

Dupe o jumătate de ceas apăru și avocatul Ciupei, cu ochii umezi, cu obrajii rumeni, și, așezîndu-se lîngă d-l Niță, îi zise:

— Să n-ai nici o grije. Doarme... doarme ca un copilaș!

— Bravo, Ciupei, răspunse suprefectul, legănîndu-și capul, la dreapta, la stînga, înainte și îndărăt. Vin' să te sărut, Ciupei, văz... văz că... văz că-mi... văz că-mi ești... acum văz că-mi ești amic!...

Suprefectul, dupe ce se izbi în nas, voind să-și șteargă lăcrîmile de bucurie, sărută pe Ciupei.

Intelimarul adormise cu capul pe masă și sforăia; bătrînul Andrin se izbea cu capul în piept; fostul arendaș al tîrgului, răsturnat pe o canapea, scuipa scrumul țigaretei, căci o băgase cu focul în gură.

Doctorul, cu capul pe masă, cu ochii închiși, mormăia: „microbi, microbism, materialism și chiar Dumnezeu este un imens microb, compus iiiii... din miliarde de milioane de microbi, de aceea este infinit, etern și pretutindeni".

Numai Pricor și Ciupei se țineau bine.

Suprefectul bea încă și da să vorbească.

— Să-l convertim chiar mîne seară, la masa grecului, zise Pricor.

— Da, răspunse Ciupei, înghițind un pahar cu vin.

— Eu, eu, îngînă suprefectul... învîrtind capul ca și cum ar fi fost un bulgăre de pămînt înfipt într-un

vîrf de nuia... eu nu... nu pot... nu pot nimic decît... decît să-i iau caii... caii de re... de rechi... de rechiziție, pentru mane... manevre...

— Bravo, d-le Niță, bravo idee!

— Eu... eu nu pot... ca suprefect, care... care se... care se respectă... nu pot nimic decît... decît și... și să-l pui de pa... de pază noaptea... în co... în comună...

— Bravo, d-le Niță, bravo idee!

— Eu... eu... eu nu pot nimic ca supre... suprefect decît să-l... mătur din... din co...

— Din comună... răspunseră ceilalți doi.

— Da... șopti suprefectul și, nemaiizbutind să slomnească ceva, arăta cu mîna d-a lungul pieptului, închizînd ochii.

— Îl arde, șopti Pricor.

— Îl arde, răspunse încet Ciupei.

— D-le Niță, să vă punem pe canapea?

Suprefectul dădu din cap.

Pricor și cu Ciupei îl lungiră pe o canapea.

Suprefectul deschise ochii stinși, căscă gura, dar nu putu să mai spuie nimic.

— Să-l convertim?

Subprefectul dădu din cap.

— Pe fostul infam...

Suprefectul dădu din cap.

— Chiar mîne seară...

Suprefectul dădu din cap și închise ochii.

Toți adormiră.

Unii pufuie, alții horcăie.

E trei noaptea.

Afară s-aud strejarii, unul dupe altul: „Cine-i acolooo? Cine-i acolooo?..."

A treia zi, de dimineață, s-a răspîndit zvonul în sat că fostul judecător, avocatul Panaitescu, „a mîncat o sfîntă de bătaie, sor' cu moartea, din care nu se știe d-a scăpa".

Fostul judecător este „fostul infam".

L-au *convertit!*

P.S. — Abia s-au sfîrșit alegerile. Neculeștenii simțeau încă gustul banchetului d-lui Niță Candel, suprefectul plășii Dumbrăvile, și o veste tristă înfioră pe întregul partid din localitate: *se schimba guvernul!*

Suprefectul — trist; doctorul se tratează și mai strașnic contra microbilor; avocatul Ciupei a mai rărit-o de pe la cocoana Ghiolița; președintele *intelimarei* oftează îngînînd: „da-nda-nda-da"... bătrînul Andrin se întreabă dacă vrun guvern s-a plîns de prințipurile lui politice; Pricor telegrafistul bate mereu, din ordinul d-lui Niță Candel, și întreabă pe prefectul Coliban despre noile mistere politice.

Vestea că guvernul — care nu era *nici așa, nici așa* (nu că era de rușine) — cade a spulberat întreaga clădire politică a neculeștenilor. Nu se mai întrunesc. Abia se văd cîte doi, cel mult cîte trei. Și se uită lung unul la altul, și dau din cap, și-și zic:

— Așa e?

— Da, nda-da...

— Nu ți-am spus?

— Ce?

— Știi d-ta...

— Ei, da... așa e!

Și pînă nu s-a combinat noul guvern, neculeștenii n-au vorbit decît din ochi și cu monosilabe.

Bucuria partidului a ajuns la culme cînd a aflat că *bătrînul*[1] a luat în mînă frînele guvernului. În mijlocul întregului partid, opt și cu suprefectul nouă, Andrin a strigat:

— Tot el, *sireacul!* Ce libertate, ce constituție! Nu vrea să știe el de fleacuri!

Cînd însă *sireacul* a fost înlocuit de *concentrați*, un nou fior a străbătut Dumbrăvile. Și Niță Candel, scos de noul guvern, a zis trist, dar cu drept cuvînt:

— Înțeleg să cază guvernele, dar ce au cu suprefecții?

Și președintele *intelimarei*, gonit de la primărie de noul suprefect, tot ceva cam așa nu înțelegea... da-nda...

[1] Este vorba de Ion C. Brătianu (1821—1891). În martie 1888 se retrage din guvern.

PRAVOSLAVNICUL ŞI SLĂNINELE

Era odată un biet creştin sărac şi c-o droaie de copii mărunţi. Toată avuţia lui era gura femeii şi a copiilor, care ţipau de fitece. Guri flămînde, şi pace bună! Bietul creştin, ce făcu, ce drese, s-alese de sfîntul Crăciun c-un porc gras. Crăciun fără porc, Paşte fără ouă roşii şi nuntă fără lăutari nu intră în capul românului.

La Ignat vru să taie porcul. Dar cu cine? Muierea lui era cu mîinele legate. Un' s-o lase copiii? Copiii, ca copiii mărunţi, se adunaseră împrejurul ei, şi cel mai mic sugea mereu ce mai avea de stors din ţîţele ei slabe.

Se suci românul, se învîrti, dar n-avu cu cine tăia porcul.

Nevoia îl făcu să se gîndească la vecin, un vecin ciudat de tot. Bătrîn, singur cuc, uscat, ducînd o viaţă de pravoslavnic, de pusnic, de sfînt în toată legea, bombănind toată ziulica *Viaţa Sfinţilor părinţi*.

Şi de, bietul creştin adeseaori se gîndise: „Într-una, într-una, cruci peste cruci; cine face într-una cruci ca crucea se usucă".

Dar, neavînd încotro, chemă pe bătrînul pravoslavnic ca să taie porcul.

Tăiară porcul.

Aprinseră un foc de paie cu cîteva găteje; îl pîrliră, îl frecară cu cărămida; îl spintecară; slăninele le făcură în patru şi le atîrnară în podul casei.

La urmă, românul, mulțumit, vroi să dea cîteva bucăți de carne pravoslavnicului. Bătrînul își făcu cruce, se cutremură și cu nici un preț nu voi să primească, zicînd c-un glas de mucenic:

— Lasă, lasă, omul lui Dumnezeu, că pentru Dumnezeu am muncit.

Ei, dar cine-mi fusese omul cu crucile!

De lăcomia dracului, cînd ești lacom, nici crucile, nici viețile sfinților nu te scapă. Uite așa, îi rămăsese pe suflet slăninele, groase ca un lat de palmă. Le simțea pe limbă și în cerul gurii.

Pravoslavnicul așteptă pînă după miezul nopții fără să închiză ochii, trudindu-se cu gîndul cum să șteargă slăninele spînzurate în podul casii.

Se gîndi el ce se gîndi, și înainte cu „Doamne-ajută" și cu Sfînta Scriptură.

Cînd ajunse la ușa vecinului, vecinul, sărac, rupt de oboseală și ghemuit de frig, dormea dus, cu nevasta și cu copiii, claie peste grămadă.

Cucernicul bătrîn vru să încerce cît de adînc le e somnul și, bătînd tare în ușe, zise:

— Dăschideți voi ușile, și vi se vor dăschide vouă porțile raiului!

Aș! bieții oameni dormeau duși. Nu se auzi nici pis. Unul barim să se fi întors dup-o parte p-alta. Ei, e greu să ai năravul d-a te învîrti cînd îți rămîne spatele gol. Și ei abia se potriviseră, spate în spate, cu nasul în velințele zdrențuite.

Văzînd cucernicul bătrîn că dorm cu toții ca niște bolovani de piatră, începu; și hîț în dreapta, hîț în stînga, pînă dăscuie ușa omului. Înlăuntru — iar ca să vază cum dorm — o luă popește, făcînd cruci late:

— Acesta este întunericul cel vecinic și scrîșnirea dințiiiilor!

Și nimic, nici o scrîșnire de dinți.

Cucernicul iar îi trase o cruce și puse mîna pe bărbat, și-l hîțîi, cîntînd prelung și tare:

— Balaurul acesta pe care l-ai zidit a-l batjocorî pre dîînsuuul!

Aș! pace! Parcă era mort balaurul acesta.

Dibuind pînă la capătul celîlalt al patului, dete peste muiere și zise:

— Marea aceasta, este mare și laaatăăă!

Învîrti mîinele pe dasupra copiilor!

— Acolo, juvini mari și mici, maari și miiiici... corăbiiile umblăăă!

Și încredințîndu-se că dorm toți ca niște bușteni, se duse în tindă, orbăcăi pînă înnemeri scara și, așezînd-o la gura podului, zise prelung și pe nas:

— Aceasta este scara pe care, pe care, văzutu-o-a Iacov în vis, și îngerii Domnului se suiau și se coboraaau...

Se sui în pod și puse mîna pe slănini.

— Suitu-te-ai la înălțime și robitu-ai robiiimeee!

Dar hop, ce cu gîndul n-ar fi gîndit, cînd voi să se coboare pe scară, tremurîndu-i mîinele, de frică și de frig, îi scăpă o slănină. Slănina răbufni în niște străchini și le sparse cu mare zgomot, să se fi dășteptat și pietrele.

Și pravoslavnicul făcu o cruce și zise:

— Întristat este sufletul meu pînă la moarte! Doamne, păzești-mă de ceasul acesta și mă izbăvește de cel răăăău!

Omul din casă se dășteptă, aprinse o lumînare și, văzînd scara la gura podului și o slănină trîntită jos, ridică toată casa în sus, înhăță un retevei și se repezi pe scară.

Pravoslavnicul, speriat, rupse învelitoarea ca să scape și zise cu glasul tremurînd:

— Ruptu-ai sacul tău, Doamne, și m-ai, m-ai încins cu veseliiie!

Hoțul de păgubaș — în pod, pravoslavnicul — pe casă. Cînd să sară:

— Și șchiopii vor sări ca cooorbiii!

Și bîldîbîc jos.

Păgubașul — dupe hoț. Fugi pravoslavnicul cu slăninele, fugi păgubașul. Și zvîrrr! românul cu reteveiul după cucernic și-l pocni în cap. De unde, hoțul să cază?!

Și de durere, gonea de-i sfîrîiau picioarele!
Și trecîndu-și mîna prin păr și dînd de sînge:
— Unsu-ai, Doamne, cu unt, cu untdelemn caapul meeeu!
Și bietul păgubaș, auzindu-l și văzînd că nu-l mai ajunge, se opri locului, încrucișă mînele pe piept, dădu din cap și zise și el cu glas lung, făcînd după glasul pravoslavnicului:
— Adevăr zic voooă, că hoțul fuge mai iute decît păgubaaașuuuul...

NEGHINIȚĂ

A fost odată o babă, bătrînă, bătrînă. Abia zărea de bătrînă ce era. Și mînele îi umblau la ciorap, iar în gîndul ei se ruga la Dumnezeu s-o dăruiască cu un copil, că n-avea decît pe unchiașul ei. Și unchiașul, ba la pădure, ba la arie, ba la tîrg, iar baba sta singură cuc, că toată ziulica i-ar fi țiuit tăcerea în fundul urechilor dacă n-ar fi strănunat și n-ar fi tușit cîteodată. Ba uneori, ca să-și mai ție de urît, tot ea vorbea și tot ea răspundea. Și rîdea ea de ea, ca și cum ar fi rîs ea de altcineva, înșirînd ochiurile pe cîrlige.

— Ei, ei, ce n-ar plăti un flăcău la bătrînțele noastre!

— Cît, de? cît?

— Ihi, ihi, mult de tot!

— Adică ce, nu te-ai mulțumi și c-o fată mare?

— Ba, ce să zic, bine ar fi ș-o fată...

— Da, dar la fată vrea zestre.

— S-ar găsi, că eu și unchiașul avem ce ne trebuie și nu ne trebuie mult, trei coți de pînză albă și cîte un cosciug; iar boii moșului, iar plugul moșului, iar casa moșului și a babei, toate ar fi ale fetei.

— Bine, mătușe, bine, da' de unde și fată? Tu nu știi că copacii uscați nu mai dau de la rădăcină?

Și bătrîna începu să rîză și să ofteze: „hi, hi, hi, ooof, of!"

— Ei, toate se întorc, și apele se întorc de la Dumnezeu, numai tinerețile ba. Ce nu e la timp nu mai e

niciodată. M-aş mulţumi eu şi pe un prichindel de băiat.

— Ba te-ai mulţumi şi p-o codană. Tu să-nşiri, şi ea să deşire, tu să cerni, şi ea să risipească, tu să pui de mămăligă, şi ea să răstoarne căldarea pe foc.

— Dacă e p-aşa, m-aş mulţumi şi p-un copil cît ghemul, numai s-auz în casă „mamă", că mult e pustiu cînd uşa se închide peste doi bătrîni.

— Da' dacă ar fi mai mic?

— Fie şi mai mic.

Şi bătrîna începu să rîză.

— Ce neroadă!

— Ba neroadă, nu glumă!

— Dar dacă ar fi cît un bob de mazăre?

Şi tocmai cînd da bătrîna capul peste cap de rîs, odată tresări că, de dupe uşe, s-auzi un glas ascuţit şi înţepat:

— Dar dacă ar fi cît o neghiniţă?

Bătrîna se uită, se uită şi începu să se închine.

— Bine, bine, zise acelaşi glas, văz eu că nu-ţi trebuie copii...

Baba îşi luă inima în dinţi şi zise:

— Ba-mi trebuie... da' unde eşti... cine eşti?

— Cine sunt? *Neghiniţă,* gîndul lumii. De mic ce sunt, pătrunz în urechile oamenilor şi-i ascult cum gîndesc. Adineauri eram în urechea ta a dreaptă, apoi am trecut în a stîngă, ş-am rîs de m-am prăpădit cînd am văzut ce-ţi trec prin minte...

— Ei, aş! Ce mi-a trecut? Nimic!

— Nu e adevărat, răspunse Neghiniţă rîzînd, omul spune mai puţin decît gîndeşte. Dacă nu-ţi şopteam eu că copacul uscat nu mai dă de la rădăcină, cine ştie ce-ai mai fi spus...

Baba se făcu ca para focului.

— Zău aşa... nu te ruşina, mamă, nu zău... Aşa e omul. Cînd e mic face nebunii fiindcă e mic; cînd e la tinereţe face nebunii fiindcă e tînăr, iar la bătrîneţe se gîndeşte la nebunii fiindcă nu le poate face...

Bătrîna perdu sfiala şi răbdarea şi se resti cît putu:

— Neghiniţă, ci tacă-ţi gura şi vin să te văz!

Și pe loc s-auzi un țîșt ca de lăcustă și un bîzîit ca de albină. Bătrîna simți pe mînă o picătură caldă.

— Iacătă-mă și pe mine!...

Biata femeie făcu niște ochi mari cît toate zilele și se miră toată de ce văzu pe mînă, că cerul de i s-ar fi dăschis nu s-ar fi minunat mai mult.

Neghiniță era frumos ca o peatră scumpă; și era mic cît o neghină; și avea niște ochișori ca două scîntei albastre, și niște mîni și piciorușe ca niște firișoare de păiajăn.

Bătrîna dădu să-l sărute. Neghiniță, țîști pe nas, țîști iar pe mînă!

— Încet, mamă, încet, că mă strivești, zise Neghiniță.

— Să te sărut, că-mi umpluși casa cu dragoste cînd îmi ziseși *mamă*.

— Încet, să nu mă sorbi.

Îl sărută.

— Cum mănînci tu, Neghiniță al maichii?

— Eu? Eu mă satur din fum. Pînă acum am mîncat la mese împărătești fără să știe nimeni. Și ce-am mai rîs cînd ceilalți tremurau înaintea împăraților, iar eu mă plimbam prin urechile lor și le aflam gîndul.

— Bine o fi de ei, Neghiniță mamă...

— Aș, binele focului! Săracii mor de foame, iar ei mor de mîncare. De săraci e rău că n-au cui să poruncească, și de ei e rău că trebuie să poruncească la mulți. Pe ceilalți oameni cînd îi minți te ia de guler și te judecă judecată dreaptă; pe ei îi minți și dau din cap; ba și mai și: ei știu că-i minți, și tac, și înghit, și n-au ce face, ca să nu se strice trebile împărăției.

— Da' bine, Neghiniță, ție-ți trebuie un an ca să umbli cît altul umblă într-o zi.

— Da? Ei, nu e așa de loc. Eu mă las p-o adiere și plutesc ca pe apă, și mă mlădii pe apa vîntului ca pe valurile mării. Ba uneori întrec rîndunelile ca o săgeată de argint.

— Ce bucurie pe unchiașul meu, zise bătrîna, cînd o afla că are și el un copil. Diseară o să se îmbete de bucurie.

— Ba e vorbă, răspunse Neghiniță, eu vreau să văd pe tata acuși-acușic!

Și bătrîna, cînd auzi cuvîntul *tată*, se bucură de bucuria moșului și îi zise:

— Aria moșului este cît vezi cu ochiul de departe, pusă p-un deal mare și întins. Unde-i vedea șase cai murgi treierînd grîu, acolo să te oprești, că dai peste unchiașul babei.

— Iaca, plec.

Cum îi dăşchise ușa, Neghiniță se aruncă, cu mînele întinse și cu piciorușile dăşchise, într-o undă de adiere. Și se făcu nevăzut, ca un strop de lumină.

Pe drum întîlni o cireadă de vaci. De minunici ce era, se dete afund într-o urmă de vacă și începu să strige:

— Măi văcari, măi, veniți de mă scoateți din inima pămîntului, că vă fac pe voia gîndului!

Văcarii se luară după glas, pînă deteră peste Neghiniță. Unul, mai rău și mai prost dintre ei vru să-l strivească și-și repezi călcîiul din băierile inimei. Neghiniță țîști, și sări alăturea, iar văcarul, lovind cu sete pămîntul, își scrinti piciorul și începu să se vaiete. Ceilalți începură cu măciuca și, cum izbeau, rămîneau cu jumătatea în mînă, iar ailaltă se ducea zbîrnîind.

— Să nu vă păziți vacile, cum vă păziți mințile. Cruce lată, minte întunecată, urechi de văcar, urechi de măgar! le zise Neghiniță, și se dădu vîntului.

Ajunse la unchiaș. I se sui pe nas, ca să-l vază mai bine. Unchiașul se bucură, dar nu ca baba, iar Neghiniță se întristă. Dar ca să s-arate grozav, zise unchiașului:

— Nu căta că-s mititel. Calul nu e mai mare ca copilul? și-l încalecă copilul. Bivolul nu e mai mare ca omul? și-l înjugă omul. Munții nu-s mai mari ca oile? și-i pasc turmele. Pămîntul nu e mai mare ca ferul plugului? și-l despică ferul plugului. Codrul nu e mai mare ca un topor? și-l culcă toporul la pămînt. Tu nu ești mai mare ca mine? și te-au ostenit murgii în arie. Ia să vezi cum îi dau eu la arie, fără bici, fără nimic.

Unchiaşul, minunat, îl duse la arie. Cum ajunse, Neghiniță sări p-un cal și începu să strige: „Hi, hăi, hi, hăi!" Ciupește pe unul, ciupește pe altul, caii începură să fugă, dar ce fugă, parc-ar fi avut douăzeci de bice pe șalele lor. Și cum se crucea moșul, iacă și un negustor care trecea la scaunul împărăției.

— Moşule, îi zise negustorul, cine mînă caii așa de grozav, că eu auz „hi-hăi, hi-hăi" și nu văz pe nimeni!..

— Ei, tată, răspunse bătrînul, m-a dăruit Dumnezeu cu un copil ca o neghină, da' cu mintea cît zece ca mine și ca d-ta.

Neghiniță opri caii și sări în palma unchiașului. Cum îl văzu negustorul, se gîndi să ducă împăratului așa minune.

— Moșule, zise negustorul, îți dau o pungă de bani pe el.

Neghiniță, sfîr, în urechea moșului și îi șopti ce să vorbească. Și moșul zise, crezînd că de la el zice:

— Tu, care vinzi și cumperi, ai cumpărat vr-un suflet p-o pungă de bani?

— Îți dau... două.

Și iar moșul, dupe Neghiniță:

— Două pungi... pentru un suflet?

— Îți dau... zece.

Moșul îngălbeni și zise, iar dupe șopta lui Neghiniță:

— Sufletele să dăruiesc Domnului și se vînd Necuratului.

— Îți dau... douăzeci!

Și moșul, călcînd în gura lăcomiii, tăcu, cu toate șoptile bietului Neghiniță.

Neghiniță văzu lăcomia, da' tot el șopti moșului: „Fie!" Și moșul zise:

— Fie!

Bătu palmă în palmă cu negustorul. Tocmeala se făcuse. Negustorul plăti și luă pe Neghiniță, vîndut de bunăvoie. Negustorul plecă. Neghiniță strigă moșului:

— Moșule, moșule, ai fost să n-ai copii, iar biată babă, da!

Împăratul era la mare și la greu sfat cu toți cărturarii, că bîntuia seceta și molima. Și dacă negustorul

îi spuse că are un copil ca o neghiniță, împăratul rămase înmărmurit, învățații împărăției căscară ochii mari și se traseră de bărbile lungi.

— Nu se poate, măria-ta, așa ceva nu scrie la carte.

— Ba să poate, zise Neghiniță, sărind pe masa sfatului, că multe se pot și nu stau în cărți; și mult mai multe sînt altfel de cum sînt ticluite din condei.

Și după ce se minunară cît se minunară, începu sfatul. Neghiniță se sui pe mîna împăratului, pe umăr, apoi în creștetul capului, și d-acolo zise rîzînd:

— Învață, măria-ta, că cei mai mici sînt cei mai mari.

Împăratul, cam de voie, cam de nevoie, răspunse:

— Așa e, Neghiniță, așa e.

Iar cărturarii își deteră ghies pe sub masă și plecară ochii în jos.

Împăratul porunci să-i toarne lui Neghiniță o casă cu zece caturi, cît o nucă de mare, toată din aur-lamur și împodobită cu pietre scumpe.

Neghiniță rămase la sfat și se perdu din ochii tuturora, numai ca să se ție de năzdrăvănii. Și, încet-încet, pîși-pîși, pînă intră în urechea învățatului care căuta în stele cu ocheanele. Acolo ascultă ce ascultă, și înțelese că acest vestit cărturar, în loc să se gîndească la sfat, se gîndea că împăratul are nasul cam mare. Se duse binișor și intră în urechea cărturarului care zicea că știe măruntaiele omului și leacurile bolilor. Ăsta se gîndea nu la sfat, ci că-i plăcea inelul împăratului. Așa află, pe rînd, că unul se gîndea la o cocoană frumoasă, că altul se gîndea cam ce lingușeală să cîrpească împăratului, altul că ce n-ar da el pentru o sticlă de vin, altul că bine e să fii împărat, altul că împăratul e om ca toți oamenii, numai unul, cu fruntea cît toate zilele, asculta cuvintele și întrebările împăratului.

Neghiniță, cum află gîndul tuturora, zbughi în urechea împăratului și îi șopăi tot, din fir pînă în ață. Împăratul, crezînd că singur, el de la el, a citit în mintea lor, se mînie foc și le zise:

— Ei, tu, cari cați în stele, ți-ai făcut ochii ochean și-mi vezi nasul cît un buștean. Astfel ți-e gîndul la sfatul domnesc?

Cărturarul se cutremură și dădu în genuchi, cerînd iertare.

— Tu, se resti împăratul către doftor, dacă ai avea inelul meu, ai omorî mai puțini oameni?

Doftorul se cutremură și dădu și el în genuchi.

— Tu, zise împăratul necăjit ălorlalți, te gîndești la secături și nu vezi că ești cu un picior în groapă; tu îți pregătești limba ca să mă minți; tu crezi că într-o sticlă cu vin este mai mult duh decît în capul meu; tu nu știi că un învățat pe scaunul domniii ar face mai multe boroboațe ca un neghiob; tu te pricepi că împăratul e om ca toți oamenii, da' nu te gîndești că învățații sunt ca neoamenii; iar tu abia te ții să nu caști o gură cît să înghiți împărăția toată; numai ție ți-e mintea la sfatul domnesc.

Cu toți căzură în genuchi.

— Acum ce să le fac, zise împăratul mînios, să le tai capul?

Cărturarii muriră și înviară, iar Neghiniță, care se suise în creștetul împăratului:

— Ferit-a Dumnezeu, măria-ta, fără învățați cine să mință lumea?

— Să nu fie decît adevărul pe lume!

— Ferit-a Dumnezeu! Ce-ai face chiar măria-ta fără minciună? Apoi măria-ta ți-ai făcut socoteala vieței? Mai multe ceasuri ai mîncat, ai dormit, ai vînat, ți-ai socotit cazanele cu bani, ai petrecut, ba cu luminăția-sa împărăteasa, ba și fără ea, decît te-ai necăjit cu trebile și cu nevoile împărățiii. Cum ai sta măria-ta pe scaunul lumii cînd lumea ar afla adevărul?

Împăratul zîmbi, cu ciudă, nu e vorbă, dar zîmbi ca să dreagă treaba și îi iertă pe toți. Văzînd însă că cel din urmă cărturar, care se gîndise la sfat, tremura mereu, îi zise:

— Ei, dar tu, cel mai cuminte, de ce tremuri?

— Măria-ta, zise bietul bătrîn, mai bine să spui și eu decît să afli măria-ta. Iacă, socotesc că nu știu nimic și tot mă gîndesc că mi-e leafa prea mică.

Împăratul rîse cu poftă și-i făgădui o leafă mai mare, apoi sparse sfatul cărturarilor și plecă cu Neghiniță

în creștetul capului, nedomirit de cum ghicise gîndurile tuturora.

Împărăteasa și coconii ei, văzînd pe Neghiniță, se minunară, dar, cînd aflară că împăratul, la vreme de bătrînețe, ghicește gîndurile oamenilor, se cruciră și tot nu le venea să crează.

— Împărate, zise împărăteasa, zău așa, ghicește-mi și mie un gînd.

— Să vedem, răspunse împăratul.

Împărăteasa se gîndi și începu să rîză...

Neghiniță o zbughise în urechea împărătesei și-i aflase gîndul: „Că ce bine-ar fi să mai fie o dată împăratul tînăr!" Și într-o clipă intră în urechea dreaptă a împăratului, și șopa-șopa-șopa. Împăratul — pace! Împărăteasa rîdea și zicea:

— Vezi că nu ghicești? vezi?

Pasămite, împăratul era cam tare de urechea dreaptă. Neghiniță înțelese, și țîști în urechea stîngă, și iar șopa-șopa. Împăratul se lumină la față, dădu din cap, rîse cu hohote și zise:

— Ei... împărăteasă, împărăteasă... da' tot muiere! De, bine te gîndiși tu, da' nu se poate...

Împărăteasa se rușină, plecă ochii în jos și se gîndi: „Dar dacă o ghici și la ce m-oi fi gîndit înainte, intru în pămînt! De cîte ori n-am dat dracului sfaturile împărăției cînd nu se mai isprăveau pînă după miezul nopții."

În sfîrșit, ce-i veni lui Neghiniță, vru să rîză și de împărat; și își zise într-o bună dimineață: „Vezi ce e omul! Spune-i orice, spune-i mereu același lucru... omul crede, că omul e prost. Ce nu crede întăi crede mai pe urmă. Am să-i fac una și bună împăratului, să-l las fără sfetnicii cei credincioși și să-l încurc cu nebunii."

Împăratul, de umbla în fruntea oștilor, de sta la sfat mare, de se culca, de se scula, de mînca, de-și mîngîia coconii, un gînd nu-l mai slăbea: „Nu vezi,

omule de Dumnezeu, că ți-au îmbătrînit sfetnicii și împărăția merge rău?"

Pasămite, Neghiniță îi intrase într-o ureche.

Azi așa, mîne așa, pînă nu mai avu încotro. Sparse sfatul cel vechi și chemă altul nou.

Tot unu și unu!

Cum veniră, cum aruncară pe bietul împărat din scaunul neamului lui...

— Acu să-l vedem! zise împelițatul de Neghiniță.

Împăratul ieși plîngînd din cetate. Neghiniță, sus pe umărul lui.

— De ce plîngi, măria-ta? ține-ți firea, nu fi muiere.

— Ei, ei, Neghiniță, cum să nu plîng?! Unde mi-e toiagul împărătesc?

— Ci taci, măria-ta! Ia taie un corn și fă-ți, colea, o cîrje. Buzduganul e greu la bătrînețe, te doboară. Cîrjea te sprijină.

— Ei, ei, Neghiniță, unde mi-e scaunul împărătesc pe care au stat atîția moși-strămoși ai mei?

— Ci taci, măria-ta! Întinde-te colea, pe fînul înflorit și moale, și să-mi spui drept care e mai dulce la oase? Scaunul cu scumpetea, sau fînul cu frumusețea?

— I, i, Neghiniță, unde mi-e coroana cu stemele și cu luminile?

— Ci taci, măria-ta! Pune foaie lată de lipan pe dasupra pletelor albe și spune-mi drept, care e mai ușoară, coroana cu grijele sau lipanul cu umbrile?

— Așa o fi, Neghiniță, mai zise împăratul, oftînd tocmai din băierile inimii, așa o fi, se potrivește ș-așa, fiindcă știi tu să le potrivești, dar cînd mă gîndesc în ce slavă eram ieri... îmi vine să scald tot pămîntul cu lăcrîmile mele!

— Ci taci, măria-ta! Adică ce slăvire? Toată viața, ba războaie, ba sfaturi, ba taie capul unuia, ba întinde la bice pe altul, ba citește jelbile, ba ascultă păsurile, ba cîte și mai cîte, și mai multe fără să vrei de cîte pe vrute. Mărire să fi fost asta? Dar ia gîndește-te măria-ta că un supus era supusul măriei-tale ș-avea un stăpîn, iar măria-ta, purtînd grija tuturora, erai sluga tuturora. Vezi, d-aia măria-ta ai fost cel mai slugă, cel mai nevolnic din toată împărăția. Curată socoteală: erai

împărat, nu om; acum ești om, nu împărat. Și ești mai mare, că unde-ți spune gîndul, acolo te duc picioarele. Ș-apoi, cine știe? Socotești măria-ta că boierii pot ceva fără prostime? Să ceară prostimea pe vechiul lor împărat... și să vezi măria-ta...

Se mai îmbună împăratul la cuvîntul lui Neghiniță și se duse, în cruciș și în curmeziș, în toată împărăția, c-o toaie de lipan pe cap și sprijinit p-o cîrje de corn. Și de ce vedea se minuna și întreba pe Neghiniță:

— Neghiniță, de ce-l bat pe ăla, de răcnește ca din gură de șarpe?

— Fiindcă împăratul e surd și n-aude, răspunse Neghiniță.

— Neghiniță, de ce-or fi atîția oameni goi și desculți?

— Fiindcă împăratul e orb și nu vede.

— Neghiniță, de ce bătrînul ăla s-o fi muncind să roază în gingii o cojiță uscată?

— Fiindcă împăratul mănîncă prea mult.

— Neghiniță, de ce-o munci unii și noaptea, de dau pe brînci?

— Ca să doarmă împăratul și ziua, de i-o veni poftă.

— Neghiniță, atunci de ce să vie pe scaunul meu un împărat și surd, și orb, și lacom, și somnoros?

— Ei, poi, înainte d-a fi împărat, vedea, auzea, muncea, cumpătat la mîncare și la beutură.

Bietul pribeag stătu pe gînduri, în mijlocul unui oraș mare, mare și zise:

— I, i, Neghiniță, mult cuvînt ai! Acum s-ajung împărat, și aș ști eu să fac cum e bine.

Și, ca din senin, abia sfîrșise vorba de pe urmă, ș-auzi o gălăgie, un vaiet, o duduitură, că parcă se cutremura pămîntul. Cînd colo, ce să fie? Ștafetă mare. Niște voinici, cu suliți lungi, aducea vestea că norodul a băgat la dubă pe împăratul ăl nou, cu sfetnici cu tot, și că cheamă iarăși pe adevăratul împărat.

Cum auzi bătrînul, zise voinicilor:

— Stați, că eu sunt!

Și-l cunoscură toți, și îi deteră în genuchi. Iar Neghiniță, de colo, de pe umăr:

— Măria-ta, mai vezi, mai auzi, or ți s-a făcut foame și-ți vine să dormi?

La toate vine rîndul, după cum se întoarce roata, că d-aia e roată, să se întoarcă, iar nu să stea locului. Și-i veni rîndul și lui Neghiniță, gîndul lumii.

Într-o zi vru să glumească cu împăratul, să mai facă vro drăcie. Îi intră în urechea *dreaptă*, crezînd că e în a *stîngă*. Cu stînga n-auzea de loc. „Nu face nimic. Mi-e lene să mă mut, se gîndi Neghiniță. În loc să șoptesc, voi striga." Și începu să strige din toate puterile în urechea cu care împăratul auzea de minune.

— Un împărat dacă n-a ști el de la el adevărul, nu-l mai află de la nimeni!

Împăratul, auzind acest glas tare în fundul urechii, îi zvîcni inima și-și trase o palmă cît putu peste ureche, zicînd:

— Iiiii, să știi că ce credeam eu că-mi trece prin minte era numai în ureche!

Și cînd își scutură urechea în podul palmei... Neghiniță căzu leșinat...

— Tu mi-ai fost? Tu m-ai făcut să caz din scaunul împărăției? Bine! Am eu ac de cojocul tău!

Împăratul, înfuriat, porunci să-l lege de gît cu un fir lung de mătase și-l coborî de-l înecă în puțul din curtea domnească.

Așa sfîrși bietul Neghiniță.

POVESTE

O, povești, povești... lumea toată este o poveste, căci ce-a fost odată ca niciodată o fi fost ca și astăzi, și ce este astăzi va fi odată ca niciodată.

Cîte focuri, cîte lumînări și cîte văpăiți n-ai ars, poveste, și toate s-au stins, și multe se vor aprinde ca să se stingă iarăși, numai tu, poveste, nu te vei stinge decît cu cel din urmă om... și numai ala va ști bine că lumea asta a fost o lungă și aceeași poveste.

A fost odată un împărat. Împăratul avea o nevastă. Amîndoi aveau o fată. Împărăteasa își iubea fata ca luminile ochilor, dar împăratul se prăpădea dupe ea.

Împăratul, bătrîn, bătrîn, de cîte ori o lua pe genuchi, zicea:

— Tu mi-ai dășchis pleoapele, că, p-aci-p-aci, era să le închiz de veci, fata tatii!

Iar peste capul fetei cu cosițe de aur cădea barba lui albă ca niște șuvoaie de apă. Și fata, dășpicînd în două barba mai lungă ca ea, scotea capul, ca prin gura cămășii, și zicea rîzînd:

— Bau, tată...

Și împăratul plîngea de bucurie, și lacrîmile alunecau d-a lungul bărbii pînă la sfîrcuri, și d-acolo picurau, ca din niște feștile, pe genuchii goi ai domniței.

Iar împărăteasa avea haz, căci începea și ea, adunîndu-și lăcrîmile în pumni, și-l certa că prea plînge ca o muiere de fitece și orișicînd.

Şi începeau:

— Ba iar ai plîns.

— Ba n-am plîns.

— Ba te-am văzut eu.

— Şi eu te-am văzut pe tine.

— Ba eu am rîs.

— Şi eu am rîs.

Iar domniţa, mică-mică, dar cu ochii în zece, îi da de gol pe amîndoi:

— Tata a plîns că m-a usturat pe genuchi, şi mama a plîns că are ochii roşii.

Acum nu mai aveau ce zice şi începeau să rîză, mormăind, ca să nu se auză unul pe altul.

— Ce nătîng (sau ce nătîngă), de azi înainte nu mai plîng, că plînsul nu e d-a bună.

Aşa au petrecut ei mulţi ani, pînă cînd domniţa a început a nu mai fi mică şi barba împăratului de pînă la brîu i-a trecut peste genuchi.

Şi două lucruri necăjeau pe împărat: că nu-l mai răbdau puterile să-şi joace copila pe genuchi ş-apoi că prea se făcuse frumoasă din cale-afară.

— Unde să-i găsesc eu potrivă, zicea împăratul toată ziulica, dînd cu toiagul de colo-colo o petricică pe care căşuna în neştire.

Şi două lucruri necăjeau pe împărăteasa: că n-o mai ajungeau mînele pîn' la sfîrşitul părului cînd îşi peptăna fata ş-apoi... or ţine-o zilele să vază un nepot şi o nepoată, frumoşi ca domniţa ei?

De se întîlneau, ea cu el, fiecare cu focul lui, se înţelegeau din ochi, deşi abia se mai vedeau, şi cu glas uscat se luau iute la harţă, parc-ar fi fost necăjiţi unul pe altul.

— Ei, ce mai ai şi astăzi?

— Măria-ta ce ai?

— Ce să am, ale pustii de bătrîneţi. Nu mă mai ţin genuchii ca să-mi joc copila. Ce n-aş da să-mi mai facă *bau* prin barbă!

— Da' eu, măria-ta, trebuie să mă sui p-un scaun ca să-i ajung cu pieptinele în creştet, ş-apoi să mă

grămădesc broască la pămînt ca să dau de cîrlionţii de la sfîrcul pletelor.

— Ia vezi, nu glumi, să nu-i rupi părul, că te-ai topiiiit!

— Bătrîneţele, măria-ta, cîteodată...

— Ce-ai zis?

— Bătrîneţele... uneori îmi rămîne cîte un fir lung, ca un fir de beteală, în dinţii pieptinelui...

— Nu, nu, să nu-ţi rămîie nici unul! Auzitu-m-ai tu, ori nu m-ai auzit?

Şi împăratul pleca mînios, tremurînd, izbind cu toiagul în pămînt.

Iar domniţa ajunse fată mare. Cînd îşi încingea talia cu betelie de aur şi pornea uşor ca o umbră, la toţi ai curţii li se făcea frică ca nu cumva vîntul să-i ofilească lumina feţii, ori că mijlocul să se frîngă sau că piciorușele, în conduri de argint, să nu-i scapete în crăpăturile pămîntului. Şi cînd împărăteasa o scălda, căci nu lăsa nici o altă mînă s-o atingă, atît se rumenea faţa şi cutile apei, că împărăteasa nu-i mai zicea „ai de te scaldă", ci „ai de fă apa mărgean".

Într-o zi, ce-i veni domniţei, că se strecură de lîngă mă-sa şi se duse, pe un zăduf de foc, să bea, ea singură, apă de la puţul de peatră, din fundul curţilor împărăteşti. Acolo, o babă bătrînă, uscată ca o scîndură şi ciuruită în obraji ca un burete, ridica de pe colacul de peatră un ulcior cu apă proaspătă şi rece.

— Bunico, zise domniţa, să sorb şi eu o gură de apă pe gurguiul ulciorului, că mult ţîşneşte din el boabe ca de mărgăritar.

— Ei, măria-ta, unul scoate şi o mie beau! răspunse baba şi se încruntă. Altul ară şi altul cară; pe cine nu-l pîrleşte soarele nu-l degeră nici gerul. Dar ţine şi bea, şi cînd ai înghiţi să nu te îneci, că numai flămîndul să îneacă la masa sătulului.

Baba rînji şi îi întinse ulciorul.

Bietei domniţe i se făcu frică; puse mîna pe gîtul ulciorului; mîna îi tremură şi, scăpînd ulciorul de pe colacul de peatră, îl făcu praf şi fărîme.

Domnița încremeni, iar baba oftă de i se subție pîntecile, se-nnegri ca boziul și zise:

— Răpi-ți-ar Necuratul mințele cum mi-ai răpit tu bucuria apei, și orice ai face, orice ai drege, blestemul meu să te-ajungă cum ți-ajunge umbra ta de călcîiele tale!

Așa o blestemă baba și, făcînd cu mîna în patru părți, plecă ca o vijelie.

Domnița intră, podidită de plîns, în iatacul ei de cleștar. Se trînti în pat și adormi cu genele ude și cu mînele încrucișate pe pept.

Cînd tresări din somn și deschise ochii, și mă-sa și tat-său se uitau la ea cum se uită bătrînii la icoane. Împărăteasa tăcu, iar împăratul zise încet:

— Nu mă lăsa, lumina și toiagul bătrîneților mele!

Și nici o vorbă nu mai scoaseră tustrei, ci se uitară unul la altul pînă scăpătă soarele.

Și tot acolo adormiră, fără să se miște, parc-ar fi fost de peatră. Împăratul îngenucheat pe barbă, împărăteasa c-o tîmplă pe dunga patului, iar domnița aci feartă de călduri, aci cutremurată de fiori.

A doua zi împăratul adună pe toți doftorii și le zise:

— Jumătate din împărăția mea aceluia care-mi va vindeca fata!

Și nici un doftor nu-i ghici leacul.

A treia zi adună pe toți vracii și pe toate vrăjitoresele și le zise:

— Toată împărăția mea aceluia care va tămădui pe domnița!

Și nimeni nu știu ce să facă și ce să zică, numai o babă, uscată ca scîndura și ciuruită ca un burete, zise împăratului rînjind:

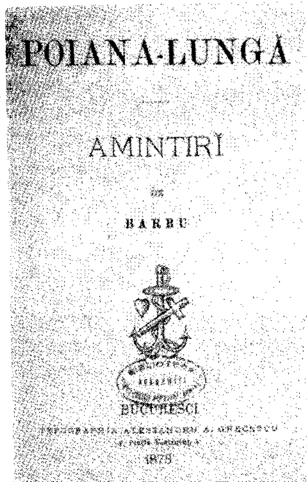
— Măria-ta, domniței i-a abătut de măritiș.

— Mai știi minune!... zise împărăteasa.

— Da' unde să-i găsesc potriva? șopti împăratul în urechea împărătesei.

Și pe loc porni vestea pe la toate împărățiile cu feciori de domn cari de mult rămniseră la fata cu păr de aur.

Pînă să s-adune feciorii de împărat, trecu vreme la mijloc, că unii porneau din răvărsatul zorilor, alții

POIANA-LUNGĂ

AMINTIRĬ

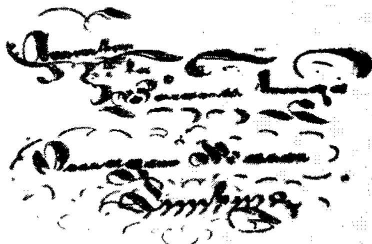
BARBU

BUCURESCI

1878

Coperta plachetei de versuri tipărite în 1878, sub numele de *Barbu*

Facsimil de pe coperta caietului de versuri din 1876

„Delavrancea călărind Pegasul" — caricatură nesemnată

tocmai din scăldătoarea soarelui, și alții de unde noaptea se ridică ca un zăbranic negru, și alții chiar de pe unde pămîntul e drob și piftie.

În ajun d-ai trece pe dinainte șirul băieților de împărat, domnița, care nu se mai mișcase din pat, pofti să se scoale și să se plimbe, singură-singurică, prin grădina împărăției.

Frumoasă și galeșă și rezemată c-o mînă pe umărul împărătesei, iar cu cealaltă petrecută pe după gîtul împăratului, intră în grădină și, cu toate rugăciunile părinților d-ai lăsa și pe ei, domnița le închise binișor ușa în obraz și-i lăsă cu inima arsă.

Cum rămase singură, cutreieră cărările cu naramzi și chiparoși, cu luminișuri de smarald și cu bolți umbrite și răcoroase.

După ce umblă cît umblă, cu ochii pe jumătate închiși, oftă fără să știe de ce, fără să știe ce vrea, și se lungi pe iarbă, la umbra unei perdele de chiparoși.

Cum sta lungită, o apucă o piroteală și, cum privea într-un adînc fără fund, printre genele lungi, i se păru c-aude un cîntec de chitară.

Tim, tam, tam, tam, tam, ușor, încet, prelung... o adiere de sunete, o mîngîiere dulce, un farmec de pe altă lume... Tim, tam, tim, tam, tam... ca o licărire depărtată care s-apropie, și iar s-afundă, și iar se întoarce... Dar cîntecul o gîdilă pe obrajii rumeni și-i furnică din tălpile mititele pînă în creștetul luminos... Și i se păru c-aude un glas, un glas fericit care cînta și vorbea după tremuratul ușurel al chitării.

— Tim, tam... adormi și rămîi deșteaptă. Tim, tam, tam... care e adevăratul vis, ziua ori noaptea?... Făt-Frumos vine noaptea și pleacă de cu ziua... Făt-Frumos este șchiop, da' nimeni nu cîntă ca el și nimeni nu mîngîie și nu sărută mai dulce ca el... Tim, tam, tam...

Și domnița simți niște buze de foc pe amîndoi obrajii. Și tresări și, sprijinindu-se într-un cot, privi speriată înainte, pe cărarea îngustă cu stropi de umbră și de lumină.

Şi în fund, în fund de tot, văzu pe minunatul cîntăreţ, care-i zîmbea şi-i făcea semn să se apropie. La şoldul stîng purta paloş lat, în mîna dreaptă ţinea o chitară cu gît lung şi ochii-i scînteiau ca doi cărbuni aprinşi.

Domniţa dădu să ţipe şi nu putu. Sări în picioare, vroi să fugă, da', ca şi cum ar fi fost prinsă de talie de nişte braţe lungi, începu să păşască spre cîntăreţul care o aştepta cu mînele întinse.

Cînd se apropie de el, deschise braţele şi, voind, fără să vrea, ca să-l strîngă în braţe, mînele îi trecură prin el, apoi simţi un sărutat sub bărbie şi, uitîndu-se înainte, văzu pe cîntăreţ ca o umbră, o umbră şchioapă care se ducea cîntînd.

— Tim, tam, tam, tim, tam, tam... Făt-Frumos este şchiop... şi nimeni nu leagănă mai bine ca el, şi nimeni nu mîngîie şi nu sărută mai dulce ca el... Tim, tam, tam... umbra s-a topit, adormi şi rămîi dăşteaptă, fată cu plete de aur...

Domniţa, dreaptă şi nemişcată ca o făclie, se uită dupe umbra şchioapă cum se ducea, se tot ducea, mică, mai mică, şi mai mică, pînă ce se înecă în ceaţa depărtării. Apoi, fără să mai simţă ceva, afară de un vuiet adînc, adînc, în fundul urechilor, intră în iatacul de cleştar, se trînti în pat şi începu să plîngă.

Iar împăratul şi împărăteasa îi culegeau fitece lacrîmă în naframele lor ş-o întrebau:

— Spune-ne nouă ce vrei, lumina şi toiagul bătrîneţelor noastre!

A doua zi, împăratul şi împărăteasa stăteau încremeniţi pe jeţurile lor de sidef presărate cu petre scumpe.

Domniţa bolea, lungită în pat, cu ochii pe jumătate închişi, iar pe dinaintea ei treceau feciorii de împărat, ca să-şi aleagă unul, ea, dorita tutulor.

Trecu ăl dintăi, numai în zale de sus pînă jos, cu chivără de argint; şi cînd păşea, zalele sclipitoare zuruiau ca şi cum ar fi fost vii. Domniţa nu dădu nici un semn. Voinicul plecă ruşinat.

Trecu altul, cu părul lung şi negru corb, cu cămaşa uşoară, albă ca floarea, şi cu chenare de găitan aurit,

încins pe la mijloc cu un brîu de mătase verde. Și cînd pășea, pletele i se legănau pe umeri, iar cutele albe, din șolduri pînă la călcîie, se îndoiau frumos după legănatul trupului.

Domnița nu se uită nici la el. Și drăguțul se duse cu inima secată.

Trecu al treilea, numai în fireturi și steme, și nici pe el nu căzură ochii domniței.

Așa, pînă-n diseară, se încheie și se rușină lungul șir de feciori de împărați.

Tocmai la isprăvit, șontîc-șontîc, veni și un cîntăreț șchiop. Pe șoldul stîng purta un paloș lat, în mîna dreaptă ținea o chitară cu gîtul lung.

Împăratul și împărăteasa, cum îl văzură, se înfiorară. Ce gură mare și strîmbă! Și ochii din cap îi scînteiau ca doi cărbuni aprinși. Nalt, dășirat, c-un picior mai scurt și cu altul mai lung.

Șontîc-șontîc, și, cînd ajunse în dreptul patului, domnița tresări, dășchise niște ochi mari, sări drept în picioare și-i întinse mîna.

Împăratul și împărăteasa plecară ochii în jos, iar domnița, dîndu-le în genunchi, le zise:

— Iacă mirele meu... nimeni nu cîntă ca el... nimeni nu sărută ca el...

Împăratul își ridică mustățile cu o mînă, și cu alt-apăsîndu-și barba, zise, ca și cum și-ar fi dat sufletul:

— Fie!

Împărăteasa se cutremură și se duse să poruncească de masă.

Se puse masă împărătească, dar masă tristă, mai tristă ca întunericul. A doua zi era să fie nunta, și a treia zi era să fie război mare cu toți feciorii de împărați rușinați de cîntărețul șchiop și dășirat.

În jurul mesei, lîngă împărăteasă, se așeză fie-sa, lîngă ea cîntărețul și, mai departe de cîntăreț, oftă și stătu bietul împărat.

Împăratul nu mai lua ochii de la el și, dînd din cap, îi zise:

— Ginere, de[1] ce înghiți carnea nemestecată?

[1] În textul de bază: *da*; corectat cf. ed. 1893.

— Mi-e foame, tată, mi-e foame. Aș înghiți nouă suflete nemestecate. Viu tocmai de la marginea pămîntului.

Așa răspunse cîntărețul și mai înghiți o halcă de carne.

— Ginere, da' de ce-ți scînteiază și-ți dogoresc ochii ca doi cărbuni aprinși?

— În ochii mei vezi stemele măriei-tale, răspunse cîntărețul uitîndu-se în jos.

Împăratul își luă coroana de pe frunte și o aruncă cît colo.

— Ginere, de ce c-o mînă bagi pînea în gură și cu alta o scoți? Numai carnea îți place?

— Cine-a frămîntat azimea îi mirosea mînele a ceapă.

— Vezi, tată, vezi? zise fata înduioșată.

— Ginere, ce-ți țăcănesc dinții și măselile, ca și cum ar fi de oțel?

— Din greșală am strîns furculița în dinți, răspunse cîntărețul și trînti furculița pe farfurie.

— Ginere, dar de ce-ți sînt unghiile așa de lungi și de ascuțite?

— Ce unghii? Și parc-ar fi fost o pisică, așa își trase unghiile sub piele. Ce unghii, măria-ta? Ieri mi le-am tocit cu gresia, ca să nu zgîrii mînele albe ale drăguței mele...

— Ginere, da' mult păr ai pe mîna dreaptă, parc-ai fi lup, așa e de des și de aspru!

Cîntărețul se făcu negru-verde și răspunse, încheindu-și banta:

— E un semn, un petec de păr, pe care-l avem din moși-strămoși, dar încolo sunt alb ca zăpada și rumen ca răsura.

— Ginere, mai zise împăratul tremurînd, ce ai pe frunte, ca două umflături de berbec tînăr?

— Socrule, răspunse el necăjit, într-o parte m-a izbit cu buzduganul un uriaș, și în alta un zmeu. Ei au crăpat în luptă, iar eu am rămas cu două cucuie.

— Vezi, tată, vezi? îngînă domnița și-și înghiți lăcrîmile, căci mult i se părea tat-său de rău.

Cîntărețul se sculă de la masă.

— Sînt obosit d-atîta drum. Să mă iertați, mă duc să mă culc.

— Ginere, se resti împăratul, dar nu faci barim o cruce după masă?

Cîntărețul își întoarse fața, clănțăni din dinți și zise:

— Eu mă închin la mine, să nu mă vază nimeni.

Și plecă pe ușe afară.

Fata se culcă în iatacul ei de cleștar. Împăratul ceru împărătesei crucea din paraclisul domnesc ca s-o puie sub căpătîi.

Împăratul se culcă și avea la cap două fesnice mari de argint și la picioare alte două, cîteșipatru cu făclii aprinse.

Trase un somn și tresări... nimeni... Trase două și iar tresări... iar nimeni... A treia oară, tresărind și mai tare, văzu la capul lui o dihanie deșirată, cu păr ca de lup, cu ochii ca doi cărbuni aprinși, clănțănind din niște dinți de oțel mai lungi ca piroanele.

Împăratul scoase crucea de sub căpătîi și o ridică dasupra dimonului strigînd:

— Piei, dimone, ucigă-te-ar crucea!

Împăratul văzu atunci ce nu mai văzuse în toată viața lui.

Dihania se cutremură, se lungi și se subție și, ca și cum ar fi fost un fir de ață, se strecură prin gaura broaștei. Dar cît de repede se strecură, împăratul tot văzu că are un picior mai lung cu zece coți ca celălalt.

Și cînd împăratul se uită pe jos, văzu o chitară cu gîtul lung și cu coardele plesnite și, înhățînd-o, răcni:

— El este!

Se repezi în iatacul fetei, trîntind ușile ca o vijelie.

Pipăi patul... Fata nicăieri...

Atunci alergă la grajdul murgului care mînca jeratic și strigă:

— Murgule!

Într-o clipă murgul rupse ștreangul, dărîmă ușa și îngenuche înaintea stăpînului său.

Împăratul încălecă și porunci:

— Ca gîndul!

Și porni bidiviul mai iute ca vîntul. În urma împăratului, barba, despicată în două, îi fîlfăia ca două steaguri albe. Văile și dealurile i se perdeau în urmă rotocolindu-se. Codrii îi păreau ca niște ape turburi fugind la miazăzi. Vîntul pe care-l lăsa în urmă îndoia stejarii, frîngîndu-i ca pe niște nuiele.

Înaintea lor, cîntărețul gonea și se lungea de ce-l apropiau... cît o beldie, cît un brad, cît un plop, aruncînd piciorul ăl lung în văi și p-ăl scurt în dealuri. În cîrca lui, domnița.

Cînd mai trebui o aruncătură pînă la dihanie, se revărsă de ziuă. Cocoșii cîntară de trei ori. Pocitura se opri în loc, se răsuci ca un sfredel și intră în pămînt, lăsînd pe iarbă pe domnița fără simțiri.

Murgul îngenuche. Împăratul își ridică fata. C-o mînă o luă de mijloc și alta i-o înfipse în păr.

Încălecă și porni.

— Încet, Murgule, să n-o deșteptăm.

Atît mai zise împăratul și, dînd ochii peste cap, căscă gura și fălcile îi trosniră din încheieturi. Închise ochii, și două lacrămi îi înghețǎ sub gene ca două diamante. Împăratul încremeni pe cal, iar d-a curmezișul, în brațele lui reci, sta leșinată domnița cu părul de aur, lung pînă-n pămînt, ca o beteală lungă. Peste ea curgea barba albă a împăratului.

Încet-încet, îi duse Murgul zile și nopți. Împăratul sta țeapăn, cu ochii închiși, iar mînele domniței, albe și moi, să clătinau, bătînd ușurel coastele Murgului.

Cînd intrară în curtea palatului, împărăteasa, toți boierii mari și toți curtenii le dedură în genuchi.

Iar cînd Murgul nîncheză, împărăteasa și boierii, punînd mîna pe împărat și pe domniță, înmărmuriră. Împăratul era rece ca gheața, domnița, caldă și i se bătea inima.

Și voind să ridice pe împărat de pe cal, le-a fost cu neputință; și voind să ia pe domniță din brațele împăratului, mîna lui nu i se descleștă din creștetul ei.

Atunci au chemat popi mulți și mitropoliți, cîți erau, și au început sfintele slujbe ca să dăzlege pe împărat din spinarea calului și creștetul domniței din mîna rece a împăratului.

Și isprăvindu-se slujba, o babă bătrînă, uscată și ciuruită ca un burete, a zis în gura mare:

— Fetele, dacă îmbătrînesc la ușa părinților, înnebunesc, dar și dacă fug, le ia dracu.

— Amiiin! zise prelung un diacon care rămăsese în urmă cu slujba.

Și atunci, ca prin minune, împăratul alunecă la vale pe șalele calului și mîna i se dezlipi din creștetul domniței.

Iar mulți au auzit un oftat greu cînd împăratul căzu, lung și țeapăn, la pămînt.

Domnița dăschise ochii, începu să jelească pe tat-său, și-l jeli ani mulți, dar de frica dracului nu s-a mai măritat.

Cine știe?... ce-a fost odată ca niciodată o fi fost ca și astăzi... și ce este astăzi va fi odată ca niciodată...

NU E „GIABA" CAFEA

Acolo unde soarele este mai strălucit ca pretutindeni și cerul, noaptea, ca apele adînci și limpezi, dăparte-dăparte, într-un loc cu ape vii și cu maluri acoperite de trandafiri și chiparoși, trăia un orb, bătrîn și fericit. Și-l cunoștea și-l iubea o lume toată de lopătari și negustori.

Lui toți îi ziceau „Giaba-efendi", fiindcă trăia din pomana tuturora. Tot ce avea, avea de *giaba*, el și femeia lui și patru copii ai lui, două fete frumoase și doi băieți voinici.

Odinioară Giaba-efendi fusese om ca toți oamenii, ba ceva mai mîndru, mai chipeș și mai viteaz ca ceilalți, dar tocmai cînd îi fusese lumea mai dragă, rămăsese orb, la un război contra ghiaurilor. Și cînd își aducea aminte d-atunci, Giaba-efendi zicea cutremurîndu-se:

— Allah a vrut să văz ce am văzut și să nu mai văz!

Giaba-efendi trăia povestind celor cu ochi ce văzuse el de zece ori în viața lui, cînd Gazi-pașa, cu iataganul de argint, le striga: „Cine crede în Allah să nu mai lase unul cu viață, or să nu mai rămîie unul în viață!"

Și povestind el, care nu mai vedea, ceea ce nu văzuseră cei ce vedeau, strînse o comoară cu bani, o

turnă într-un ulcior și ulciorul îl îngropă la rădăcina unui castan din grădina lui.

Giaba-efendi sta la mijloc, într-o cafenea, și turcii chiaburi se așezau pe jos, împrejurul lui. Cînd începea Giaba-efendi să povestească, se cutremura cafeneaua. Turcii înmărmureau, unii cu gura pe mațul narghelelelor, alții cu gura căscată, iar alții cu mîna pe la jumătatea bărbilor, uitînd să le mai netezească.

— Ați văzut voi cum cad berbecii la tăiere și zvîcnesc din picioarele de dindărăt? La zalhana nu e nimic. În război oamenii cad și zvîcnesc mai cumplit ca berbecii, și caii arabilor, gonind, își încalță copitele cu capetele tăiate cari bolborosesc încă...

Și după ce povestea bătăliile de la Dunăre, de la Misolonghi[1] și din hotarul Caucaziei, făcînd cu gura ca tunurile și cu mînile ca săbiile, bătînd toba în aer, gemînd ca cei cari mor și arătînd cum cad cei cari mai fac cîțiva pași dupe ce le-au zburat capul de pe umeri, Giaba-efendi sfîrșea poveștile, dînd din cap...

— Efendi, efendi, Allah să-mi zică: „Vrei tu să mai vezi ce-ai văzut odinioară?" Mă jur pe Cartea sfîntă[2] că n-aș schimba întunericul pe lumina soarelui care luminează bălțile de sînge din bătălii. Allah dacă aș fi, mi-aș lega ochii cu un cerc de aur... Aș ști tot, dar n-aș vedea nimic...

Unii îl întrebau, zîmbind:

— Cum, n-ai vrea tu să vezi clădăria de trandafiri, nici cornul de argint al lunei cletănat în cutile mărilor, nici seraiul tău cu cadîne ale căror trupuri să zăresc mlădiindu-se prin borangicul gălbui, nici pe copiii-ți dîndu-se huța în șalvarii-tăi? Giaba-efendi, minciuna nu duce pe calea profetului.

Giaba-efendi le răspundea:

— Decît trandafiri, mai bine apă de trandafiri, decît apă de trandafiri, mai bine mirosul apei de tran-

[1] Oraș în Grecia pe malul Mării Ionice, vestit prin eroismul de care au dat dovadă grecii în luptele cu turcii, purtate aici în anii 1822, 1823, 1825.

[2] *Coranul*, culegere de dogme și precepte morale atribuite de profetul Mahomed lui Allah.

dafiri. Și trandafirii sînt mai mult miros decît coloare. Ș-apoi lumea toată nu este cum o vezi, ci cum o știi că este. Cine s-arată cum e? Soarele și luna or fi cum le vedem? Dacă iei apă de mare în pumn vezi că nu este cum o vedeai. Ceea ce vezi este poșghița lumii. Dincolo de ce vezi este viața neînțeleasă a lumii, și dincolo de albastrul cerului este vecinica mișcare și fericire a sufletelor. Doar femeia...

Și cînd ajungea aci, ceilalți, știind slăbiciunea filosofiii lui Giaba-efendi, îi suflau vorba din gură.

— Vezi așa, Giaba-efendi! Știam noi că tu nu ești orb pentru femei.

— Doar femeia, urma Giaba-efendi, rîzînd și el, este numai ceea ce se vede și numai cînd se vede. Prostul vede ceea ce trebuie să priceapă, și îmbracă femeia, și se trudește o viață întreagă ca să înțeleagă ceea ce ar trebui să vază. Ei, efendi, bre efendi, la parfum nu-ți trebuie ochi și urechi, la femeie nu-ți trebuie minte, ci numai ochi, ochi cari să soarbă, să soarbă ceea ce niciodată nu te satură...

— Așa da, așa orb, Giaba-efendi!

— Dar și să vezi femeia este o nefericire.

— De ce, Giaba-efendi?

— De ce? Fiindcă omul moare înainte d-a închide ochii!

— Cînd moare, Giaba-efendi?

— Cînd rămîne fără nopți și cu zilele cele mai lungi. Cînd cadînele seraiului se mlădie înaintea lui ca niște trestii de baltă. Le vede, dar prin ochii lui nu se mai strecoară căldura de odinioară. Ochii lui sînt ca două geamuri de la o casă pustie.

Și dacă cei bătrîni îi ziceau, ca și cum n-ar fi crezut în vorba lui:

— Prea ești înțelept, Giaba-efendi! După capul tău, lumea ar trebui să fie oarbă ca să fie fericită.

Giaba-efendi răspundea, netezindu-și barba:

— Lumea trebuie să fie așa cum e, și fiecare după cum l-a lăsat Allah să fie. Odată, la Stambul[1], era un

[1] Cel mai vechi cartier din Constantinopole.

şchiop, şi întotdauna se ruga pînă la miezul nopţii să-i crească piciorul. Allah, mîniat, îi trimise veste în vis că i-a crescut piciorul. El se deşteptă vesel. Sări de pe sofa, dar obicinuit să calce mai adînc cu piciorul cel mai scurt, se apăsă repede pe el; piciorul i să suci; căzu şi-şi rupse nasul. Rămase cîrn. Zece ani se rugă la Allah să-i dreagă nasul şi să-i scurteze piciorul. Într-o noapte visă că i-a crescut nasul şi i s-a scurtat piciorul. Cînd se deşteptă îşi pipăi nasul. Nasul, întreg. Se repezi să se uite în oglindă, dar călcă rău şi căzu şi-şi rupse mîna dreaptă din umăr. Cu mîna nu mai putea nici prinde, nici ridica. D-aci înainte se tot ruga la Dumnezeu să-i dea mîna şi să-i ia nasul. Mulţi ani, de cum se înnopta, stătea cu fruntea la pămînt şi se ruga pentru mîna lui ciolacă. Într-o noapte, profetul îi veni în vis, îi drese mîna şi îi poci nasul. A doua zi, simţind că mişcă mîna, de bucurie, călcă legea şi bunul obicei şi bău cam mult. Se duse pe ţărmul mării, se lungi jos şi se apucă cu mîna dreaptă de funia unei şalupe. Zvîcni de funie, zvîcni şi adormi cu mîna pe funie. Cînd se deşteptă, şalupa pornise, şi el era în mijlocul valurilor. „Allah! mai bine fără mînă şi cu nas!" Şi nasul îi crescu la loc, şi mîna îi îngheţă din umăr. Nemaiputînd să strîngă funia, se scufundă. Marea îl acoperi. Şi peri şchiop, ciolac, şi cu un nas minunat de frumos.

Aşa povestea orbul, mulţumind pe toţi. Şi toţi strigau: „O cafea *giaba* pentru Giaba-efendi! Bravo, efendi, o liră *giaba* copiilor şi femeiei tale! Un turban de mătase *giaba* celui mai mare flăcău al tău."

— Şi de la mine o cafea gingirlie *giaba* lui efendi.

Şi degiaba mînca şi bea, şi strîngea parale *giaba* şi comoara lui creştea. După ce a îngropat la rădăcina castanului şi alt ulcior cu lire, şi altul, şi altul, se îmbogăţise aşa de mult, că era cel mai bogat turc din oraşul lui. Şi Giaba-efendi cînd avea chief pipăia creştetile flăcăilor şi fetelor lui şi le zicea:

— Ibraim tată, ţie am să-ţi cumpăr o corabie cu cel mai nalt catarg. Ţie, Munaah, o herghelie de cai. Şi pe voi, fetele mele, am să vă mărit cu paşale, bogaţi

și frumoși, dar să dați cafea și mîncare *giaba*, vestminte și bani *giaba* la toți ce veți vedea că caută drumul cu cîrjea și că lumea le plutește într-o noapte adîncă și vecinică.

Și era fericit Giaba-efendi să-și treacă mîna prin pletele fetelor și să răsucească mustața subțirică a băieților lui și să-i întrebe pe rînd, și ei să răspundă ca de obicei:

— Cine e nalt?

— Ibraim.

— Cine e smead?

— Munaah.

— Cine e cu ochii ca două văpăi?

— Zuleica.

— Cine e cu ochii verzi și limpezi ca marea adîncă și liniștită?

— Fatima, tată, Fatima, cea mai frumoasă fată a aceluia care n-o vede.

— Allah să vă vază în locul meu, copiii mei, și să dați *giaba* băutură, mîncare, veșminte și bani la toți cîți nu pot să vă vază.

De bucurie, bătrînul lua capetele copiilor în amîndouă mînile, își îndrepta ochii lui scurși și închiși în fețele lor și le zicea fiecăruia:

— Ibraim seamănă cu tata, Munaah cu mine, Zuleica cu mama și Fatima trebuie să fie cum era mă-sa cînd mi-a întins mîna întăiași dată. Hogea mi-a spus că e frumoasă, și eu știu că este bună.

Nevasta lui plîngea de bucurie și șoptea copiilor că tatăl lor, pipăindu-i mereu, ghicise cu cine seamănă fiecare.

Într-o zi se stinse fericirea lui Giaba-efendi.

Ca de obicei, bătrînul se duse la rădăcina castanului din fundul grădinii și, pipăind locul în care își îngropase comorile, dădu de niște gropi adînci. Cineva îl urmărise și îi furase ulcioarele cu bani. Bătrînul răcni, ridicînd amîndouă mînele în sus.

— Allah! acum aș vrea să-mi aprinzi luminile ochilor! Allah, mă jur că l-aș cunoaște dacă l-aș vedea!

Copiii, speriați, alergară, iar bătrînul le zise, fără ca ei să priceapă ceva:

— Cei ce văd să nu se ție după cei ce nu văd! Ieri l-am simțit pe cel ce mă vedea. M-am oprit în loc și am zis: „Cei ce văd să fie toiag celor ce nu văd. Cei ce văd pot să aibă comorile celor ce nu văd, dar niciodată cei ce nu văd nu pot avea comorile celor ce văd!" Și s-a oprit. Și n-am mai auzit nimic. Dar cineva călca mereu pe inima mea. Pașii lui nu se auzeau, mă dureau. Îi simțeam pe spinare, pe ceafă, și mai adînc, mai adînc, scufundîndu-se în inima mea! Apoi bătrînul începu să țipe, tăind aerul cu cîrjea lustruită. Ibraim, ți s-a înecat corabia! Munaah, ți-a fugit ergheliа! Zuleica, Fatima, pașalele voastre sunt slugi la slugile pașalelor voastre! Ibraim, du-mă la cafenea și nu ocoli noroiul și gropile!

Cînd Giaba-efendi intră în cafenea începu să rîză cu hohote. Toți cari-l iubeau îi ziseră:

— Bravo, efendi! De mult nu ne-ai spus ceva hazlîu. Dac-om leșina de rîs, să știi că ai venit sărac și vei pleca bogat.

— Da, le răspunse bătrînul orb, da, și povestea mea începe astfel: adevărații oameni sînt orbii!

— Dar cei care văd? întrebă unul mai bătrîn, care sorbea din cafea.

— Cei care văd? răspunse Giaba-efendi prefăcîndu-se că rîde, sunt ca Allah: ei dau, ei iau, și prefac pe bogatul de seară în săracul de dimineață. Uneori, ca și Allah, dau în părinte și izbesc în copii! Ai mei însă habar nu au, nu numai un pom din grădina mea are la rădăcină ulcior din cari se adapă.

Orbul începu să rîză. Un turc, care se pripășise de cîtăva vreme în oraș, se roși și șopti:

— A înnebunit bietul bătrîn! Apoi se întoarse către cei cari ferbeau cafelele în ibrice galbene cu cozi lungi și le zise: O cafea *giaba* lui Giaba-efendi!

Giaba-efendi nu mai auzise acest glas. Tresări.

Și cum începu să soarbă, să înecă, tuși, vărsă jumătate cafeaua pe el, apoi puse ceașca pe masă și zise încet băiatului care îi adusese cafeaua:

— Du-mă la cine m-a cinstit... Aş vrea să-i mulţumesc...

Băiatul îl duse.

Îndată ce Giaba-efendi apucă de mînă pe necunoscut, se agăţă de el şi începu să strige:

— Efendi, efendi, oameni buni, Allah să vă apere lumina ochilor ca să vedeţi cine vine în spatele vostru! El mi-a furat comoara! Cafeaua d-adineauri n-a fost *giaba*... toată viaţa mea am băut *giaba* şi nu m-am înecat... azi am băut din banii mei şi m-am înecat...

Mulţi rîseră, dar, neavînd încotro cu bătrînul, care striga necontenit „cafeaua n-a fost *giaba*", îi duseră pe amîndoi la cadiul.

Cadiul se minună ascultînd plîngerea bătrînului şi îi zise:

— Tu eşti orb, cum poţi să cunoşti pe acela care ţi-a furat banii?

— D-ar fi fost *giaba* cafea îi răspunse bătrînul, nu m-aş fi înecat cu ea, cadiule. A fost din paralele mele şi, nefiind obicinuit să beau din paralele mele, m-am înecat. Ş-apoi cine cinsteşte aşa de grabnic nu este un om cinstit!

Cadiul crezu în semnul orbului şi, cercetînd d-aproape pe învinuit, găsi la el acasă toţi banii lui Giaba-efendi.

Şi Giaba-efendi a trăit mulţi ani fericiţi, înveselind şi sfătuind pe toţi, dar n-a mai primit de pomană nimic de la nimeni, şi de cîte ori se îneca, toţi turcii rîdeau.

— Nu e *giaba* cafea, Giaba-efendi, trebuie să fie din paralele dumitale.

Şi nu-i păsa că e orb. Omul să fie aşa cum l-a lăsat Allah să fie. Ş-apoi corabia lui Ibraim avea cel mai nalt catarg. Munaah, cea mai vestită herghelie. Iar Zuleica, cu ochii ca două văpăi, şi Fatima, cu ochii verzi ca marea adîncă, se măritaseră cu două paşale vestite în toată împărăţia...

IRINEL

Așa am fost eu: să scriu tot ce-mi trece prin minte și să nu spui nimic oamenilor.

Oamenii sînt teribili. Privire grea și vorbă cu atîtea înțelesuri...

Nu pumnul, ci ochii omului mă sperie; prin ei, ca prin niște lunete, văd ce se petrece în adîncimea unei tăceri viclene.

Da, sînt nesuferite aceste supape de lumină. Mi-e cu neputință să privesc în ele fără să mă cutremur.

Așa m-am născut. Sînt mulți ca mine. Un singur lucru mă deosebește de ei: eu am priceput devreme de ce sufer printre oameni, fără a-i urî, iar ei îi urăsc fără să știe de ce.

Dupe cum vedeți, nu sînt curagios — ferească Dumnezeu! — dar nici poltron. În fața unui revolver nu tremur.

Dacă m-ați vedea cum mă repez printre muncitori — închizînd ochii, bineînțeles — desigur că m-ați crede un erou și n-ați înțelege de loc cum un asemenea cavaler să fie așa de timid în fața domnilor liniștiți și galanți.

Dar cînd vorbesc cu o femeie frumoasă?

Ah, femeile, femeile! Nu, nu, ele nu vorbesc ca noi, nu privesc ca noi, nu se mișcă ca noi.

Cuvîntul lor e cald și amețitor.

Unei femei îi e de ajuns tinerețea și deșteptăciunea. Și, dacă e să vă spui drept, eu prefer deșteptăciunea frumuseții. Frumusețea este femeia dinafară, inteli-

genţa e femeia dinlăuntru. O frumuseţe prostănacă este un farmec mort. O urîtă, ştiind să te taie cu o privire, se aseamănă cu o carte ale căreia scoarţe proaste ascund un coprins fermecător.

Femei urîte nu există, ci numai femei, femei bătrîne şi femei proaste. Ba chiar cele bătrîne întineresc cu spiritul lor diabolic.

Să nu credeţi că voi povesti ceva imoral.

Timidul revoltat, de odinioară, acum e tot timid, dar liniştit, cu o vastă iubire de omenire şi mai ales de femei. Pesimistul de odinioară e astăzi un om blînd, insipid de dulceag; şi acela — vă cer iertare — care se trîntea desperat în pat şi nu credea decît în pasiune şi frumos astăzi este un *pu-ri-tan*, bineînţeles un puritan care... trebuie să vă spui... a început să aibă mai multă îndrăzneală cînd priveşte în ochii unei femei.

Să reviu.

Ceea ce mi s-a întîmplat mie, considerînd evenimentul pe dinafară, s-a întîmplat multora; ceea ce însă se petrecu în sufletul meu, fără a fi un fenomen extraordinar, vă va interesa întrucîtva, dacă nu credeţi că nebunii şi oamenii sănătoşi se pot reduce la două formule, una coprinzînd pe cei cari iau visul drept realitate şi alta coprinzînd pe cei cari neagă realităţei orice părticică de vis.

Oamenii se deosibesc aşa de mult unii de alţii, că cea mai mare greşală a filosofilor stă în reducerea omenirei la un tip sau chiar la mai multe tipuri.

Cîţi oameni, atîtea tipuri, atîtea lumi, atîtea probleme. Şi dacă e ceva care aseamănă pe oameni între ei, e tocmai ceea ce-i aseamănă cu tot restul animalelor: a mînca, a dormi, a umbla, a se înmulţi...

Afară de această asemănare, alta nu mai există.

Iacă de ce-mi vine să rîz de mulţumirea părinţilor cînd văd că ochii copiilor seamănă cu ochii lor, fără a se întreba dacă prin acele sticle albastre şi drăgălaşe vor pătrunde aceleaşi impresii şi se vor răsfrînge aceleaşi imagini...

Mă iertaţi, clina copilărească a filosofiei a fost pururea patima capetelor slabe şi mai ales a oamenilor fără acţiune.

Sînt timid. V-am spus-o și vă rog să nu vă îndoiți.

Cîte mi s-a întîmplat din pricina aceasta nu vă pot spune. Ar fi prea lung și ați rîde prea mult de mine, fără ca să iau și eu parte, privind, bineînțeles, cu ochii în jos.

Să încep.

Cînd îmi muriră părinții, amîndoi în același an, eram mic, mi se pare de șeapte ani.

Am voit să-i plîng pe amîndoi — pe amîndoi îi iubeam. M-am apropiat de cosciugul lor. Nu eram singur.

Trebuie să știți că tata a lăsat o avere frumușică. Erau dar la capul lui mulți cari nu-l putuseră suferi. Se vorbea de un testament.

Mi-aduc aminte de unul din familie, despre care tata zicea: „Nu ne-a mai călcat pragul, nu mai știu ce este supărarea".

E crud să vă spui: fratele lui, unchiul meu. Un om foarte bun, cu un singur cusur: perduse toată averea în cărți. Am găsit în hîrtiile tatii o sumedenie de polițe d-ale lui, iscălite frumos, cu floare, dar neplătite.

M-am apropiat de catafalc, convins că voi plînge cum nimenea nu mai plînsese.

Casă părintească fără părinți!

Cineva mă luă de mînă și-mi zise, sărutîndu-mă pe amîndoi obrajii: „Iorgule, Iorgule, plîngi, Iorgule, pe acela care nu se va mai întoarce!"

El.

Unchiul cu polițele.

Și cînd să mă podidească lacrîmile, l-am privit. Mi-am întors ochii și-am întîlnit atîtea perechi de ochi, că... mi-a fost rușine și n-am mai plîns.

O! e teribil lucru să-ți fie rușine să plîngi cînd suferi! Vedeți ce timid sînt? Ați înțeles? E greu de priceput. D-voastră sînteți altfel. Nici unul nu vă asemănați cu mine.

Mai degrabă veți înțelege de ce, știind perfect de bine lecția, n-am răspuns nimic în fața unui profesor

vestit, cunoscut în toată țara. O! un profesor mare! La fitece lecție începea:

— Un profesor trebuie să fie părintele vostru!

— Educație! Educație, pedagogie, sistem nou!

Și cînd s-a restit la mine și mi-a strigat: „Educație! Pedagogie! Sistem nou! *Ochii-n sus!*"... am ridicat capul, dar întîlnind niște ochi pedagogicești, mi s-a-ncleștat fălcile și, din lecția cea mai bine preparată, m-am ales cu un zero la catalog.

Mă prind că asemenea timiditate o înțelegeți.

Fiecare din d-voastre ați pățit-o în fața pedagogiii și a profesorilor cari v-au fost ca niște adevărați părinți.

Să nu credeți însă că în toți frica a fost la fel. Unii s-au gîndit la nuia, alții la notă, alții la urechi, puțini la premiu, și cei mai mulți, la repetenție. Unora le-a zvîcnit inima, multora li s-a împiedicat răsuflarea, la puțini li s-a ridicat sîngele la cap, la cîțiva le-a venit amețeală.

Mie nu-mi păsa nici de bătaie, nici de premiu, nici de notă rea; simțeam însă doi ochi cari mă pironeau drept în mijlocul frunții. Fără ei aș fi spus toate regatele, marile ducate și ducatele Germaniei, cu capitalele și cu orașele *„cele mai principale"*, ca pe apă, pe nerăsuflate.

Ce n-aș fi dat să mă lase profesorii în pace, ca să învîrtesc degetele cele mari, unul împrejurul celuilalt, din ce în ce mai repede, din ce în ce mai încet, dupe cum lecția curgea mai repede sau mai pe gîndite.

Pedagogia a fost dușmana mea. Mi s-a părut că această știință a fost inventată ca să mă chinuiască și să mă facă de rîs.

Tocmai tîrziu am înțeles că pedagogia s-a născocit pentru unii profesori neghiobi — există — și pentru unii școlari model, cari nu există.

Eram așa de bun și de timid că, împlinind 21 de ani, n-am voit să ies de sub tutela unchiu-meu, fratele mamei, om blînd ca și mine, rușinos ca și mama.

Îmi vine să rîz... Nu cumva vă spui vro minciună?... De ce v-aş spune?... Nu vă cer nimic, nu-mi cereţi nimic, de ce să vă minţ?

Şi adevărul e că nu v-am spus de ce n-am luat socotelile tutelii şi de ce-am rămas în aceleaşi case albe ca laptele — mai ales noaptea pe lună — cu pridvor, cu trepte de stejar, cu stîlpi cu flori la capiteluri şi cu brăţări pe la mijloc.

Îmi plăceau casele?... Da.

Iubeam pe unchiul meu, care-mi îndoise averea?...Da.

Mi-era ruşine ca, îndată ce ajunsesem vîrstnic, să-i cer socoteala, ca şi cum m-aş fi îndoit de cinstea lui?... Da.

Ei şi?...

De aceea rămăsesem eu la epitropie? Dacă v-aţi uita cam la o parte, m-aş înroşi şi v-aş răspunde: da. Iar de m-aţi privi, chiar acum cînd, mi-a răsărit multe fire albe, ca un copil vinovat, v-aş spune:

— Nu, nu e adevărat că iubeam aşa de mult casele în care crescusem şi pe unchiul meu care mă crescuse...

Mai era cineva p-acolo, afară de un văr, cam de aceeaşi vîrstă ca mine, afară de unchiu-meu (mătuşa mea murise), afară de case şi de un cîne lăţos... mai era cineva...

Ei, acest *cineva* pe cîţi ştrengari nu strînge de pe drumuri, pe cîţi timizi nu-i ameţeşte, pe cîţi negustori nu-i preface în poeţi, pe cîţi filosofi nu-i scoate din fire, suflînd în sistemele lor, ca în nişte pînze de păiajen!

E nespus de fermecător acest *cineva*, care te face să rămîi sub tutelă, cînd au trecut 24 de ore dupe ce ai împlinit 21 de ani şi ai un venit de 15.000 de lei!

Mi se pare că aţi ghicit secretul.

Oh! femeile, femeile!

Ce-or fi avînd ele cu timizii şi cu filosofii?

Nu era tot aceeaşi *Irinel* cu care mă jucasem d-a „cirip-cirip"? Nu era aceeaşi nebună, cu rochile pînă la genuchi, ai căreia ciorapi albi se înverzeau pînă seara? Nu era acelaşi drac zvăpăiat care îşi arunca

cartea în pridvor cînd se întorcea de la școală și mă prindea de gît cu amîndouă mînele ca să o duc în cîrcă?

Copilul devenise femeie. În locul ochilor, de o infinită naivitate, se aprinsese două văpăi de demon.

Și acum Irinel mă lua de mînă.

Dar era de 15 ani... și de mult mîna ei era alta: mai caldă, mai nu știu cum. Veselia ei nu mai era egală și continuă ca altădată. Nu mai vorbea repede și într-una.

Și dacă-i ziceam:

— Irinel, ce crezi tu, o să plouă astăzi?

Sau:

— Irinel, mai sînt două săptămîni pînă la vacanția mare, nu e așa c-o să fii fericită, ca și altădată, cînd om pleca la Slănic?

Irinel tăcea și privea drept înainte. Eram sigur că nu se uita la nimic, că nu vedea nimic.

Tăcerea ei mă amenința și îi ziceam, cu glasul pe jumătate, ca și cum aș fi fost vinovat:

— Irinel, abia veniși de la pension și ți s-a urît?

Și, drept răspuns, începea o veselie exagerată. Și rîsete, și vorbă, și istorii începute, dar nesfîrșite...

— Tu nu știi, îmi zicea ea, tare și repede, ce scrisoare mi-a arătat o amică a mea... Numai eu am citit-o... și cu altă fată... și cu sora ei... și mi se pare că a arătat-o și altora... Am rîs să mă prăpădesc...

Și Irinel începea să rîză. Și rîdea, rîdea, pînă ce lacrîmile îi curgeau pe obrajii ei rumeni. Apoi, dupe ce ofta, începea:

— Îi scrie... tremurînd... de niște stele... două numai... cari ard și îi vorbesc... Cum o să ardă stelele de care e vorba?... sînt cărbuni?... Cum să vorbească stelele?... Nu pricep... Ș-apoi... gheață... topire... marmură... litere de foc... mînăstire... sinucidere... Ah!... *Pauvre Marie!*[1] Mi-e milă de ea... De cîteva ori ne-am luat de gît și ne-am sărutat, ne-am sărutat și-am început să plîngem... Trebuie să știi, Iorgule, că ea-mi citește, în fiece luni, cîte-o scrisoare pe care se văd urmile crețe ale unor lăcrîmi mari, și eu, abia

[1] Sărmana Maria! (fr.).

stăpînindu-mă să nu bufnesc de rîs de *„stelele gemene cari-l ard și-i vorbesc“*, trebuie neapărat să plîng... și să mă crezi că plîng din toată inima... *Pauvre chérie!*[1]...

Irinel, gata să plîngă, după ce rîsese cu atîta poftă, băga de seamă că eu plec ochii în jos, ca și cum aș fi fost supărat, și mă întreba răutăcios:

— Iorgule, ce crezi, azi plouă sau nu?

Asemenea scene se petreceau dimineața. Irinel, pînă seara, îmi zicea *poftim*, în loc de *na*, broda sau cînta la piano în loc să ne plimbăm prin grădină.

Toată ziua simțeam o ură teribilă, de timid, în contra „celor două stele cari vorbeau“.

Trei ani am petrecut această viață de vise îndrăznețe în timpul săptămînii, de frică și de întristare, duminica, de planuri minunate, amînate din zi în zi, ascunse cu ipocrizia extraordinară a timizilor și a inocenților.

În fine, dupe o vacanție petrecută la Slănic, m-am *hotărît*.

Cînd plecă la pension, abia îndrăznirăm să ne sărutăm. Ce sărutare rece! Nu ne-am uitat unul la altul. Mi-aduc aminte că eu priveam la o canapea și mi s-a părut că buzele mele au atins o stofă galbenă și aspră în loc de obrajii pietroși și rumeni.

M-am hotărît.

Și eram sigur că nimic nu putea să sfărîme hotărîrea mea eroică.

Ca să prind curaj, în prima noapte m-am gîndit la scena ce, neapărat, duminica viitoare, avea să se petreacă. Toată noaptea n-am dormit. În întuneric vedeam grădina, vedeam pe Irinel, mă auzeam, o auzeam.

Cocoșii cîntau. Stam lungit, cu fața în sus, cu ochii închiși. Asudasem de curajul din scena închipuită.

— Irinel, vrei să mergem în grădină?

— Nu, *merci*!

— Nu se poate, trebuie să ne plimbăm!

Înțelesese că sînt hotărît să-i spui ceva grav. Asemenea curaj impune.

[1] Sărăcuța! (fr.).

Cocoșii cîntau. Miezul nopții. Ploua de vărsa. Fulgerile, ca niște șerpi de lumină, prinși o clipă în perdelile mele.

— Irinel, să mergi cu mine! Nu vezi ce zi frumoasă? Am găsit un ciorchine de corniță coaptă. Toată săptămîna l-am păzit...

— Nu, *merci*!

— Imposibil... trebuie să mergi... Am să-ți spui ceva...

— Ce?

Și mă pironi cu ochii.

Atîta lumină cine să răbde? Mă uitai în jos. Revoltat de frică, simții un curaj de erou. Ridicai capul.

— Trebuie să vii!

În viața mea nu poruncisem nimărui... ei îi poruncii!

Întuneric beznă. Ploua. Mă întorsei la perete. Închisei ochii.

Se făcea o Duminică minunat de frumoasă. Și cu același curaj îi mai zisei o dată:

— Trebuie să vii!

Și o luai de mînă și îi spusei ceea ce de doi ani voiam să-i spui:

— Irinel, te iubesc!... Tu mă iubești?... De ce taci?... De ce pleci ochii în jos?... Spune-mi: vrei să plec din casa unde te-am văzut crescînd?...

— Rămîi!

Ne-am îmbrățișat.

S-a isprăvit.

Doamne, ce curaj are omul cînd iubește!

Nădușeala se răci pe mine cînd mă gîndii că *scena nu se petrecuse încă* și că trebuia să se petreacă *întocmai*. Frica de așa curaj mă îngheță în plapîmă.

Se lumina de ziuă. Adormii încet-încetinel, reîncepînd aceeași scenă.

— Irinel... vrei să ne plimbăm...

— Nu... *merci!*

— Ba da... Trebuie...

Mă deșteptai pe la zece ore.

Unchiul meu mă întrebă:

— Iorgule, nu ești bine de te-ai sculat așa tîrziu?

Eu mă știam vinovat.

— Aș, nu... o carte... am adormit tîrziu...

Urechile mi-ardeau, ca și cum le-aș fi fost lipit de o sobă ferbinte.

Pridvorul mi se învîrtea sub picioare.

În minutul acela îmi trecu prin minte un gînd care mă ameți.

Irinel ca Irinel, dar cu unchiu-meu ce curaj să am?

Cum, el, om bătrîn, cu obiceiuri sfinte, să vază, la vreme de bătrînețe, în neamul lui, căsătorie cu dezlegare domnească?

De ce sta în picioare înaintea mea? Și cum mă privea! Mă înțelesese. Mă cîntărea. Desigur că-i treceau prin minte cuvintele pe care eu le auzeam deslușit, ca și cum cineva mi-ar fi șoptit la ureche: „Nu credeam, nepoate, ca tocmai tu să-mi scoți copila din minte! Ce-ar zice biată mă-ta d-ar trăi și te-ar vedea?“

De ce nu pleca bătrînul dinaintea mea? Mă privea pe mine, sau se uita într-altă parte? Nu știu dacă vinovatul este rău, dar judecătorul e crud. Și judecătorul meu creștea ca un zid între mine și Irinel. În urechi îmi răsuna sentința pe care el, eram convins, o dăduse: „Ce tineret stricat! Bătrînii se duc, și cu ei se duc și bunele obiceiuri.“

Aproape să caz dupe scaun. Unchiu-meu îmi zise:

— Iorgule tată, tu n-ai luat cafeaua... Mi se pare că nu ești bine... ai?...

Ce ironie!

Cuvintele lui, mai dulci ca altădată?

Degeaba. Îl înțelesesem.

Să te ferească Dumnezeu de un om bun care te osîndește. Și e destul să te simți vinovat în fața unui om bun și drept.

De ce-or fi născocit oamenii pedeapsa? Pedeapsa este alinarea vinovatului. Aș fi dorit ca unchiu-meu să și-o pronunțe. Dar, nu; el mă prinsese, mă judecase și, în loc de pedeapsă, plecă și-mi trimise o cafea cu lapte și două cornuri.

În viața mea n-am simțit o tortură mai mare.

Desigur că ne văzuse plimbîndu-ne tăcuți, iar nu veseli ca altădată. Înțelesese de ce Irinel sta, unele

duminici, închisă în casă. Ştia de ce adormisem tocmai despre ziuă. Şi, cine ştie, poate că mă auzise strigînd prin vis: „Irinel, Irinel, te iubesc! Tu mă iubeşti pe mine?“

Cum, unchiu-meu să vază pe fata lui măritată dupe băiatul sor-sei? Să se facă de rîs la vreme de bătrîneţe?

Şi de ce?

Pentru capriţiul unui băiat crescut şi îngrijit de el?

Dar cum crescuserăm noi, Irinel şi cu mine, nu eram veri buni, ci frate şi soră. Şi d-ar fi rămas vorba numai pe condica civilă... dar cum era să calce el legile bisericeşti?

Toată săptămîna, dimineaţa, seara şi peste zi, la masă şi la cursurile universitare, acelaşi gînd.

— E imposibil!... Mă mir cum nu am înţeles... Imposibil...

Sîmbătă, pe la ora 6, văzui vechea noastră trăsură. În ea, unchiul meu, alături, Irinel.

Privind de pe treptele pridvorului la părul alb şi la buclele blonde, rîsei, abia stăpînindu-mi lacrimile:

— Imposibil!

Irinel sări uşor din trăsură, se apropie de mine. Era veselă. Ne sărutarăm. Să mă credeţi: mi se păruse că sărut în aer.

— Dar ce ai, Iorgule? Eşti aşa de palid! Ai slăbit, or mi se pare mie?

Înainte de a-i răspunde ceva, unchiu-meu se grăbi, se *grăbi:*

— Nu ştiu ce are Iorgu... mi se pare că e bolnav şi nu vrea să spuie...

O! o! *nu ştii* ce am, unchiule? Nu ştii ce am? Ţi se pare că sînt bolnav? Nu vreau eu să spui? Şi d-ta spui ce ai? Sfînt om... dar d-o ipocrizie...

Credea că nu-l înţelesesem.

Lui Irinel îi răspunsei încet:

— N-am nimic, Irinel... Dar tu eşti bine?

D-aci înainte, un an de melancolie.

De ce v-aş spune că slăbeam, că îngălbeneam, că răceam cam des şi, cu o plăcere ascunsă, exageram o mică tuse cînd mă plimbam cu Irinel? Aţi văzut atîţia

oameni slabi și galbeni și ați citit atîtea romanuri cu amanți cari ofticează, cari se împușcă sau se aruncă în mare, că a vă povesti eu cum slăbisem, cum mă apucasem de biliard, cum începusem să beau bere, ajungînd uneori pînă la trei halbe, v-aș face să căscați.

Nimic extraordinar în iubirea și melancolia unui timid. Cine se oprește, fie măcar și-o clipă, în fața unui om care suferă și tace?

Și eu am tăcut de la S-tă Marie pînă la Sîn-Petru.

— Ce ai?

— Nimic...

— Ești bolnav?

— Nu, unchiule... Nu, dragă Irinel...

În sfîrșit, ziua grea și mare sosi.

Irinel sfîrșise pensionul. La 20 iunie își adusese tot de la școală.

Chiar în ziua aceea întrebă repede pe unchiu-meu la ce băi plecăm și, aflînd, intră la mine în odaie.

Eu citeam, trîntit în pat, minunatul discurs al lui Kogălniceanu, tipărit în fruntea *Letopiseților*[1].

Mă hotărîsem să las dreptul și să învăț literile și istoria.

Cum o văzui, sării în sus. Ea se învîrti repede într-un picior. Rochia păru o imensă rochiță-a-rîndunicii. Dupe ce se învîrti, rîzînd și bătînd în palme, se opri înaintea mea, îmi făcu o *reverență*, întinzîndu-și ușurel rochia de amîndouă laturile, și mă întrebă cochet:

— *Mon cher cousin*[2], poți să ghicești unde plecăm var-asta?

— Nu, Irinel, răspunsei eu, exagerînd tusea care devenise mai mult un tic.

— Ce-mi dai să-ți spui?

Și dupe ce iar se învîrti lovindu-mă cu rochia peste picioare, și rîse, și bătu din palme, mă întrebă foarte serios:

— Îmi săruți mîna cu *respect*, ca la o cocoană bătrînă, dacă ți-oi spune?

[1] Documente istorice publicate de M. Kogălniceanu în 3 volume, în 1845, 1846, 1852.

[2] Scumpul meu văr (fr.).

— Da, Irinel.

Și tusea obligată își jucă rolul.

— Nu, mai întîi să-mi săruți mîna.

Îmi întinse o mînă, pe care o sărutai trist și cu poftă.

— Și p-asta.

— Și p-aia, Irinel.

— La Mehadia! Mi se urîse cu Slănicu.

Se învîrti prin casă, de ast' dată așa de repede, că rochile i se-nălțară pînă la genuchi. Eu mă înroșii, ea se înroși. Apoi, izbucnind într-un rîs argintiu, se repezi la mine și-mi zise:

— Să jucăm o polcă... Eu cînt... Eu să fiu cavalerul... Eu să te port...

Tocmai atunci auzii pe unchiu-meu.

— Irinel!... Irinel!... Unde ești?

Ea dispăru într-o clipă.

Mă trîntii în pat. Luai *Letopisețile*. În loc să citesc, începui să mă gîndesc. „*Irinel!* Irinel!" Cel dintăi, repede, aspru, răutăcios, cel d-al doilea, mai lung, mai dulce, mîngîietor chiar. Desigur, a voit s-o dreagă, să mă înșele. Să crez eu că nu s-a gîndit la nimic. Dar ce-a însemnat acel „*unde* ești"? Am înțeles cum a zis „*unde*". Aci era tot înțelesul întrebării. Nu că avea să-i spuie ceva, dar dorea foarte mult să știe: „*unde*" e. Adică nu care cumva e la mine în odaie? Atîta pază e umilitoare pentru un orfan de care a îngrijit o viață întreagă *și i-a îndoit averea*, ca să aibă dreptul să-i zică, c-o singură vorbă, c-o singură privire: „Așa știu eu să răsplătesc pe un ingrat, pe un tînăr care nu seamănă bătrînilor ce se duc și înmormîntează cu ei *moravurile sfinte din țara asta!*" Acest „*unde ești*" prea fusese cusut cu ață albă. Ce, nu știa *el unde* era *ea*?

— Ah! unui orfan nu-i e permis să iubească!

Ușa de la odaie se deschise. Irinel apăru în prag. Ce nefericire... să-ți vezi fericirea în prag și să știi că nu-l va trece, că va rămînea acolo, așa de aproape, și totuși infinit depărtat de tine!

Irinel se apropie de mine.

Știam eu că ea trecuse pragul, dar că fericirea mea rămăsese dincolo. Înțelesesem că bătrînul o trimisese

într-adins, prefăcîndu-se, și mai bine, că nu bănuise nimic.

— Știi ce mi-a spus tata? În ziua de Sîn-Petru o să ne vie un mosafir. Un mare negustor.

Ce mai era ș-asta?

— Și ce ți-a mai spus?

— Nimic... a, ba da... să tăiem curcanul cel mai gras... să fie curat și frumos așezat în casă... că mosafirul e deputat, bătrîn... că e... nu știu mai cum și ce fel...

Dupe ce Irinel mă certă și rîse de mine că tușesc ca fetele din pension cari fac pe doctor să le dea fer și vin vechi, mai mult pentru vin decît pentru fer, plecă.

— Uf! bine că e bătrîn!... Dacă ar fi fost tînăr?...

În ziua de Sîn-Petru mă sculai cu o frică care mă făcea să tresar la fitece zgomot.

Ce... nu s-a mai văzut bătrîni smintiți însurați cu fete de 18 ani?...

M-am plimbat trei ceasuri prin curte.

Așteptam pe acest rival cu nerăbdarea cu care așteptam uneori pe Irinel. Mă înșel sau nu? Aceeași senzație, identic aceeași se petrecea în mine, așteptînd obiectul urii ca și cînd așteptam pe acela al iubirii... Voiam să-l văz... mai curînd... într-o clipă... să-l cunosc... să aflu cine era...

Pe la zece ore, o trăsură se opri în dreptul porților.

A sosit.

Cînd îl văzui începui să rîz. Prea era slab, prea era bătrîn! Elegant, nu e vorbă: cu redengotă neagră și cu legătură roșie. L-am salutat cu respect și, pot zice, cu dragoste. Căit că urîsem pe un astfel de bătrîn cu părul alb ca zăpada, mă dusei liniștit în grădină.

Ce nepăsare în toate!

Ușa de la grădină se deschise ca și cum vîntul ar fi trîntit-o. Irinel apăru. Privi în toate părțile și, văzîndu-mă, se repezi spre mine. Vîntul îi flutură rochia de batistă albă cu bobițe negre.

Era galbenă. Mă luă de mînă. Mîna îi tremura. Vroind să vorbească, îmi zise de mai multe ori:

— Stai... stai... stai să răsuflu...

Apoi tăcu și mă privi.

Ce privire!

Ochii ei scînteiau; albastrul lor mi se păru un ocean revoltat, fără fund, fără țărmuri.

Privii în jos, prostit de o spaimă neînțeleasă. Îmi văzui ghetile și mă gîndii: „Azi mi le-a făcut ori nu? Firește că da. Nu mi le face în toate zilele?"

— Iorgule, știi de ce-a venit bătrînul?

— Nu, îi răspunsei eu c-o liniște stupidă. „Mi-a făcut ghetile... ori a fost rouă..."

— Iorgule, știi ce mi-a zis tata?

— Nu.

— Să pui rochia de *fulard*.

— Rochia de *fulard*?... A care-mi place mie?...

— Dar știi de ce să mă gătesc?

— Firește că da.

Ea tresări. Eu continuai, ștergîndu-mi o gheată cu batista.

— Firește că știu... Nu este azi sărbătoare mare?

— Ah! îmi răspunse ea trîntindu-mi mîna de care mă ținea, nu știi nimic! Ce om indiferent și nepriceput ești!

Indiferent?

Înțelesesem tot din privirea și emoțiunea ei și cu o liniște care, desigur, nu era a mea, mă plecai și-mi ștersei și cealaltă gheată.

— Bătrînul a venit, a venit, Irinel...

Era albă. Buza de jos îi tremura. Lumina ochilor i se întunecase.

— Bătrînul a venit... Irinel... Ei, și?... O să dejuneze cu noi?... Atît mai bine... O să fim mai mulți la masă...

Eu vorbeam?... Nu eram decît eu și ea în grădină...

— Bătrînul a venit, a venit! îmi răspunse ea, acoperindu-și ochii cu amîndouă mînele. Bătrînul a venit, pentru ca cineva să se ducă din casa asta!... El are...

Irinel începu să plîngă.

— Ce are?...

— Un băiat, inginer...

— Inginer? A învățat ingineria?...

— Da, *a învățat ingineria* ! răspunse furios Irinel. Da... a învă-țat in-gi-ne-ria, și cineva o să se ducă din casa asta!

O văzui cum se opri în pragul portiții, cum s-apleacă ușurel și, luîndu-și poala curată a rochiii, își șterse obrajii de lăcrîmi.

Mă uitai lung dupe ea, apoi mă lungii cu fața în sus sub o boltă de pomi roditori.

Ce de viață în natură! Merile îndoiau ramurile groase; unele vrăbii ciripeau, scuturînd din aripi; altele cădeau grămadă, încăierate într-o luptă desperată. Pe fața mea soarele ploua rotocoale de lumină. Simții lacrimile alunecîndu-mi în urechi, mă sculai în picioare, mă uitai spre portiță și zisei coprins de o melancolie infinită:

— Doi se vor duce din casa asta...

A doua zi prezentai unchiului meu o falșă recomandație în scris, — a unui doctor — care mă obliga să mă duc la Bourboule[1], sub pretext că sufer serios de plămînul stîng.

Să trec mai repede peste acest moment.

Am sărutat mîna unchiului meu și pe Irinel!... Pe Irinel!...

Trecusem hotarul țării. Priveam pe fereastra deschisă a vagonului la întinsele cîmpii ale Ungariei. Începui să mă gîndesc. Dar dacă nu m-ar fi privit așa de adînc? O privire fixă mă amețește. Dar dacă mi-ar fi spus ea mie ce-aș fi voit să-i spui eu ei? Timiditatea, în gradul acesta, să fie una din formele nebuniii? Dar ce curaj mi-ar fi trebuit?... Cum aș fi mărturisit unchiului meu?... Irinel nu-mi era ca și soră?...

Imposibil!... Fusese fatal!...

Locomotiva gîfîi și scoase un șuierat asurzitor... Cîteva lacrimi pe fereastră... Căutai cu ochii încotro ar veni țara și cam încotro ar cădea casa și grădina unde fusesem fericit... Un semn cu mîna și zisei oftînd:

— Adio, Irinel!...

[1] Stațiune balneo-climaterică în Franța, în apropiere de cheile rîului Dordogne.

PARAZIȚII

I

Cosmin așteaptă pe doi prieteni. E singur, la o masă rotundă, în grădina „Costandin". Cu capul rezemat în mîna dreaptă, privește fără a clipi. Nici „băieții" cari gonesc cu farfurii, sticle și pahare, nici mulțimea zgomotoasă și lacomă nu-i turbură privirea melancolică.

În grădină se aud, din toate părțile, strigătele obicinuite: „Băiete, o baterie!", „O idee!", „La moment!", „Un patrician!", „Gaata!", „Pîrjoala, Mitică!", „A sosit!", „Un taifas, la a cincea!", „Soseș-teee... pe telegraf!" Peste zarva aceasta piruie naiul lui Dinicu. Maistrul muscalagiu cîntă *Ciocîrlia*, o scăpărare uimitoare de sunete.

Pentru Cosmin lumea, așa de vie și de apropiată, se proiectează într-o depărtare tăcută și fumurie. La lumina felinarelor oamenii îi par ca niște umbre nehotărîte în conturul lor. Cosmin închise ochii săi obosiți și, în întunericul de o clipă, îi licări tremurînd, ca într-un vis, o grădiniță cu liliac, o scară răsucită ca un melc colosal, un pat murdar în care zace un bătrîn cu capul mare, cu părul alb, lung și rar, și o femeie frumoasă, tînără încă, voind să-l mîngîie pe el, care se înfiorase de aspectul bătrînului. Tresări, parc-ar fi simțit furnicaiul mîngîierilor prelungindu-i-se pînă pe după umerii osoși. În fundul acestei iluzii, două

priviri, albastre și triste, tremurară ca două flacări de spirt cînd sunt aproape[1] să se stingă. Cosmin dăschise ochii, bătu în masă și zise aspru unui chelner:

— Băiete, o țuică!

Cosmin bău țuica.

Rupse o bucățică de pîne.

— Ce aveți? Dă-mi o listă!

— Îndată, să vie, răspunse băiatul, plecînd cu niște pași dăspicați.

Cosmin își netezi colțul părului de pe frunte. Chipul lui uscățiv e obosit. Ochii negri și mici se sting și se aprind necontenit. Curat îmbrăcat. E oarecum elegant în niște haine gata.

După cîteva minute de nehotărîre începu să citească lungul șir de bucate. Ceru o ciorbă de perișoare. Și pe cînd lungea buzele ca o pîlnie ca să soarbă, cineva îl bătu pe umăr. Era Candian, unul din cei doi prieteni. Tînăr, blond, cu ochii albaștri și cu mustățile învoalte. Ochelari legați în aur.

— Te aștept d-un ceas, zise Cosmin. Mănoiu nu vine?

— *Mon cher ami*[2], răspunse pripit Candian, m-am încurcat la „Noua generație". Era o bancă... era o vijelie... băiete, șterge scaunul, nu vezi că este ud?... uf! ce cîrciumă infectă!...

— Îndată, domnule!

— Era o bancă, continuă Candian, frecîndu-și mînele, monstruoasă. Se ridicase de la o mie la douăsprezece. O *razuară*[3] de prima ordine. Opt, nouă, opt, nouă, și ponții, șapte, cinci, bac, patru.

— Va să zică, ai pierdut?

— Eu?... din contră... am cîștigat... Cine pricepe jocul ca mine? Eu totdauna voi cîștiga, iar Mănoiu totdauna va pierde. Îndată ce am văzut pe Titeanu tăind, l-am rugat să mă ia cu o sută. Are un noroc...

[1] În textul de bază lipsește *aproape;* introdus cf. ed. 1892.
[2] Scumpul meu prieten (fr.).
[3] La jocul de cărți, partidă la care toți jucătorii pierd în favoarea bancherului; de la fr. *raser* — a rade.

idiot! E singurul bancher... *mon cher ami*, trebuie să fii *bê-bête*[1] ca să pontezi contra lui.

Candian avea obiceiul să spuie cînd cîştiga că cîştigă totdauna, iar cînd pierdea că pierde totdauna. Dar şi cînd pierdea, şi cînd cîştiga, susţinea că nimeni, ca el şi ca Titeanu, nu pricepe „bacaraua". „Bacaraua e un joc de noroc la care proştii n-au noroc." Foarte mulţumit de axioma lui... da, a lui, deşi a auzit-o de la un general, la „Jockey-Club".

— Mănoiu pierdea mult? întrebă Cosmin, făcînd semn amicului său ca să vorbească mai încet.

— Era la al optulea bilet de o sută. Ce-i pasă! Avea trei mii de lei...

— Mă mir...fără avere... fără ocupaţie... păcat... o viaţă pierdută...

— Viaţă pierdută? De ce? Te-i fi gîndind la examene. Ei, *mon cher*, cartea şi facultatea sunt pentru cei slabi. Mănoiu este un filosof al secolului. Socoteala lui este mai profundă ca a naivilor de geniu. Ce poţi s-ajungi cu o licenţă în drept? Magistrat? Trei sute de lei pe lună. Avocat? Cîţi ani să caşti gura pe la uşile tribunalelor? Şi cu cîtă răbdare şi cu ce mijloace ajungi la o clientelă modestă? Şi-apoi samsarlîcul domină profesia. Ca să izbuteşti în avocatură, îţi trebuie tot atîta, cum să zic, tot atît de puţină conştiinţă ca şi cînd ai izbuti să faci bani fără profesie.

— Mai încet. Te aud oamenii. Se cunoaşte veselia omului care a cîştigat la joc. O veselie nervoasă şi rea.

— Rea? de ce *rea*? Ba nu zău, aş vrea să ştiu cu ce şi-a făcut milionul avocatul Pelea!? Şi tu nu ai atîtea degete la amîndouă mînele cîte case are el în Bucureşti. Fiecare cărămidă din casele lui este un delict, fiecare zid, un testament forţat, fiecare casă, o crimă. Şi plecîndu-se la urechea lui Cosmin: Administrează averea unei bătrîne cu istericale. Un altul stă patru ceasuri pe zi la tribunal şi la curte, fără nici un proces, numai ca să-şi justifice veniturile misterioase. Dar cel cu sindicatul falimentelor? De ce ple-

[1] *Bête* — dobitoc (fr.).

Marya Delavrancea între anii 1894—1896, cu cele patru fiice : Cella, Margareta-Bebs, Niculina-Pică, Henrieta-Riri

Delavrancea la 38—40 de ani

dează numai la aceeași secție? Și cum pledează? Și cîștigă patruzeci-cincizeci de mii de lei pe an.

Cosmin nu mai mînca, ascultînd la amicul său.

— Ți s-au răcit perișoarele, îi zise Candian sugînd un rac. Te surprinde ce-ți spui? Așa e lumea care triumfă. Tu ești tînăr... abia de doi ani în București... puțin...

Candian mînca și vorbea cu o repeziciune uimitoare.

— Peste cîțiva ani vei înțelege de ce atîția ramoliți au cu miile de franci pe lună, de ce cutare militar scandalos a ajuns colonel, de ce un cartofor ordinar ne reprezintă țara în străinătate și de ce un falit, de trei ori simplu și o dată fraudulos, se plimbă într-un cupeu cu coroană de marchiz. Și eu am crezut în examene, dar acum sunt prea cuminte ca să mai rîză de mine niște profesori ignoranți și leneși. În marea luptă a vieții nu este o lege fatală a meritului care să puie pe fiecare la locul lui. Oamenii de diferite valori, închiși în societate, nu se aseamănă cu lichidele de diferite densități turnate în același vas. Da, *mon cher*, în natură știm de mai nainte care va fi dasupra și care va fi dedesubt. În lume, însă, sunt nebuni cari conduc pe oamenii cuminte, sunt pungași cari înpart dreptatea oamenilor cinstiți, sunt arlechini cari legiferează pentru popoare serioase. Ei, ce a făcut pe nebuni, pe pungași și pe arlechini ca să se ridice și să domnească? Examenile? Universitățile? E altceva, Cosmine... e altceva... Este marea artă d-a nu roși de nimic și de nimeni!

— Prea bine, șopti cu asprime Cosmin, făcînd semn amicului său ca să vorbească mai încet, poate să ai dreptate, dar noi vorbeam de altceva. De unde are Mănoiu atîtea parale?

Candian bău un pahar de vin, își îndreptă ochelarii și răspunse zîmbind:

— Secretul vieții este profund, și arta ei, vastă.

— Nu pricep, răspunse Cosmin, plecînd ochii în jos, ca și cum s-ar fi rușinat de ceea ce nu pricepuse.

Candian îl lovi, repede și scurt, cu dosul palmei peste piept și începu să rîză.

— Nu pricepi? Eu crez că de un an de zile ai priceput.

Cosmin tresări și zise răstit unui chelner:

— Băiete, castraveți acri! Cu ce să mănînc fleica?

— La moment... să viie!

Chitaristul cînta o romanță de Cavadia[1]. Roșu, cu capul pe spate, pișca, patetic și cadențat, coardele chitarii. Banda îl acompania, ușor și prelung. Dinicu, cu naiul la gură, sufla binișor-binișor în țevile groase și înalte.

— O cafea turcească... cu rom!... strigă Candian.

— Un *tai-fas*... să viiie! La mo-ment... potrivită... cu caimac și cu romul ei... să viiie!...

— Ești la prima foaie a vieții, continuă Candian, suflînd în țigare. Oh! ce bine ai s-o înțelegi! De unde are Mănoiu parale?... Nu știi de unde... Apoi, după o pauză: Cu ce trăiește versificatorul nostru? Cu versurile? Operile lui, la băcănie. Cu gazetăria? Abia se îmbracă. Marea artă, Cosmine, nemărginita artă pe care tu, oricît te-ai înroși, o înțelegi, o bănuiești cel puțin. Unii din tinerii de astăzi au înțeles-o pe deplin. Și, după cîtva timp, șopti, ca și cum și-ar fi vorbit sieși: *A mea*... mă costă... chestie de noroc...

Cosmin se uită drept în ochii lui Candian, și în privirea lui era întrebarea: „A ta, te costă? cînd n-ai de unde, cum te costă?"

— Numai eu am fost așa de copil ca s-o iubesc sincer, pe cînd ea ar trebui să mă iubească. Și, să-ți spui drept, n-am de ce mă sfii, pe ea ar trebui s-o coste.

Cosmin se uită țintă în ochii amicului său. Candian începu să rîză.

— *Mon cher ami*, reluă Candian după ce aruncă cîteva rotocoale de fum pe cari le risipi suflînd în ele, capitalul tinereții unora le dă femeie, altora le dă femeie, casă și masă...

Cosmin, de felul lui palid, se aprinse în obraji; tuși de cîteva ori; răsuci o țigare; sorbi din ceașcă, deși

[1] Bariton și compozitor român, autor al unui mare număr de melodii pentru voce și piano.

nu mai avea cafea; se căută în buzunare fără a ști ce caută; scoase batista; o puse pe masă; scutură firimiturile; aruncă jos șervetul și batista.

— *Mon cher*... continuă vesel Candian după ce bău două pahare de *înfundat*... altora le dă femeie, casă, masă și bani, și la cei de geniu, femeie, casă, masă, bani și pozițiuni sociale. Mănoiu a ajuns pînă la bani. Cei mai puțin dăștepți se opresc numai la *masă*. Ce copilărie! Dar după femeie, casă și masă absolut nimic nu se mai poate măsura cu ceea ce deja au comis...

Cosmin privi în tăișul cuțitului și îngînă:

— Da, da, ai dreptate... tot ce urmează după primul păcat nu se poate compara cu primul păcat....

— Și pînă acum nu mă gîndii decît la bărbații cinstiți, bătrîni și nenorociți, cari au greșit să se însoare cu femei tinere. Dacă e vorba însă de bărbații cari se ridică și se îmbogățesc prin turpitudini... o! în acest caz problema morală se schimbă. În acest caz păcatul comis contra lor este o dreptate, fiind pedeapsa păcatelor comise de ei; în acest caz crima chiar e mai de valoare decît virtutea, căci izbește acolo unde virtutea și legile nu pot să izbească. Banii unui cămătar, Cosmine, i-aș hrăpi cu amîndouă mînele. El a furat, eu fur. El scapă prin imperfecțiunea legilor și eu prin slăbiciunea femeii. Pentru ce aș imita virtutea lașe, care-și descoperă capul înaintea lui și-i întinde mîna? Ș-apoi, el a furat numai pentru el, eu, risipind, fur pentru multă lume: pentru birjar, pentru Capșa[1], pentru teatru, pentru croitor, pentru femei, pentru amici și chiar pentru săraci cînd nu mi-e lene să bag mîna în buzunar; și dacă fur pentru cineva mai puțin, este, desigur, pentru mine. Mănoiu are dreptate...

— Mănoiu are parale... răspunse Cosmin, și ceru a doua sticlă de vin.

— Și parale, și dreptate. Xantup este un spoliator bătrîn și nerușinat. A fost toptangiu, a dat faliment. A dăschis o prăvălie de albituri, a dat faliment. A făcut multe și n-a scăpat decît grație unui prelat

[1] Cafenea bucureșteană, pe Calea Victoriei, loc de întîlnire al scriitorilor și artiștilor.

prăpădit după grațiile nevestii-si. A luat cu arendă un mare domeniu al statului și n-a plătit arenda nici pînă astăzi. În sfîrșit, a stat un an la pușcărie pentru al treilea faliment. Acum are două milioane, avere trecută pe numele nevestii. Și creditorii se uită lung la el, ba unii îl salută. Și cînd legea este neputincioasă față de Xantup, și cînd cinstea întinde mîna lui Xantup, și cînd virtutea salută pe Xantup, este cineva mai puternic decît legea, decît cinstea și decît virtutea: Mănoiu. Madame Xantup trăiește cu Mănoiu, și Mănoiu cu milioanele lui Xantup.

— Da... dar e dezgustător, e dezgustător, zise Cosmin trosnindu-și degetele.

Dinicu cînta *Miserere*,[1] și naiul lui izbutise să smulgă aplauzele mulțimii. De la o masă se auzi glasul răgușit al unui faimos bețiv, urmașul degenerat al unei mari familii:

— Ah! aaah! la-să-mă... la-să-mă, Dinicule... să mă vezi mort, Dinicule... încă o dată *Trovatorul*[2]!

Un tînăr cu chef, bufnind de rîs, strigă:

— Bravo, Prințule, ești nemuritor!

Cîțiva ofițeri aplaudară, rîzînd cu hohote.

Dinicu începu iarăși *Miserere*.

— Iacă cine, în felul lui, este un artist neîntrecut, zise Candian, arătînd amicului său pe *Prințul* de care rîdea lumea. Așa de mult bea, că nu mai mănîncă. Cîteva măsline și doi-trei țîri, trași prin spuză, și încolo, toată ziua, țuică, vin și pelin. De unde bea? De unde bani? N-are chioară lăscaie și bea necontenit. Te rog, privește-l. Abia se ține pe picioare. Nu vezi cum caută altă masă cu alți cunoscuți? Ce artist, *mon cher*, ce artist! Cu cît meșteșug se supără pentru ca ceilalți să rîză și el să aibă dreptul ca să le zică: „Haiti... ai rîs?... o sticlă de pelin... și nici două, că te plesnesc!" Într-o zi Mănoiu i-a pus sare în paharul cu pelin. Prințul a băut, a trîntit paharul jos, a ridicat sprincenele, parc-ar fi fost un bas în rolul lui Mefistofele,

[1] Arie patetică din actul al IV-lea al operei italiene *Il Trovatore* de Giuseppe Verdi (1813—1901).

[2] *Il Trovatore*, operă italiană; libretul de M. Salvatore Cammarano și muzica de Giuseppe Verdi.

și-a rînjit cei doi dinți negri din gingia de sus și a strigat răgușit și satanic: „Mănoiule, mi-ai stricat *șmahul*, păcătosule! Băiete, să treci la domnul patru oca de pelin... ai auzit?... marș! marș! că te plesnesc!" Noi am rîs, băiatul care ne servea a rîs, dar Prințul și-a asigurat pelinul pentru o noapte. Ce artist, *mon cher*, ce mare artist!

Cosmin închise ochii, și în acea clipă îi scăpără iarăși tabloul de la început: un cap năuc, afundat într-o pernă soioasă... și mîngîierile furișate ale aceleiași femei... și cei doi ochi albaștri, melancolici, mustrători...

Vîntul începu să bată. Frunze late se dăsprind din ramurile platanilor și legănîndu-se în aer cad tremurînd și ușurel.

— Îmi pare rău că n-a mîncat și Mănoiu cu noi. Sunt două luni de cînd nu l-am văzut. Poate să plec peste trei zile...

— Unde?

— La Cîmpulung.

— Singur?

— Da.

— Și *madame*... Sașa Malerian... rămîne... în București?

Cosmin se resti la băiatul care-i servea:

— Dumitre, socoteala!

— Nu mergi cu mine la „Noua generație"?

— Nu, n-am fost niciodată și nu cunosc pe nimeni.

— Și dacă nu-i cunoști? Mai întăi că toți sunt cu ochii la bancher... dar tu ești încă fată mare.. în curînd te vei convinge că anii de modestie sunt ani pierduți...

— Zece și șaptezeci și cinci, domnule Cosmin, zise chelnerul, citind repede pe un carton roșu: „Zece bani țuica, douăzeci pînea, unul și cincizeci *înfundata*, cincizeci supa, șaptezeci fleica, trei și cincizeci *ruginita*"...

— Bine, bine, îi zise Cosmin, aruncînd pe masă un bilet de douăzeci de lei.

Chitaristul, cu capul întins pe spate, cînta „doi ochi am iubit *într*-a-mea viață", iar Prințul repeta,

scuturînd din cap, „unul chior și altul cu albeață".

În stradă cei doi prieteni se dăspărțiră.

— Cînd ne mai vedem? întrebă Candian.

— Nu știu, răspunse Cosmin. *Șansă bună* dacă te duci la „Noua generație".

— Nu crez, căci astă-seară avem o *bacara spartiană*.

Jocul de cărți cu femei îl numeau cei din cercul lui Candian și Mănoiu „academie liberă, palestre sau bacara spartiană ".

II

„Același, același cinic", șopti Cosmin, apucînd pe Strada Academiei.

Cerul era senin; stelele sclipeau ca niște ochi de aur; un vînt ușor, în zăpușala acestei nopți de iulie. Zidurile dogoreau. Cosmin mergea fără să știe încotro. În capul lui, o adevărată răscoală. Venise la birt ca să uite o mulțime de impresii, și acum pleca mai turburat de cum venise. Viața sa i se desfășura cu o limpezime neîndurată. Scenele îi păreau atît de vii, că le trăia din nou în clipe repezi, întocmai cum le trăise altădată în zile și nopți lungi.

Cînd a venit din orașul B... și s-a înscris la Facultatea de drept, era sărac, rău îmbrăcat și hotărît să învețe carte. Ce vis frumos, primul lui vis: să rabzi, să lupți, să învingi, și înaintea învingătorului lumea să-și dăscopere capul. Acum s-a dus sărăcia lucie, dar cu ea s-au dus și iluziile.

Cînd a intrat în sala Facultății de drept era cel mai rău îmbrăcat. Ce-i păsa? Va fi cel dintăi la examene. La început acest „ce-mi pasă!" fu pentru provincial o supremă mîngîiere. După cîteva săptămîni însă începu să-și pearză farmecul. Într-o zi, intrînd în odăița lui săracă, dăschise un volum de drept roman. După cîteva minute de citire ochii îi alunecară pe rîndurile negre ca pe ceva luciu. Colegii săi,cu cămăși curate, cu haine croite pe trupul lor, cu ghete lustruite, cu cesornice și lanțuri de aur, cu mănuși, cu portofolii la subțioară. El, cu o redingotă veche, neagră odini-

oară, cu pantaloni roși, cu ghetele scîlceiete, cu cămașea mototolită și de o coloare nehotărîtă. De astă dată, „ce-mi pasă!“ îl întristă. Rîndurile dreptului roman începură a juca. Pleoapele i se închiseră puțin, iar împrejurul literilor tremură fantastic o bură de scîntei albastre. De ce cînd ceilalți discută o chestie de drept, cum de obicei se întîmplă în anul întăi, nu se găsește unul ca să-l întrebe și pe el ce crede despre cutare controversă? De ce cînd ies de la cursuri ei pleacă discutînd, iar pe el îl lasă singur, îndărăt, cu caietul de note în mînă, un sul sărăcăcios de hîrtie vînătă? Și de ce cu toții se adună în jurul unui fleac, strîns încheiat într-o redingotă de postav fin? Chiar profesorii — unul care se încurcă la citațiile latinești, greșind necontenit timpurile, și altul care citește pe niște foi îngălbenite de douăzeci de ani — chiar și ei nu se uită la el, ca și cum nu ar fi în clasă. Ah! nu e de loc o copilărie. În liceu, același lucru. Cu cît erai mai rău îmbrăcat, cu atît observațiile erau mai aspre și mai nedrepte. Șapte ani a luat premiul al doilea pentru că un coleg al său era bogat și fiul vicepreședintelui Camerii. Firește, „premiul întîi“ venea la școală îmbrăcat ca o păpușe, cu părul lins și cu cărarea aleasă drept din creștetul capului. „Ce-mi pasă!“ a zis șapte ani. În facultate, în cîteva săptămîni, se dezgustă ca de o jucărie potrivită numai cu o vîrstă oarecare. În liceu „ce-mi pasă!“ era puternic ca iluziile unui copil. Ș-apoi, cine înșira pe tablă mai repede ca el formulele algebrice? Cine desemna mai corect mașinile din fizică? Cine răspundea la toate mai bine ca Iorgu Cosmin? Acum lucrurile s-au schimbat. La facultate, proștii dau din cap; prostia este bine îmbrăcată și are neamuri cunoscute; iar tu stai smirna, cu zdrențele pe tine, sau iei serios note, pe cînd prostia continuă a da din cap, prefăcîndu-se că scrie. În facultate ești deja în lume: judecat după aparență. Nimeni nu are vreme ca să te examineze și să te cunoască. Of! ce n-ar fi dat Cosmin ca să-i fi pus o dată la concurs, o singură dată! Dar concursul este arma copiilor. În lume aparențile hotărăsc, și obicinuitul „ce-mi pasă!“ devine ridicul.

Cu cinzeci de lei pe lună pentru casă, masă, îmbrăcăminte și cărți este cu neputință.

După două luni de la sosirea lui în București, se hotărî să ocupe un loc de copist. La tribunale, la ministere, pretutindeni în sfîrșit, cei mari și-au aruncat de sus o privire rea asupra lui. Rău îmbrăcat, fără sprijin, nici barim o carte de vizită cu cîteva cuvinte...

Două luni și-a plimbat în zadar, pe la diferite autorități, redingota înverzită de soare, ghetele scîlceiete, pantalonii cu cogemite genunchi, fruntea umilită și obrajii aprinși de rușine. S-a hotărît să dea lecții la vrun pension, fie și de domnișoare. Una dintre directoare, care de un an de zile anunța continuu că-i trebuie „un profesor, bacalaureat, care să predea matematicile și istoria la patru clase gimnaziale, și gramatica, caligrafia și desemnul, la două clase primare", cînd l-a văzut s-a uitat lung la el și i-a zis: „Domnul meu, îmi pare foarte rău, domnul meu, că te-ai deranjat, dar mi s-a recomandat un alt tînăr, domnul meu". O lună de zile a mai citit acel anunțiu în ziare. Firește, *domnul meu* fusese rău îmbrăcat. Avusese dreptate tatăl său, un bătrîn grăfier din orașul B...: „Fătul meu, îți dau tot ce pot să-ți dau, dar n-are să-ți ajungă. În București viața este scumpă, și tu ești mare. Dacă ai vrea, te-aș trimete la profesorul Paul Malerian. Îl cunosc de mult. Și el și nevasta lui sunt oameni buni și stau bine. Crez că cu plăcere te vor găzdui. Voi plăti ceva, iar restul să-ți fie de haine, cărți... ești de douăzeci de ani... nu mai ești copil." Cu cîtă mîndrie răspunsese atunci: „Ce-mi pasă! voi trăi cum voi putea!" După o jumătate de an de răbdare și de luptă, Iorgu Cosmin se hotărî să ceară de la tat-său scrisoarea umilitoare cu care să cerșească adăpostul unor necunoscuți, al doamnei și al domnului Malerian. Dar cum or fi ăști oameni? Buni? Atît nu e destul. Or fi avînd copii? Tatăl său nu-i spunea nimic în scrisoarea care se termina cu aceste cuvinte: „Te vor primi cu bucurie. Ești mare, fii cuminte. Eu sunt bătrîn, ca mîne o să închiz ochii."

Stradele i se clătinau sub picioare. Făcea un drum la sfîrșitul căruia imaginația îi dăschidea o prăpastie.

Inima i se bătea cum numai la examene o simţise. Mîndria inocentului de douăzeci de ani era învinsă. Nu făcuse nimic în viaţa lui, afară de *premiul al doilea* din liceu, şi totuşi, i se părea că se aseamănă cu un erou care întinde mîna şi cere de pomană.

Oh! prima scenă... ce lumină!... ce întuneric!... A intrat în curte. Un cîne lăţos îl latră. Cînii nu pot suferi pe cerşetori. I s-a bătut inima, apoi n-a mai simţit-o. A pus mîna pe telul clopoţelului. A sunat. În adevăr, a sunat. S-a sfîrşit. Ce rău era îmbrăcat! O servitoare i-a dăschis şi l-a întrebat pe cine caută. Ce-a răspuns nu şi-aduce aminte. I-a dat scrisoarea. Servitoarea l-a poftit în intrarea de jos. „Domnu Paul nu este acasă. Coconiţa e sus." Sus s-aud două glasuri fragede: „De la cine e, *mamà*?", „Cine-ţi scrie, mamà?" Aude, sau i se pare? „Bătrînul Cosmin, un om de treabă, care a găzduit pe Malerian cînd a fost greu bolnav." „Cînd a fost tata aşa de bolnav, mamà? Ce boală, mamă?" „Înainte d-a se însura... Acum bătrînul Cosmin se roagă ca să primim în casă pe fiul său, *neputînd altfel* să urmeze la facultate. *E foarte sărac.*" Iorgu Cosmin vroi să fugă, dar nu i se dăzlipiră picioarele. „*Săracul*, să-l primim, ai? ce zici, mamà?" „Bietul Cosmin, ne vorbeşte de plată. Îi e ruşine... vrea... să ne plătească ceva... Băiatul trebuie să fie afară... Să-i dăm odăiţa din fund... Tat-său a făcut un mare bine lui Malerian."

Nu, *săracul* nu e afară, e în sală. A auzit tot. Oh! cei de sus să isprăvească odată... o femeie... două domnişoare... vorbesc... le e milă de dînsul... „săracul"... „odăiţa din fund"... „Mamà, o să mănînce cu noi?" Un glas rău. Desigur, nu este al aceleia care zisese repede „să-l primim, mamà". „Mamà, la masă să nu-l pui lîngă mine." Ce ruşine! Abia-şi stăpîneşte lăcrîmile. Un lung oftat umplu sala. L-or fi auzit? Conversaţia s-a oprit imediat. O femeie scoborî scările. Înaltă, mlădioasă, cu ochii negri, scînteietori, ca de pisică. O mînă îi alunecă pe plimbul scării, iar cu cealaltă îşi ridică puţintel rochia, ca să nu se împedice. Ce picior elegant! Pielea ghetelor, ca elitrele de cărăbuş. Doamna Saşa Malerian. Cosmin pleacă ochii în jos;

își vede ghetele; cea din dreapta e ruptă. Mai bine și-ar fi cumpărat o pereche de ghete decît pe Demangeat[1]. Cu tot dreptul roman nu poți să cîrpești o gheată. Ce curios! Îi vine să rîză de ghetele lui. Cînd doamna Malerian se apropie, el nu mai simți nimic.

Frumoasa doamnă îi vorbește blînd. Totuși, privirea ei parcă-l taie. Nu-i răspunde decît: „Da, nu, da". Frumoasa doamnă i-a dat brațul. Se urcară pe scară. Se împiedică de cea din urmă treaptă. Ce bogată sală! Plante cu foi mari, ghivece cu zambile, două portrete, mărime naturală, ea și, desigur, el, d-l Paul Malerian. Ce urît și bătrîn, pe lîngă ea!

— Valeri, Gelina! strigă doamna Malerian.

Un glas rece și ascuțit.

Să fi strigat altcineva în acest gît rumen și rotund?

Ușa din dreapta se dășchise binișor. Sunt ele. Și în fundul urechilor le aude cuvintele. Care a fi zis: „Săracul, să-l primim, ai, ce zici, mamă?" și care: „Mamà, la masă să nu-l pui lîngă mine!"

— Fetile mele, d-le Cosmin, Valeri și Gelina, așa-i zicem noi, din Angelina.

Valeri, aidoma ca mă-sa. Aceiași ochi, același nas subțire cu nări mișcătoare, aceeași frunte, același păr negru, aceeași talie, același glas limpede și tăios. Desigur că la masă nu va sta lîngă dînsa. Gelina e blondă, cu părul ca un fum, palidă, subțirică, foarte subțirică, și ușoară ca și rochia ei de fular alb cu bobițe negre. Ce ochi! Albaștri, leneși și melancolici. Desigur, Gelina zisese: „Săracul, să-l primim"... Și cuvîntul „săracul" se scuturase de mila nesuferită cu care se încarcă pe buzele tutulora. Și el putea să-i zică: „Săraca, ce puțin sînge! Săracii ochi, ce melancolic privesc!"

Și d-aci încolo?

Cosmin se șterse de nădușală. Ajunsese la Episcopie. Cinismul lui Candian îi răscolise viața, îi aprinsese imaginația, îi dășteptase conștiința. Se opri. Privi la trăsuri, la felinare, la oamenii cari se plimbau ca să răsu-

[1] Joseph-Charles Demangeat, jurisconsult francez, profesor de drept roman la Facultatea de drept din Paris începînd din 1862.

fle de căldura de peste zi. Se încercă să vază, să vază mult și bine, ca să-și oprească gîndurile. Imposibil.

Dacă s-ar întoarce la birt? O idee. Ar putea bea, singur la o masă, deși nu are obiceiul să bea.

Da, a scăpat de vestmintele sărăcăcioase. Paul Malerian nu-i ia nici un ban. Și de ce l-a îngrijit ca p-un copil al său? A aflat mai tîrziu... „Ești mare... să fii cuminte"... parcă așa se sfîrșeau toate scrisorile tat-său. Era în adevăr mare, dar cuminte... ce va să zică a fi cuminte?... Cît de cuminte își închipuia că mîngîie obrajii palizi ai Gelinei cînd sufla în lumînare! Ce cuminte se adîncea în ochii ei albaștri și misterioși! N-ați auzit niciodată de glasuri care mîngîie cu orice cuvînt? Ș-apoi, frumusețea este în noi, iar nu afară din noi. Dintr-o privire, dintr-o ridicare sfiicioasă a rochiii, dintr-o vorbă, dintr-un surîs, noi dregem nasul, colorăm ochii și părul, dăm o voluptate fermecătoare formelor... ne batem joc de ochii noștri și de perfecțiunea statuelor... Urîtă?... Frumoasă?... Despre toate acestea răspund iluziile fiecăruia. Ochii nu sunt de vină. Și nimeni nu e de vină. Chiar acum, cînd se simte robit de altcineva, ce poate să zică despre acele licăriri albastre? Că sunt reci? Or fi, dar au adîncimea și misterul unor prăpăstii.

Ah! Doamne, de ce nu i-a spus nimic... nici un semn... absolut nimic...

În locul ei altcineva a vorbit. Ești de carne și de nervi, simți și te naști cu patimi, ș-apoi, de douăzeci de ani... și inocent!... Nimeni nu-și dă seama de puterea fatală a inocenței... Este dăstul să-ți șoptească: „Ce-o fi aceea... tu nu știi, și alții sunt fericiți"... Îngerul rău este curiozitatea inocenței. Sașa Malerian a suflat... a stins cele două lumini albastre... a vorbit așa, că inocența lui i-a șoptit: „Ce fericire!" Cine ar fi rezistat la fericire?... Ochii ei sunt verzi, cu scîntei roșietice, ca de pisică lacomă...

La început a fost ca la toate începuturile... Un braț care se încolăcește de brațul tău, înfiorîndu-te... Un surîs neînțeles și plin de înțelesuri vagi și căldicele... O răsuflare apropiată de obraji... O mică greșală... să se rezeme cu pieptul de masă tocmai unde sunt mînele

tale... și să simți pe mîni un pept rotund și apăsat... tot din greșală... „Ah! pardon!" Ș-apoi un surîs viclean, care-ți spune clar: „Ce naiv! nu vezi că nu m-am înșelat?"... Apoi un vals în trei pași... o încercare... Iarăși o greșală... a uitat ușa dăschisă cînd își punea corsetul, și pieptul i se mișca puternic... tot din greșală... În sfîrșit (inocența fiind prea sperioasă), o *vorbă*... una singură... Cele două lumini albastre și melancolice... fiind numai de șaisprezece ani, n-au avut curaj să o spuie... Și lacrămi... și sărutări... frica d-a nu fi auzite le dau farmecul pe care niciodată nu-l vor avea în libertate deplină...

Cine nu s-ar fi convins? El n-a putut rezista. O pasiune violentă nu poate trăi în brațele unui bătrîn urît, gîrbov și năuc... Cum să n-o crează?... S-a uitat la ea și s-a uitat la el!... Ș-apoi, cînd Sașa i-a spus durerile vieții, cu lacrămi cari îi măreau ochii, i-a fost cu neputință să nu o crează, să nu o înțeleagă, să nu o ierte și să nu o iubească.

Paul Malerian a agonisit pînă la patruzeci și cinci de ani, ban pe ban. Profesor, cărți didactice, lecții private, viață calică. A ajuns cu bani și cu moșie, apoi a căutat o fată tînără, frumoasă și săracă. Ce greșală neiertată pentru un negustor! Pe cînd strîngea un capital, risipea pe celălalt, și tocmai pe acela care trebuia unei fete tinere și frumoase. Bătrînul fusese maniac și poate că e nebun. Cinci ani înainte ca să se însoare, l-a apucat o furie, și-a luat averea pusă în bonuri, s-a suit în tren și, sosind în orașul B..., a intrat într-o casă din apropierea tribunalului, fără să știe a cui este. S-a culcat și a adormit cu banii rispiți prin odaie. Grăfierul Cosmin, întorcîndu-se acasă, l-a găsit dormind astfel. Un necunoscut și atîtea bonuri! După trei zile, i-a trecut, și-a venit în fire și, socotindu-și avutul, nu-i lipsea nici un ban. De unde știa Sașa acestea? Furii i-a venit de mai multe ori. Într-o zi, ea citise o scrisoare adresată lui Cosmin, grăfier la tribunalul din B..., uitată de Malerian pe biurou, în bibliotecă... acolo unde el a cerut acum să-i puie patul... unde geme cu capul afundat într-o pernă murdară...

Cum dar să nu te învingă acest corp care se mlădie și te apasă, acești ochi măriți de suferință și de pasiune? Cum să nu cedezi unor sărutări care se sapă în obrajii tăi?... Ce de viclenii, cîte minciuni, cîte curse întinse bătrînului!... Cum s-a schimbat odăița din fund!... La miezul nopții, uneori și mai devreme, s-aud niște pași ușori și un fîșiit de fuste ca o adiere de vînt. Este ea. Ea cu mîna ei încuie ușa.

Mult timp n-a priceput nimeni. Nici el? Dar de ce adeseori, după miezul nopții, se plimba cu pași mari prin odaie?... Spunea pe dinafară versuri din Horațiu... Nici cele două lumini albastre, care îi turbură fericirea, n-au bănuit nimic? Dar de ce se uită așa la dînsul, pironindu-și ochii drept în ochii lui, pînă cînd îl învinge?... Nu se poate, ea știe, cel puțin el simte aceasta, este convins fără nici un fel de probă. Ce fericire dezgustătoare!

Numai atît? Ceva mai grav. De o lună, Paul Malerian a căzut la pat. Să vaietă că-l doare. Ce l-o fi durînd? Nu spune. A gonit pe doctor și a poruncit să-i coboare patul în biblioteca a căreia ușe dă în intrarea de jos. Nu vrea să-i primenească patul. Mînele uscate îi cad ca niște oase pe capul lui mare, afundat într-o pernă galbenă și soită de nădușală. Pînă acum trei zile înghițea cîteva linguri de supă, la dejun și seara, pe care i le da Sașa cu mîna ei. Și după ce o mîngîia, începea să plîngă, repetînd aceeași frază pe care o spunea de două luni de zile: „Sașo, iubita mea, omul nu moare decît după ce-l uită ceilalți". Valeri plînge sus și îi e frică să-l vază. Numai Gelina îi vorbește de mai multe ori pe zi și, cînd se urcă sus, se uită la mine și mai lung și mai neclintit.

Cea din urmă fază. Aseară a strigat Sașei: „Fugi... du-te... odăița din fund... să nu te vază fetele!"

În sfîrșit astăzi, pe la șapte ore, pe cînd cobora scara în vîrful degetelor, o clipă i-a zvîcnit inima. Bătrînul vorbea tare. L-a auzit bine, și cele din urmă cuvinte îi sună și acum în fundul urechilor: „Mi-ze-ra-bil grăfier, mi-a lăsat banii și mi-a răpit onoarea!" Un hohot de rîs și-apoi nimic. El a fugit, da, a fugit,

și bătăile inimei nu i s-au potolit decît după ce a venit Candian.

E fericită sau nefericită asemenea viață? Iacă întrebarea care-și puse Cosmin reîntorcîndu-se la „Costandin“, hotărît să bea, să bea mult, să fumeze și să uite tot.

E unsprezece ore, noaptea. Cosmin se așează la o masă din fundul grădinii și cere o sticlă de vin negru. N-au mai rămas decît prea puțini oameni, și toți beau, rîd, discută, strigă. Prințul n-a plecat. E la o masă între doi ofițeri. O țigare stinsă i-atîrnă pe buza de jos. Din cînd în cînd strigă la sublocotenentul care-l trage de barbă: „Lasă-mă... uf! fugi! piei dinaintea ochilor mei, piei, scîrnăvie!“ Dinicu începu *Ciocîrlia*. În grădină e un miros greu de vin, de tutun și de bucate. Mesele sunt ude și pătate cu cafea. Cei care au mai rămas cer „baterii“, țigări, „taifasuri“ și „tararale“ cu coniacul lor. Nu e unul care să nu soarbă din cafea sau să nu aducă la gură un pahar de vin cu borviz. Cosmin ceru a doua sticlă de vin. Băiatul care-l servește dăstupă sticla privindu-l mirat. Nu l-a văzut niciodată bînd așa de mult și în neștire. Aprinse o țigare; o fumă repede; aprinse alta, și alta, apoi ceru un pachet, „cu carton, mari, de un franc“.

A treia sticlă. Cosmin bea repede, nervos; ochii i s-au înroșit și-i lăcrîmează. În fundul urechilor aude un vuiet depărtat. Niciodată n-a simțit așa greutate la tîmple. Ei, dar ce să fie! Firește că nimic... Ce ciudat! Să se sperie el, tînăr și viguros, de un bătrîn bolnav și nebun!... Și cum se sting[1] coloarea și puterea ochilor albaștri... O copilărie... Farmecul lor nu e decît un caprițiu al imaginației... Ce e iubirea?... Caprițiu?... Boală?... Ce vin rău și prefăcut... Desigur că e prefăcut... Ce-a băut pentru ca să-i vie amețeală? Nimica toată. O! el poate mai mult... este tînăr... Să mai vie a patra sticlă. Cît de ridicole i se par toate cîte îi trecuseră prin cap. Adevărate nebunii... Este o artă a vieței, o mare artă, pe care acum a priceput-o... Iacă, colo, Prințul, cu cîtă artă

[1] În textul de bază: *Și se sting*; corectat cf. ed. 1887.

lasă pe ceilalți să rîză de el pentru ca să le bea vinul... Ce artist, în felul lui!... Adică cum au făcut atîția calici milioanele?... Nu sunt oameni politici a cărora înaltă poziție bănească și socială o datoresc femeilor?... Legile sunt neputincioase în fața acestor uzurpatori... Virtutea salută viţiul... Şi un băiat care ar grămădi biblioteci întregi în capul lui naiv ce-ar putea ajunge decît „un-trei-sute-de-lei-pe-lună"?... Ce dracu, parcă aude glasul și rîsul lui Candian!... Aș, vinul e prefăcut... Încă un pahar, va fi cel din urmă, iar nu ca celalt... Candian e un cinic... Cum e cu putință să se sperie de un bătrîn?...Ş-apoi ce-a făcut?...L-a înşelat?... Nu... E și natural, și drept... Nu se însoară cineva la cincizeci de ani cu o fată frumoasă, sănătoasă și de șaptesprezece ani... Ai?... Parcă de șaptesprezece i-a spus Sașa... Așa e... Oare nu e revoltătoare această împerechere a șaptesprece ani cu cincizeci? Cincizeci parcă i-a spus Sașa... Pe cine a înșelat?... Și mai întăi cine a înșelat? Bătrînul. El a înșelat natura, care pururea se răzbună... El a torturat atîția ani — și ce ani lungi! — pe o femeie tînără, frumoasă și voinică... În acest caz viţiul este mai nobil ca virtutea... Virtutea ar fi monstruoasă... Păcatul, dacă păcat este, a scăpat o victimă din brațele unui schelet... O veneră lîngă un cadavru!... Ce caraghios... E de rîs... (Cosmin rîse și își aprinse țigarea.) Ba nu, zău, este de rîs... Şi ce trebuie să fi fost în seara de nuntă!... Zău că e de rîs... nu e trist de loc... Marea artă e d-a arunca la o parte scheletul și d-a răzbuna natura insultată... Nu cumva acest gînd l-a spus în gura mare?

— Ce poftiți, domnule Cosmin? îl întrebă un băiat somnoros, cu șervetul aruncat pe umărul stîng.

— Socoteala!

A plătit. Nu știe bine cît. În urma sa auzi glasul răgușit al Prințului.

— Uf! ce păcătos! umblă drept! marş! drept, puică, să mă vezi mort!

— Cui o fi zis! mie? nu crez, bombăni Cosmin... Ce artist... Ce mare artist în felul lui...

E hotărît să meargă drept și repede. Nici vorbă că nu va fi așa de laș încît să-i fie frică de un bătrîn.

Să îndrăznească! Scrîșni din dinți, ridică pumnii și îi repezi în jos, ca și cum ar fi trîntit pe cineva. Sîngele îi năvăli la cap.

Pe la douăsprezece ore ajunse în dreptul porților. Puse binișor mîna pe clanța portiții. Se opri un moment, apoi o dăschise cu zgomot.

— Ce lașitate... să-mi fie frică de un bătrîn!

Din cotitura stradei se auzi un fluierat ascuțit. Serjentul de noapte. A trîntit prea tare portița? Întîiași dată a băut atît de mult. A fugit d-acasă? A zis ceva bătrînul? Da, și avea dreptate, ca proprietar însă, iar nu ca om... Trebuia să afle, era fatal... Vinul a fost prefăcut... O, marea artă îți dă casă, masă, plăceri, bani și pozițiune socială... cine se oprește la mijlocul drumului este un prost care răpește tot și nu se alege cu nimic... Cînd a plecat de la „Costandin" lui trebuie să-i fi zis: „Drept, păcătosule"!... Ce artist... ce nerușinat!...

Serjentul fluieră a doua oară. Cosmin tresări, aducîndu-și aminte că s-a oprit în poartă.

Va să zică, îi e frică?... Marea artă cere curaj, și el este poltron... El, și poltron!

Cosmin se opinti, ca și cum ar fi fost înhămat la o căruță încărcată, făcu doi pași și se cletănă. Pămîntul i se învîrti sub tălpi... Vinul a fost prefăcut... dar lampa din bibliotecă de ce-o fi arzînd așa de tîrziu?... La bătrîn e lumină... Poate că-l așteaptă pe el... (Un fior rece îi trecu d-a lungul spinării și începu să vază mai limpede.) Dacă ar merge încet, încet, ca o pisică, ca să nu-l simță nimeni, pînă sub fereastra luminată?

Binișor, în vîrful picioarelor, stăpînindu-și răsuflarea, se apropie de zid și înaintă, oprindu-se la fiecare pas ca să asculte. Da, nu-i e frică, ideea însă că bătrînul l-ar aștepta e mai presus de forțele lui. Ușile cari dau în balconul de la al doilea etaj pocniră. Cosmin tresări și se lipi de zid. Cineva ieșise în balcon. Și nu este o părere. Îl întreabă șuierat: „Tu ești?" E glasul ei, e Sașa, ca un sul alburiu. Cosmin tresări și răspunse încet, abia îndrăznind să se dezlipească de zid: „Da, eu, am venit tîrziu". „Te-am așteptat, șopti Sașa. Ca să nu vorbim mult, caută în batista aceasta,

du-te, vezi, citește. Să nu pierzi nimic." O batistă căzu sub balcon, lîngă treptele de peatră, și Sașa dispăru, închizînd ușile încetinel.

Pe unde să treacă? Pe lîngă ferestrele bibliotecii? E lumină. Doarme bătrînul? Îl așteaptă pe dînsul? Înlăuntru e lumină, afară e întuneric, desigur, n-o să-l vază. Și totuși, e mai bine să se tîrască pe brînci. În întuneric păru o broască colosală. Luă batista și se întoarse. În dreptul ferestrei luminate se opri... N-ar putea privi măcar o clipă, măcar cu un ochi? E ceva... o greutate care-l trage la pămînt și o sfoară nevăzută care îl ridică în sus, în sus, pînă la fereastră, măcar o clipă, ș-apoi, p-aci ți-e drumul!... Nu se mai gîndi. Ca și cum și-ar fi luat vînt ca să sară o prăpastie fără fund... privi numai o clipă. Colțul perdelei ridicat. Desigur, pe el îl aștepta. Bătrînul izbutise să se scoale din pat. E în mijlocul odăii, c-o bluză peste cămașea de ziuă, cu picioarele goale, curmate de la genuchi, ca doi pari strîmbi. Își mestecă limba și privește la un revolver de pe măsuța de noapte. În loc de ochi, două rotocoale vinete, două gropi întunecoase. A dăschis gura. Și-auzi numele dăstul de bine. O! e înfiorător!...

III

Cosmin se repezi pe poartă. Dacă nu s-ar fi temut de serjentul care dormea în colțul stradei, ar fi rupt-o la fugă. Emoțiunile și, mai ales, acei ochi înfiorători i-au zguduît conștiința. Beția însă îi stăpînește trupul. Mînele îi tremură; picioarele — slabe, și de pe la genuchi în jos parcă ar fi încăputate. Pe Strada Doamnei îi e așa de greu... Se razimă cu fruntea de niște uluci... „Ai băut prea mult, domnule", îi zise un serjent ieșind din întuneric. Cosmin tresări. O nădușală rece îi brobonă fruntea. S-a ușurat... E mai bine, un fel de bine ca după friguri. După ce pipăi buzunarul de sus al redingotei și se încredință că n-a pierdut batista Sașei, plecă repede, fără a răspunde serjentului, care-l întreba mereu: „Ți-e mai bine, domnule?"

Pe bulevard, la lumina unei lămpi, scoase batista, o dăsfăcu. În ea, un plic. Rupse plicul. O scrisoare și două sute de lei. Citi repede rîndurile strîmbe cu litere mari. Sașa îi scria ca să nu vie acasă. Pe Malerian îl apucase furiile, strigase, rupsese mai multe scaune, luase un revolver, se încuiase în bibliotecă, strigînd că „o dată cu el a venit și rîndul altuia!" L-a așteptat mult timp prin curte, neștiind ce să facă cu „nebunul". Valeri are spasmuri de frică. Scrisoarea se termina spuindu-i ca să se ducă la un otel, să închirieze o odaie și să-i trimeată adresa a doua zi de dimineață. După mii de îmbrățișări venea un poscriptum. „Te împrumut cu 200 de lei." Cosmin mototoli scrisoarea și vîrî banii în buzunar.

Îl „împrumuta". Al doilea „împrumut". El ține socoteala, știe tot ce i-a dat, și neapărat că va plăti aceste datorii. Tot...tot...afară de parale! Banii nu sunt ai ei, ci sunt munciți, para cu para, de acela care zace în bibliotecă. N-a putut lupta contra pasiunei unei femei, unei nefericite, dar simte că nu trebuie să cază în rîndul lui Candian și al lui Mănoiu. Nu cumva și ei vor fi început prin a se „împrumuta"?

A ajuns în Calea Victoriei.

Poate că dacă Sașa nu întrebuința cuvîntul „împrumut", l-ar fi scăpat de un scrupul de conștiință. Ea a voit să nu-i atingă amorul propriu, și tocmai această *evidentă* voință îl supără. Alt cuvînt nu găsea? Uneori cuvintele sunt mai puternice decît faptele. Cîte nu fac oamenii ocolind să-și spună ceea ce fac. Bunul trai l-a schimbat, l-a prefăcut. Se simte slab, fără curajul de odinioară d-a se îmbrăca oricum și d-a trăi cum o da Dumnezeu. Orice-ar face, nu crede că a doua zi să fie așa de energic ca să-i trimeată banii înapoi însoțiți de cuvintele: „Am înțeles cuvîntul *împrumutat* și mă grăbesc d-a-mi plăti datoria." Și chiar dacă ar avea curajul ca să se arunce în voia soartei, cu Sașa cum rămîne? Iubirea ei, oricum ar fi, e nemărginită. Cine nu a văzut-o cum îl îngrijește cînd se întîmplă să-l doară vreo măsea, nu-și închipuiește cum îl mîngîie, cum tremură și cu cîtă delicatețã îi pune pe obraz o perniță caldă, cu sare, bineînțeles

după ce l-a sărutat, cu lacrămile în ochi, în locul unde-l doare. Într-un rînd Gelina era bolnavă de friguri tifoide și pe el îl durea capul. Pentru Sașa nu era decît un bolnav în casă, și încă bolnav greu, îl durea capul. „Ce e [mai] mare rău pe lume decît durerea de cap?" Și Gelina tocmai acum se bolnăvi! Nu face nimic; îi trece ei, că n-are decît friguri... Durerea de cap însă... „nu e nimic mai rău pe lume ca durerea de cap!" E ceva monstruos în iubirea Sașei, dar el s-o judece? El e singura ei speranță și mîngîiere, el e fericirea și idealul unei ființe pentru care tinerețea a fost un lung șir de amărăciuni.

La Biserica Crețulescu bătu, lung și lugubru, două ore după miezul nopții. Cîțiva măturători tîrșiiau leneș lungile lor tîrnuri.

Unde să se ducă? La ce otel? Ar fi cutreierat toată noaptea dacă tăcerea și pustietatea stradelor nu l-ar fi obosit. Simte însă că nici în pat, într-un hotel, n-ar putea dormi.

În dreptul palatului un cupeu se opri. Cineva sări pe trotuar, întinzîndu-i mîna. Era Candian.

— Tu, și noaptea, la ora asta? O fată mare așa de tîrziu?

— Am fost la un prieten, îngînă Cosmin, dar tu?

— Ți-am spus că avem la mine „academie liberă" cu *dame* foarte cumsecade și cu șampanie. La unu m-am pomenit cu cupeul ei. Mă chema, spuindu-mi că e bolnavă. Știi, nu pot să aduc la academie o cocoană mare, cu nume ilustru. Sunt oarecari forme, *mon cher*. M-am dus și n-avea nimic. M-a primit rîzînd și cu ceai. De cîte ori petrec o seară acasă mă pomenesc cu cupeul. E d-o gelozie! ho! ho! Dacă ar ști... dar pe fecior și pe vizitiu îi plătim și eu, și ea. Abia scăpai. Și, dacă vrei să-mi faci o mare plăcere, nu te mai duce acasă, ai cu mine, să vezi și tu „palestrele". Sunt vro cîteva femei adorabile, și avem un diavol de nouăsprezece ani neîmpliniți, un diavol... A moștenit două milioane... Să vezi ce elegant taie băncile. E și o blondină, o nemțoaică adorabilă, e cu el, și nu știe

decît să rîză, să bea șampanie și cîteva cuvinte, *obt la Manoi, apataș bancher, pun, pun la Lizi* sau *praafo, Lizi*! Cînd bate, căci joacă și ea contra amantului ei. E o frumusețe... O petrecere... Te rog să vii cu mine...

Acasă nu, la otel e nehotărît, pe stradă e prea trist și prigonit de atîtea gînduri, mai ales de imaginea fioroasă a bătrînului. Ei, și dacă s-ar duce? Poate că încercîndu-și norocul va îndoi capitalul și va putea plăti Sașei.

E ostenit, slab și coprins de o adevărată boală în acea parte a sufletului care voiește și nu voiește.

— Merg, răspunse Cosmin.

— Te rog însă, *mon cher*, să fii mai vesel.

— Făgăduiesc, și nici n-am de ce să fiu trist.

La cel din urmă cuvînt, îi trecu prin minte figura sinistră a lui Malerian. Cosmin se strînse în umărul prietenului său.

— Ce, ți-e frig?

— Aș, nu, nu vezi c-am nădușit?

Dincolo de Episcopie cupeul apucă la dreapta și, după cîteva minute, se opri pe Calea Dorobanților, în fața unor case cu două etaje. Candian șopti cîteva cuvinte vizitiului, îi strecură o piesă de cinci lei, se întoarse către Cosmin și-l întrebă, arătînd spre etajul de sus:

— Îi auzi?

În adevăr, strigătele și aplauzele lor se auzeau din stradă.

— Vesel, *mon cher*!

— Fii sigur, răspunse Cosmin emoționat.

IV

Candian îmbrînci ușa salonului și zise cu o voce teatrală:

— Domnilor și doamnelor, vă prezint pe Iorgu Cosmin, un tînăr *non plus ultra*[1]!

[1] Mai departe nu se poate merge (lat.) — fără egal.

Mănoiu, un brun, cu părul creț, cu mustățile ascuțite, se ridică în picioare la masa de bacara și strigă:

— Ura! Să trăiască Iorgu Cosmin!

După el cinsprezece guri repetară: „Să trăiască Iorgu Cosmin".

Recomandația se făcu repede; erau grăbiți; îi aștepta bancherul gata d-a porni, la dreapta, la stînga și la mijloc. Mai întăi cu doamnele. Firește, „sunt oarecari forme în viață". *Madame* Linica Theodorescu, *madame* Sevastița Pirigumenos, domnișoara Lizi Gottlib, cea cu „prafo, Lizi", domnișoara Laura D..., pe numele de artistă, Loradonna, căci în curînd „va vorbi lumea de o nouă astră pe cerul muzicii cînd se va hotărî să studieze canto", domnișoara Zozo, „un drăcușor șarmant, o nebună delicioasă", după espresiile lui Candian, și coana Anica Mitulescu, o femeie ca de vro 45 de ani, atît de groasă că, pe scaun, peptul i se unește cu pîntecele. Coana Anica îngrijește de apartament și de Candian.

Pe trei din domni îi cunoștea. Pe Alexandru Mănoiu, pe un student de la Drept din seria de acum șapte ani și pe d-nu N..., revizor școlar, doctor în litere și filosofie de la Gand[1].

Candian îi prezentă pe ceilalți. Domnul Pantazi, gros, lat și înalt, cu favoritele lungi și cănite, rentier, Georges Panicu, „diavolul", clipește nervos și vorbește pripit, „singurul lui cusur; încolo, inteligent, spiritual și *irrezistibil* în fața oricărei femei", Mitică Fileanu, un tînăr ciupit de vărsat, cu părul roșu, cu ochii albaștri și mici, ca două mărgele în fundul capului, are un unchi milionar în Craiova, și n-are „nici *atitica* altă rudă" (Candian își arătase vîrful degetului celui mic). Petre Leon, Mișu Popovici și Ionel Ludoveanu, „trei tineri plini de talent".

Candian, văzînd graba cu care se pregăteau toți ca să se așeze la masa verde, îi rugă să bea mai întăi cîte un pahar de șampanie în sănătatea noului prieten, Iorgu Cosmin.

— Coană Anico, *leagănă-te*, te rog, și prezintă-ne trei sticle extrasec.

[1] Oraș în Flandra orientală.

Coana Anica se legăna în mers, parcă i s-ar fi scurtat, pe rînd, cînd piciorul drept, cînd piciorul stîng. Coana Anica însă încremenise cu ochii la biletele de bancă din fața lui Panicu. Perduse mult și de aceea auzea foarte cu greu. Candian vroi să schimbe rugăciunea în „pașolt[1], coană Anico", dar Georges Panicu îl întrerupse, clipind repede. Vorbește diavolul? Se făcu tăcere.

— Ca-Candian, să trag taaa-lia-asta, ș-apo-poi să șam-șam-șampani-nizăm. Ce-cer scu-cuze don'lui Co-Cosmin.

— Să-i facem plăcerea, răspunse Candian (apoi mai încet la urechea lui Cosmin), e *irrezistibil* diavolul, taie băncile cu o eleganță neîntrecută și n-are decît nouăsprezece ani neîmpliniți. E irrezistibil!

Panicu perduse trei mii de lei cu o eleganță neîntrecută. Toți cîștigau, și revizorul, și studentul în drept, și Mișu Popovici, și Mitică Fileanu, și talentatul Ludoveanu, pentru ca să nu vorbim decît de acei cari n-avuseseră *cu dînșii* decît douăzeci pînă la cincizeci de lei. Numai Mănoiu și coana Anica Mitulescu perdeau. Ah! coana Anica? Nu mai auzea, nu mai vedea, nu mai mirosea, murise în ea tot, afară de o răsuflare grea și de o idee fixă: „Dacă n-ar fi aruncat mult pe primele lovituri, ar fi avut acum cel puțin 1.000 de lei".

Panicu începuse cu o înfierbîntare războinică. Diavolul care nu împlinise încă nouăsprezece ani (ce talent!) trimetea cărțile la dreapta și la stînga c-o iuțeală într-adevăr minunată: zbîrniau răzînd postavul, ca niște săgeți scăpate din arcuri.

Candian se retrase la o parte cu Cosmin și începu să-i vorbească despre cei de la masa verde. Sunt numai pasiune. Oricare din ei, dacă ar fi studiat frumoasele arte, am fi avut și noi „Renașterea Italiei". Să-i vezi despre ziuă, ce ochi scînteietori, „geniali" chiar, în figurile lor palide de „savanți". „Să se organizeze forțele productive și creatoare ale României și se va vedea de ce sunt capabili acești cunoscători profunzi ai vieții moderne. Revizorul este un savant în toată puterea cuvîntului, dar ce vrei să facă în țara românească?

[1] Marș! (șterge-o) (rus., trecutul verbului *itti*, alterat).

În Franța de mult ar fi ajuns academician și profesor la Sorbona." Ionel Ludoveanu poate că e „primul condei" în ziaristica noastră. Acel cap tărtăneț închide în el un talent excepțional. N-a trecut decît patru clase gimnaziale și scrie articole de fond într-un ziar modern cu „aspirațiuni de ordine și de propășire". Mitică Fileanu e tot ce a produs Craiova mai inteligent. Au vorbit și ziarele de modul strălucit cu care și-a susținut licența în drept la Paris. Profesorii „l-au strîns de mînă", numindu-l, după afirmațiunea organului la care colaborează Ludoveanu, „*notre cher collègue*"[1]. Un singur cusur are, și „poate că e o calitate", e un fel de „socialist oportunist" în politică. Are un program de idei atît de personale, că nu e de părerea nici a radicalilor, nici a socialiștilor din țară, și de aceea nu s-a sfiit a iscăli trei programe în șase luni cu ocazia a trei alegeri, dar, după cum zice el, toate la un loc alcătuiesc programul lui, bazat pe patru idei fundamentale: „Patriot ca român, conservator în fața diplomației europenești, socialist în fața capitalului și democrat în fața poporului". Pantazi, un om serios „*d'un savoir faire*"[2] și d-o energie fără pereche. La cărți e *tipul* cel mai tare. Privește cîte o jumătate de ceas ș-apoi pontează. El e organizatorul seratelor noastre, și revizorul, în limba lui de savant, îl numește „Solone al Fortunei, singurul care a știut să smulgă banda de la ochii norocului". *Rentier*, e o vorbă. „E cel mai mare artist în felul lui." Cîștigă bani mulți, dar îl și costă. Cum să nu-l coste Linica Theodorescu? A trecut ea de 30 de ani, dar e neîntrecută „în misterele sexului". Dacă ochii ei, mari, negri și galeși n-ar bate-n galben, ar fi cei mai frumoși ochi din România. Într-o seară revizorul i-a zis „ochi de bou". Linica s-a făcut foc, el însă i-a dovedit că așa zice Omer celor mai frumoși ochi din antichitate. E tare revizorul, nu e slab decît la pungă și la joc. Aruncă toată leafa p-o singură carte, și dacă perde, o lună de zile ne face „teoriile șansei". Laura D... (niciodată nu i se spune

[1] Scumpul nostru coleg (fr.).
[2] Capacitate de a se descurca; abilitate, șiretenie (fr.).

numele de familie, un nume glorios în analele noastre), *Loradonna*, e slăbiciunea lui Mănoiu. „Se mai consoală de Xantupinoaia." ...Ia priveşte cum se apropie Ludoveanu de Sevastiţa Pirigumenos! Pentru el ar fi un mare noroc. Dintr-o dată ar ajunge acolo unde Mănoiu n-a ajuns decît după multă răbdare şi experienţă. Şi ea îl chinuieşte cu un surîs rezervat. E şi tînără, şi frumoasă. La *palestre* nu vine decît rar, şi „aşa, pentru un gust". Bărbat-său, un grec bătrîn, a plecat la băi, bolnav „de stomah, de ficat, de rinichi şi, după cum spun unii doctori, şi de inimă". Ea s-a asigurat de un testament făcut de jurisconsultul B... şi a rămas în Bucureşti „sub pretext, *mon cher*, că iar e însărcinată". Cînd aude grecul de aşa ceva — căci o apucă în fiece an în timpul cînd trebuie să plece el la băi — îl podidesc lacrămile de bucurie şi-i depune, regulat, 5.000 de lei la Maurice Lévy. Scena se termină cu declaraţia solemnă a lui Pirigumenos: „Ţù, Sevasti, mu rog, si mi-ngropa, eu porunţescu si rumui". Şi Sevastiţa, cu cîteva zile înainte de plecarea lui Pirigumenos, simte greaţă, oarecari ameţeli, n-are poftă de mîncare şi se desperează de scîrba ce trebuie să rabde o mumă pentru copilul ei. Anul acesta Pirigumenos, sărutînd-o, i-a zis: „Sevasti, ştii că acum un anu am avutu prisentimentu şi ci-am spusu, Sevastì, baga la capù si nu lèpăda". „E convins, zise Candian, rîzînd cu hohote, că în fiece an Sevasti leapădă mai nainte d-a se întoarce el de la băi. Anul trecut l-am întîlnit la o serată şi l-am întrebat: «Ce mai faci, nene Pirigumenos?» Ştii ce mi-a răspuns? «Cum, nu stii?! în avgust am perdut un buiatu, o minune de buiat! anu trecut o feta, anu ăsta un buiatu... merga bine, merga bine... nenea Pirigumenos!»"

Cosmin zîmbi, privind la Sevastiţa.

— Ai tras! Ai tras! strigă de la masa verde coana Anica c-un rîs forţat. Nu se poate, diavolul mamei, ai tras!

Lui Panicu îi căzuse un *trei-ochi* din pachet, cu care, peste *şapte* al lui, făcea tocmai *bac*. Se puntase pe amîndouă tablourile peste 1.500 de lei. Panicu

clipi ameţit şi, mai încurcat ca oricînd, dădu să spuie că nu trăsese, ci că-i alunecase cartea.

— Să mă, mă esplic. Eu n-am atin-tins-o; a că-căzut, a alune-ca-cat sin-gu-gu-ră. Să mă judece co-co-coane-le!

— Frumos, musiu Panicule, frumos de tot, adică ce, eu nu ţiu de cocoane?! zise Mituleasca, sculîndu-se după scaun.

Linica Theodorescu, Sevastiţa Pirigumenos şi Loradonna o apucară de mîni, mîngîind-o fiecare cu cîte o vorbă bună: „Coană Anico, dragă"... „Anicuţo, fata mea, ce-o să fii dacă nu cocoană?", „Lasă, coană Anico, că trebuie să se schimbe şansa diavolului; n-o să ţie pînă mîne; ce, eşti copilă?" Adevărul e că coana Anica, ca şi ceilalţi, şi mai mult decît ei, perduse necontenit. Domnişoara Zozo sări la gîtul coanii Anichii, o sărută şi p-o parte şi pe cealaltă şi, după ce-i şopti ceva la ureche, coana Anica se linişti. „Irrezistibilul" plăti amîndouă tablourile, „fi-fi-fiin' că aşa e e-el", spre bucuria tutulor, mai ales a talentaţilor Petre Leon şi Mişu Popovici. După ce se liniştiră, Lizi Gottlib trase paralele zicînd: „Pun, pun la Lizi! praaafo, Lizi!" Georges Panicu o apucă de bărbie ş-o mîngîie, vroind s-o imite: „Pra-pra-pra-fos, Lizi".

Candian arătă lui Cosmin pe Zozo.

— Ea, *mon cher*, a făcut pace, ea, c-o vorbă, c-un sărutat. Ce drăcuşor şarmant! Priveşte-o, Cosmine, ce bărbie rotundă, ce ochi umezi! Dacă ar şti *cealaltă* cît iubesc eu pe Zozo! Numele ei? Zozo. Pronumele? Zozo. Din părinţi? necunoscuţi. Chiar ea ne spune rîzînd că, desigur, tată n-a avut şi se îndoieşte dacă a avut şi mumă. Revizorul zice: „Zozo s-a născut ca Venus, din valurile... lumei".

— Dar tînărul Panicu cine e?

— Dacă mă crezi, nici eu nu ştiu bine. O invenţie a lui Pantazi. Solone are un talent extraordinar d-a descoperi asemenea tipuri. A moştenit de curînd două milioane. Un an de zile a plimbat, pe la diferite petreceri de noapte, pe un alt tînăr, tot aşa de bogat. Acela a trecut frontiera cu o doamnă din lumea mare. Acum a găsit pe Georges Panicu. Toţi îl fac haz. Aruncă paralele cu atît sînge rece, că revizorul îi zice „forţa morală

personificată". Băieții — Popovici, Leon, Ludoveanu și alții — se prăpădesc după el. Coana Anica îi zice *irezestibelul*. Pe Lizi Gottlib a luat-o dintr-un liceu de domnișoare; fusese profesoară de canto, de limba germană și de pictură. Nu e urîtă nemțoaica. Și are haz Panicu, o pune să joace contra lui, de *cabulă*.

— Pe cea din urmă lovitură, zise Pantazi c-o voce de bas profund, pui și eu doi napoleoni.

— Joacă Solone? zise Candian. Pui și eu o sută de lei pe tabloul lui Zozo. Nu zău, pune și tu douăzeci de lei, e *puntul lui Solone!*

Cosmin se sculă de pe scaun.

— Bine.

— Stai, Georges, nu porni, Iorgu Cosmin te onorează.

— Așa te vreau, Cosmine, strigă Mănoiu, frecîndu-și mîinele.

Femeile se uitară curios la Cosmin. Juca întîiași dată. Se simțea coprins d-o veselie neînțeleasă. Uitase tot în această lume gălăgioasă și pasionată. Bancherul „dădu lovitura" și perdu pe ambele tablouri.

— E lovitura lui Cosmin! strigă Mănoiu. Să șampanizăm în onoarea lui Iorgu Cosmin!

Femeile, cu coana Anica în frunte, repetară: „În onoarea lui Iorgu Cosmin!" Domnișoara Gottlib își înnumără paralele: „Pun, pun, Lizi, praaafò, Lizi!"

Coana Anica dispăru ca să facă rost de șampanie. Georges Panicu declară că nu perde decît „ci-cinci mi-mii de lei în to-to-tal".

Pînă să aducă șampania, se împărțiră în mai multe grupuri. Mănoiu luă de braț pe Cosmin și-l întrebă ce mai face, cum o duce cu studiile.

— Dar Sașa? E bine? Frumoasă femeie!

— Bine, răspunse Cosmin.

— Și Malerian?

— Și... Mă rog, Mănoiule, coana Anica e rudă cu Candian?

— Aș, rudă! Coana Anica a fost de pe vremuri cea mai vestită „procuristă". Acum trei ani cît p-aci să deschiză un pension de... cum a văzut ea la Paris. La Paris se dusese anume pentru aceasta. Întîlnind

pe Candian la Șosea și făcîndu-i cunoștința, i-a propus...

— Ce?

— Nu ce crezi. Să-l recomande unei doamne... doamnă cu care trăiește astăzi. O văduvă de vro 40 de ani și un venit de 150 000 de lei. Cu o condiție: coana Anica să-l supravegheze. Și coana Anica, ca o femeie cu minte, ia din toate părțile și lasă pe băiat să-și facă gusturile, ba chiar ea i-a găsit pe Zozo, o fată în adevăr delicioasă.

Cosmin se puse pe gînduri. Cum? Așa, pe nevăzute? Numai după trup, după vîrstă și după bani? Și el, Cosmin, cu atîtea scrupule! Ce a făcut în comparație cu ei? Este el vîndut, ca orice carne proaspătă, după mușchi și frăgezime? Ar putea să nu se mai gîndească dacă n-ar fi acel cap mare cu ochii ca două gropi întunecoase și dacă nu l-ar prigoni privirea albastră și senină a Gelinei.

Ludoveanu, student în drept, Petre Leon și Mișu Popovici vorbeau încet p-o canapea. Ludoveanu le făcu semn:

— Tare e Solone! A găsit unul și mai și decît cel de anul trecut. Habar n-are de cărți! Încă o ședință, și ne scoatem lunile de băi. Știți ce a făcut Zozo pe tabloul ei? I-a arătat același *nouă* de două ori.

— Și n-a observat?

— Poți să joci cu el cum vrei. E orb.

Revizorul se opri în dreptul lor și, trecîndu-și mîna prin părul lui lung, zise, încîntat de el însuși:

— La spartani, tinerii nu vorbeau decît între ei. Sunteți demni de acea eroică cetate! Apoi, rîzînd: Cum v-a mers la „palestre"?

— Cîteva sute de fiecare, răspunse studentul în drept.

Revizorul făcu semn lui Ludoveanu.

Tînărul publicist se sculă repede.

— Cum mergi cu Sevastița?

— Cam greu.

— Nu te-arăta prăpădit. Ar fi păcat, Ludovene. E frumoasă. E frumoasă, tînără, cu avere, și-ți spui eu... îi place. Dar... ceva mai imperial.

— Am înțeles.

Între revizor și publicist, o veche prietenie.

Panicu povestea doamnelor cum, la vîrsta de 16 ani, era să divorțeze pe femeia unui prefect dacă brutalul administrator al județului nu l-ar fi închis contra legilor și nu și-ar fi bătut femeia în „sec-secolul" nostru.

Peptul coanei Anichii intră pe ușă, și o salvă de aplauze o primiră în salon. După ea, o unguroaică cu șampania.

Se ridică toaste pentru toți. După afirmarea lui Panicu, nimeni nu este în stare să bea mai multă șampanie „bu-bună" fără a se „a-me-me-me-meți" ca el. Adevărul e că bea necontenit, ciocnind cu „ne-ne-ne-nea Pan-pan-ta-ta-ta-zi", care n-a isprăvit nici primul pahar. Bea, vorbește fără să-l mai înțeleagă nimeni, strigă, sărută mînele „ge-ge-ge-gentil-lelor do'ane și do-don'șoare". Coana Anica a prins limbă și le mărturisește că pe cine a iubit mai mult a fost pe un tînăr care semăna așa de mult cu *irezistibelul* Panicu... îl vede înaintea ochilor.

— Și să mă ierți, musiu Panicule, continuă coana Anica, ștergîndu-și lăcrîmile, să te sărut și să-mi vărs focul de altădată.

Rîsete și aplauze. „S-a aprins coana Anica!", „Să vie pompierii!", „Focul de altădată care se varsă acum este o iubire și virtu-oasă și virtu-oală. Amor platonico-heghelian". Observația revizorului atrase felicitările lui Ludoveanu și puse pe coana Anica pe gînduri. Mai tîrziu nu uită să-l întrebe încetinel: „Ce-o fi aceea? nu e vro boală? Nu prea mă simt bine."

Tinerețea, veselia, șampania, libertatea și căldura răpiră pe Cosmin, ca un torent care smulge o rădăcină fără adîncimi. A fost dăstul primul pahar de șampanie, ca un curent căldicel să i se ridice de la ceafă în obraji, la tîmple, în sus și profund, încurcînd și ștergînd imaginele triste, pregătind, în conștiința lui obosită, alt cîmp pentru alte grupări de impresii fermecătoare și necunoscute pînă atunci. Și al doilea pahar, al treilea. Lumea e cum ești. Sigur, omul trist este dușmanul lui

însuși și al omenirei. Impresiile trebuie să se șteargă una după alta, una pe alta; cine se gîndește mereu la o nenorocire e mereu nenorocit; numai bolnavii suferă continuu de aceeași impresie. Dacă tu nu te vei ierta și iubi, cum să te ierte și să te iubească alții? Numai nebunii refuză d-a lua parte la banchetul lumii. Uitarea este suprema mîngîiere a tutulor, și buni și răi. Să nu ne împotrivim naturei: noi suntem jucăriile ei, iar nu ea servitoarea noastră. Ochii lui Cosmin scînteiară.

— La ce te gîndești, Cosmine, îl întrebă Candian, întinzîndu-i un pahar de șampanie.

— De unde știi că mă gîndesc?

— Nu bei?

— Al patrulea, e prea mult.

Prea mult? De ce? Dacă măsori fitece lucru, ajungi la revolver. Revolver?... Ce-a fi făcînd Paul Malerian? Nici el nu îndrăznea...privea la revolver...și ce ochi!... Prostii... Candian nu este atît de cinic cum i se păruse lui. El și-a vîndut tinerețea pentru mulți, nu numai pentru el. Și ce-ar fi cîștigat omenirea dacă Candian, în loc să fi fost recrutat de coana Anica, ar fi ajuns un grăfier sau un judecător de instrucție? Nimic. Cealaltă probă. Ce perde omenirea dacă Candian împarte banii unei văduve decăzute? Absolut nimic. Ei, și dacă Panicu aruncă banii, de ce n-ar culege și el? Numai așa ar putea să scrie Sașii: „M-ai *împrumutat* și mă grăbesc să-mi plătesc datoria".

Se apropie de Candian și-l întreabă:

— Dar Panicu ce are de gînd? Nu ne mai taie o bancă?

— *Monsieur Georges*, strigă Zozo, dăstulă curte. Pe cine vrei să mai învingi? E timp d-o bănculiță.

— Cărți noi, musiu[1] Panicu, zise coana Anica luîndu-l de gît, ori ți-e frică de băieți.

— Mi-mie? Nu mă cu-cunoști, co-co-coană Anico, răspunse Panicu. Într-o-tr-o zi am pe-pe-pe-per... spu-ne ne-ne-ne Pan-Pan-Pan-tazi[2]...

[1] În textul de bază: *musu*; corectat cf. ed. 1892.
[2] În textul de bază: *Pa-pa-pa-tazi*; corectat cf. ed. 1892.

— Rău, neică, răspunse Pantazi, ţi-am spus. Erai în casă la mine şi mi-a părut foarte rău. Aşa om energic şi liniştit vă declar că, eu, unul, n-am mai văzut. A perdut douăzeci de mii de lei în două ceasuri, şi rîdea, făcea chef...

— Forţa morală personificată! zise revizorul.

— Aşa e, aşa e, beau acest pahar în sănătatea lui Georges Panicu, strigă Loradonna. Şi după ce bău paharul de şampanie, termină cu o scară: a, a, a, a, a, a, a, a...

Toţi se adunară în jurul ei, iar Panicu declară că „o asemenea sca-sca-ră merită o, o, o, o"... O „bancă", vroi să zică, mişcînd mînile ca şi cum ar fi dat cărţi. Roşu ca para focului, cu ochii turburi şi lăcrîmoşi, se încurcă de toate scaunele pînă la masa verde. Şampania şi tutunul lucraseră serios asupra „irrezistibilului". Domnişoara Lizi se aşeză la dreapta lui. Coana Anica îi prezentă două pachete de cărţi pe o tavă de argint. „Ca pe împăraţi te servesc, musiu Panicu!" Servise şi mulţi împăraţi coana Anica! În cîteva minute dăte două mii de lei. „Ce dracu, se gîndi Cosmin, care se aşezase la joc, cînd perde, perde numai bilete întregi, şi cînd cîştigă nu se puntează decît jumătăţi." I se pare lui, ori ceilalţi îşi retrag regulat jumătate din *mize* cînd perd?

Coana Anica se sculă de la joc, dădu braţul lui Pantazi şi ieşi din salon. După cîteva minute se întoarseră iarăşi la braţ. Se crăpa de ziuă. O lumină slabă şi albicioasă pătrundea prin storurile ferestrelor.

— Dacă dăschideţi un geam, vă tai şi eu o bancă, zise rîzînd Pantazi, şi începu să se plimbe cu mînele la spate.

— Solone descinde în rîndul muritorilor! esclamă revizorul.

— Ce mi-mi-mi... (Ce minune, vroi să zică Panicu, care obosise dînd din mîni la dreapta, la stînga şi la mijloc.) Să mă ră-ră-ră-răz... (Adică îi venise rîndul să se răzbune.)

Georges Panicu era foarte respectuos cu nenea Pantazi. Avea şi de ce. Cui îi pare rău cînd perde? Lui Pantazi. Cine îl sfătuieşte ca să nu joace oriunde?

Pantazi. Cine-l introdusese în grupuri așa de vesele, de culte și de inteligente? Cine dovedise celorlalți că este „irezistibil" în fața oricărei femei? Și cine făcea istoricul „marilor lovituri" date de el, fără a păli, ca un adevărat erou al jocului? Firește, nenea Pantazi. Iacă de ce Georges Panicu se grăbi să pearză și cele din urmă lovituri și dădu locul lui Pantazi.

Pantazi începu să amestece cărțile.

Puntatorii să sculară ca să-și întinză puțin oasele. Ludoveanu luă de braț pe revizor. Cosmin începu să se plimbe. Iar i se învîrtea pămîntul sub picioare. N-ar fi fost nimic dacă nu l-ar fi durut capul. Din întîmplare, trecu pe lîngă revizor și Ludoveanu și, fără să vrea, auzi cîteva cuvinte: „Să nu puntezi mult la Pantazi", zisese Ludoveanu revizorului. „Știu", răspunsese revizorul. De ce să nu punteze mult? Și de ce răspunsese celălalt „știu"? Știa ceva? Cosmin mai avea 100 de lei. Îl doare capul. Îi e greață.

— Gata! zise Pantazi aruncîndu-și favoritele pe umeri. Cine taie? *Mon cher* Panicu, vrei?

Panicu scăpă de cîteva ori cartea cu care vroia să taie, o *damă de treflă*, „cu care, cînd taie el, pra-praf să alege de bancher".

— O să te că-că-că...

O să te căiești, vroi să zică el lui nenea Pantazi, cu o evidentă părere de rău, căci tăiase cu dama de treflă. Așa e el, nici chiar lui nenea Pantazi nu-i poate tăia decît cu dama de treflă. Nu mai joacă decît să taie cu altă carte. Cine se pune cu cabula?

— Gata, zise a doua oară Pantazi, și fiecare își luă locul, avînd cîte o cafea turcească în față.

În bancă erau 500 de lei.

— *À che-che-cheval*[1], îngînă Panicu, și cîștigă pe amîndouă tablourile.

Pantazi surîse și *aroză*[2] banca. De trei ori perdu, apoi strică cărțile și ceru altele. Coana Anica se grăbi a-i prezenta un pachet, pe care Pantazi îl puse la dreapta, și începu să vorbească c-o repeziciune neo-

[1] Călare (fr.). La jocul de cărți, a miza pe două tablouri deodată.

[2] A distribui ce se cuvine jucătorilor (fr.: *arroser la banque*).

bicinuită, să rîză, să gesticuleze și să glumească cu toate femeile. „Gata!" strigă Pantazi, și întinse pachetul de cărți lui Panicu. I se păruse lui Cosmin, sau în adevăr Pantazi nu se atinsese de pachetul pe care-l adusese coana Anica? Îl doare capul afară din cale, dar își va încerca norocul. Panicu ceru o damă de treflă și tăie. Era 1.000 de lei în bancă. De astă dată „à che-che-cheval" perdu pe amîndouă tablourile. Și jocul începu tacticos. Toți puntau puțin. Numai Panicu arunca zvăpăiat biletele, încredințat că pînă la urmă dama de treflă va „so-so-ta"[1] banca. Abia ajunsese la jumătatea cărților, și Pantazi își înzecise capitalul.

Cosmin perduse tot. Candian îl împrumutase cu trei sute. În cîteva lovituri le perdu. Candian îl împrumută din nou și-i recomandă să punteze *mai puțin*, căci așa se întîmplă uneori: „Sunt bănci *razuare*". Cosmin nu-l ascultă. Cum e cu putință să aibă cineva așa noroc? E ceva în hazard care-l revoltă, și ar fi în stare să se arunce și el p-o carte. Nu se poate, trebuie să cîștige odată! Ah! și capul! A băut prea multă șampanie. Cafeaua nu i-a făcut nici un bine. Îi vine amețeală. Să nu i se întîmple ca pe Strada Doamnei... ce rușinos ar fi!... A mai rămas cu cincizeci de lei. Să-i arunce pe toți. I-a aruncat. A perdut. E galben ca ceara și-i vine... Făcu semn lui Candian. Candian îl privi mirat și, neștiind ce are, îl întrebă:

— Să-ți mai dau?

— Nu, răspunse Cosmin, strîngînd din fălci. Afară... afară...

— În odaia mea de culcare, îi zise Candian dîndu-i brațul.

— Unde vă duceți? întrebă Zozo, rîzînd.

— Venim acum, răspunse Candian.

Dar nu s-a întors decît el, spunînd celorlalți că amicului său nu prea-i e bine, nu e obicinuit cu șampania și cu nopțile albe, e „o fată mare".

— Unde și-a făcut educația? întrebă Sevastița Pirigumenos.

[1] A cîștiga toți banii bancherului (fr.: *faire sauter la banque*).

— În pension la călugărițe, răspunse rîzînd Loradonna, unde am învățat eu să scriu scrisori cu chei.

— Ce, vă jucați cu cheile? zise coana Anica, bătînd pe umeri pe musiu Pantazi.

Rezultatul acestei talii: Georges Panicu perduse tot ce avusese în buzunar, mărturisind că rareori *dama de treflă* l-a trădat așa de grozav. Dar, cum izbuti el să îngîne, va plăti Lizi pentru dama de treflă. Și Lizi răspunse: „Pun, Șorjic, pun!"

— Așa e? întrebă Ludoveanu pe revizor, într-un colț al salonului.

— Da, răspunse revizorul, apoi, uitîndu-se la Panicu, care adormise pe un fotoliu: doarme ca Anibal după Capua!

Iorgu Cosmin e în odaia de culcare a lui Candian. I-a trecut greața, capul însă îl doare, mai ales în fundul ochilor. Tot e în mătase și broderii. Pe masa de toaletă vro zece sticluțe cu parfum, cu apă de Colonia, cu briantină. În odaie, un miros aromatic și greu.

Uf! s-a mai ușurat! Îi venise rău. Șampania, fumul de tutun, gălăgia, jocul, mai ales jocul, îl făcuseră să-și pearză conștiința. I se păruse că el e altul, și ce curios este acest sentiment d-a te crede altul decît ai fost pînă atunci. Să vezi cum unul se stinge și că în pielea celui stins o nouă viață s-aprinde. Apoi un vîrtej care te soarbe și cineva care te scoate de braț afară, afară, la spațiu, la aer, la răcoarea tremurătoare a dimineții. Prima impresie cînd te trezești pe un așternut moale e neapărat plăcută, după o lungă călătorie... ce călătorie?... Patul, de la picioare, i se învîrtește încet și lin, așa de lin, că această dulce rotațiune îl gîdelă d-a lungul trupului. A dormit? E bolnav? Cosmin nu știe. Bolnav sau nu, acum își dă seama de un secret al jocului și se înfioară... Coana Anica iese din sală cu Pantazi... Ludoveanu previne pe revizor ca să nu punteze mult, și acesta răspunde: „Știu"... Pantazi vorbește, rîde, gesticulează, glumește, cum nu e obiceiul lui, și, fără să amestece noul pachet de cărți, îl prezintă lui Panicu... Candian, împrumutîndu-l a doua oară, îl povă-

țuiește să punteze mai puțin... Și toți, pînă și cel mai pasionat, Mănoiu, să joace așa de cuminte, lăsînd pe Panicu singur să azvîrle tot ce avea în buzunar?... S-a convins. Cărți măsluite. Ce rușine! Un tînăr milionar, înfumurat și fără esperiență, aruncat în mijlocul acestor oameni... și să nu se găsească unul care să-i strige: „Nu vezi că te înșală?" Tutulor le trebuie bani și iar bani. Lacomi și fără milă, au căzut pe el ca niște omizi pe un pom înflorit. Acum un an a fost în Muscel. Dincolo de Moșoroae a văzut un brad — cel mai nalt și cel mai falnic din acest codru secular, dar trist, aproape uscat — acoperit cu un fel de scamă fumurie, ce curgea de la ramuri în jos. Un rucărean i-a spus că încă doi ani, și vijelia va abate pe „Domnul brazilor" din cauza milioanelor de parazite cari l-au supt, încetul cu încetul, de la rădăcina din stîncă pînă la vîrful din nouri. Cum ar putea să se scuture de parazite un Georges Panicu, un cretinizat de noroc, care bea, fumează și joacă, fără să fi împlinit măcar nouăsprezece ani? Și după ce el va cădea sub mulțimea și mîncărimea parazitelor, altuia îi va veni rîndul, tot așa de tînăr și de bogat... Cît de luxoși apar, la Șosea, paraziții de ambele sexe!... Parazit de parazit, de parazit, ca niște ghirlande otrăvitoare se întind de la om la om și-și trec din mînă în mînă averile altora. Amanta lui Candian a moștenit pe bărbat-său, un mare proprietar. Candian își umple buzunarele de la văduvă. Coana Anica scutură buzunarele lui Candian. Domnișoara Zozo trăiește în socoteala amîndurora, și cine știe cine întinde de buzunarele domnișoarei Zozo... Parazit!... Scîrboasă viață!... Ușoară viață!... Nu ți se cere decît lipsa totală a simțului moral, încolo poți să fii deștept, cult... de talent... Atît mai bine, vei fi un parazit mai armat, mai perfect și vei ataca mai sus!... Și el e parazit?... De mult simte că se duce în jos, în jos, dar cel puțin pînă acum cădea în lumină. Din noaptea aceasta a intrat pe gura unei prăpăstii fără aer, fără lumină, fără fund... cine-l mai poate reda luminii și seninului?... Ce senine sunt privirile Gelinii! Ochii ei sunt adînci ca cerul, și părul, cînd se peaptănă, îi cade, ușor și luminos, ca aureola

Fecioarei de pe icoana la care se închina el cînd era mic... Cînd era mic?... O grădină mare cu pomi înalți ... dealuri cu vii... orașul... casa... fără mumă... Ce rău e să nu ai mumă... Cine să te mîngîie?... Ah!... Ah!... Nu mai simte nimic...

Ce vis frumos! Era cu Gelina la un șipot rece din coastele cu vii ale orașului său natal. Să te întorci la copilărie, aducînd cu tine tot ce-ai găsit mai divin, iacă un vis fericit!

Cosmin se freacă la ochi. Nu e copil, nici pe dealurile cu vii stufoase, și nici nu are lîngă dînsul pe... ci pe Candian.

— E douăsprezece ore, *mon cher!*

— Da? Aș vrea un pahar de apă, mi-e grozav de sete!

— Dar ce ai?

— Sunt dezgustat.

— Ei, ce-ai făcut?

— Am băut, am jucat, am jucat și m-am convins de un lucru revoltător.

— Ce? întrebă Candian, și se înroși puțin, apoi privi la prietenul său cu un surîs milos.

— A! e ceva mizerabil!

— Ei, spune, ce e, ce-ai văzut, sau ce ți s-a părut?

— Nu mi s-a părut, am văzut!

— Ce-ai văzut?

— Pantazi a jucat cu cărți măsluite.

— Da, ai dreptate, răspunse liniștit Candian.

— Și cărțile erau potrivite pentru Panicu.

— Da, așa este.

— Și voi știați!

— Se înțelege că da.

Cosmin, revoltat de atîta liniște, strigă, privind țintă în ochii lui Candian:

— Este o crimă ce faceți voi cu acel nenorocit!

— Convențional, așa e, ai dreptate, răspunse Candian, natural însă, nu. Te rog să crezi, *mon cher*, că Georges Panicu n-a muncit pe paralele lui nici cît au muncit, ast-noapte, Pantazi și coana Anica. A moștenit.

— A moștenit, n-a muncit, dar e proprietatea lui, și nimeni nu are dreptul să i-o fure...

Lui Cosmin îi tremura glasul de emoțiune.

— Dar bine, *mon cher*, zise Candian rîzînd, după ce că e proprietar, tot alții să-i păzească proprietatea?

— Candian! Candian! strigă Cosmin apucîndu-l de umeri, voi nu vă dați seama de ce faceți?

— Nu, căci am trecut de criză. În curînd și tu vei fi mai liniștit ca mine.

— Eu?

— Da, Cosmine, da, mai liniștit ca mine.

Afară, în spațiul fără tavan, Cosmin se simți mai bine. Încă o dată se simți liber înainte d-a-l înghiți acea prăpastie fără aer, fără fund, fără lumină...

V

Niciodată nu se va mai întoarce. Glasul lor, sitav de rîs și de băutură, îl aude în fundul urechilor. Privirile lor șirete, figurile lor obosite și palide le vede încă, neștiind cum să și le șteargă din minte. Dar încotro? Nicăieri! Fără casă, fără prieteni buni și onești, fără mîngîiere și fără ideal. Îi e foame și n-are parale. La cin' să ceară? Nimeni nu-i va da, afară de ea, ea care l-a obișnuit, de doi ani trecuți, să nu aibă nici o grije, nici o mîhnire, nici o durere. Altădată putea să rabde. Fusese bine armat contra tuturor împrejurărilor, suferind cu înlesnire, cu naivitate, cu eroism. Acum se simte învins. Dacă cineva i-ar fi zis la timp „sărăcia nu dezonorează", sau „sărăcia d-acum va fi gloria ta", nu ar fi cerșit un adăpost străin, care l-a transformat, l-a moleșit și l-a făcut să tremure la orice impresie neplăcută. Degeaba! Așa s-a întîmplat, și acum se simte neputincios în lupta pentru existență. Ce ușor e să faci planuri cînd altul ți-aprinde focul iarna, cînd altul îți face ghetele și îți întinde masa! E chiar plăcut. Fără griji, leneș, tot d-a gata, și în fundul acestei odihni, un viitor iarăși d-a gata, ca și cum lumea n-ar merge fără asemenea monarh nepăsător... Nici o grije, nici chiar grijea bestiei... Și după o asemenea viață?... Obosit, înfomat, tremurînd, fără bani, fără amici, întinzînd pe Calea Victoriei, neștiind unde va mînca

astăzi şi unde se va culca diseară. Să se reîntoarcă la viaţa d-odinioară?... Dar cu ce? Unde sunt vechile arme? Şi examenile nu şi le-a trecut. I-ar trebui o forţă extraordinară, şi el simte bine că din această forţă nu are decît o părticică: oroarea d-a nu ajunge ca un Mănoiu, ca un Candian, ca un Pantazi. Atît nu e de ajuns. A face, iar nu a nu face, a lupta cum trebuie, iar nu a te scîrbi de lupta altora... Ce mult se cere... Îi e foame, cel puţin acuşi să aibă ce-i trebuie.

Ce curios l-au privit doi domni! Desigur, e descompus. Nu s-a uitat în oglindă. E şi ridicul. Mai bine rămînea la Candian. Dacă s-ar întoarce?... Iar acolo? Să-i spuie că n-a mîncat, că n-are unde dormi, că nu se mai poate duce la... Imposibil... Nici o mînă curată care să-l susţie, nici un cuvînt amical. Să scrie lui tat-său? Se căută prin buzunare. Nimic. Parcă i-a dat un rest de la birt. Unde l-a pus? După o noapte ca aceea cum să-şi mai aducă aminte? Se uită la ceasornic. Unu. Ceasornicul i l-a dat tat-său. Cît o fi scris bătrînul grăfier pentru acel ceasornic! Să-l amaneteze. Dar dacă cămătarul va privi bine în figura lui? Te pomeneşti că-l întreabă de unde are ceasornicul! E uşor să răspunzi *„e al meu"*, cu un ton semeţ, cînd ai alt chip, dar după o noapte de ruşine nu e aşa de uşor.

Cosmin, abătînd pe Strada Clemenţei, cu capul în jos, cineva îl opri repede.

— Ce faci? de unde vii?

Şaşa Malerian!

— Unde-ai dormit? Eşti bolnav? îl întrebă ea luîndu-l de braţ. Braţul Saşei tremura.

Ce să răspunză?

— Ce ai?

— Nimic, răspunse el, abia îndrăznind să ridice capul.

Şi voind s-o întrebe şi el ce are, văzînd-o cu cercuri vinete în jurul ochilor, nu avu dăstul curaj, neştiind cum să-i zică, *tu* sau *d-ta*.

— Tu ai ceva, Cosmine! Mînele reci! Ai friguri! Oh! Doamne, toate odată!

— S-a întîmplat ceva? întrebă Cosmin, aducîndu-şi aminte de ceea ce văzuse în bibliotecă.

Sașa îl întoarse pe Strada Vămii și, ducîndu-l în ulicioara strîmtă și umbrită de salcîmi care dă în curtea Bisericei Bradului, începu să-i vorbească repede, privind în toate părțile:

— Să nu te sperii... Nu e nimeni de vină... Oh! Doamne, bine că te-am întîlnit... N-a trecut un ceas după ce te-ai dus... eu nu adormisem... nu știam unde ai plecat... Am auzit o detunătură de revolver... Cum mi-a zvîcnit inima din loc... Dacă s-o fi întors?... Și m-am gîndit la tine... Gelina a sărit din pat strigînd: „S-a împușcat!"... „De unde știi?"... Ea nu mi-a răspuns... A aprins lumînarea și s-a repezit pe scări... M-am dus și eu... Am deschis ușa... Să nu te sperii... zăcea întins în bibliotecă...

Cosmin își retrase brațul de la brațul ei. Se șterse de nădușală.

— Săracu' Malerian! mormăi Cosmin și, aproape în același timp, simți stingîndu-se în el o frică adîncă.

— Să nu te sperii... Așa a fost să fie...

Cosmin tăcu. Așa a fost să fie! Și totuși, nu s-ar fi putut să fie altfel?

— Sașa, răspunse el, Sașa, mi-e frică... Cine l-a ucis?

— Mai încet! El singur, răspunse Sașa, cu mirare și cu grije. Nu fi copil... nu fi copil!... De ce ți-e frică?... Dacă nu te întîlneam! Ce-ar fi zis lumea să nu te vază!... Trebuie neapărat să vii acasă... Gîndește-te...

— Ai dreptate...

În adevăr, ce ar zice lumea? Trebuie curaj, curaj mare în marea artă a vieței. Candian are dreptate. Și acest gînd îi dădu curajul s-o întrebe:

— Un' te duceai?

— Am lăsat pe fete cu soră-mea și vroiam să tocmesc doliul. Te rog însă pe tine. Șade rău să-l las singur.

Îi dădu parale, îl strînse de amîndouă mînele, îi spuse încă o dată să nu se sperie și se depărtă, privind îndărăt pînă ce dispăru.

Cosmin se întoarse în Calea Victoriei. Se opri, așteptînd o birje liberă... E de mirare... De necrezut... Primul mort pentru care trebuie să cauți pe ciocli. Tot el să-l îngroape?... Care om a putut să zică: „Eu am fost mai tare decît împrejurările?" Omul e slab, e

decăzut, e păcătos... foamea îl face să tremure... Trebuie să intre la „Costandin" să mănînce ceva... Dacă n-ar întîlni pe Prinţul... Ce ironie!... Să-i mănînce şi din paralele de înmormîntare!... În care autor citise o legendă stranie... O femeie, împreună cu amantul, şi-a ucis bărbatul şi pe doi copii vitregi. Scena se petrece într-un castel aşezat pe malul unui torent. Castelul cu turnuri înalte e cufundat în păduri seculare. Femeia plînse toată ziua de ochii servitorilor. După înmormîntare, pe la miezul nopţii, se închide cu amantul ei într-o sală vastă, cu pereţii acoperiţi cu armuri şi cu portretele strămoşilor bărbatului ei. În mijlocul sălii, masă întinsă, cu bucate delicioase, cu vase de argint pline cu vin spumător. Se aşează unul în faţa celuilalt. Afară, vijelie. Fulgerile întunecă flăcările torţelor înfipte în felinare. Torentul se umflă şi rostogoleşte stînci mari, smulse din maluri. „A ce miroase carnea?" o întrebă amantul, scăpînd furculiţa din mînă. „Mănîncă, îi răspunse ea, mănîncă, e de căprioară." „De ce e aşa de roşu şi de gros vinul?" întrebă amantul, scăpînd cupa de argint în mijlocul mesei. „Strugurii au fost prea copţi"... Şi n-apucă să sfîrşească, că vîntul se umflă şi sparse ferestrele vechiului castel. Amantul se ridică în picioare şi, abia putînd să vorbească, îi zise, arătînd la portretele care se mişcau de vijelie: „Tu nu-i vezi? Se mişcă şi ne-arată! Nu-i auzi? Bătrînul acela, îmbrăcat numai în zale, a dăschis gura. N-ai auzit cum ne-a zis: «Mîncaţi din ei, beţi din ei şi nu ştiţi a ce miroase carnea şi vinul?»"

Cosmin iuţi pasul. Îşi scoase pălăria. E nesuferit de cald. Ce închipuire sălbatecă! Sfîrşitul legendei: amantul înnebuneşte şi se aruncă pe fereastră în torentul de sub zidurile castelului, iară ea cade moartă la picioarele acelui bătrîn fioros, îmbrăcat numai în zale... Dar ce are a face această istorie cu foamea lui? Închipuire de oameni bolnavi. Toată epoca feudală e plină de asemenea orori. „Pi! ce prostie!" Ştie de ce i-a trecut prin minte acel basm fără gust. „Mi-am închipuit că voi mînca din paralele de înmormîntare." O copilărie! Tot atît de vinovat e el ca şi fabricantul care a făcut revolverul, ca şi acela care a inventat iarba de

pușcă... Abia îl mai țineau picioarele de foame. „Trebuie să mănînc!" Și dispăru în grădina de platani de la birtul lui „Costandin".

VI

A doua zi toate ziarele din capitală anunțau moartea tragică a „veteranului profesor Paul Malerian, unul din stîlpii culturii și redeșteptării noastre naționale". Organul „moderat cu aspirațiuni de ordine și propășire", la care colaborează cunoscuta pană a lui Ionel Ludoveanu, descria pe larg viața „de virtute și de muncă eroică a luceafărului cultural". După ce pomenea toate operile didactice ale răposatului, încheia: „A trăit, s-a jertfit, a luminat. Școalele noastre să-și cernească drapelele. Unui suflet mare, un mare omagiu! Din viața lui a scăpărat lumina, din țărîna lui va renaște virtutea! Fenix pe care revoluțiunile nu l-au putut stîrpi din mijlocul popoarelor. Ce martir! Cînd a crezut că națiunea nu mai poate aștepta nimic de la el, ca un alt Brutus, s-a străpuns cu un glonț de revolver!! Înainte de toate însă, noi, toți elevi ai lui și ai operilor lui, să imităm exemplul d-lui ministru al instrucțiunei publice, carele, și astă dată, s-a grăbit a dovedi că-și înțelege înalta misiune: d-sa a delegat pe eminentul revizor, d-nu N..., ca să salute la mormînt pe acela care a luptat pentru ordine prin disciplină, pentru propășire prin lumină". Se cunoștea pana lui Ludoveanu, în colaborare, desigur, cu revizorul școlar, mai ales în partea privitoare la „ca un alt Brutus, s-a străpuns cu un glonț de revolver". Sașa rugase pe Cosmin ca să dea notițe pe la toate ziarele, pentru că (după cum recunoștea și ea) bătrînul avea drept la toate onorurile[1]. Cît pentru dric, nici vorbă, de clasa întăia. Douăzeci de popi, un archiereu și un episcop vor oficia slujba în Biserica Sf. Gheorghe și la Cimitirul Șerban-vodă. Colegii lui Malerian vor purta panglicele și perna de catifea, încărcată cu toate

[1] În textul de bază: *onorile*; corectat cf. ed. 1892.

decorațiile: serviciul credincios, „Bene-merente", clasa a doua și întăia, „Coroana" și „Steaua României". Sașa Malerian, pentru ea și pentru fete, a poruncit un mare doliu, rochii lungi și zăbranice de la pălărie și pînă în pămînt. Gelina s-a împotrivit, susțiind că „exagerațiile îi fac rău". Firește, Sașa i-a închis gura, aducîndu-i aminte că „se cuvine a fi mai respectuoasă cu sfintele rămășițe ale părintelui ei".

Cosmin e în odăița din fund. Și-a pus coatele pe masă și capul între mîni. E obosit, e nervos și nu poate să urmărească un șir regulat de gînduri. Da, și-a zis foarte bine la birt: tot atît de vinovat e el de ce s-a întîmplat ca și acela care a inventat iarba de pușcă. Dar atunci era departe... Ce are a face distanța?... Aproape sau departe, ori ai dreptate, ori nu ai... Și cioclii cari bat cu ciocanele în porți nu mai isprăvesc?... Putea să mai trăiască? E o întrebare... Cînd cineva e așa de bolnav nu se poate zice că și-a scurtat zilele... L-a apucat furia?... Altădată n-a fost nebun? În adevăr a fost, și nu s-a omorît... Sașa plînge?... Se vede că povestește cuiva cum s-a întîmplat... A povestit de o sută de ori. Femeilor le trebuiesc impresii... Ah! să înceteze odată!... Ce nesimțire!... Și e nesuferit să simți în tine o a doua persoană care te judecă... De ce s-a ucis? De ce i-a venit furii? De ce s-a bolnăvit? De ce altădată, fiind în aceeași stare, nu s-a gîndit să-și curme zilele... Sunt unele cuvinte inocente cari te prigonesc... După doi ani trecuți, aude pe tat-său cum îi zice: „Ești mare, să fii cuminte!"... Dar îi aude glasul uscat, îl vede cum mișcă gura... Să fii cuminte... să fii cuminte! E revoltător să auzi aceleași cuvinte... Cînd a început vina?... Cum a început și ce putea să facă?... Cum să reziste?... Cine l-a îndemnat?... Ah! e un demon în om care își bate joc de toate planurile lui, de toate hotărîrile lui și, după ce-l încurcă, se oprește asupra faptelor, și atunci e teribil de elocinte, de clar, de neîndurat. Atunci îți spune: iacă ce-ai făcut, iacă ce trebuia să faci. Și acestui demon oamenii îi zic conștiință!... Acest demon se bucură de frica care-l coprinde cînd se gîndește să se ducă în bibliotecă. El e care-i zice: „Du-te să-l vezi, ești dator să-l vezi, dar

nu vei îndrăzni!"... Cine vine? Un fîşiit de fuste, acelaşi fîşiit de acum cîteva zile... Ce caută?... Ş-acum?... E dezgustător!...

Cosmin sări în picioare. Saşa Malerian dăschise uşa. Nu mai găsise pe nimeni ca să-i spuie cum s-a întîmplat? Iacă o fiinţă care ştie ce vrea şi nici acum nu e în revoltă cu demonul din ea.

— Ce vrei? o întrebă Cosmin cu asprime.

— Cosmine, zise Saşa luîndu-l sfiicios de mînă, te rog să vii pînă jos...

— Unde jos?

— În bibliotecă. Doi prieteni întreabă de tine, un jurnalist şi un revizor şcolar. Au venit să ia notiţe, unul pentru ziar şi celălalt pentru discursul de la cimitir.

— Şi ce să le spui eu?

— Te rog, *mon ange*[1]...

Cosmin îşi întoarse privirea spre fereastră. Saşa se opri din vorbă. Aştepta un răspuns. Ce va zice lumea care îi cunoaşte? Ce vor zice cei doi prieteni dacă Cosmin nu ar vrea să vie? Iacă ce o munceşte pe ea şi nu îndrăzneşte să-i spuie. I se păruse că e bolnav. Cosmin mototoli un petec de hîrtie. Ce să facă? Femeile... sunt nesimţitoare. Nu putea să-i zică altfel? Iorgule, Cosmin, altfel, altfel, dar „mon ange"? Ce este în el de înger? Ce om are vro parte îngerească? „Mon ange" i-a zis în nopţile de plăceri şi de ruşine. Aceste cuvinte îi amintesc o fericire scîrboasă acum, cînd celălalt stă drept, cu mînele pe piept... De nu i-ar fi ruşine, ar întreba-o dacă rana i se vede, dacă a închis ochii, dacă i-a închis bine... Ce laş!... Ea e bărbat, el e femeie... un bolnav fără voinţă...

— Te rog... trebuie să vii... zise Saşa mîngîios.

— Aşa e. Trebuie să viu. Spune acelor domni că viu îndată, răspunse Cosmin fără a-şi întoarce privirea.

— Mă duc, zise Saşa mulţumită, aproape veselă.

Saşa plecă. Cosmin se uită în oglindă. Slab, galben şi cu pleoapele roşii. Se peptănă şi ieşi din odaie.

[1] Îngerul meu (fr.).

Dăschise ușa bibliotecii. Un miros greu de flori și de lumînări. L-a văzut! Da, s-au văzut unul pe altul! O năduşală rece îl trece de la frunte pînă la genuchi... Ce nas enorm!... Un ochi i-a sărit, şi în locul lui un rotocol de plastore roşietic... Celălalt nu e închis bine... E ceva în fund care licărește, sau i se pare?... Acel ochi e teribil... Dacă n-ar fi nimeni, ar fugi... „Mi-ze-ra-bil grăfier"... Îi aude încă cuvintele din urmă... Ce cap poartă pe umeri? În el vorbesc toți, și morții și viii, și acel demon triumfător... A înnebunit?... Acest gînd îl scutură, îi dădu curaj și se îndreptă către prietenii săi. Le întinse mîna. De nu ar tremura! Nu, nu a tremurat, e un curaj în momentele supreme pe care-l simte orice om.

Cîteva doamne, în picioare. O femeie bătrînă apără pe Malerian cu un mănunchi de busuioc.

— Cum te simți, d-le Cosmin, după o noapte albă? îl întrebă încet Ludoveanu.

— Dragă d-le Cosmin, îi zise revizorul şcolar, surîzînd, am aflat de la Candian că d-ta cunoşti de doi ani pe bătrîn... că ai trăit sub protecția lui...

Da, îl cunoaște... așa e... sub protecția lui... ei și... unde vrea s-ajungă?... Ce vrea să-l întrebe?...

— Da, răspunse Cosmin, îl cunosc, de doi ani, relațiuni între el și tatăl meu...

Desigur, e cineva în el care vorbește. „Numai între el și tatăl tău?" E bine să se stăpînească. Cu aceşti oameni îți pierzi mințile!

— Foarte bine, domnule Cosmin, continuă revizorul. Îl cunoşti bine. Eu sunt delegat din partea d-lui ministru ca să salut printr-un discurs pe valorosul profesor. Dacă ești bun, să-ți spui, încet și pe scurt, planul discursului meu. Aş dori să-ți dai părerea, fiindcă cunoşti pe acela care o viață întreagă a luptat „pentru ordine prin disciplină și pentru progres prin lumină".

Ludoveanu se uită lung. Îi luase fraza, dar, pentru un prieten... Și el profitase de la revizor de figura cu Brutus, cu toate că un personaj sus-pus îi atrăsese atenția că Brutus este al demagogilor.

— Voi începe cu omul în sine, urmă revizorul, apucînd pe Cosmin de un nasture al redingotei, cu omul în sine. Cine a fost, ce este azi și ce va fi mîne? În această parte a discursului mă voi opri asupra virtuții. Virtutea e nota dominantă a omului care se duce, lăsînd o soție neconsolată...

Dacă mi-o spune tot discursul? se gîndi Cosmin. E o comedie nesuferită pe care o joacă în urechile lui acest cartofor pe care l-a văzut, o noapte întreagă, înșelînd la cărți.

— O... soție neconsolată, urmă revizorul, două fiici neconsolate și neconsolați pe toți aceia asupra cărora s-a întins generozitatea sa.

— Această parte e bine, îi zise Cosmin, năbușit de căldură. A doua parte.

— Îndată. Pe bătrîn îl voi compara cu un erou din prima epocă a republicii romane, cu Cincinat bunioară. Pe soție, cu o matroană al căruia ideal rămîne închis în *larii* casei... (*larii* fusese pronunțat gros și cu gura rotundă...) puritatea vetrei și creșterea în virtute a copiilor...

Cosmin citea prin geamurile bibliotecii: „Virgilius Maro, Marcus Tullius Cicero". Revizorul îl trase de mînecă. Puritate, virtute, lari, tot trebuia să asculte.

— Crez că e dăstul, zise Cosmin revizorului. Această parte va fi admirabilă.

— Și de ce voi face aceste comparații? zise cam tare revizorul. Pentru ca să ajung la concluzia că sub cerul modern se găsește un templu antic, templul virtuței: casa lui Malerian! Ș-apoi, într-o orațiune directă, mă voi adresa la toți cîți l-ați cunoscut (revizorul se aprinse: intrase o doamnă tînără și elegantă) cam astfel: amici ai lui, spuneți voi ce este casa lui! Copii ai generozității lui, spuneți voi unde și-a așezat virtutea locașul ei favorit?... (Văzînd că nu-l ascultă doamna elegantă, scăzu glasul.) Și voi încheia rugînd pe Dumnezeu ca toate căminele să fie ca acela al lui Malerian, pentru mărirea și gloria neamului românesc.

Cosmin simți că răsuflarea i se oprește. Dacă și celelalte părți ale discursului vor fi tot așa, comedia va fi desăvîrșită. Toți vor insulta pe acest nenorocit?

Ce crimă a comis ca să merite o asemenea batjocoră? Cosmin simți o milă caldă, care îi aduse lacrîmile în ochi, și începu să plîngă, cercînd în zadar să-și oprească plînsul. Își cerea iertare prea tîrziu. Dacă ar fi avut dăstul curaj, ar fi dat în genunchi, i-ar fi acoperit mînele cu sărutări și i-ar fi strigat: „Iartă-mă! iertarea din urmă este divină, este eternă!"...

Revizorul, abia stăpînindu-și mulțumirea, îl luă de braț și îi șopti amical:

— Așa sunt toate inimile mari, ca a d-tale! Să ieșim, te rog... Să-ți spui drept, sunt momente cînd eu, pe mine, mă fac să plîng.

Cosmin își retrase brațul cu un „te rog" pe care revizorul nu-l înțelese. Ieși din bibliotecă. Sui repede treptele scării. Pe la mijlocul coridorului se izbi de cineva. Ridică capul. Era Gelina îmbrăcată în negru.

— Plîngi și d-ta, domnule Cosmin?

Și-l privi senin și lung.

Ah! acești ochi vii se aseamănă cu ai mortului! Să răspunză? Ce să răspunză? Sunt oameni cari n-au dreptul să plîngă... Lăcrămile lui fac parte din comedia revizorului, din minciuna tutulor acelora pe cari i-a văzut aseară jucînd și înșelînd. Și ea, ca o sfîntă îndurerată, nu se mișcă, stă drept, nu clipește, așteaptă un răspuns... Ce vrea?... Ce vrea?... Tăcerea ei judecă, osîndește, execută... Să fie rea, să-l insulte, să-l pălmuiască, dar să nu-l privească așa... În sfîrșit, s-a smîcit din loc și s-a repezit în odaia lui. S-a aruncat în pat, cu capul în pernă. Aci e liber să plîngă, dar nu mai poate.

După ce Cosmin ieșise din camera mortuară, Sașa Malerian intrase, dorind să întîmpine pe soția unui doctor cu renume. Sașa Malerian primi politicos distinsele condoleanțe ale acestei doamne, care regreta că nu consultase pe „doctorul", convinsă că l-ar fi scăpat. Nu doară că-și lăuda bărbatul, dar a făcut atîtea minuni! Pe unul l-a scăpat după ce-i pusese lumînarea în mînă. Sașa Malerian se șterse la ochi, mărturisind că îi pare rău de această greșală, și începu să-i povestească cum „s-a întîmplat cazul, cînd e să cază nenorocirea pe om". „Mi-nchipuiesc, dragă doamnă, cîtă

suferință și ce perdere ați încercat." Sașa însoți pe doamna, „ce fusese atît de gentilă", pînă la scară, apoi se apropie de revizorul școlar și de Ludoveanu.

Ludoveanu îi făgădui că „dacă doamna va binevoi să-i dea, peste cîteva zile, mai multe detalii", va scri un studiu întreg.

— Negreșit, răspunse ea tînărului scriitor, să poftiți cînd voiți...

— Perderea, doamnă, e dopotrivă de mare și pentru d-voastră, și pentru țară.

— Oamenii mari, zise revizorul ascuțindu-și glasul, sunt pentru popor ceea ce sunt părinții pentru copiii lor.

— Oh! ai dreptate, domnule, răspunse Sașa, fără să fi înțeles bine două lucruri: cum sunt oamenii mari și cum sunt ei pentru popoare?

— Să-mi dați voie, doamnă, zise revizorul, ca să vă espun, în cîteva cuvinte, planul discursului meu. Crez că e o înaltă datorie ca să vă fac cunoscut esența celor ce voi avea onoarea d-a spune corpului profesoral, elevilor și amicilor marelui profesor.

— Poftiți, domnule, poftiți, răspunse Sașa, făcînd semn bătrînei cu mănunchiul de busuioc ca să apere figura alb-vînătă a lui Malerian.

Revizorul începu cu prima parte: omul. Nota caracteristică: virtutea; căminul; templu antic; concluzia: pentru gloria și mărirea țărei așa ar trebui să fie toate casele. Cînd ajunse la orațiunea directă, „amici ai lui, spuneți voi... copiii generozităței lui, spuneți voi"... Sașa începu să plîngă, căzu pe un scaun și ceru un pahar cu apă. În camera mortuară nu mai rămăsese decît bătrîna cu apărătoarea. Revizorul era încîntat de efectul de *mîine*. Sașa felicită pe orator, asigurîndu-l că răposatul merită un asemenea discurs, rugîndu-l însă ca să-i permiță o mică observație, privitoare la „înaltele fețe bisericești". Oratorul se arătă fericit într-o îngînare curtenitoare: „O! doamnă... cum de nu.... vă rog... nimic nu e perfect"...

— Aș dori să scoateți pe Brutus din discurs...

Revizorul își reluase fraza din articolul lui Ludoveanu: „cînd a crezut că națiunea nu mai poate

aştepta nimic de la el, ca un alt Brutus *s-a străpuns* cu un glonţ[1] de revolver".

— ...Vă mărturisesc că nu cunosc viaţa acestui om mare. Îmi pare rău că s-a împuşcat, dar istoria aceasta ar nemulţumi pe episcop şi pe archierau, cari doresc să crează că s-a împuşcat din greşală. Altfel, legea i-ar opri ca să slujească.

Revizorul se uită lung la Ludoveanu, parcă ar fi voit să-i spuie: „Acea figură a rămas numai a ta, şi e genială". Apoi făgădui că îl va compara cu alt roman, înlăturînd pe „Brutus din chestie". O idee minunată avu Ludoveanu: să scoaţă într-o broşură, frumos imprimată, studiul pe care-l pregăteşte, precum şi „clasicul" discurs al amicului său.

Va costa maximum o mie de lei.

Saşa Malerian, încîntată, abia-şi stăpîni bucuria. Le mulţumi. Îi însoţi pînă la poartă şi îi rugă să se ţie de cuvînt „oricît ar costa".

— Frumoasă femeie! Femeie fără vîrstă! zise Ludoveanu.

— Genial tipograf! răspunse revizorul. *O mie de lei* pentru *cincizeci* de pagine!

Şi începură să rîză.

VII

S-au întors de la cimitir.

Cosmin s-a trîntit cu faţa în sus în odăiţa din fund. O lumină tristă îi bate în geamuri: cele din urmă raze gălbui ale apusului. În ploapele sale ostenite strivi două lăcrîmi. Un surîs melancolic i se opri pe buze... D-ar întîrzia cu masa... de nu ar auzi pe nimeni... de nu i s-ar deschide uşa... Aşa cum stă, vecinic ar voi să stea... Sunt momente cînd sufletele ostenite nu mai pot răbda pe nimeni... Un cuvînt i-ar sfărîma acel echilibru estatic, acea linişte tristă prin care vede tot ce s-a petrecut de ieri pînă astăzi... Faptele sunt ace-

[1] În textul de bază: *cu un alt glonţ*; corectat cf. ed. 1892.

leaşi, nici o iluzie nu le poleieşte. Dar, după cum tavanul i s-a ridicat, ca un cer înalt sub privirea lui neclintită, tot astfel şi faptele se afundă în timp, parcă s-ar fi petrecut acum douăzeci de ani, iar nu acum două ore... Comedia a fost mai crudă decît şi-o închipuise...

În Biserica Sf. Gheorghe un profesor de istorie a discutat o jumătate de oră data cînd s-a născut „bătrînul dascăl al tînărului popor român". Un volum, *Primii noştri cărturari*, încercare necunoscută şi nevătămătoare, punea data naşterei lui Paul Malerian, din satul Mălăereţi, la 1815, pe cînd istoricul, cu documente, cu notiţe de prin cele dintăi publicaţiuni periodice, cu autografele lui Heliade, Aricescu şi Laurian, dovedea că *„nu se putea naşte decît în 1817"*. Lumea vorbea încet despre alte lucruri. „Închipuieşte-ţi un moment că s-a născut la 1815, zicea un student vecinului său, ştii ce s-ar întîmpla?" „Nu." „Malerian n-ar fi mort." „De ce"? „Dacă s-a născut la 1815, nu e mort, căci a murit cel de la 1817." „Doamne, şoptea o femeie care se plictisise, vecinei sale, să vede că omul acesta ţine răboajele arhanghelului Mihail." Cînd oratorul ajunse la valoarea operilor didactice ale răposatului, geografii, istorii sacre, naţionale, universale, gramatici şi cărţi de lectură, episcopul întrebă dacă mai ţine mult. Pe drum, pînă la cimitir, în mijlocul mulţimii, cîte n-a auzit! De ce s-or fi înşirînd oamenii după dricuri dacă e să vorbească de haine, de comerţ, de politică şi de scandaluri? Înaintea mortului, cîntări ostenite, în urma lui, glume şi petreceri. Cei mai respectuoşi sunt aceia cari se desprind de alai şi se furişează la cea dintăi răspîntie.

La cimitir a venit rîndul revizorului. S-a suit pe mormanul de pămînt proaspăt. Capul lui mic predomina, ca înălţime, toată mulţimea de şcolari şi curioşi. După ce a aruncat mîna, căutînd un gest eroico-sacerdotal, a pornit cu prima parte. Nimeni n-a plîns. Saşa îşi ţinea batista la ochi. Nici chiar cînd oratorul a ajuns la „spuneţi voi... spuneţi voi", n-a produs nici un efect. Din cauza aceasta, sau poate fără voie, n-a trecut cu vederea figura cu Brutus. Afirma dar că

răposatul s-a sinucis. Aci o adevărată scenă. Episcopul şi archiereul — alarmaţi. Saşa Malerian şi-a luat batista de la ochi, lucru de care se vedea că-i pare foarte rău. Degeaba însă fulgera cu privirea pe orator, oratorul îşi terminase figura şi lumea aflase că „veteranul, ca un alt Brutus, îşi străpunsese creierul cu un glonţ de revolver". După Brutus a urmat un lung şir de bărbaţi din antichitate, nici chiar Anibal n-a scăpat, căci şi el, „într-un moment suprem, a sorbit otrava eroilor". Şi acela peste care cădea pămîntul, răsunînd în pleoapa cosciugului, nu expia decît o singură greşeală care nu privea pe nici unul din acei comedianţi... Lumea se dăpărtează trist, fiind cald, praf şi cale lungă... E ceva însă de care îi e frică să se apropie cu gîndul. Ce capriţiu şi pe Saşa, la întoarcere, să-l puie pe el cu Gelina în trăsură! Pe drum nu simţea nimic, nici milă, nici căinţă, nici ruşine, nimic din lupta de pînă atunci. Aproape de casă a îndrăznit s-o privească. Peste figura albă a Gelinei, zăbranicul negru. O statuă de marmură vineţie. În clipa aceea, ea începu să plîngă, fără a se mişca. Şi fără să vrea o întrebase: „Plîngi, domnişoară Gelino?" Şi ea, cu o linişte supraumană şi cu un glas ca din altă lume: „Dar ce, vrei să rîz?" Şi acest răspuns îl dăşteptase ca p-un cloroformizat în mijlocul operaţiii.

Ah! da, el e autorul acestei oribile comedii. El a încoronat virtutea în templul antic de sub cerul modern! Ce ruşine!

Cosmin sări din pat şi încuie uşea. Cînd îl va chema la masă... să nu-i dea braţul... desigur, ea se va grăbi ca să-l cheme... Aşa e... Se aude cunoscutul fîşiit de fuste... Cel puţin acum ar fi trebuit să trimeaţă pe altcineva...

Bătu în uşe.

Cosmin strînse pumnii şi, după ce strivi între dinţi un „ah", îi răspunse:

— La masă? Bine. Viu îndată.

— Georges...

— Da, da, du-te, te rog, sunt dăzbrăcat.

Cîtva timp o simţi stînd cu mîna pe clanţă, apoi fîşiitul rochilor se dăpărtă. De mirare că nu-i răspun-

sese: „Ești dăzbrăcat? nu face nimic, dăschide, *mon ange*!“ Cum n-o fi auzind glasul preoților: „Vecinica lui pomenire! vecinica lui pomenire?“ Lui îi răsună în urechi ca niște trîmbițe... Ce curioși ochi are, cînd mîngîie îi sticlesc ca la pisică... Ceea ce nu pricepe e că de ieri o vede altfel... o simte... o înțelege cu totul altfel decît pînă ieri... Ce s-a schimbat în ea?... Ce s-a schimbat în el?... Și despre bătrîn alte gînduri... Altele?... Dar pînă acum cîteva zile nu se gîndise de loc la el... De la revolta și ura din seara de la „Costandin“ pînă la mila nesfîrșită de astăzi este o cale infinită... Cînd a străbătut-o?...

La masă, Sașa l-a pus la dreapta. În stînga ei e sor' sa, *madame* Firica Ghimbavu, văduva unui băcan. Lîngă el, Valeri. În fața lui, Gelina. La început nimeni nu vorbea. Gelina privea neclintit în farfurie. Sașa turna necontenit în paharul Firichii, care bea și, după fiecare pahar de vin, zicea oftînd: „Săracu nenea Paul! Dumnezeu să-l ierte!“ Pe la friptură Firica prinse poftă de vorbă.

— Vai! Sașo dragă, cînd mă gîndesc la cîte spunea revizorul, îmi vine... săracu nenea Paul! Așa e... a muncit... nu putea să zică că vă lasă pe drumuri... moșie, casă, vie, bani... săracu nenea Paul... Dumnezeu să-l ierte!... Acolo, cu virtutea și cu ... templul, a fost grozav de bine! Și după ce mai bău încă un pahar de vin: Sașo dragă, cine era ăia de care pomenea el, Brutus, Cinatu, Lanibal, pesemne alți profesori ca nenea Paul, Dumnezeu să-l ierte! Mă apucă fiori cînd mă gîndesc. Vezi d-ta? Dacă nu se-mpușca, trăia și astăzi. Ar fi văzut și el fetile căpătuite. N-a avut parte, săracu nenea Paul!

Începu să plîngă cu hohote. Își suflă nasul și bău un pahar de vin. Cosmin plecă capul în jos. Gelina se sculă de la masă, spuind că o doare capul.

— Ai dreptate, Firico, zise Sașa, revizorul a fost la înălțime. Ce păcat că a pomenit de Brutus! Episcopului nu i-a plăcut. Încolo, minunat! Așa e, domnule Cosmin?

— Da, răspunse Cosmin.

— Dar şi tînărul Ludoveanu a scris tot ce s-a petrecut. Amîndoi vor scoate o carte despre Malerian, şi nu costă decît o mie de lei. Nu e bine, d-le Cosmin?

— Da, răspunse Cosmin.

— Numai atît costă, mamà? întrebă Valeri.

— Da, *ma chère*, dar o fac aşa de ieftin pentru că tat-to a fost un om mare. Nu e aşa că e ieftin, d-le Cosmin?

Saşei îi venea foarte greu să-i zică *domnule*, dar n-avea ce face, era Firica de faţă.

— Da, răspunse Cosmin.

Firica, voind să zică ceva, îi căzu furculiţa şi, pe cînd o trăgea cu piciorul, Saşa se plecă repede spre Cosmin şi-l întrebă:

— Eşti bolnav?

— Nu, răspunse Cosmin.

Firica ridică capul de sub masă. Era roşie, sudoarea îi curgea de pe obrajii ei rotunzi.

— Dar cine era acela de la S-tu Gheorghe, Saşo dragă? Doamne fereşte! Îl apucase alte alea. Ei, şi dacă s-a născut la atîta şi nu la atît, ce-a ieşit d-acolo? Doamne, iartă-mă, că-ţi vine să rîzi!

Firica începu să rîză şi să se închine. Bău un pahar de vin. Se întristă. Aduse şervetul la ochi. Începu să plîngă, să suspine şi să vorbească.

— Cînd mă gîndesc... la nenea Paul... ce om, Saşo.. ce om!... moşie, casă, vie, bani, bani munciţi... şi cînd să se bucure... să-şi vază fetele căpătuite... ooh! Valeri, oh!

Valeri plîngea, deşi nu se gîndea la nimic.

— Plîngi, Valeri, plîngi, fata mea, urmă Firica oftînd, ce ai perdut tu nu se mai găseşte!

Să perzi ceva pe care să nu-l mai găseşti! Această frază emoţionă pe Saşa şi, văzînd că soră-sa se uită la Valeri, întrebă pe Cosmin, încet şi mîngîietor, ca în serile de fericire: „Eşti bolnav? spune-mi, ce ai"?

Cosmin se rugă să-i dea voie ca să se retragă.

În pragul ușii lui, Sașa îl apucă de braț. Acest braț îl făcu să se scuture. Parc-ar fi simțit un șarpe. Ea îl privi cu niște ochi scînteietori.

— Ești bolnav? Georges, ce ai? Să chem doctorul? Să-ți fac un ceai... să ți-l aduc mai tîrziu... ești bolnav... ai călduri!

Vorbea șuierat și nu-și dăzlipea ochii din ochii lui.

Cosmin își scoase brațul din al ei și-i răspunse dăschizînd ușa:

— Te rog, te rog, să nu vie nimeni la mine astăseară. Sunt ostenit. Nici doctor, nici ceai, nimic, nimic, nimic!

Cosmin se închise în odaie. Sașa se uită lung în ușe. Niciodată nu fusese atît de nervos și de aspru. *Nimeni*!... Să-l știe bolnav și să nu-l îngrijească... Revizorul a spus atît de multe... L-a emoționat... Așa e... liniștea o să-i facă bine.

Cosmin aprinde lumînarea. Se plimbă prin casă. În capul lui se bat impresiile, se rup gîndurile. Ar dori să fie singur într-o cîmpie nemărginită, să nu vază om, să n-auză mișcare. În mijlocul pustiului să se culce, să doarmă și să nu se mai dăștepte. Să nu simță, să nu dorească, să nu vază decît o masă infinită de pămînt.

„Toată lumea a rîs de el, afară de o singură ființă!"... Numai acei ochi albaștri și senini au plîns de milă, de iubire, de durere... Din ce vis nesuferit se trezește... N-a fost vis, ci realitate și rușine!... S-a încălzit în casa lui, s-a săturat la masa lui... Și el, el, care trăiește, ce-a făcut? I-a dat foc casei? I-a răpit averea?... I-a batjocorit viața, apoi i-a pus un revolver în mînă și i-a zis: ori te împuști, ori să-ți vezi casa casă de prostituție!... Nefericitul și-a ales moartea, iar el, el, prostituatul, a rămas stăpîn acolo unde n-a adus nimic, afară de rușine! Sub ochii unui bătrîn generos și a unei ființe divine niciodată nu s-a comis o crimă mai stupidă la început și mai oribilă în urmă!... A greșit?... O dată... de două ori... de zece ori... Trebuia să se oprească... Trebuia să plece, fără să se uite îndărăt... Aș, nu, liniștit, nepăsător, petrecea, se simțea fericit,

înfumurîndu-şi mintea că răzbună natura insultată de un bătrîn... El, judecător suprem?... El?... Un moleşit, un nesimţitor, un decăzut, un beţiv, un parazit murdar!

Cosmin se opri în mijlocul casei şi, rotind o privire de om care-şi perde vederea, se izbi cu amîndouă palmele peste obraji. O ploaie de stele scăpărară înaintea ochilor.

Aude sau i se pare? Cineva bate la uşe... Să nu vie! Să nu vie! Ar fi în stare să-i spuie tot ce au făcut şi s-o întrebe: cum se numesc faptele lor?... Bate la uşe... Prin cimitir răsună încă *Vecinica lui pomenire!* şi ea îi bate la uşe?... Dacă e aşa, să intre şi să-i spuie dacă e nebunie sau crimă ceea ce au făcut ei! Cosmin se repezi la uşe şi-o trînti de perete... Şi-a perdut minţile?... Ochii cari-l privesc sunt ai lui Malerian?...

Picioarele i se muiară. Se sprijini de colţul sobei, scăpă capul în piept şi mormăi:

— Poftim, domnişoară, poftim...

Era Gelina, îmbrăcată în negru, aşa cum fusese la cimitir.

— Domnule Cosmin, zise Gelina, şi glasul ei curat tremură ca glasul unui soprano într-o catedrală, aş dori să-ţi vorbesc, şi grabnic, şi dăsluşit. Mama s-a culcat. Valeri doarme.

Gelina se roşi, trecu o batistă pe la ochi şi se opri cîteva momente. Cosmin, cu liniştea unui om care nu mai simte, îi dădu un scaun şi o rugă să stea şi să vorbească, că el „o ascultă, da, fireşte, cu plăcere... o! cum de nu... cu plăcere..."

Era alb.

— Domnule Cosmin, reîncepu Gelina privindu-l neclintit, a fost un om muncitor, cinstit şi generos, şi acum nu mai este. Şi-l iubeam nu numai pentru că mi-era tată, ci pentru că, de cînd mi-aduc aminte, acest om mi s-a părut un martir. N-avea decît să mă privească, şi mi-era de ajuns: ştiam ce vrea, ştiam ce-l doare, căci ori de cîte ori eram unul lîngă altul, înţelegeam şi suferam împreună. Într-o zi însă, este aproape un an, într-o zi de durere pentru mine, am rămas singură, am înţeles numai eu ceea ce el nu bă-

nuia încă. Din acea zi am suferit pentru amîndoi, pentru amîndoi și pentru un vis mare, stins într-o clipă de oroare... De ce te uiți așa?... Te gîndești la altceva?... Nu mă înțelegi, domnule Cosmin?

— Da, da, am înțeles, am înțeles! răspunse Cosmin, tresărind speriat.

— Multe zile și multe nopți am vroit să nu crez; am încercat să spui ochilor mei că mint, că nu văd! Într-un acces de friguri am vroit să mi-i scoț, dar n-am avut curaj... El a avut. Eu n-am avut curaj, și am văzut înainte... Oh! domnule Cosmin, domnule Cosmin!...

Privirea lui aiurită căzu în jos. Strigătul ei plutea în aer, se învîrtea pe lîngă urechile lui, îl simțea sfredelindu-i conștiința. Într-o clipă de revoltă ridică capul în sus, dăschise gura, voind să-i zică: „Sfîrșește odată și dă-ți veridictul!"

— Poftim, domnișoară... înțeleg... da, de ce nu!... El a vorbit?

Ceea ce îl zdrobi fu conștiința limpede că spusese altceva decît voise, că era odios și ridicul!

Gelina îl privi lung. Pe figura ei se coborî un văl senin și blînd.

— Dorești să sfîrșesc, domnule Cosmin? Să sfîrșesc. Sunt aici trei ființe cari nu pot trăi la un loc. Una din ele trebuie să plece. Eu, d-ta și... Pe ea însă nimeni nu are dreptul s-o dea afară. Dintre mine și d-ta, d-ta ești acela care să hotărăști. Cine vrei să plece, acum, îndată?

Pe Cosmin îl podidi plînsul, un plîns binefăcător.

— Eu, domnișoară! răspunse el acoperindu-și ochii cu amîndouă mînele. Voi pleca îndată, dar, te rog, te rog să-mi spui dacă vrodată mă vei ierta!

— Da! răspunse Gelina plecînd repede. În prag însă, se opri, îl privi cu ochii plini de lacrimi și-i zise: Dintr-un vis mare nu mi-a rămas decît o mare durere, dar cel puțin... oh! îți mulțumesc... acum, mai mult, n-ai fi putut face...

Ușa se închise. Cosmin auzi în lungul coridorului niște suspine năbușite.

Se șterse la ochi. Își luă pălăria și bastonul. Suflă în luminare. Se coborî pe scara cea mică, care da în fundul curții. Dăschise poarta și să repezi în stradă.

O imagine dezgustătoare îi trecu prin minte: i se păru că se asemănă cu un parazit greoi care părăsește un pat străin, abia mișcîndu-se de gras și de nesimțitor.

Cosmin iuți pașii... E loc... e loc în lume cînd vrei să fii cinstit... Dar încotro?...

Oriunde!

NOROCUL DRACULUI

— Ba e noroc!
— Ba nu e noroc!
— Ba e noroc, muiere!
— Ba nu e, mă omule, nu!
— Adică, nu muncesc eu, femeie?
— Ba muncești pentru unul, și noi sîntem opt guri, și cu Plăvița, nouă.

Și Plăvița mugi, și patru copii mărunți începură să strige:

— Mi-e foame!
— Și mie mi-e foame!
— Și mie!
— Și mie!

Omul vărsă un ștergar cu mălai în copăița femeii.

— Scutură ștergarul.
— L-am scuturat.
— Copaie plină, copaie pe jumătate, copaie pe sfert, și azi să lingi fundul copăii. Opt guri, opt, și cu Plăvița, nouă!

Și Plăvița, parc-ar fi înțeles, mugi de după casă, mestecînd un cocean uscat, iar copiii începură să plîngă.

— Că mie mi-e foame!
— Și mie!
— Ba și mie!

Omul se uită lung, se scărpină în cap, băgă ștergarul în sîn și plecă zicînd:

— Ba e noroc, dar n-am eu noroc.

Iar femeia din prag îi strigă:

— Ba nu e şi nu e, omule! Dacă munceşti, e, dacă nu munceşti, nu e.

Şi omul plecă să caute de lucru, dar se tot gîndea: „Nu e, zice ea; cum nu e? dacă n-ar fi, n-ar fi lumea cum e. Eu n-am arat, n-am săpat, n-am prăşit, n-am plivit ca ceilalţi? Ba da, şi ogorul meu a ieşit sterp; piatra pe mine m-a bătut; şi, rămas numai cu mîinele, muncesc, şi nimeni nu mă crede; iar cînd la măsurătoarea muncii, lucrul meu scade, şi făina din copaie scade, şi foamea copiilor creşte".

Se duse la arendaş.

— Nu e de lucru, omule.

Bătu la uşa popii.

— Nu e de lucru, omule.

Dăte pe la un chiabur.

— Am dăstui argaţi, omule.

Se opri la cîrciumar.

— Pe rachiu, ar fi ceva de săpat.

— Să fie pe mălai.

— Pe mălai nu e.

Şi omul, întorcîndu-se acasă, auzi de departe:

— Mamă, eu nu m-am săturat!

— Nici eu!

— Nici eu!

Şi nici Plăviţa, care mugea, colindînd bătătura uscată, fără firicel de iarbă verde.

În prag, muierea:

— Nimic în ştergar?

— Nimic.

— Copaia goală...

— N-am noroc, femeie.

— Nu e minte, omule.

Omul îşi şterse fruntea de năduşeală cu mîneca cămăşii. Ea se uită la el, el se uită la ea. Ea dete din cap, el dete din cap, apoi se duse după casă, îşi făcu mîna căpătîi şi închise ochii. Dar unde să adoarmă? Jos, pămîntul tare şi rece; sus, întuneric adînc; în casă, copiii adorm plîngînd; în curte Plăviţa pufuie pe nări a foame; şi el, prigonit de gînduri şi de nenoroc. „Dar mîine? Dacă n-oi avea ce scutura în copaie? Ce

mă fac mîine? Dumnezeu e sus, e sus, dar nu pe el îl întîmpină muierea în prag și nici nu-i zice: «Opt guri, măi omule, și cu Plăvița nouă!» Dumnezeu e sus, dar de n-oi găsi de lucru, de n-oi avea noroc nici mîine, beau cîteva rachiuri și mă duc la tîrg... Ei, și dacă mă duc la tîrg?... Fie ce-o fi, și să nu mai auz: «Mamă, mi-e foame!» Mă duc la tîrg și *fur*... ce-oi putea *fura*"...

Omul tresări. Cine-i zisese:

— Ce să faci, dacă n-ai noroc!

— Tu ești, muiere?

— Eu, socoteam că dormi.

— Ai auzit ceva?

— Ce s-auz?

— Nimic.

Și femeia intră în casă, și omul închise ochii mormăind:

— Ce-o fi să fie!... Să nu mai auz: „Mamă, mi-e foame!"

Dar cine i-a zis iar:

— Ce să faci, dacă n-ai noroc!

— Tu ești, femeie?

Întuneric. Nimeni.

— Doar n-o fi dracul!

Și omul adormi mormăind:

— Ce-o fi să fie!...

Nu se crăpase bine de ziuă, și o gură mare se auzi:

— A venit cu mălai, mamă, că mi-e foame...

— Și eu nici n-am plecat, zise omul sărind drept în picioare.

Și plecă fără să se uite îndărăt. Și tocmai de departe își întoarse capul. Casa i se părea în spate, cu gura căscată, adică cu ușa dată de perete. Ce Dumnezeu sfîntul, doar nu s-o fi ținînd casa după el! Ș-o luă la picior, iute, mai iute, pînă la curtea ciocoiului.

— Poate mîine, că azi nu e de lucru.

La taica părintele.

— Poate poimîine, că azi nu e de lucru.

— Mîine, poimîine, zise el oftînd, dar astăzi cu ce potolesc eu opt guri și cu a Plăviței nouă? Ei, d-acum la cîrciumar, la tîrg, ș-apoi, ce-o fi să fie, că cu mîna goală nu mă mai întorc acasă!...

La cîrciumă arvuni pe Plăvița și-i bău aldămașul: cinci rachiuri unul după altul. Și glonț la tîrg.

La tîrg se uită în dreapta, se uită în stînga, la fasole, la pîine, la pește, la pastramă, dar nu fu chip. Toți își coprindeau marfa cu ochiul. Și negustorii, cum îl vedeau oprindu-se, îl întrebau rîzînd:

— Ce poftești, nea Sărăcilă?

După ce se învîrti toată ziulica, plecă.

— Nici la furat n-am noroc!

Cînd să treacă ștreaja tîrgului, un creștin, beat mort, își tîra punga după el.

Omul, după ce privi în toate părțile, puse mîna pe pungă, îi rupse băierile, o înfășură în ștergar, o băgă în sîn, și la picior. Cînd ajunse într-o cîmpie, întinsă și pustie, vru să-și vază norocul. Dăsfăcu ștergarul, întinse gura pungii, ș-odată zvîcni din ea un drac mic, c-o limbuliță de foc ce-o scotea pe gură și pe nări.

Omul, speriat, aruncă punga și plecă făcîndu-și cruce și scuipînd îndărăt. Nu făcu însă cîțiva pași, și ștergarul din sîn începu să se umfle. Scoase repede ștergarul, îl dăsfăcu și se minună văzînd punga pe care o aruncase.

Dăschise punga, și dracul, țîști! tremurînd limba în gură ca o văpaiță albastră. Omul strînse bine punga la gură, o puse jos și, potrivind călcîiul, îi trase una cu sete, că punga plesni ca o bășică de bou și un foc pîlpîi sub opincă și se stinse, risipind un miros de pucioasă.

Omul răsuflă.

— D-aia a zis cine a zis: să nu furi, că vezi pe dracul!

N-apucă să facă zece pași, și ștergarul iar se umflă. De astă dată îl trecu nădușelile. Scoase ștergarul; îl pipăi. Punga dracului tot în ștergar. O aruncă, cu ștergar cu tot, și o rupse de fugă.

Cum ajunse acasă, toți copiii îi ieșiră înainte.

— Tată, mi-e foame!

— Și mie!

— Și mie!

Omul se uită în sîn, îngălbeni ca ceara... Punga în sîn, ştergarul nu. Şi pe cînd se închina, femeia îl întrebă:

— Ce mi te-nchini, mă omule? Ce te uiţi în sîn? Ce-ai adus copiilor?

— Muiere, zise el, să arzi coptorul, să-l arzi pîn' s-o face roşu, că am să coc patru pite ş-un purcel. Apoi, mai încet: Acu n-ai să scapi, dimon împeliţat!

Duduia focul în coptor. Omul se închina mereu, iar copiii săreau veseli împrejurul mesei, înghiţeau cu poftă şi ziceau pe rînd:

— Patru pite ş-un purcel!

— Patru pite ş-un purcel!

Cînd omul văzu că coptorul e roşu ca focul, ceru o lopată şi goni pe toţi de lîngă dînsul. Puse punga pe lopată, o vîrî binişor pînă-n fundul coptorului şi o răsturnă, trăgînd lopata înapoi. Luă capacul de pămînt şi-l potrivi în gura coptorului şi să dete la o parte, aşteptînd să vază ce are să se întîmple.

Nu trecu mult, şi-odată s-auzi o pocnitură ca de puşcă. Peatra din creştetul coptorului sări în sus zbîrnîind, şi o limbă albastră de foc ieşi pe gaură, flutură în văzduh şi pieri.

— A plesnit purcelul, strigă un copil.

— Ba vro şoimană de pită, zise altul.

Un miros de pîine caldă se împrăştie în toată curtea. Femeia zise omului:

— Prea am ars cuptorul, să crap niţel capacul.

— Crapă-l, zise omul, ştergîndu-şi năduşala şi tremurînd de frică.

Femeia se uită pe gura coptorului şi zise mirată:

— Vezi dumneata, a fost prea iute.

— Ce să văz, muiere?

— Ce să vezi? S-a copt şi purcelul, şi pitele.

— S-au copt?...

— Dar ce ai, omule, de-ntrebi aşa, ca un copil speriat?

— Nimic!...

Şi, pipăindu-se, dădu de pungă. Un fior rece îi fulgeră din călcîie şi pînă în creştetul capului. Apoi, văzînd pe cel mai mic dintre copii cum se aşezase pe

vine și sorbea cu lăcomie mirosul cald din gura coptorului, se uită la nevastă și îi zise:

— Ce-o fi să fie, muiere! S-a copt purcelul și pitele?

— Cum, ce-o fi să fie?! Vezi bine că s-au copt.

Și vîrînd lopata în coptor scoase purcelul, apoi cele patru pite.

— Omule, dă-mi ștergarul ca să ridic tava.

— L-am perdut, muiere.

— Cum l-ai perdut?

— Vezi că ce e al tău se duce și ce e al dracului rămîne.

— Dar asta... ce-o mai fi?

Copiii mîncară, se săturară și adormiră cu fețele în sus, doi pe prispă și cinci în casă.

Omul se dăte după casă, puse mîna sub cap și adormi, visînd turme de oi, cirezi de vaci, herghelii de cai... Și toate ale lui! Și se făcea că zicea nevestei: „Vezi că e noroc?" Iar ea se făcea că-i zice: „Norocul e de la Diavolul".

Se albise luna ca un rotocol de hîrtie. O apă de lumină se răvărsa de la răsărit. Omul se deșteptă speriat, căci se făcea că n-o să-i fie d-a bună pînă la isprăvit.

„Să mă uit încă o dată în ea, se gîndi el, să-l apuc bine pe spiriduș și să-l strîng de gît pîn-o plesni."

Scoase punga. Se uită în ea. Ce să vază? În loc de dimon, bănuți de aur, ce luminau ca jeraticul. Omul, și speriat, și necăjit, aruncă un pumn de bani la răsărit și altul la apus, zicînd:

— Duceți-vă dracului, banii dracului!

N-apucă bine să sfîrșească cuvîntul, și zări de la răsărit turme albe și de la apus turme negre ce izvorau din lumină și din neguri ca niște ape crețe și nemărginite. De behăitul lor se deșteptase lumea. Turmele coprinseră casa, învăluiră curtea, încinseră satul și nu le mai încăpea locul. Un cioban, cu plete lungi și cu căciula ca o căldare, se apropie și zise:

— Să trăiești, jupîne, ale d-tale sînt toate d-aci pînă unde bate ochiul.

— Ale mele? Nu se poate! Eu n-am după ce bea apă!

— Ale d-tale, răspunse ciobanul, căci stăpînul lor, murind, ne-a zis nouă: „Porniți, unii din răsărit și alții din apus, și la casa unde se vor întîlni turma albă cu turma neagră, alei case să le dăruiți".

Omul uită tot de bucurie și alergă la nevastă.

— Fă muiere, tot ce vezi este al nostru!

— Ei, minunea dracului! zise muierea.

— Minunea cui?

Și omul cu noroc și-aduse aminte de pungă și se gîndi: „Cum aș scăpa eu de ea și să rămîi cu turmele?" Se uită în sîn. Punga, acolo, umflată și îndesată cu bănuții de aur pe cari îi aruncase el în două părți ale lumei. Și frica, frică, dar omul, om. Ce se socoti el? „Dar dacă aș mai scoate ceva din pungă pînă să scap de ea?"

Și luă banii, și un pumn îl aruncă spre miazănoapte și altul spre miazăzi. Și din miazănoapte porniră cirezi de vaci, și din miazăzi, herghelii de cai.

Cînd dăschisese ochii n-avea un pumn de mălai, cînd fu să-i închiză, era cel mai bogat om din lume.

— Asta trebuie să fie norocul: ba furi, ba te dai dracului!... zise norocosul, și îl trecu nădușelile.

— Nu vii în casă, măi creștine de Dumnezeu, că ți-am așternut așternut moale și pernă lungă căpătîi.

— Nu, femeie.

— Apoi, pe-nserate e răcoare, noaptea se lasă frig și dimineața cade brumă. Vino în casă, măi creștine.

— Suflarea oilor e caldă și clopotele berbecilor m-or deștepta înainte d-a cărunți bruma pe dasupra turmelor.

— Atunci să dorm și eu cu tine, bărbate, zise femeia veselă, și-l apucă de mîneca cămeșii.

— Nu, femeie...

— Ba zău așa, bărbate, că ce-avem, șapte guri, nimica toată. Zău așa... să fie cu soț... că ce-a lăsat Dumnezeu fără pereche?

El nu vru. Femeia intră tristă pe ușe, bombănind: „Dar nu mă las, Doamne ferește, pîn' n-or fi cu soț... mai bine paisprece decît șapte!"

Omul cu noroc se duse după casă, își puse mîna sub cap, închise ochii și începu a se gîndi cum să scape de *ăl* din sîn. Tot gîndindu-se, șopti:

— Am să sap o groapă adîncă, adîncă.

Și din întuneric auzi:

— Adînc... adînc...

— Tu ești, muiere? întrebă omul speriat.

În cireadă unele vaci mișcară clopotele: ting-tang-tîng.

— E clopotul vacilor.

Închise ochii.

— Și după ce-oi săpa o groapă adîncă, adîncă, am s-o arunc în fund, în fund, ș-am să pui tot pămîntul peste ea, peste ea...

Din întuneric se auzi:

— Peste ea, peste ea...

— Tu ești, femeie? Întrebă omul sărind în sus.

Nimeni nu-i răspunse. Din turma neagră se auzi: bea, beaaa.

— E behăitul oilor...

Omul cu noroc luă cazmaua, sapa și lopata și se duse după coșar.

Măsură ce măsură, apoi începu să sape. Toată noaptea săpă și aruncă pămîntul. Pîn' la genuchi, pîn' la brîu, pîn' la umăr. Pînă a doua zi de dimineață, cînd veni muierea după el, groapa îi trecuse de cap cu trei palme. Curgea nădușala din el ca dintr-un burete stors și izbea mereu pămîntul umed, ce se desfăcea felii mari și lucioase.

— Ce faci, omule? întrebă femeia mirată.

— Sap groapă Dracului, răspunse el fără să ridice ochii.

— Toată noaptea n-ai dormit...

— Toată noaptea n-am dormit...

— Nu te culci?

— Nu mi-e somn...

— Nu-mbuci ceva?

— Nu mi-e foame...

— Un pahar de vin?

— Nu mi-e sete...

— Dar ce faci, mă omule?

— Sap groapă Dracului, răspunse el necăjit, și înfipse cazmaua atît de înverșunat, încît intră în pămînt c-o palmă peste limba de fer.

Femeia plecă închinîndu-se.

— Să te ferească Dumnezeu de prea mult noroc!

Și omul, încet-încet, se ducea în pămînt.

Pe seară, femeia să plecă pe groapă și strigă:

— Hei, omule, nu vrei nimic?

— Să bați un țăruș unde ai tu călcîiul drept, de țăruș să legi o fringhie, fringhia s-o dai în groapă și mîine pînă-n zori să frigi un berbec și să iei o botă cu vin, c-am să mănînc tot berbecul și să beau tot vinul dintr-o sorbitură.

Glasul lui ieșea ca dintr-un puț adînc. Femeia bătu un țăruș, legă de țăruș o funie, dădu cu piciorul funia în groapă, apoi plecă să îngrijască de vin și de berbec.

Se înnoptă și nu se mai auzi nimic pe nicăiri. O umbră ieși din groapă. Cîinii începură a urla. Omul cu noroc se lăsă pe brînci și privi în fundul gropii. Adînc, întuneric. Trase funia. Vîrî mîna în sîn. Aruncă punga și ascultă... banii sunară.

Omul începu s-arunce pămînt. Din fund se auzi strigînd:

— Mai încet, ce-ai cu norocul tău?

Omul, speriat, aruncă mereu.

Din fund s-auzi rîzînd:

— Ha, ha, să nu cazi și tu!

Omul căzu pe spate, se sculă repede și aruncă, aruncă, pînă nu se mai auzi nimic. La răvărsatul zorilor umpluse groapa. Omul plecă urechea pe mormîntul adînc și auzi întunecat un plîns și un rîs năbușit, ca după altă lume.

Atunci să repezi vesel în casă.

— Mi-e foame, mi-e sete, mi-e somn!

Femeia aduse berbecul și bota cu vin.

— Să mănînci, să bei și să dormi, bărbate, dar să știi că șapte guri e nimica toată, eu vreau cu soț, mai bine paisprece decît șapte!

El luă un picior de berbec, îl aduse la gură, dar se opri. Se pipăi. Punga-n sîn! Încremeni cu berbecul la gură.

Marya Delavrancea...

...şi poetul Artur Stavri, desenaţi de Delavrancea în 1895, pe cînd se afla la Loeche-les-Bains, în Elveţia

A. Vlahuţă, Caragiale şi Delavrancea, prieteni nedespărţiţi de-a lungul întregii lor vieţi

— Nu mănînci, măi omule?! zise femeia dîndu-i ghies.
— Nu mi-e foame!
— Nu bei?
— Nu mi-e sete!
— Culcă-te nițel.
— Nu mi-e somn!
— Ah! ce norocul dracului! zise femeia închinîndu-se.
— De unde știi? întrebă omul scos din fire. Și se sculă de la masă și plecă ca o vijelie pe ușă afară.

După ce se dăscurcă din turmele, cirezile și herghe-liile sale, se gîndi, apucînd spre biserică: „În foc nu, în groapă nu, am s-o azvîrl în altar, doar d-o plesni fierea într-însul". Dar cum puse mîna pe ușa bisericii, se opri tremurînd. Cine îl înhățase de păr și-l trăgea înapoi? Se uită în toate părțile... Nimeni!
— Cine m-o fi oprind, strigă omul, *ăl* din pungă, sau *ăl* din biserică?
Se întoarse și apucă cîmpii, neștiind încotro s-apuce. Și-i era foame, și-i era sete, și-i era somn, și se tot ducea prigonit de norocul din sîn.
Hei, departe, întîlni în mijlocul drumului un cerșetor.
— Moșule, zise omul, ia uite-te la mine.
Moșul își ridică sprîncenile cu mîinile și se uită lung. Omul cu noroc scoase punga din sîn. Și aruncă un bănuț de aur la răsărit și altul la apus. Într-o clipă, de la răsărit veni o oaie albă ca zăpada, iar de la apus, o oaie neagră ca tăciunele.
— Vrei tu, moșule, să-ți dau ție punga asta?
— Cum de nu, taică, cum de nu?!
Moșul luă punga. Vărsă bănuții de aur în mînă și aruncă un pumn la răsărit și altul la apus. La răsărit și la apus se încolăci două fulgere ca doi balauri, și cu fulgerile periră și oaia albă, și oaia neagră.
Cerșetorul, speriat, se închină și zise, lăsîndu-și sprîcenile pe ochi:
— Piei, demone, bătu-te-ar crucea!
— Moșule, strigă omul cu noroc, la tine e punga?
— Nu, duce-s-ar în pustii!
— E la mine-n sîn, răspunse omul, și începu să fugă.

Tălpile-i crăpaseră de fugă, cînd dete de o apă repede. Dăznădăjduit, își făcu vînt și se aruncă cu capul în jos, în mijlocul ei. La un stînjen mai la vale, apa îl aruncă în sus. Şi pluti ca o băşică umflată.
— Nici să mă înec n-am parte!

Rupt de osteneală, sîngerat de drum, înfricoşat de noroc, se întoarse la cîrciuma din satul lui. Cum intră pe uşă, bărbaţii îşi scoaseră căciulele, femeile se ploconiră şi un bătrîn îi zise:
— Cu sănătate şi noroc!
— Cu sănătate da, dar norocul... ducă-se dracului! răspunse omul, şi ceru o oca de vin.
Cum puse gura pe oală, o sorbi pînă-n fund, fără a se uita la ceilalţi, cari îl priveau cu smerenie, ca pe cel mai bogat om din lume. Mai ceru încă o oca şi o bău şi p-aia pe nerăsuflate.
— Dă la oameni să bea, să bea cît or vrea.
— Noroc! zise o femeie bătrînă.
— Muiere, ducă-se dracului norocul! strigă el, privind-o cu nişte ochi roşii că parc-ar fi picurat sînge din ei.
Şi bău, şi bău, şi bău. Abia îl mai ţineau picioarele. Trînti căciula, aruncă zăbunul, scoase punga din sîn, îi lărgi gura ş-o puse pe tarabă. Bănuţii de aur sclipeau parc-ar fi fost vii.
— Iacă, zise el rîzînd cu hohote, s-o bem toată...
Un flăcău se apropie de pungă.
— Uf! ce frumos clipesc, parcă sînt ochi de fată mare!
— Aş! mormăi o bătrînă cocoşată, banii sînt ochii dracului.
— De unde ştii? întrebă repede omul cu noroc, scăpînd oala cu vin de la gură. Să-mi dea rachiu, o oca de rachiu, mie şi babei, că baba-i calul dracului!
— De unde ştii? zise baba, şi din buzele ei negre scoase, ca o gheară de pisică, un dinte ascuţit.
Şi bău, şi bău, şi începu să cînte, să dea chiote, să joace, pînă odată se opri şi privi lung la roata dinprejurul lui. Îi ardea capul.
— Măi oameni buni, zise el, aducînd mîna la brîu, ştiţi voi una? Să te ferească Dumnezeu de noroc!

— Aș! ce vorbă! răspunseră toți odată.

— Măi oameni buni, știți voi una? Eu d-oi vrea să mă înec nu pot, că plutesc ca o bășîcă!

— Ei, aș!

— Măi oameni buni, știți voi una? Eu d-oi vrea să-mi tai beregata nu pot, că nu intră cuțitul!

— Ei, aș!

— Să vedem! zise baba a cocoșată, desfăcînd o gură pîn' la urechi.

Omul trase cuțitul din brîu și se izbi în beregată. Cuțitul intră ca într-o cîrpă, de colo pînă dincolo. Sîngele gîlgîi și omul căzu, lung și greu, ca un buștean.

Toți înmărmuriră. Ușa prăvăliii se deschise și se închise fără să fi ieșit nimeni. Afară s-auzi un rîs ascuțit: „Hi, hi, hi!". Apoi, un glas:

— Unde e punga?

Toți îngălbeniră și începură a se închina, șoptindu-și speriați:

— Cine-a fi rîs?

— Unde-a fi punga?

— Era aci și ne peri din ochi...

— Dar baba unde e?

— Care babă?

— A cu un dinte în gură și cu cocoașe în spinare?

— Eu am văzut-o — zise un flăcău, și-i clănțăneau dinții de frică — a intrat în perete parc-ar fi sorbit-o o vultoare!

Un bătrîn trase cuțitul din gîtul omului.

— E rece ca gheața.

— A scăpat de noroc.

— Și cui rămîn toate bogățiile lui?

— Altora.

— Ce, nu știți, zise un moș cu barba pînă-n brîu, nu știți că nimeni nu are noroc pentru el? Norocul e al dracului: îți vine ție ca să folosească altora...

Ș-a plîns muierea pe bărbatul său. Dar cu atîtea turme, și cirezi, și herghelii curînd s-a mîngîiat. Și nu s-a lăsat pînă n-a ajuns de la șapte la paisprece, că decît fără soț... mai bine paisprece decît șapte...

DĂPARTE, DĂPARTE...

.... sub castanii din via părăsită. Mai mulți copilași, în cămăși albe, mă înconjuraseră. Stam pe pămîntul cald, cu mînele sub cap, privind adîncul cerului albastru, și povesteam.

O fetiță îmi sorbea cuvintele, dînd într-o parte și alta, pletele negre ce-i acopereau ochii ei mari și verzi...

Dăparte, dăparte, era odată un palat de marmură lîngă un lac adînc, limpede și liniștit; și în lac tremura răsturnat palatul și grădina lui cu naramzi și portocali.

Și nici o lebădă nu se lăsa pe lac, nici o privighetoare nu cînta în portocali. Nimic nu se auzea în curte, nimic în palat. Ușile nu se dăschideau. Porțile curței, totdauna încuiete. Vîntul nu bătea p-aici, oprit de cine știe cine, departe de aceste locuri în vecinică odihnă.

Numai, hei, uneori, la miez de noapte, s-auzea pocnind în porțile de stejar. Porțile se deschideau țipînd, ca și cum ar fi fost vii și le-ar fi bătut cineva.

Cine bătea în porți la miezul nopții?

Cine dăschidea porțile la miezul nopții?

Adormisem la umbra zidului. Pe la miezul nopții, speriat de niște lovituri înfricoșate, sării în picioare. O umbră intră pe porțile înalte; și porțile se închiseră în urma ei. Apoi auzii o ușe trîntindu-se, și alta, și alta, încet, mai încet, mai încet, pînă nu știu bine dacă mai auzeam sau mi se părea.

A cui să fie umbra?

Vro stafie?

Înăuntru plînge cineva... se roagă, a leșinat... nu se mai aude.

E întuneric. Mi se bate inima. De n-ar fi stafie! Și ameții pe marginea lacului.

A doua zi mă dășteptai. Soarele ardea. În lac tremura răsturnat palatul de marmură cu grădinele sale. Începui să mă închin, fericit că era cald și lumină... Mă gîndeam acasă și mi-era dor, mi-era dor de mama de nu mai puteam... Săraca, o fi crezînd că m-am înecat... și m-o fi plîns... cît m-o fi plîns, săraca...

O rupsei la fugă.

Mă uitai îndărăt; văzui palatul mic și fumuriu; apoi începui să-mi caut drumul cu ochii.

Eu știam niște plopi înalți... așa venisem, din plop în plop.... unde să fie? Mă uit în toate părțile...nimic, nicăieri... Suisem niște dealuri... unde să fie? Mă uit în toate părțile... nimic, nicăieri.

M-am dus, m-am tot dus, pînă cînd palatul de marmură nu se mai vedea decît ca o jucărie de copii. Și am căutat, am căutat, doar d-oi găsi o cărare umblată de picior omenesc, și nici o fășie de drum n-am întîlnit.

Și cînd mi se păru că palatul se șterge de pe fața pămîntului, o rupsei la fugă îndărăt, căci ce m-aș fi făcut în așa pustietate? Și de ce goneam, de ce palatul se ridica ușor din grădinile fumurii.

Lacul e roșu ca sîngele. Apune soarele.

Mă rezemai d-o salcie scorburoasă și începui să mă gîndesc. Mi-e foame. Ce să mănînc? Mă uitai în apă. Văzui pînă în fund. În aer, nici o pasăre, în apă, nici un pește.

Să sar zidurile grădinii ca să fur portocale? Dacă m-oi întîlni cu *ea*, cu umbra pe care o văzusem intrînd, la miezul nopții, în curtea palatului? Și zidurile sînt așa de înalte... M-am încercat, dar mi-am întors

unghiile pe dos şi mi-am sîngerat degeaba buricele deştelor.

Stele nu răsar.

Nici luna.

Şi nu e pic de nor.

Ce fel de cer se întinde pe dasupra acestui palat adormit?

Unde sînt?

De frică, mă hotărîi să mă duc pîn' la porţile mari şi să bat în ele. Dibuind zidul, ocolii grădina şi ajunsei în dreptul porţilor.

Să bat sau nu?

Dar dacă îmi va deschide *ea*, umbra pe care o văzusem intrînd la miezul nopţii?

Întorsei capul.

Din întuneric se desfăcură o mulţime de idoli uşurei, cari goneau în văzduhul de cerneală. Atunci izbii cu pumnul în porţi. Porţile sunară. Sunetul se duse dăparte, dăparte, şi în toate uşile palatului mi se păru că auz lovitura mea...

— Cine e?

Ah! ce glas!

— Cine e?

— Eu.

— Cine, tu?

— Nu ştiu.

— Cine te-a trimes?

— Nimeni.

— Ce cauţi?

— Nimic.

— Ce vrei?

— Mi-e frig, mi-e frică, mi-e foame!

Porţile se desfăcură în două.

O bătrînă cu părul alb, galbenă ca ceara, c-o văpaiţă în mînă... încolo, nimic.

Închisei ochii şi căzui mototol, ca o cîrpă.

Cînd mă dăşteptai era ziuă.

Ce bine e într-un pat moale și cald! Pe un scaun, lîngă mine, bătrîna răsucea un fir de borangic. Cum mă simți că dăschisesem ochii, începu să mă mîngîie. Mînă uscată, ușoară, blîndă.

— Eram cu părul ca păcura de cînd n-am mai văzut om ca toți oamenii, și azi sînt albă ca zăpada, zise bătrîna, și mă sărută pe frunte.

Parcă-mi luase frica cu mîna.

Mă întorsei spre ea și o întrebai:

— Cît e d-atunci?

— Nu știu, bunico, nu știu, că pomii nu s-au mai scuturat de frunze și de rod; păsările au adormit și nu s-au mai mișcat în frunzișul lor. În palat, de atunci și pînă acum, nimeni nu s-a schimbat. Afară de mine, care am albit, tot ce vezi aici e ca o cadră pe hîrtie: toate stau cum le-a prins ceasul somnului din urmă. Nimeni nu a intrat și nimeni nu a ieșit pe porțile pe care ai intrat tu, dragul mamei.

— Nimeni nu a intrat?

— Nimeni.

— Nimeni nu a ieșit?

— Nimeni.

— Dar cine a bătut alaltăieri, la miezul nopții, în porțile palatului?

— Nimeni, răspunse bătrîna, uitîndu-se în jos.

— Cine a dăschis porțile palatului alaltăieri, la miezul nopții?

— Nimeni, răspunse bătrîna, și rupse firul de borangic și aruncă fusul în fundul odăii.

Fusul se învîrti în jurul măciuliii.

— Dar eu am auzit...

— Ți s-a părut! zise bătrîna, sculîndu-se în picioare.

— Și am văzut o umbră...

— Ți s-a părut! răspunse bătrîna, plimbîndu-se prin odaie.

— Pe urmă, cineva plîngea și se ruga, se ruga...

— Taci! zise bătrîna, taci! Ah! ce minut fericit îmi risipiși, dragul mamii...

Începui să tremur. Închisei ochii. Mi-era frig. Mi se păru că plutesc în aer. Mama o fi crezînd că m-am înecat și m-o fi plîns... cît m-o fi plîns, săraca!

Aş fi crezut că văz niște ochi roşii de stafie... şi ochii ei erau buni şi mîngăietori, ca ai mamii. Se aşeză lîngă mine, îmi luă mînele în mînele ei şi-mi zise:

— Tu, dragul mamii, n-ai să te mai întorci de unde ai plecat, e atît de dăparte d-aici pînă acolo, că drumul e mai lung ca viața ta...

Începui să plîng.

— Plîngi dragul mamii, plîngi.

Pînă mă făcui bine, bătrîna dormi la capul meu pe un jeț vechi, negru de vechi ce era.

Mă dădui jos din pat. Ea mă luă de mînă și-mi zise:

— Să-ți arăt palatul.

Ce coridoare lungi și triste! Prin umbrile lor, săgeţi de lumină.

— Știi, îmi zise bătrîna, că aici nimic nu se mișcă, ci stă așa cum au apucat să stea.

În fața noastră, o perdea.

Vrusei s-o dau la o parte; perdeaua era împietrită; vrusei s-o turtesc de părete; cutele ei, ca niște drugi de fier. Pusei mîna pe un scaun nalt și subțirel, degeaba; nu putui să-l mișc. La o scară de marmură mă oprii speriat: un cîne mare sta cu ochii țintă la mine și cu gura căscată.

— Ce, ți-e frică? zise bătrîna zîmbind. Așa a rămas, tocmai cum lătra.

Bătrîna băgă mîna printre dinții lui ascuțiți și lucioşi. Cînele nu se clinti, uitîndu-se înainte, lăsat pe picioarele dinapoi.

În vîrful scării, o pisică neagră, cu laba aruncată dupe un fluture alb cu bobițe albastre. Fluturile plutea nemișcat în aer, cu aripile întinse. Pisica se uita cu niște ochi vii și lacomi.

— Cîți, zise bătrîna, nu se asemănă cu pisica asta!

— Cum?...

— Între ei și ceea ce vor, încă nițel, încă niţel, şi ăst nițel nu se mai isprăveşte...

Bătrîna vorbea şi eu rîdeam de pisică: „Prinde-l, motane, ah! ce bun ar fi... ce frumos e... încă nițel,

încă nițel, și aripioarele lui vor curge ca niște flori mărunte"...

— Vrei să vezi masa împăratului?

— Masa împăratului?

— Da.

— Vreau, dar mi-e frică.

— De ce ți-e frică?

— Să nu fie oameni...

— A, nu! răspunse bătrîna dînd din cap. Oamenii au perit ca fumul, au rămas numai tacîmurile...

— Tacîmurile?

— Da. Tot este gata. Cînd s-or umplea locurile goale, cuțitele au să sune și paharele or să se ciocnească, vinul are să curgă...

— Dar cine a întins masa?

— Cei cari s-au dus.

— Și n-au mîncat tot?

— Așa cred oamenii, c-or mînca tot...

Și, neînțelegînd nimic, ajunserăm la niște uși poleite. Dasupra lor, o scorpie de aur, cu aripile gata să izbească.

Cum intrarăm pe ușe, mă minunai de ce-mi văzură ochii. O masă mare. În mijlocul ei, un cerb fript. Fusese cald, căci aburii închegaseră împrejurul lui. O mulțime de furculițe cu bucăți de carne și de pahare cu vin stăteau aplecate în aer, ca și cum cineva le-ar fi adus la gură. De la un pahar în jos, un șir de picături de vin ca niște boabe de rubin.

— Acolo era locul împăratului. A fost cel din urmă pahar pe care l-a băut, zise bătrîna, făcînd cu deștul, capul, mînele și trupul împăratului.

Și deștul ei parcă lăsa dungi în aer. Închisei ochii, o apucai de mijloc și-i zisei tremurînd:

— L-am văzut!

Ea se uită drept în ochii mei și-mi zise:

— Peste zece zile, la miezul nopții, o să-l vezi și mai bine.

Mă înfiorai. O rugai să ne coborîm în odaia noastră. Se întunecase.

În dreptul unor uși cu lanțuri groase și cu lacăte cît plosca auzii un oftat lung și năbușit.

— Cine-a oftat?

— Nimeni, răspunse bătrîna, iuțindu-și pașii, nimeni, ți s-a părut.

Nici vorbă că sărisem înaintea ei. Să mă fi tăiat, nu m-aș fi uitat îndărăt.

Mă întinsei în pat.

Ea aprinse o feștilă într-o scoică de argint. Flacăra galbenă juca în vîrful feștilei. În fundul urechilor mi se oprise acel oftat năbușit. Bătrîna trase jețul și se așeză la capul meu. Încet-încet, mă liniștii. Îi sărutai mîna. Era rece. Vream să știu unde mă aflam. Ce s-a petrecut în acest palat de marmură? Cine oftase în odaia pecetluită cu lanțuri?

— Cine e închis acolo?

— Unde? răspunse bătrîna tresărind.

— Acolo...

— Ți s-a părut, n-ai auzit nimic.

— Atunci, spune-mi unde sînt.

Bătrîna se plecă pe capul meu, mă sărută pe frunte și-mi zise:

— Văz eu că nu adormi pin' nu ți-oi spune o poveste.

Ridicai capul din pernă și bătrîna începu.

A fost odată, cînd și p-aici bătea vîntul și se mișca apa, a fost un împărat mare și viteaz, dar rău, că moartea de om la el era jucărie. Și bătrîni, și femei, și copii dăspicase în două. Cînd ieșea la plimbare, toți cădeau cu frunțile la pămînt îndată ce-l zăreau. Și mergea cu capul în piept și c-o mînă pe mînerul paloșului. Privirea lui era cruntă și zalele se scuturau pe el, lucind ca soarele la soare. În palatul de marmură era răcoare, dar cînd intra el pe toți îi apucau fiorile. Și avea o împărăteasă frumoasă, frumoasă, și blîndă, blîndă, ca un miel plăpînd. Doar de-o vedea pe ea se descrețea fruntea împăratului și i se oprea în mustăți un surîs de care ți-era frică. Și trecu un an, trecu doi de la cununie, și n-avură copil.

Împăratul se posomorî. Chemă pe toți doftorii și le zise:

— Iacă o pungă cu diamante și paloșul meu. Căruia o ghici leacul, ca să rămîie împărăteasa grea, punga, iar de nu, paloșul.

Trei ani d-a rîndul izbi cu mîna lui cîte zece capete de doftori, și capetele se rostogoleau pe marmură.

Într-o zi era la chief mare. Și bău, bău, că ochii din cap erau ca două picături de sînge, parcă să pice pe masa de borangic galben. Se ridică în picioare. Trase paloșul și-l învîrti pe dasupra împărătesei. Părul ei se lumină ca de fulger. Și împăratul, băgînd paloșul în teacă, zise:

— Muiere, mai aștept un an!

Mesenii înmărmuriră. Împărăteasa se făcu albă ca hîrtia.

Pînă la isprăvitul mesei, împăratul tăcu și bău, uitîndu-se drept înainte. Cînd se sculă de la masă, se opri în prag, se uită la împărăteasă și zise:

— Un an mai aștept!

Împărăteasa oftă. Două lacrîmi mari îi picară din amîndoi ochii: pic, pic. Și se duse în odaia ei de culcare.

Acolo îngenuche la icoane și se rugă, se rugă, pînă cînd adormi în genuchi. Pe la miezul nopții, trei femei bătrîne intrară la dînsa. Slabe, uscate, dășirate. Să pipăi să vază dacă visează. Dădu să țipe, dar nu putu. Babele o întrebară pe rînd:

— Vrei un copil?

— Da, răspunse împărăteasa.

— Vrei un copil?

— Da.

— Vrei un copil?

— Da.

— Bine! ziseră tustrele, și ieșiră pe ușe afară.

Dar s-au oprit.

Vorbesc între ele.

Împărăteasa le aude.

— Să fie fată.

— Să fie.

— Să semene mă-sii, că la 16 ani împăratul să crează că e mă-sa.

— Să fie.

— Să fie muma ei şi fata ei, şi împăratul bunic fiului şi tată nepotului său...

— Numai atunci cînd fata îi va întinde *două mîni, c-o mînă...*

— Şi tot ce-o fi rău să piară şi ce nu o fi rău să-ncremenească, iar el să fie umbră şi vecinic să ceară iertare, şi iertare să nu aibă.

Împărăteasa dădu un ţipăt şi căzu leşinată.

A doua zi cînd se dăşteptă înmărmuri, văzînd pe împărat lîngă dînsa.

Împăratul începu s-o mîngîie, iar ea îi zise plîngînd:

— Oh! Măria-ta, măria-ta, mai bine mi-ai fi tăiat capul decît să te fi culcat lîngă mine!

Împăratul începu să rîză... şi ce rîs!

Nu trecu mult, şi toată împărăţia află că împărăteasa rămăsese grea.

Eu, de bucurie, îi sărutai mîna şi îi zisei:

— Ai scăpat, măria-ta.

— D-o fi băiat, am scăpat, da' vai de mine d-o fi fată...

Şi-o podidi plînsul.

— Şi dacă ar fi fată?...

— Va fi muma ei şi fata ei, şi împăratul bunic fiului şi tată nepotului lui...

Şi-mi spuse tot ce vorbise cele trei femei, iar eu mă gîndii că femeile grele aiurează.

Cînd îi sosi ceasul, abia apucă să nască, şi întrebă pe împărat:

— Ce e, măria-ta, băiat ori fată?

— Fată... şi ce fată! răspunse împăratul, şi se întoarse la împărăteasă.

Împărăteasa era rece ca gheaţa, cu mînele încleştate peste amîndoi ochii. Împăratul o pipăi. Se căută la cingătoare. şi, văzînd că nu are paloşul, strigă de se zgudui palatul de marmură:

— Luaţi-o d-aci, că-i turtesc capul!

Eu înfăşurai copila într-un cearşaf cald şi fugii cu dînsa. Mă închisei în iatacul acela pecetluit cu lanţuri.

Împărăteasa oftă cînd căzu pămîntul peste ea. O auziră toți, afară de împăratul, care privea cu mîna pe mînerul paloșului și zicea celor cari aruncau pămînt: „Mai iute! mai iute!“...

Și fata creștea și nu vedea soarele decît prin grătiile ferestrelor.

Trecură zece ani ca zece zile.

Părul bălai și lucios ca mătasea i se învolta în umeri; ochii ei ca smarandul priveau galeș, așteptînd ca din umbra portocalilor să răsaie mama ei, de care întreba necontenit.

— O să vie?

— Da, bunico...

— Și un' s-a dus?

— Dăparte, dăparte...

— Și cînd s-a dus?

— De mult, de mult...

— O să vie?

— Vezi bine...

— Dar tata? De ce nu mă lasă prin grădină? El e cînd auz zale zuruind?

— El, îi răspunsei eu, și începui să-i spui cîte-n lună și-n soare, pînă cînd o fură somnul cu capul în poala mea, întrebînd necontenit prin vis: „O să vie?“

Alți șase ani, ca șase zile.

Împăratul se războise în patru părți ale lumii. Se întorcea biruitor. Pe zeaua lui, stropi de sînge. Mă chemă. Dădui în genuchi și întrebai, cu fruntea lipită de pardoseală:

— Ce poruncești?

— Mi-e dor de fată!

N-o văzuse de la naștere.

Într-o clipă mă repezii pe scări, dăschisei iatacul, o luai de mînă și-i zisei:

— Te cheamă împăratul.

Cum o văzu, sări în picioare. Scutură zalele, și după ele căzură cîteva picături de sînge.

— Fata mea?

Semăna atît de mult... nu semăna... era chiar mă-sa din cap pînă-n picioare.

— Fata mea? zise împăratul, ca şi cum l-ar fi sugrumat cineva.

Amîndouă încremenirăm.

— Ieşiţi! strigă împăratul, şi căzu pe un jeţ de argint.

Cum intrarăm în odaie, fata îşi rezemă capul de fereastră şi începu să plîngă. Eu mă ghemuii într-un colţ şi mă înfiorai aducîndu-mi aminte de vorbele împărătesei: „Va fi muma şi fata ei, iar împăratul bunic fiului şi tată nepotului"...

Cum mă gîndeam, fata tresări şi-mi zise:

— Vin' de vezi...

Privii pe geam.

Pe malul lacului un cioban cînta din fluier, şi cînta aşa de duios, că oile se strînseseră împrejur şi ascultau, uitînd să mai bea apă.

— Ce frumos cîntă şi ce bine-mi face! Du-te şi-i spune că în fitece zi să cînte sub ferestrele mele.

Mă întorceam de la cioban. Pe scări, împăratul, galben ca ceara şi dus pe gînduri. Cum mă văzu, îmi zise:

— Ce face fata?

Şi, pînă să-i răspunz, se făcuse nevăzut, trîntind uşa după dînsul.

A doua zi, abia se crăpase de ziuă, şi fata, la fereastră. Ciobanul se zărea în depărtare, într-o ceaţă albastră. Turma, ca un nor tîrîndu-se pe pămînt.

Fata îmi petrecu amîndouă mînele pe dupe gît, mă sărută, şi-mi zise plîngînd:

— Ce am, bunico, ce am?

Şi ciobanul sosi pe malul lacului; îşi aruncă pălăria; îşi scutură pletele şi începu să cînte aşa de frumos, că oile uitară să mai bea apă. Şi de la picioarele lui în jos, în lacul luminat, un alt cioban ţinea fluierul la gură.

Fata se rumeni şi nu mai zise nimic.

Într-o zi (tocmai îi dăsfăcusem coadele ca să o pieptăn) intră pe uşe o roabă, o arăpoaică, şi îi spuse că o cheamă împăratul.

Ea începu să tremure și plecă.

Nu trecu mult, și auzii un țipăt ascuțit, apoi niște pași mărunți și repezi. Era ea. Dădu să vorbească și nu putu. După ce răsuflă bine, îmi zise:

— M-a strîns în brațe... o! așa m-a strîns în brațe... dă-mi niţică apă... așa m-a strîns... niţică apă, că nu mai pot!

Bău și mă întrebă:

— Sînt fata lui?

— Da...

— Doamne!... Doamne!...

Începu să se închine.

Se trînti în pat. Mă chemă lîngă dînsa și mă rugă să-i spui adevărat cine a fost mă-sa, cum a sosit ea pe lume și ce să facă ca să scape de împărat?

Îi spusei tot. Cele trei femei, la împărăteasa. Au vorbit la ușe. A rămas împărăteasa grea și a murit într-o clipă, îndată ce el i-a spus că e fată.

Biata domniță șopti podidită de plîns: „Să fie muma ei și fata ei, iar împăratul bunic fiului și tată nepotului"...

Unde am apucat amîndouă, acolo am rămas pînăntru tîrziu.

Aprinsei o văpaiță. Ea sări din pat. Se uită la icoane.

— Cum să-i întinz *două mîni c-o mînă*? Ce clipă fericită ar fi aceea în care ar peri tot ce se mișcă în acest palat de spaimă și de moarte!

Apoi îmi spuse că altă scăpare nu e: să fugă cu ciobanul și să-și ia lumea-n cap.

A doua zi se sculă, mă sărută și ieși din odaie în vîrful picioarelor.

Nu se luminase bine de ziuă, și ciobanul era pe malul lacului, și cînta, cînta să adoarmă apele. Nu știa el... dac-ar fi știut! Pasămite, împăratul nu dormise toată noaptea, frămîntat de urgia gîndurilor. Și auzind cîntecul, dăschisese fereastra, ca să vază de unde vine. Tocmai atunci ajunsese și domnița la cioban.

I-a văzut!

Nu crez ca împăratul la vrun măcel să fi răcnit mai înfiorător. Mie mi s-a lăsat o perdea peste amîndoi

ochii și m-am uitat, m-am uitat, dar n-am mai văzut nimic. Ca prin vis auzeam un freamăt în tot palatul. Nu-mi era nici frică, nici milă. Nu mai simțeam nimic. Uitasem tot.

Pe la prînz mă chemă împăratul. Sta încruntat pe un scaun. Nu-mi aduc aminte dacă am căzut în genuchi. Știu că mi-a dat o cheie și mi-a zis:

— Na, și du-te de-i spune că d-o vrea să-mi fie soție, scapă și ea și el. Trei zile aștept. Iar de nu, pe el îl tai și pe ea o zidesc acolo.

Doi gealați m-au dus la beciul de peatră. Intrai.

În întunericul beciului ea plutea ca o lumină.

Cum mă văzu, mă pipăi și începu să plîngă de bucurie că trecuseră atîtea ceasuri și tot trăiam. Apoi mi-arătă un zid și îmi zise liniștit:

— El e aici. La noapte o să cînte. Ascultă cum vorbim.

Bătu de trei ori în zid, și de dincolo se auzi bătînd iar de trei ori.

— Ce faci tu?

— Bine, dar tu?

— Bine.

— Vrei să cînt?

— La noapte, că ne-aud.

Și n-apucă să-i spui porunca împăratului, că ea îi strigă:

— Pe tine or să te taie...

— Bine, dar pe tine?

— Și pe mine...

— Să cînt?

— Nu, la noapte, că ne-aud.

Începui să plîng, și ea zise:

— Nu, cîinele de împărat nu va fi tatăl nepotului și bunicul fiului său!

Cînd vrusei să plec, îmi spuse la ureche că au început să găurească zidul, ca pînă în trei zile el să-i sărute mîna ei și ea pe a lui, ș-apoi... Dumnezeu să ierte păcatele împăratului...

Împăratul porunci o masă mare; la mijlocul mesei era să-i aducă, pe tipsie, mîna dreaptă și capul ciobanului, cu fluierul în gură.

Împăratul se puse la masă, împreună cu sfetnicii săi. Mă chemă. Îmi dete o cheie și o tipsie și mă trimese, cu doi gealați, ca să aduc mîna dreaptă și capul ciobanului cu fluierul în gură. Împăratul îngălbenise, se uscase, rîdea cu hohote, bea mereu, și de pe barba sa zbîrlită curgeau picături de vin roșu ca sîngele.

Aiurită, mă coborîi cu gealații în beciul ciobanului. El, cum mă văzu, zise blînd: „Știu de ce ați venit". Și îngenuche. Frumos și blînd, mai blînd ca mieii lui, care jeleau pe marginea lacului.

Gealații traseră paloșile.

În zidul de la mijloc se auzi bătînd de trei ori.

Gealații se opriră.

Domnița începu să vorbească.

— Tu ești bine?

— Da, răspunse ciobanul, dar tu?

— Și eu.

— Ție ți-e dor?

— Da, dar ție?

— Și mie!

— Da? ce auz zăngănind?

— Nimic, ți se pare.

— Nu e nimeni la tine?

— Nimeni.

— Ah! ce frumos vis am visat ast-noapte!

— Ce?

— Se făcea că ne iertase și ne cununam...

— Drăguța mea, ți se izbîndește visul...

— Cînd?

— Chiar acum...

Gealații ridicară paloșele și îi cerură mîna dreaptă.

Eu închisei ochii și auzii un vîjîit.

Mîna îi căzu din umăr pe tipsie, și tipsia răsună.

Sîngele țîșni.

— Ce faci tu? întrebă domnița de dincolo de zid.

— Bine, răspunse ciobanul și se tîrî în genuchi pîn' la zid. Cu stînga izbi de mai multe ori și dăsfundă o gaură și vîrî mîna pînă-n umăr. Într-o clipă, gealații

îi tăiară şi mîna stîngă, apoi capul i se rostogoli în tipsie bolborosind.

Căzusem în genuchi, ş-odată mi se păru că mîna stîngă a ciobanului trece prin zid... şi auzii un ţipăt sfăşietor.

Domniţa săruta, săruta mereu şi striga:

— Spuneţi împăratului, spuneţi-i că vreau, vreau tot ce-o vrea el... să-i fiu tot, să-mi fie tot!

Alergai şi spusei împăratului ce zisese domniţa.

Împăratul porunci s-o gătesc ca p-o mireasă şi s-o aduc la masă.

Fata nu vru să iasă din beci pînă nu s-o găti şi nu voi s-o ajute nimeni ca să se îmbrace. Eu aşteptam la uşe. Ea îmi ceru un fir lung şi gros de mătase. Îi adusei firul şi rămăsei iar la uşea beciului.

Ieşi... luminoasă ca o sfîntă...

Mîna dreaptă ş-o înfăşurase în cutele rochiii.

Mi se păru că ascunde ceva.

— Ce ai, o întrebai eu, ţi s-a umflat mîna?

— Da, ast-noapte am bătut prea tare în zid, căci el adormise mai greu ca acuma.

— Acuma doarme?

— Da, acum doarme bine...

Cînd intrarăm în sala de mîncare, toţi se sculară în picioare şi ridicară paharele pline.

Împăratul făcu un pas, aduse paharul spre gură şi zise:

— Dă-mi să-ţi sărut mîna, fericirea celui mai viteaz dintre împăraţi!

Fata se apropie de împărat, scoase mîna dreaptă din cutele rochiii, i-o întinse şi zise:

— Na! sărută şi fii fericit!

Împăratul îi luă mîna, o aduse la gură, ş-odată începu să tremure.

— Sărută! strigă fata.

Împăratul scăpă paharul.

— Sărută!

Împăratul căzu pe scaun.

— Sărută!

Ca prin minune, toți pieriră, ca și cum n-ar fi fost nimic.

De pe scaunul împăratului o umbră se ridică cu o coroană neagră în cap și se făcu nevăzută, văietîndu-se.

Și tot, din palatul de marmură și dinprejurul lui încremeni, așa cum le apucă astă clipă din urmă, iar fata căzu jos.

Mă apropiai de ea.

Parcă era vie... cu ochii dăschiși... privea fericit prin două lacrîmi, prinse de gene ca două diamante.

Cînd vrusei s-o ridic, o scăpai din brațe... avea două mîni în umărul drept...

— Cum avea două mîni în umărul drept?

Răsuflarea mi se oprise.

— Cu firul de mătase își legase de mîna ei mîna ciobanului, răspunse bătrîna.

— Și știi unde e acum?

— Unde?

— Nu ți-aduci aminte de ușa cu lanțuri groase?

— Ba da... am auzit un oftat năbușit...

Începui să tremur.

— Ei, da...

— Cine ofta?

— Ea...

— Cine... ea?...

Capul îmi căzu în pernă.

— Ea... n-a murit...

— N-a murit?

— Nu, doarme, doarme d-a pururi, gătită cu rochia albă de mireasă, întinsă pe o fâșie de catifea neagră. La cap îi ard două lumînări de ceară, adică nu ard, ci au împietrit așa, cu două flacări galbene. Și din cînd în cînd se încearcă să ridice mînele, și nu poate, și oftează lung și năbușit...

— Brrr... ce frig e aici! Mai e mult pîn' să răsară soarele?

— Ți-e frig? răspunse bătrîna, și începu să mă mîngîie pe obraji.

Mînele ei erau ca niște sloi de gheață.

Aș fi vrut să tac, dar gura mea, nu eu, o întrebă:

— Dar umbra împăratului? Ce face umbra pe care am văzut-o intrînd aici?

— A... da... eu îi dăschiz. Cum intră, mă ia de mînă şi ne ducem împreună pînă la poarta cu lanţuri. Îndată ce s-apropie, lanţurile cad şi răsună tot palatul. Uşea se dăschide. Umbra îngenuche înaintea miresei, şi se roagă, se roagă, şi plînge, şi-i cere iertare. Fata doarme, uneori vrea să ridice mînele, şi nu poate, şi oftează lung şi năbuşit. Cînd cîntă cocoşii, despre ziuă, umbra se repede pe uşe afară, urlînd. Uşea se închide, parc-ar trînti-o cineva, şi lanţurile se prind la loc.

— Mai e pîn' la ziuă?

— S-a făcut ziuă, răspunse bătrîna. Vrei să ne plimbăm la soare?

Dăschisei ochii şi începui să mă închin.

Era soare, lumină şi căldură.

Ce binecuvîntată e lumina după o spaimă aşa de lungă!

Mă luă de mînă şi plecarăm în grădina cu portocali.

Ce miros, ce căldură, ce lumină!

Înviorat, începui să mă gîndesc la ceva, dar mi-era frică s-o întreb.

— Ştiu la ce te gîndeşti, zise ea uitîndu-se la mine.

— Eu? Nu mă gîndesc la nimic.

— Ba da, te gîndeşti cum de eu n-am perit ca ceilalţi.

— Aşa e...

— Dar de unde ştii că nu sînt o umbră?

— O umbră?

Începu să-mi zvîcnească inima.

Eram pe malul lacului.

— Da, o umbră...

— Nu se poate... nu m-ai mîngîiat... nu ţi-am sărutat mîna?...

— Vrei să vezi?

Şi pînă să zic „nu“, bătrîna mă luă în braţe şi sări cu mine drept în mijlocul lacului... Ah!... privii în sus ... o mireasă, ca o nălucă albă, se înălţa la ceruri... lumină... îngeri... apoi adînc... întuneric... adînc...

. . . .

Şi d-atunci nu m-am mai întors la palatul de marmură.

BUNICUL

Se scutură din salcîmi o ploaie de miresme.

Bunicul stă pe prispă. Se gîndește. La ce se gîndește? La nimic. Înnumără florile care cad. Se uită-n fundul grădinii. Se scarpină-n cap. Iar înnumără florile scuturate de adiere.

Pletele lui albe și crețe parcă sînt niște ciorchini de flori albe; sprincenele, mustățile, barba... peste toate au nins anii mulți și grei.

Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blînzi și mîngîietori.

Cine trînti poarta?

— Credeam că s-a umflat vîntul... o, bată-vă norocul, cocoșeii moșului!

Un băietan ș-o fetiță, roșii și bucălai, sărutară mînele lui „tata-moșu".

— Tată-moșule, zise fetița, de ce zboară păsările?

— Fincă au aripi, răspunse bătrînul sorbind-o din ochi.

— Poi, rațele n-au aripi? de ce nu zboară?

— Zboară, zise băiatul, dar pe jos.

Bătrînul coprinse într-o mînă pe fată și în cealaltă pe băiat.

— O, voinicii moșului!...

Și zîmbi pe sub mustăți, și-i privi cu atîta dragoste, că ochii lui era numai lumină și binecuvîntare.

— Tată-moșule, dă' cocorii un' se duc cînd se duc?

— În țara cocorilor.

— În țara cocorilor?

— Da.

— Da rîndunelile un'se duc cînd se duc?

— În țara rîndunelilor.

— În țara rîndunelilor?

— Da.

— Tată-moșule, aş vrea să-mi crească și mie aripi și să zbor sus de tot, pînă în slava cerului, zise băiatul netezindu-i barba.

— Dacă ți-o crește ție aripi, zise fata, mie să-mi prinzi o presură și un sticlete.

— Da... hî... hî... poi ce fel... și mie?

Fata se întristă.

Bătrînul o mîngîie și zise băiatului:

— Bine, să prinzi și pentru tine, să prinzi și pentru ea.

— Ție două și mie două... nu e-așa, tată-moșule?

— Firește, ție două, lui două și mie una.

— Vrei și tu, tată-moșule? întrebă băiatul cu mîndrie.

— Cum de nu?! Mie un scatiu.

Ce fericiți sînt!

Băiatul încălecă pe un genuchi și fata pe altul. Bunicul îi joacă. Copiii bat în palme. Bunicul le cîntă *„Măi cazace, căzăcele, ce cați noaptea prin argele"*...

O femeie uscățivă intră pe poartă cu două doniți de apă. Copiii tăcură din rîs și bunicul din cîntec.

E muma lor și fata lui.

Cum îl văzu, începu:

— I... tată, și d-ta... iar îi răzgîi.. o să ți să suie în cap...

Bunicul ridică mîna în sus, aducînd deștele ca un preot care binecuvintează, șizise prelung:

— Lăsați pe copii să vie la mine!

— Biiine, tată, biiine... dar știi... o, bată-i focul de copii!...

Femeia intră în casă.

— Să-i bată norocul și sănătatea, șopti moșul ca și cum ar fi mustrat pe cineva, și sărută în creștetul capului și pe unul, și pe altul.

Și iar începu rîsul, și jocul, și cîntecul.

Se osteni bunicul. Stătu din joc. Copiii începură să-l mîngîie.

Din vorbă în vorbă, copiii se făcură stăpîni pe obrajii bunicului.

— Partea asta este a mea.

— Şi partea asta, a mea!

— Mustaţa asta este a mea.

— Şi asta, a mea!

La barbă se-ncurcară. Bunicul îi împăcă, zicîndu-le:

— Pe din două.

Şi copiii o şi dăspicară, cam repede, că bătrînul strînse din ochi.

— Jumătate mie.

— Şi jumătate mie.

Şi după ce o împărţiră frăţeşte, începu lauda.

Băiatul:

— Mustaţa mea e mai lungă.

Fata:

— Ba a mea e mai lungă!

Şi băiatul întinse d-o mustaţă şi fata de alta, ba *a lui*, ba *a ei* să fie mai lungă.

Pe bunic îl trecură lacrîmile, dar tăcu şi-i împăcă zicîndu-le:

— Amîndouă sînt dopotrivă.

— Ş-a mea, ş-a ei!

— Ş-a mea, ş-a lui!

La obraji cearta se aprinse mai tare.

— Partea mea e mai frumoasă.

— Ba a mea, că e mai albă!

Bunicul zîmbi.

— Ba a mea, că e mai caldă!

— Ba a mea, că e mai dulce!

— Ba a mea, că nu e ca a ta!

— Ba a mea, că are un ochi mai verde![1]

— Ba a mea, că are un ochi şi mai verde!

Bunicul abia se ţinea de rîs.

— Ba a mea!

— Ba a mea!

Şi băiatul, înfuriindu-se, trase o palmă în partea fetei. Fata ţipă, sări de pe genuchiul bătrînului, se repezi şi trase o palmă în partea băiatului.

[1] Replică omisă în ed. 1903 şi 1916, introdusă cf. ed. 1893.

Băiatul, cu lăcrîmile în ochi, sărută partea lui, și fata, suspinînd, pe a ei.

Mama lor ieși pe ușe și întrebă restit:

— Ce e asta, vermi neadormiți!

Obrajii bunicului erau roșii și calzi. Și surîzînd fericit, răspunse fie-sei:

— Lăsați pe copii să vie la mine!

. . . .

BUNICA

O văz, ca prin vis.

O văz limpede, așa cum era. Naltă, uscățivă, cu părul alb și creț, cu ochii căprui, cu gura strînsă și cu buza de sus crestată în dinți de pieptene, de la nas în jos.

Cum dăschidea poarta, îi săream înainte.

Ea băga binișor mîna în sîn și-mi zicea:

— Ghici...

— Alune!

— Nu.

— Stafidĕ!

— Nu.

— Năut!

— Nu.

— Turtă-dulce!

— Nu.

Pînă nu ghiceam, nu scotea mîna din sîn.

Și totdauna sînul ei era plin.

Îi sărutam mîna.

Ea-mi da părul în sus și mă săruta pe frunte.

Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii.

Ea își înfigea furca cu caierul de in în brîu și începea să tragă și să răsucească un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam alene capul în poala ei.

Fusul îmi sfîrîia pe la urechi. Mă uitam la cer, printre frunzele dudului. De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră.

— Ei, ce mai vrei? îmi zicea bunica.

Surîsul ei mă gîdila în creştetul capului.

— Să spui...

Şi niciodată nu isprăvea basmul.

Glasul ei dulce mă legăna; genile mi se prindeau şi adormeam; uneori tresăream ş-o întrebam cîte ceva; ea începea să spuie, şi eu visam înainte.

— A fost odată un împărat mare, mare...

— Cît de mare?

— Mare de tot. Şi-şi iubea împărăteasa ca ochii din cap. Dar copii nu avea. Şi îi părea rău, îi părea rău că nu avea copii...

— Bunico, e rău să nu ai copii?

— Fireşte că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.

— Bunico, dar eu n-am copii şi nu-mi pare rău.

Ea lăsa fusul, rîdea, îmi dăsfăcea părul cîrlionţat în două şi mă săruta în creştetul capului.

Cîte-o frunză se dăsprindea din ramuri şi cădea legănîndu-se. Eu mă luam cu ochii dupe ea şi ziceam:

— Spune, bunico, spune...

— Şi aşa, îi părea grozav de rău că nu avea copii. Şi... nu mai putea de părere de rău că nu are copii... Într-o zi veni la el un moş bătrîn, bătrîn, că-şi tîra barba pe jos de bătrîn şi de cocoşat ce era. Şi era mic, mic de tot...

— Cît era de mic?

— Poate să fi fost, aşa, cam ca tine.

— Va să zică, nu era mic, mic de tot...

— Era mic, da' nu aşa mic de tot. Şi cum veni îi zise: „Măria-ta, ai doi meri în grădină, unul lîngă altul, că nu ştii care sînt ramurile unuia şi care sînt ale altuia; şi cînd înfloresc nu ştii care sînt florile unuia şi care sînt ale altuia: şi ăşti doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură şi mere nu fac. Măria-ta, să ştii că atunci cînd or lega rod ăşti doi meri, împărăteasa o să rămîie grea şi o să nască un cocon cu totul şi cu totul de aur"... Piticul se duse, şi împăratul alergă în grădină, şi căută, căută peste tot locul, pînă dete peste ăi doi meri. Merii se scuturaseră de flori, că sub ei parcă ninsese, dar rod nu legaseră.

— De ce nu legau rod, bunico?

— Știu eu?... Dumnezeu știe...

Era așa de cald... așa de bine în poala bunichii... o adiere încetinică îmi răcorea fruntea... norii albi, alunecînd pe cerul albastru, mă amețeau... închideam ochii.

Ea spunea, spunea înainte, mulgînd repede și ușurel firul lung din caierul de in.

— Și se gîndi împăratul ce să facă, ce să dreagă ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau ca să-i ude mereu; și i-a udat mereu; alții ziceau să le dea mai mult soare; și împăratul a tăiat toți pomii de jur împrejur. Și merii înfloreau în fitece săptămînă, și se scuturau, și rod nu legau. Într-o zi veni la împărat o babă bătrînă, bătrînă și zbîrcită, ca mine de zbîrcită, și mică, mică, ca tine de mică...

— Ca moșu de mică?

— Da, ca moșu...

— Atunci nu era mică de tot...

— Așa mică de tot nu era. Și zise împăratului: „Măria-ta, pînă n-oi mulge un ulcior de lapte de la Zîna Florilor, ce doarme dincolo de Valea Plîngerii, într-o cîmpie de mușețel, și n-oi uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzești, măria-ta, că îndată ce te-or simți florile, încep să se miște, să se bată, și multe se apleacă pe obrajii ei, și ea se dășteaptă, că doarme mai ușor ca o pasăre; și vai de cel ce l-o vedea, că-l preface, dupe cum o apuca-o toanele, în buruiană pucioasă or în floare mirositoare, dar d-acolo nu se mai mișcă"...

— Dar ce, ai adormit, flăcăul mamei?

Tresăream.

— A, nu... știu unde ai rămas... la-a-a... Zîna Florilor...

Auzisem prin vis.

Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor, ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetișor...

Și bunica spunea, spunea înainte, și fusul sfîr-sfîr pe la urechi, ca un bondar, ca acele cîntece din burienile în care adormisem de atîtea ori.

— Și împăratul a încălecat pe calul cel mai bun...

— Cel mai bun... îngînam eu, de frică ca să nu mă fure somnul.

— ...ș-a luat o dăsagă cu merinde și a plecaaat...

— ...ș-a plecaaat...

— Și s-a dus, s-a dus, s-a dus...

— ...s-a dus, s-a dus...

— Pînă a dat de o pădure mare și întunecoasă...

— ...întunecoasă...

— ...de nu se vedea prin ea. Și acolo și-a legat calul d-un ștejar bătrîn, ș-a pus dăsagele căpătîi și a închis ochii ca să se odihnească. Și... pasămite pădurea cînta și vorbea, că era fermecată. Și... cum îi aducea șoapte de departe, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi, și dormi, și dormi...

Cînd m-am dășteptat, bunica isprăvise caierul.

Dar basmul?

Cu capul în poala bunichii, niciodată n-am putut asculta un basm întreg.

Avea o poală fermecată, și un glas, și un fus cari mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zîmbetul ei.

DOUĂ LACRÎMI

Toată noaptea auzii Oltul. Ce mînie de apă!

Şi toată noaptea am visat... o jale dăpărtată... un popor revoltat...

Cine mă ţinea legat?

Nu puteam să mă mişc.

Să nu fii liber cînd alţii se bat... Grele sînt lanţurile...

Oh! libertate, nimic nu e mai scump ca tine!

A doua zi sării în picioare. Lanţurile căzură răsunînd sinistru. Eram liber! Ce fericit e omul liber... A, nu, mă dăşteptasem...

Oltul vuia, vecinic în mînie.

Trebuia să-l văz, prea semăna cu un popor revoltat.

Ce măreaţă jale în imensitatea tăcută!

Plecai.

Şoseaua se încovoaie, între Olt şi dealurile cari se ridică unele peste altele, pînă se perd în înălţimi fumurii şi albastre. Aerul e limpede, tremurător şi viu; roua se întinde, ca un rizil presărat de diamante, pe dasupra pajeştilor. Cicorile, ca nişte ochi mari şi albaştri, veghează în valurile de fîneaţă nemărginită.

Oltul se înfurie izbindu-se de stînci; spumegă de mînie; se aruncă peste stînci şi cade în ochiuri iuţi şi adînci. Parcă-l sfredeleşte cineva. Cîte glasuri nu se ridică din apă! Un plîns subţire, înghiţit de un gemăt; o şoptă acoperită de un acord de orgă; un ţipăt desperat şi un marş funebru; şi din învălmăşala tuturor, un cuvînt fioros: „Vino!“

Cine a auzit această chemare a apelor și nu s-a cutremurat?

Și mergînd, dus pe gînduri, mi se păru că auz un glas argintiu... cîtă melancolie în acest cîntec! Oltul prea e mare ca să fie așa de blînd-melancolic.

Ascultai bine.

Pe un platou înalt, o biserică. O mulțime de cruci împrejurul ei.

Nu se vedea nimeni, dar d-acolo venea cîntecul.

Mă apropiai.

Mă oprii ca să ascult.

Ce glas divin! e doină? e bocet? Se aud cîteva cuvinte ... aceleași și aceleași, repetate fără sfîrșit...

Mă suii pe platou.

O fată tînără, aplecată pe un mormînt, smulgea bălării, și cînta, și bocea.

Cînd mă văzu, tresări.

Se uită lung la mine.

Se rumeni, apoi plecă ochii în jos și-și scutură mîinile.

— Ce faci aici, surată? o întrebai eu, și mi se bătu inima.

Genile i se lipiră de frunte. Ce ochi mari și albaștri, ca două flori de cicoare!

— Îngrijesc alde părinți... răspunse ea arătîndu-mi două cruci vechi de lemn.

— Aci odihnesc?

— Aci; și le-am pus la cap doi vișini, și amîndoi înfloresc, dar se scutură și roade nu fac.

„Amîndoi înfloresc și roade nu fac", îngînai eu, și plecai ca să nu turbur odihna morților și a unui suflet plin de restriște.

A doua zi mă sculai și mai de dimineață.

Pe același drum.

Și iar auzii glasul, și mi se păru și mai trist... și se duse tremurînd și mai departe.

Într-o clipă fusei pe platou.

Ea smulgea bălăriile de pe două morminte alăturea cu celelalte. Și crucile de lemn nu erau așa de vechi.

Se uită blajin și trist la mine.

— Ce faci aici, surată?

— Îngrijesc alde surori...

— Aci odihnesc?

— Aci, şi le-am pus la cap doi meri, şi amîndoi înfloresc, dar vîntul îi scutură şi roade nu fac.

— ...dar vîntul le[1] scutură floarea şi roade nu fac...

A treia zi — nu se luminase de ziuă — mă sculai. Repede la platou.

Ascultai. Nimic.

Oltul venise mare. Ca un popor revoltat.

Ce trist se grămădesc crucile împrejurul bisericii...

Unde era acel glas tremurător şi melancolic? Nu mai avea pe nimeni de îngrijit? Dăstul, avea dăstul... pe cin' să mai îngrijească?

Aş fi vrut s-o văz, s-o întreb cine e.

Mormintele sînt aşa de triste fără cîntecul ei subţirel...

Mi se păru, sau crucile se mişcaseră din loc?... Păreau mai strîmbe. Două se plecaseră una spre alta, parc-ar fi voit să se sărute pe furiş, să nu le-auză nimeni...

Cînd ajunsei acolo, tresării.

Ea smulgea bălării de lîngă o cruce nouă.

— Azi n-ai cîntat, îi zisei eu, neştiind cum să încep vorba.

— Azi nu vroiam să vii... îmi răspunse ea.

— Frate?...

— Nu...

— Soră?...

— Nu.

— Dar cine?

— *El*... răspunse fata, şi două lăcrîmi picurară pe mormîntul proaspăt.

— *El*... şi mi-a zis: „De ţi s-o urî cu străinii, să vii la capul meu"...

La capul lui, un măceş stufos cu ramurile încărcate cu răsuri uşurele.

Plecai...

Cine ar fi putut să turbure atîta melancolie şi iubire?...

[1] În textul de bază: *îi*; corectat cf. ed. 1893.

MARELE DUCE

Cine, după război, n-a cunoscut pe cazacul Lomiliev?

Grăsun, roșcovan, cu barba rară și cu părul ca untdelemnul, retezat drept pe ceafa lui rasă. Totdauna călare pe un cal mic și iute, care știa să facă atîtea minuni, că te prăpădeai de rîs. Da în genuchi, da din cap, murea, învia după porunca cazacului.

Lomiliev bea ca un adevărat cazac. De obicei intra cîntînd, cu ghiozdanul de hîrtii, în curtea consulatului rusesc.

Într-o zi mă plimbam prin pădurea Băneasa cu bunul meu amic E. Discutam pe Zola. Amicul meu susținea că ceea ce va rămîne din acest scriitor va fi criticul, sistemul, direcțiunea, iar nu artistul.

Eram în toiul discuției cînd auzirăm un strigăt desperat: „Turki! turki!"

Era Lomiliev; călare; cu sabia scoasă; beat; abia se ținea pe cal; și gonea printre copaci; lovea cu sabia în ramuri și striga: „Turki! turki!"

Îl cunoșteam. Învățase românește. Altă dată îi dasem ceva de băut și ne povestise multe din război.

Cum ne văzu, își opri calul. Se munci cît se munci, și băgă sabia în teacă.

Dăscălecă.

Dăte drumul calului și îi porunci să se culce. Calul se culcă.

Lomiliev se apropie de noi împleticindu-se. Începu să rîză. Înjură pe „turki". Se lungi pe iarbă.

Delavrancea și pictorul Nicolae Grigorescu, în vara anului 1906, la Eforie

Portretul lui Delavrancea, de N. Grigorescu, din 1906

— Ei, cazace, ș-acum te gîndești la „turki"?
— O... o... o... *slava Bogu*...[1] răspunse Lomiliev închinîndu-se.
Apoi făcu cu mîna ca și cum ar fi retezat capete cu sabia. Un gest cu care rămăsese din război.
— Ia spune drept-drept, cîți turci au murit în război?
Cazacul își arătă părul din cap.
— Și cîți muscali?
Cazacul își arată părul din barbă.
În cap avea cazacul păr cu nemiluita, în barbă cîteva fire rari și pîrlite.
— Lomiliev, ai văzut tu pe țarul?
Cazacul făcu trei cruci și răspunse:
— Da, l-am văzut peste Dunăre. Era ca un sfînt, ca moaștele de la Kiev.
— Dar pe Țarievici?
— Și pe Țarievici... se uita parc-avea un nor sub sprîncene.
— De ce?
— O... era mîniat... ți-era frică să-l privești drept în ochi.
— De ce?
— Dumnezeu știe...
— Dar pe marele duce?
— Pe care?
Lomiliev începu să rîză, apoi se închină șoptind: „*Bogu! Bogu!*"[2]
Și începu să ne spuie cînd a văzut el întîiași dată pe *batiușcă Kneaz*[3].

Era copil.
Pe malul Volgei, în satul lui, într-o zi, sosi marele duce. Toți cazacii îi ieșiră înainte și-i sărutară mîna.
Copiii se țineau șir după el, și marele duce le împărțea copeici. Copiii luau copeica, se închinau, îi sărutau mîna și se dădeau la o parte cu smerenie.
Marele duce se duse la biserică. Sărută pe Maica Domnului, se mirui și lîngă o *izbă* întinse o masă mare.

[1] Slavă Domnului... (rus.).
[2] Doamne! Doamne! (rus.).
[3] Tătucul cneaz (rus.).

Și bău, și bău votca bună pînă nu mai putu.

Se-nroșise ca racu; ochii îi lăcrîmau parc-ar fi plîns; și rîdea, și rîdea, și ciupea fetele cari îl slujeau la masă.

Și după ce iar a băut, s-a sculat de la masă și a poruncit să-i aducă trei cai pe care îi cumpărase în drum. Și cînd i-a adus caii, i-a sărutat, i-a bătut pe șale și a zis cazacilor, cari se uitau:

— Care din voi i-o întrece să fie ai lui!

Un cazac ieși din mulțime și zise:

— *Batiușca Kneaz*, calul meu îi întrece pe cîtetrei!

Marele duce începu să rîză, și rîse, și rîse, apoi îi zise restit:

— Încalecă!

Cazacul se duse și veni într-o clipă călare pe un cal roib și costeliv.

Un soldat din ceata marelui duce încălecă pe unul din cei trei cai.

— Să știi, zise marele duce, că dacă îl întreci e-al tău, iar de nu...

— Să trăiești, *batiușca Kneaz!* răspunse cazacul cu căciula în mînă.

Marele duce bătu de trei ori în palme, și cei doi voinici porniră.

Zburau!

Dăparte, dăparte, era un copac bătrîn.

Acolo trebuia s-ajungă.

Cazacul ajunse întîi.

Mulțimea puse ochii în jos surîzînd.

Cînd călăreții se întoarseră, marele duce scrîșni din dinți; se cletănă pe picioare; scoase un revolver din buzunar; potrivi țeava drept în fruntea calului și trase.

Calul se învîrti împrejur și căzu ca un mal.

— Și p-al doilea! strigă marele duce.

— Să trăiești, *batiușca Kneaz!* răspunse cazacul.

Un alt soldat încălecă p-al doilea cal.

Marele duce bătu de trei ori în palme.

Cazacul ajunse cel dîntîi.

Marele duce bău un pahar de votca și scoase revolverul. Mulțimea privi înmărmurită.

Al doilea cal căzu jos.

— Şi p-al treilea! strigă marele duce.

— Şi... răspunse cazacul abia răsuflînd.

Cazacul izbea furios cu cnutul în pîntecile calului.

Un nor de praf învăluia pe călăreţi. Se văd... se duc... alăturea... împreună... încă niţel... care a ajuns întîi?...

Un cal a căzut lîngă copac.

Al cazacului.

Se întorc pe jos.

Cine a învins?

Nu se ştie.

Călăreţii stau smirna înaintea marelui duce.

— Care a ajuns întîi?

Oh! ce glas!... Un fior rece trecu prin mulţime.

Cazacul tăcu. Soldatului îi tremurau fălcile.

Marele duce e vînăt.

— Care?

A scos revolverul.

L-a ridicat.

— El... răspunse soldatul arătînd pe cazac.

Marele duce îndreptă revolverul în dreptul calului.

Alăturea sta cazacul drept ca o lumînare.

A tras...

Mulţimea îşi acoperi ochii.

Cazacul a căzut!

Lomiliev începu să se închine şi ne zise:

— *Batiuşca Kneaz* greşise... votca... greşise!

— Ştii bine că greşise, Lomiliev?

— Da, da, ştiu bine... şi *batiuşca Kneaz* a fost aşa de bun, că a dat nevestii cazacului cinci sute de ruble... *cinci sute!*

Cînd ne întorceam în oraş, amicul meu îmi zise:

— Sînt convins că marele duce *nu greşise.*

MOȘ CRĂCIUN

P-atunci umblau sfinții pe pămînt, se dăschidea cerul la Bobotează, farmecele închegau apele, iar unii telegari mîncau jeratic...

Iarba era deasă ca peria, să fi zis că a sosit priar cu adierile încropite, cu lumina caldă, cu hălăciuga de brebenei și cu stolurile de păsări gonite de arșiță de prin țări și pustiuri, pe unde nici gîndul nu colindă. Grîul înfrățise nalt d-o șchioapă și, de s-ar fi dat afund ciocîrliile în stuful lui, ș-ar fi ascuns și trupul cît un pumn, și ciocul limbut, și moțul bălțat, ca și cum ar fi încondeiat de mîna omului. Vitele satului pășunau lacom. Porcii găfuind, cu coada sfredel și cu rîtul în jos, ronțăiau ghinda, făcînd clăbuci la gură; pe spinările lor se lăsau, din zbor, corbi negri și lucioși, ca păcura, și-i ciuguleau, iară ei, dăschizînd leneș pleoapele cu gene gălbui, își răsfirau coama de plăcere. Cîinii tolăniți la soare lătrau prin vis, alții își dăsfășurau colacul trupului, întinzîndu-se apăsat în picioarele de dindărăt.

Țăranii voioși, în ziua de Ignat, după ce înjunghiară porcii și-i pîrliră la foc de paie, și-i spălară cu cărămidă, cu frunze de gorun și cu apă caldă, ca oamenii, se abătură pe la cîrciumă. Ba un rachiu, ba o țuică caldă cu zahăr, ba un vin, ba două, ba nouă, și cheful, rumen

şi guraliv, se întinse ca focul. Băutura, cheful şi jocul se ţin de mînă. Hora e prea încetinică. O sparseră după două învîrtituri şi, împletindu-şi mîinele, o repeziră în şir vioi, aci bătînd cu călcîiele pe loc, repede şi îndesat, aci aruncînd picioarele sus şi lung, ca şi cum ar fi sărit pîrleazuri. Şi pînă cu noaptea în cap zobiră pămîntul, netezindu-l ca în palmă.

Dar în ajunul Moş Ajunului se dăzlegă un viscol din adîncimea vînătă a cerului. Crivăţul se năpusti răsturnînd copaci bătrîni, smulgînd şi risipind acoperişuri de stuf şi de coceni, amuţind lighioile şi înfundîndu-le care pe unde înnemereau. Zăpada măruntă şi răsucită izbea în geamuri şi se prăbuşea pe coşuri ca nişte suluri. Ziua, la amiaza mare, se întunecase. Şi cînd vîntul mai conteni, se aşeză p-o ninsoare cît foloştina de mare. După un ceas, zăpada era la glezne, după două, pînă dincolo de genuchi.

Se moinase, şi zăpada cădea mai mare şi mai deasă, şi creştea, creştea, mai sus de prispe, mai sus de laviţe. Pe la toacă era la clanţă. Oamenii suflau greu, tăiaţi pe la mijloc, aruncînd zăpada din uşe şi dăschizînd pîrtii adînci şi înguste, mai spre rude, mai spre biserică, de gura popii, care ţinea într-una cu sfînta slujbă, cotind şi spre cîrciumă de gura cîrciumarului.

Ş-a stat ninsoarea, şi s-a pus o geruială de crăpau pietrile, de trosneau lemnele şi-ţi scrîşneau dinţii în gură. Moş popa zbughea la cîrciumă să se mai dăzgheţe, că e bătrîn, şi alţii, după el — ce-o face popa să facă şi ei. Popa, îngheţat vargă, da una după alta, vorba şi ţuica, ţuica şi vorba. Ceilalţi, roată în jurul popii, ce făcea popa făceau şi ei.

— De la Dumnezeu e ce e, că de la noi nu e, zicea popa, dar prea e prea. Aşa zăpadă n-am pomenit...

Şi mai supse o ţuică.

— Alunecă, alunecă, grăi iar moş popa, mai cerînd una. Ei, păcatele mele, Doamne, d-o începe iar, m-am topit mîine cu Crăciunul, rămîi fără colaci.

— Sfinţia-ta ai de unde, răspunse morarul — un morar gras şi rumen, cu obraji bucălaţi ca nişte pite

— dar eu ce mă fac? Cine mai dăjugă la moara mea?

Şi pescarul zise:

— Părinţele, ce n-oi prinde cu icoana în ajun prinzi cu slujba la Crăciun, şi morarul, de i s-o odihni piatra, cînd o începe, o să înceapă mai cu foc. Că sufletul cere slujbă, şi gura — mălai şi făină. Dar eu cu plasa mor de foame, că apa a îngheţat tun.

O văduvă, de colo, săracă lipită, cu cinci guri pe cap, îşi uită să ceară ce venise să ceară, şi se tot gîndea, ştiind şi pe moş popa, şi pe morar, şi pe pescar bogaţi, putrezi de bogaţi. Apoi dăschise gura şi zise, ştergîndu-se pe la nas cu mîneca cămăşii:

— De, părinţele, de, a fi, n-a fi, dar aşa mi-a spus zdrenţea mea de copil, văcarul satului, că în inima pădurii a sosit Moş Crăciun, c-o barbă albă pînă la genuchi, şi tremură, şi dîrdîie, sprijinit în patru copaci. Pînă nu l-om goni, nu scăpăm cu viaţă, ne îneacă zăpada şi murim cu zile.

Popa se scărpină în barbă şi zise:

— Mai ştii... te pomeneşti... ce cu gîndul n-ai gîndi...

Morarul îşi frecă mîinele şi zise:

— Pe el, părinte! să-i scuturăm cojocul!

Şi pescarul îşi scutură pletele cîrlionţate şi zise:

— Ce te gîndeşti, părinte, să sculăm tot satul şi să-i tragem o tăvăleală să se ducă nouă cu a brînzei...

Şi se repezi popa, împleticindu-se, şi după el morarul, şi după morar pescarul, şi după pescar văduva, şi după ei, cît ţi-ai lega nojiţele, se adună tot satul: bătrîneţele cu sfatul, flăcăimea cu voioşia şi muieretul cu zarva. Cu lopeţi, cu furci, cu ciomege, se duceau năvală spre pădure, iar în fruntea lor mergea moş popa, c-un tratavanghel la subţioară, şi aşa era de îmbulzit, că făcea un pas pe jos şi nouă pe sus.

Laudele curgeau claie peste grămadă. Ei, pînă aci i-a fost lui Moş Crăciun! Numai să le pice în cale, şi lasă-l, ce i-or păţi oasele numai el o să ştie! valvîrtej; nouă toane; păr în barbă n-o să-i rămîie; o să-şi ducă în braţe barba smulsă ca un maldăr de fuioare şi, în loc să ia drumul mare, o să se năpustească prin tufişe şi prin crînguri.

Ajunseră la pădure. Și de cum ajunseră, le clănțăni dinții că parcă cu toții ar fi avut ciocuri de barză. Intrară în pădure.

Şi moş popa le zicea într-una:

— Înainte, copii, înainte cu Dumnezeu. Că n-are de un'să vie atîta foc de ger. Răsuflă Crăciunul și ne taie măruntaiele. Să dați pe nemiluite!

Dar cînd ajunseră în inima pădurii, o muiară de toată isprava și le căzură din mîini furcile, topoarele și ciomegile.

Cu cine să te pui, sfinte și stăpîne?

Moş Crăciun era o namilă de român cît toate zilele. Moțăia rezemat de patru copaci groşi cît buțile, și copacii se îndoiau trosnind sub șalele lui. O mînă d-ar fi învîrtit, i-ar fi culcat pe toți la pămînt. În barba lui albă era atîta lînă cît ai lua după o turmă. Și îi curgea la vale, de sub nas și de sub ochi, pale, pale, mustățile și barba, și se înecau mai jos de genuchi în zăpadă; să fi zis că varsă cineva cu gălețile lapte și sloi de gheață, așa îi erau de lungi, de albe și de înghețate mustățile și barba. Chica îi înfășura umerii și spatele, ca o sarică, pînă la mijloc.

— Ei, părinte, acum e-acum! zise un voinic. Cu zorul, or cu binişorul?

Și popa îi răspunse, ca și cum ș-ar fi dat sufletul:

— Ba cu binele, că e mai bine.

Și femeile îi șoptiră:

— Fă-te înainte, sfinte părinte, și citește-i ceva din carte, poate n-ei dăzlega de el...

Popa făcu trei pași înainte, zece îndărăt, și dăschise cartea. Își drese glasul și iar și-l drese, fără să înceapă slujba.

Mulțimea îi strigă:

— Aide, părinte, aide, zi pe carte, că înghețăm aici.

Moş popa începu, vrînd-nevrînd, pe nas și prelung:

— No, no, nă, ă, ă, no, o, o, călare pe măgar, ă,ă,o, nă, nă, și toți îi ie, ie, ieșiră înainte cu salcie înflorită...

— Întoarce foaia, părinte!

— La maslu, părinte!

— Ce salcie, ce flori, părințele?!

Și popa, zăpăcit, vru să întoarcă foaia cu aceeași mînă cu care ținea cartea. Cartea îi scăpă, se afundă și nu se mai văzu din zăpadă. Moș Crăciun se dășteptă din somn, crăpă ochii, și după genele lui albe și lungi să scutură puzderie de ninsoare. Își cletănă pletele, și pletele lui, încărcate cu chiciură și polei, sunară ca un șir de clopoței. Răsuflă o dată, și gerul care se năpusti pe nările lui cutremură mulțimea, iar popa se cletănă pe picioare și dădu cu nasul în zăpadă.

— Ce făcuși, popo? zise morarul.

— Era să cazi, părinte, zise pescarul.

— Ridicați pe sfinția-sa, zise văduva.

Cînd se ridică popa de jos, nevăzînd bine înaintea ochilor, se poticni spre Moș Crăciun, dar cum se apropie de el, cum îi îngheță inima, și dăte în genuchi:

— Moș Crăciun, îndură-te, zise popa amețit, țara e mare, mai du-te și pe la alții, că d-ăi mai scutura o palmă de zăpadă, rămîi fără colaci și sunt sărac lipit.

— Ești bogat, părinte, zise Moș Crăciun c-un glas de se cutremură pădurea.

Apoi, plecîndu-se la urechea popii, îi șopti ce-i șopti și se întinse în lungul oaselor. Pe unde atingea cu mînele, crăcile trosneau și săreau așchiile din ele.

Popa se sculă de jos ș-o șterse spre sat, sprinten și vesel, ca și cum ar fi întinerit.

— Ce ți-a spus, părinte? întrebară cu toții.

Popa tăcu și-și cătă de drum.

Morarul făcu cîțiva pași spre Moș Crăciun, îngenuche și zise:

— Rogu-te, Moș Crăciune, ca destul atîta zăpadă, că nu mai dăjugă nimeni la moară, și-mi mor copiii de foame.

Moș Crăciun își suflă nasul, și din amîndouă nările îi săriră două ciubuce de gheață. Și zise morarului:

— Nu cîrti, morar bogat, ai zece sate la moară și tot te plîngi? Mîine pînă în zori te-așteaptă zece care cu grîu și zece cu porumb.

Morarul se sculă de jos, se scărpină la ceafă ș-o tuli spre casă, nemaiputînd de bucurie.

Veni rîndul pescarului. Făcu și el cîțiva pași înainte și dădu în genuchi.

— Moș Crăciune, nu mă lăsa! Îngheață Dunărea, îngheață smîrcul mărilor, îndură-te însă de apa satului, că nu mai văz coadă de pește și-mi plînge muierea în vatră.

Moș Crăciun se scutură și zăpada curse nemiluit, și acoperi pe pescar pînă-n creștetul capului, dăschise gura, și auzi toată nemărginirea, ca și cum ar fi gonit Crivățul:

— Pescar, pescar, ce te milogești, că ai cheag dăstul. Dacă vei da cu plasa și vara și iarna, de un'să mai fie și peștele? Fă o copcă, bagă coșul tău ăl mare în copcă, și mîine din zori luptă de-l scoate, că va fi încărcat cu crapi mari și dulci.

Creștinul se sculă de jos ș-o porni spre cămin, scuturîndu-se de zăpadă.

Și cînd văduva începu să-și spuie păsul, Moș Crăciun o îngîna zîmbindu-i.

— Moș Crăciune, sunt săracă...

— Ești.

— Moș Crăciune, am cinci copii...

— Ai.

— Moș Crăciune, vine Crăciunul și n-am porc...

— Vine și n-ai.

— N-am para...

— N-ai.

— N-am mălai...

— N-ai.

— N-am gătej...

— N-ai.

— N-am cojoacă...

— N-ai, dar nici minte n-ai, zise Moș Crăciun, dăschizînd ochii mari, și genele albe îi trecură de creștetul capului. Aleargă acasă și înhață purcelul de coadă, să nu fugă, acoperă-ți mălaiul, că-l risipesc copiii, și închide-ți ușa cocioabei, că ard lemnele de pomană.

Văduva se uită lung; tot nu-i venea să crează ce-auzise, dar, inimă bună, cînd plecă zise:

— Să trăiești, Moș Crăciune, și să mai vii pe la noi!

— Să trăiești și tu, femeie!

Uriașul se ridică în picioare ca o namilă. Smulse drept toiag un gorun ca pe picior, întoarse spatele și făcu un pas. Și un pas era cît o repezeală. Și făcu doi, cît o goană de cal. Iar în urma lui se băteau crivățul cu austrul, și zăpada se pornise ca niște nori învîrtiți și răsuciți, de n-o pătrundeai cu ochii.

Rămaseră toți cu gurile căscate. Și buni-bucuroși că au scăpat de moșneagul care ducea cu dînsul viscolul, se împrăștiară pe la casele lor.

Popa se certa cu preoteasa și ținea în ruptul capului că Moș Crăciun l-a învățat să nu doarmă toată noaptea și să zică mereu:

„Un colac, un colac
abia să-l îndes în sac;
d-ar fi cît roata de car,
de popă n-aveți habar.
Un colac,
că mă-npac;
doi colaci
dacă vrei să mă împaci."

Numai dacă o zice mereu, pînă a doua zi, îi va merge bine cu Crăciunul. Și popa îndruga mereu, parcă-și perduse mințile.

Morarul, cum văzu că toate apele au înghețat, afară de apa de la moara lui, pe loc se gîndi că asta este o minune d-a lui Moș Crăciun, și s-apucă, cioc-boc, să dreagă cîte ceva și să ungă osia morii. Se pregătea pentru zorul măcinatului d-a doua zi.

Pescarul lacom sparse pe rîu atîtea copci cîte coșuri avea. Dădu coșurile afund și le legă de țăruși.

În ajun, popa plecă cu icoana, dar, amețit că nu închisese ochii toată nopticica, și îmbulzindu-i în minte cuvintele pe cari le turuise într-una, cum intră în casele creștinilor, în loc să cînte „În Iordan botezîndu-te tu, Doamne", îl duse gura anapoda: „În colac botez... aș, ce spui și eu... no, o,o, î, î, în doi colaci botezîndu-te tu, Doamne"...

Şi bieţii oameni n-avură ce face, dădură pe taica părintele afară din casă, bănuindu-l că ş-ar fi perdut minţile de bătrîneţe şi mai ales de băutură.

Popa rămase fără colaci.

Morarul, cum se crăpă de ziuă, ridică străvilarul, căci venise la măcinat un bătrîn cu porumb. Dar apa, cum năvăli şi începu să-şi îndese sloii de gheaţă, smulse şi dumică roata morii, şi morarul rămase şi plouat, şi fiert, ca vai de el.

Pescarul, cînd se duse să-şi caute coşurile, ia coşurile de unde nu-s, căci pe toate i le luase apa. Ridică pescarul cîteva cruci şi leturghii lui Moş Crăciun, dar rămase şi fără peşte, şi fără coşuri.

Numai biata văduvă se alese cu bine, căci acasă găsi un porc întreg. Oamenii satului, suflete milostive, gîndind că ea n-are nimic de Crăciun, unii i-aduseră mălai şi costiţe de porc, alţii picioare, alţii muşchi. Iar copiii le rînduise în chip de porc, şi cel mai mic, un creţ cîrlionţat şi bucăliu, se legase cu betele de codiţa lui şi, prefăcîndu-se că-l tîrăşte porcul, ţinea într-una:

— Nea, nea, ho, ho, purcel, ho!

Ei, d-ar fi lumea cum ar trebui să fie, pînă în ziua de azi săracii ş-ar mai îndulci necazurile la zile mari, iar bogaţii cei lacomi ar mai primi cîte un bobîrnac din Paşte în Crăciun.

DE AZI ȘI DE DEMULT

În ziua de Crăciun treceam prin Grădina Icoanei. Tăcere și cărări albe cotite pe dupe copaci fumurii. În spatele meu cineva își suflă zgomotos nasul. Un stol de vrăbii, speriat, se împrăștie în toate părțile. Era omul cu chief, ca la o zi mare. Un bătrîn, cu nasul roșu adus în barba lui albă. Vorbea singur. M-am dat la o parte. S-a dus bombănind: „Ei, viață grea, ani grei"... Un glas blînd. Simții că e om bun.

În fața mea, lunga fațadă, albă și pitorească, a Școlii Centrale. La fereastra din mijloc, o fetiță, în rochie fumurie, cu capul rezemat de geam, privea. În niște ziduri mari, un cap mic și frumos... Și o batistă îi trecu pe la ochi. Iacă o ființă fără copilărie. Cine știe de unde-a fi! În orășelul ei, veselie... copiii, fericiți... ea, închisă, singură și tristă.

Plecai, cu ochii în jos, mînînd înainte acel tablou simplu și simpatic. E de mirare cîtă energie se perde în căutarea subiectelor. Mai ales cu pictorii nu mă împac. Frumosul, naivul și simpaticul, pretutindeni. Oriunde îți întorci ochii, umbră, lumină, formă, vibrînd de farmec și de simpatie. Pe Grigorescu toate l-au emoționat. Iacă un poet. Din pînzile lui, de o elocință uimitoare, poți să-i reconstitui întreaga viață, notînd precis ce a simțit pe toate cărările și prin toate orășelile pe unde s-a oprit cîteva zile, cîteva ore. Între acest tablou și maestru o apropiere așa de mare, că începu să mi se pară nu cum îl văzusem, ci cum l-ar fi prins el în cadru, ușurel, poetic, într-o lumină lim-

pede și tremurătoare. „O fi sughițînd". Un vechi gînd care tresări din impresiile și credințele copilăriii.

Cum ar fi mai frumos? Cu batista la ochi, sau cu privirea neclintită asupra unei lumi depărtate și fericite? Și jos cuvintele: *În ziua de Crăciun.*

Pe Strada Polonă, nimeni. Pomi încărcați de zăpadă. În apropierea unor case mari, o țigăncușe ghemuită într-un palton vechi, cu buzunarele scoase afară. Crezui că e bolnavă. Trecui drumul. Mînca un codru de pîne albă și întindea, cu poftă, de niște costițe de porc. În fața ei un cîne gras și curat. Un danez șoriciu. O privea. Cu ochii dupe friptură.

Frumoasa lui zgardă dovedea că e un... bogătaș... Și ce lacom!...

Fulgii de zăpadă cad liniștiți. Cînele se uită, îi scînteiază ochii. Are aerul d-a-i zice: „Bre! ce lucruri bune mănînci tu!"

— Nu ți-e frig? o întrebai eu.

— Țu...

— Nu ți-e frică de cîne?

— Țu...

— Dacă ți-o lua friptura?

— Poi, slujnica lui mi-a dat-o.

— Ce-o fi vrînd el?

— Carne. Oase, nu vrea oase, că i-am dat oase.

Fetița, murdară, ghemuită, mestecînd repede. Cînele, gras, mîndru, stînd pe picioarele de dindărăt. Un bogat care rîvnea la un sărac.

— Fetițo, vrei un franc?

— Un *franc*?...

Ce ochi mari și frumoși!

— Un franc.

— Hî-hî...

Nu-i venea să crează. Și binișor, cu o mișcare furișe, îl luă, îl puse în podul palmei, întorcîndu-l și p-o parte, și pe alta. În mîna ei neagră, moneda, ca o lumină albă.

Abia făcui cîțiva pași, și auzii:

— Na, na și ție!

Mi-ntorsei capul. Aruncase cînelui o bucățică de carne.

Fetița deschise pumnul, privi din nou la franc, începu să rîză, se sculă și o rupse la fugă, dînd chiote. Cînele se uită lung dupe mine și începu să urle. Ce curios! Era așa de limpede ce spunea el: „Tu mi-ai gonit-o... de ce mi-ai gonit-o?..."

La sărbătorile mari simțim nevoia d-a ști lumea copiilor fericită, cel puțin această lume inocentă și pură încă. Închipuiți-vă un copil înfomat și tremurînd în ziua de Crăciun... E ceva mai dureros?

Nu e de loc fantezie. Mi-aduc foarte bine aminte de acum 27 de ani. Poate timpul, ca o perspectivă a impresiilor noastre, să ne poetizeze copilăria, dar nu o schimbă în adevăratul ei fond. Durerile și fericirile rămîn dureri și fericiri, oricît s-ar afunda în timp ca într-o ceață din ce în ce mai deasă și mai depărtată.

Sărbătorile Crăciunului sînt cele mai mari pentru copii. Moș Ajunul, colindele, steaua, plugușorul, vicleimul, sorcova... care din noi, cei din mulțimea de jos, nu păstrăm neșterse emoțiuni de traista Moș Ajunului și de ramura cu trandafiri de hîrtie?

Cîrdurile de Moș Ajun se rînduiau de mai nainte. Cea mai bună față de pernă era a mea. O traistă cît mine de mare, în care mă împedicam o noapte întreagă, tremurînd, suflînd necontenit în mînele înghețate. Ce fericire într-o suferință reală!

Surorile împleteau zorit la ciorapi, la tîrlici și mînuși. Toate trebuiau să fie gata. Ele simțeau un fel de mîndrie ca fratele lor să se ducă departe, departe, cu cîrdurile, și a doua zi să le spuie *tocmai* pe unde a colindat.

Parcă mă văz în acel an în care n-am avut noroc. M-am culcat devreme ca să mă scol la miezul nopții. Am închis ochii, dar n-am adormit. Ce emoțiune! Aveam cizme noi. Nu le pusesem pînă atunci. Traista în cui, bățul dupe ușe, căciula la căpătîi. Și căciula era nouă. Îmi ticăia inima, așteptînd pe Bănică cu tovarășii. Am răbdat cît am răbdat în plapămă, dar n-am mai putut. Mulți poate nu veți fi știind ce va să zică Moș Ajun la 8 ani, ba încă cu cizme noi...

— Mă îmbrac, mamă... vine Bănică!

El era șeful. Voinic, îndrăzneț și de 14 ani. Eu, cel mai mic din ceata de șeapte inși.

Mama, somnoroasă, îmi răspunse necăjită:

— Dormi aci, mai e pîn' la miezul nopții.

— Mamă, vine Bănică!

În sfîrșit, să mă îmbrace. Aprinse lumînarea. Pe geamuri, frunze albe și groase. Afară, ger. Trăsei repede pantalonii. Intrai într-un spențer de lînă albastră, apoi într-o scurteică blănită cu oaie. Mă încinse cu o basma roșie. Cizmele! Cizmele nu intrau. Cu picioarele în sus, și trage, și trage, și luptă, pînă cînd mama rămase c-o ureche în mînă. Plîngi eu, rîzi mama. Pînă n-a cusut urechea cizmei, n-am încetat din urlat. Mi-am scos tîrlicii și abia mi-au încăput cizmele. „Nu e semn bun". Ca acum mi-aduc aminte de acest gînd.

— Să nu te muște vrun cîne, păcatele mele...

Vezi? Nu era semn bun...

Am tras căciula pe urechi. Am înhățat bățul și, pînă să vie Bănică, am strigat de vro douăzeci de ori: „Bună dimineața la Moș Ajun!"

Tata se prefăcea că nu știe cine strigă.

— Ia să le aruncăm pisica în brațe... Oameni mari și la Moș Ajun...

Și strigam mereu, îngroșînd glasul, cu ochii la cizme. Mă strîngeau, dar... nu făcea nimic.

Haiti! Bătuse în geam!

— Bănică?

— Bănică.

Și zbughi pe ușe-afară!

Zăpada prinsese, din polei, o coaje tare și alunecoasă. Ceață, ceață, de abia zăreai la doi pași.

Bănică făcu planul. S-o luăm pe la Crucea de peatră. Numai la întoarcere să strigăm prin părțile noastre. Pe la Crucea de peatră, mere, nuci și covrigi, pe la noi mai mult colaci.

Bănică, în frunte. Noi, grămadă, dupe el, ca să nu-l perdem în ceață. Grăbiți, sperioși și alunecuș. Cădeam p-un capăt. Șeful rîdea.

— Unul la rînd... doi la rînd... trei ... Și iar: Unul la rînd...

— Unde suntem, nea Bănică?

Şi cînd îi ziceam *nea Bănică*, îi ziceam cu dragoste şi cu respect.

— Dracu să ştie... nu văz nimic.

— Undem suntem, nea Bănică?

— Om fi printre vii...

Şi suflam greu de tot.

— Ai ostenit, mă... cutare?

— Aş, nu-u-u-u!

— Mai avem, nea Bănică?

— Zău că nu ştiu... nu văz nimic...

— Om fi la gropi...

— La gropi?... nu văz nimic... staţi... băgaţi de seamă...

Un ţipăt desperat şi scurt... Mă duceam în jos, în jos, adînc, parcă se scufundase pămîntul sub mine.

— Ce e, mă? strigă Bănică speriat. Unde eşti, mă?... Gropile!... Radule!

Doi, mai mici, începură să ţipe.

Eu nu mă oprisem decît în fundul gropilor. Nu mă durea nimic, dar de frică începusem a clănţăni şi nu izbuteam să dau chiot.

— Radule! Radule! strigă Bănică.

Ceilalţi doi plîngeau.

— Tăceţi, mă!

Şi le trase o înjurătură.

— Radule!...

În sfîrşit, îi răspunsei.

— Ce e, nea Bănică?

— În gropi, mă?

— Da, nea Bănică.

— Cum dracu făcuşi, mă?

— Nu ştiu, nea Bănică...

— Eşti viu, mă?

Ceilalţi doi începură iar să plîngă.

— Mai trăieşti, mă?

— Cine?...

— Tu, mă!

— Trăiesc... n-am nimic... ca p-o sanie...

Eu, în fundul gropilor de nisip, mă luptam să sui, şi cum suiam doi paşi, jiit... şi alunecam în fund.

Coaja zăpezii, groasă și lustruită. Alunecam ca pe gheață.

— Ei, nu te sui, mă?

— Nu pot, nea Bănică, alunec.

— Apoi ce să facem?

— Eu știu?...

Și începui să plîng.

— Nu plînge, mă!

— Nu plîng.

— Costache, porunci Bănică, pun-te pe vine și dă-ți drumul.

Costache, de 12 ani și băiat inimos.

Jiiiit... și odată mă pomenii cu Costache. Îmi veni inima la loc. Mă luă de mînă. Apucarăm în sus; dupe cîțiva pași, jiit, amîndoi odată... și iar, și iar, dar degeaba! Ni se umflaseră buricele deștelor.

— Măi, ce faceți, măi? strigă Bănică.

— Nu se poate, nea Bănică, răspunse Costache.

— Apoi ce e de făcut?

— Eu știu?...

Cei doi începură iar să plîngă.

— Tăceți dracului! strigă Bănică. Stați voi aici.

Cei doi începură să țipe.

— Nu ne lăsa, nea Bănică, ia-ne și pe noi...

— Păi vă dați voi drumu-n gropi, mă?

— Da, nea Bănică, da...

Să nu vă mirați. Cînd suntem mici, făcem minuni de eroism din cauza fricii.

Tăcere. Noi doi ascultam din fundul gropilor. Eram ca într-o ocnă, nu vedeam nimic. Bănică, din cînd în cînd: „Așa... stai... tu aici... Dumitru dupe Ion"...

— Ce faci, nea Bănică? strigă Costache.

— La șir, mă... și eu în cap... venim și noi... țineți-vă bine... haiti...

Jiiiiiit... și buf, unul peste altul, rostogol la picioarele noastre.

În depărtare s-auzea încetinel, ca prin vis: „Bună diminea... la... o... ș... a... juuuuu"...

Gropile erau adînci, adînci de tot. Noi abia zăream la doi pași. Ei, ce e de făcut? Bănică luă pe Costache. Să dibuie ei, încet-încet, pînă or da de urma căruțelor,

că numai p-acolo puteam să scăpăm. Nu mai mi-era frică. Toată grija de cizme, să nu le fi zgîriat. Le pipăiam eu, dar nu vedeam nimic.

Nouă celor mai mici ne zise:

— Voi să mergeți grămadă, mă, mai în urmă, mai departe, mă, să nu se surpe vrun mal, și cînd oi zice eu: „aici, băieți!", voi să răspundeți: „aici! aici, nea Bănică!"

Să nu se surpe vrun mal? ne înghețară inimele. Eu mă gîndeam la mama... ce-o să se facă tata fără mine!... Îmi venea să plîng... ba și începusem.

— Cine plînge, mă?

— Ni-i-meni... mi-am suflat nasul.

Și încet-încet, vîrîți unii într-alții, intrarăm în întunericul adînc. Nu zăream nici pe Costache, nici pe Bănică.

În depărtare s-auzeau cetele strigînd, și strigătul lor s-apropia, se depărta; alteori, numai ca un vuiet de vînt.

— Aici, băieți?

Tresărirăm.

— Aici, aici, nea Bănică!

— Stați, mă... am dat de urma căruțelor.

Ne oprirăm. Nea Bănică, ca o umbră, se apropie de noi și ne puse pe drum. Și, încet-încet, ieșirăm din gropi.

Cît om fi stat acolo nu știu, dar parcă întunericul bătea în fumuriu.

— Cînd s-a revărsa de ziuă, ne zise nea Bănică, am să vă duc la boieru cu fete multe și cu salep, mă.

— Ce, ne dă salep?

— Daaa...

— La toți?

— Daaa...

Ce bun băiat nea Bănică! Ce ne-am fi făcut noi fără el?

Tremuram... Salep care frige într-o odaie caldă...

— De ce ne dă salep, nea Bănică?

— Vezi că boier Matei, mă, are opt fete și a avut și un băiat, mă. Băiatul a murit, și d-atunci a rămas el

că deschide ușa la toți băieții, la Moș Ajun, la colind, cu steaua și cu sorcova.

Ne umpluserăm ca la jumătate trăistele cu mere, cu covrigi și cu nuci, ba aveam și cîte două pere. Ce mîndru eram... să duc și *pere* surorilor!

Începuse a se lumina de ziuă.

— Mă, zise nea Bănică, oprindu-se în dreptul unor case boierești, am ajuns. Suflați-vă nasul. Să sărutați mîna boierului.

Șeapte nasuri dodată, șapte mîneci pe la nas, apoi cu toții ne-am dres glasul și am intrat într-o curte mare. Dasupra pimniței, un ceardac cu geamlîcul luminat. Prin perdelele lăsate se zăreau cei dinlăuntru ca niște umbre. Dupe ce-am strigat, cît am putut de tare și de lung: „Bună dimineața la Moș Ajun!", Bănică ținu discursul următor:

— Să trăiți, coane Matei, și cu dimoazelile d-tale! La mulți ani cu noroc și sănătate cu dimoazele cu tot! *Noi*, coane Matei!

Tii! ce bine vorbise!

— *Voi*, băieți?

— *Noi*, coane Matei.

— Ne cunoaște, nea Bănică?

— Aș, nu, mă, de unde?! Dar așa e obiceiul casei.

Băturăm picioarele în prag, întîi Bănică, apoi toți după dînsul, și suirăm scara cu căciulile în mîni.

În fundul ceardacului, un pat lat. Conu Matei, într-un halat năutiu cu flori roșii, sta grecește. Pe cap, o căciuliță de plisă cu fireturi. Negricios la față, ras, numai cu o dungă de bărbuță albă, de la urechi în jos, încheindu-se la beregată. Și niște ochi mari, negri și buni, cu toate că dasupra lor avea două smocuri de sprîncene scurte și dese. În picioare, lîngă el, trei fetițe... ah! ce frumoasă era cea mai mică!

Conu Matei ne întinse mîna, cu degetele frînte în jos. Noi o sărutarăm, pe rînd, cu sfială și cuminte. Boieru începu:

— Ședeți, băieți... (Noi, în picioare, nu ne mișcam.) Aveam și eu un băiet... (în ochii lui două lacrămi) ar fi fost acum ca tine... (și arată pe nea Bănică) n-a vrut

Dumnezeu... (Eu încremenisem cu ochii la cea mai mică.) După el s-a dus și mă-sa... semăna cu el, dar ochii ei erau albaștri... Vă e frig?... (Și pantalonașii ei, cu o palmă mai lungi decît rochița... cu cerculețe și cu flori cusute în gherghef.) Dar am să vă dau cîte două cești de salep... (Salep? cum o fi chemînd-o?... ca mine de mare... cu păru pe spate... se uită la mine... plec ochii în jos... ce urît trebuie să fiu!) Linico tată, zi Ancuții de salep... (Linica o cheamă... se învîrtește repede... rochița i s-a umflat... părul îi saltă pe umeri... s-a dus!)

Fiecare cu ceașca de salep.

Nea Bănică suflă, țuguind buzele; înghite, înghite în sec; nu poate încă sorbi; frige. Ceilalți suflă, suflă și ei. Eu simț aburi calzi pe la nas; suflu și eu, dar nu văz unde... Linica se uită la noi... Celelalte, mai măricele, șoptesc și rîd încet. Au băut toți cîte o ceașcă, eu suflu mereu, uitîndu-mă, gîndindu-mă.

— Băiețaș... nu bei? zise boierul.

Odată mă roșii ca focul, și dintr-o sorbitură înghiții tot salepul.

Ne-a mai dat încă cîte unul. L-am băut cu noduri, că n-am mai îndrăznit să-mi ridic ochii din ceașcă. Linica se dusese.

Ne-a dat cîte trei mere și un covrig. Am sărutat mîna lui conu Matei și am plecat. Am colindat încă vro două ceasuri, dar eu nu mai strigam și n-am mai scos nici o vorbă. Mă gîndeam. Ah! da... trădam... trădasem. Dacă ar ști Nicuța popii! Ce rău e omul! Și cum nu bănuiesc cei mari, ce lume de emoțiuni și de imagini se agită în capetele celor mici!

Spuneam încet sor-mei că Linica era așa, era pe dincolo, iar tata, auzindu-mă, căci eu nu-l simțisem cînd intrase în casă, mi-a zis surîzînd:

— Măăă! hoțule!

Am tresărit. Am tăcut. Dar multă vreme n-am uitat pe Linica.

Unde-o fi ea?

Nu vi se pare că unele întrebări tresar în noi, peste zecimi de ani, cu o melancolie delicioasă?

Pentru mine a fost un an trist, de care mi-aduc aminte cu un sentiment vag de căință... prima mea trădare!

Un singur gînd espiator... să cîștig bani mulți, cu sorcova, și să dau Nicuții, în fiece dimineață, cîte o plăcintă cu carne de la *Kir Gligore*, simigiul care trecea, strigînd, pe nas și ascuțit: „Plaținta, planțizora!"

De cîte șeapte ori pe zi, pînă în ajunul Anului nou, am zis mamei:

— Mamă... sorcovă cu beteală!

În ajun:

— Mamă!...

— Bine, bine... cu beteală...

Pe înserate, mama intră cu două sorcove. Una cu patru trandafiri de hîrtie subțirică și cu cîteva fire de beteală, alta, mai proastă, cu trandafiri roșii p-o față și albi pe ceailaltă. A bună pentru mine și a proastă pentru Ionică, un biet copil fără tată, cu un an mai mic ca mine, cu care umblam eu la sorcovăială.

A doua zi, cizmele în picioare (nu mă mai uitam la ele, se cam învechiseră), căciula în cap și cu Ionică prin mahala.

Ionică, fericit, nu-și mai lua ochii de la sorcova lui. Lapoviță; noroi; ploua și ningea; ne scufundam în noroi și abia ne scoteam picioarele, pocnind, ca și cum am fi spart burdufuri de hîrtie.

Un cîne se repede; eu fug; Ionică rămîne în noroi; țipă; se apără desperat cu sorcova; un țipăt și mai tare... l-a mușcat... din sorcovă n-a mai rămas decît bățul. A scăpat. Îl iau de mînă. El plînge arătînd la picior și nu vede că trandafirii i-au picat în mocirlă. Intrăm la noi acasă. Mama îl întreabă: „De un' te-a mușcat?" Ionică vede bățul sorcovei fără trandafiri.

— De sorcovă! răcni el.

Era mai mult învinețit decît mușcat. Mama îmi făcu cu ochiu și desprinse doi trandafiri de la mine și îi legă de bețișorul lui. Mie îmi venea să plîng... dar mi-era și milă de bietu Ionică.

El tăcu. Se uită la trandafiri...

— Nu mă mai doare...

Parcă pe mine mă durea... Și pe mine mă mușcase cineva de sorcovă. Înghiții de vro cîteva ori și plecarăm.

An fără noroc.

Ca să nu ne mai apropiem de curtea cu cînele, trebuia să sărim un șanț cu apă. Un fior. De n-ar cădea Ionică. El sări și se clătină pe celălalt mal. Eu, grăbit, țîști dincolo într-un picior... alunec și bîldîbîc în șanț. Trandafirii mei se umplură de mocirlă.

Mi se înecase sorcova. Lacrămile cădeau, picături mari. De pe mine se scurgea apă murdară și groasă.

Ionică îmi întinse sorcova lui.

Eu îi întorsei spatele și plecai spre casă suspinînd. Acasă începui să plîng, nu glumă. Mi se păru că mama abia se ținu de rîs. Mă primeni. Mă apucase frigul. Adormii lîngă sobă.

Cam pe la toacă intră pe ușă Ionică, cu un pumn de gologani. Îl trimesese mă-sa să-mi dea și mie. Știu că mama mi-a șoptit în ureche: „E sărac... îți dau eu ție"... Și l-a trimes îndărăt acasă.

De unde-a avut, de unde n-a avut, mi-a dat mama o sfănțoaică și mi s-a întors inima la loc.

O săptămînă de zile i-am tot dus Nicuței cîte-o plăcintă cu carne. Și ea, împărțind plăcinta în două, îmi da și mie jumătate, întrebîndu-mă:

— De la sorcovă?

— Da... și mă uitam în jos.

Dar, vezi d-ta, eu eram amețit: mi se părea că Linichii îi duceam plăcințile.

. . . .

Ce de drame, mici și emoționante, nu-mi aminti acel chip melancolic din fereastra Școlii Centrale și țigăncușa care mînca cu poftă, nevrînd să știe că sub ea era zăpadă și că de sus cădea zăpadă!

Și, tot gîndindu-mă, m-am pomenit la Șosea, fără să știu pe unde am trecut și cînd am ajuns.

Vă rog să mă credeți că nu este un sentimentalism afectat, ci o rugăciune profundă care, în fiecare an, pornește din viața mea de odinioară: „Doamne, dă, Doamne, copiilor săraci cizme, scurteici, căciuli de Moș Ajun, și nu lăsa, Doamne, pe nici unul fără sorcovă de Anul nou“...

Domnule Grigorescu, dacă ai fi văzut d-ta acel tablou, ce pagină splendidă ai fi creat!

MICUȚII

O simțire nouă îi rumenește obrajii bălani. În părul ei blond se cletină o camelie albă. Clipește rar: vrea să-l vază mult, mult, necontenit.

Copilul doarme. Cămășuța subțire i s-a ridicat la umeri. E gol mai tot. Curbe grațioase și adînci îi despart musculatura. Un cîrlionț auriu i se mișcă în mijlocul frunții. A scîncit... îîîî... ca un cîne necăjit în somn. Își potrivește buzele umede; și le-a țuguiat ca o pîlnioară. A început să sugă. Visează.

O fășie de lumină scutură pe corpul lui fraged luciri moi, reflexuri calde, trandafirii, tremurătoare. Buricele deștelor parcă sunt niște boabe de coraliu.

Un îngeraș de Murillo.

Din părul mamei se desprinde camelia și cade pe picioarele copilului. Tresare. Se întinde apăsînd cu călcîiele în cutele mărunte ale cerceafului alb ca zăpada. Aruncă mînele în lături și doarme, și doarme, senin și nemișcat, ca într-un tablou.

— Ah! e adorabil!

Firește. E primul. Este mumă, și pînă acum n-a iubit pe nimeni. Pe nimeni: s-a măritat ca 99% din lumea mare.

Se pleacă și-l sărută... Să-i fi spus cineva că va săruta pe vreo ființă acolo unde și-a sărutat copilul... ce rușine!

— E adorabil.

Da, și rîsul îi este fals.

Serafitta a văzut de atîtea ori pe mă-sa potrivindu-și surîsul în oglindă, încît și ea, micuța, surîde oamenilor cu o cochetărie absurdă pentru mintea și vîrsta ei.

Serafitta a auzit de atîtea ori pe mama ei vorbind de *„lumea bună"*, încît într-o zi a spus despre o prietenă a ei de 5 ani că *„frumoasă e, dar n-are manieri din lumea bună"*. Multe luni selectedul capitalei a repetat uimit fraza „copilului de geniu".

— Știți ce-a zis Serafitta?...

— Da?... de cîți ani e?

— N-a împlinit șeapte...

— Cum?... Un adevărat geniu!

Serafitta critică deja rochiile cocoanelor — preferă *„bejul"*, ca și mama ei — la masă ține furculița și cuțitul în perfecție și știe atîtea lucruri pe cari nu le pricepe, încît este un „copil fenomenal" pentru cei cari nu pricep copiii.

Dar pe Serafitta au pus-o la carte... ei, iacă cu ce nu se împacă Serafitta.

Și este tristă... o întristare de bătrîn.

Doarme în leagăn sora lor cea mai mică. Ele sunt mari, foarte mari: una aproape de cinci și cealaltă aproape de șase ani. Cum să nu fie mari? Cea care doarme e numai de cîteva zile.

Mă-sa le-a trimis să se joace înprejurul leagănului și de s-a deștepta *fetița* să cheme pe *doda* ei.

Vorbesc încet și cuminte.

— Tu ai văzut-o?

— Da, și e mică de tot, și are ochi...

— Și gură...

Amîndouă, pe gînduri:

— De unde-o fi venit?

— Mama a zis c-o să cumpere un frate mic, mic...

Dar dodată o rup la fugă, strigînd:

— Dodo!

— Dodo!

Mama tresare în odaia d-alături.

Dacă s-o fi răsturnat leagănul?

— Dodo!

O bănățeancă voinică se repede speriată.

— Ce e? Ce s-a întîmplat?

Surorile, liniştit şi una dupe alta:

— Dodo, fetiţa *nu s-a dăşteptat...*

— *... nu s-a dăşteptat!*

Doica rîde cu hohot. Ele, foarte serioase, se duc să păzească pe *fetiţa* a mică de tot.

Şi vorbesc încet şi cuminte:

— Eu n-am văzut cînd a venit...

— Nici eu...

— Dar n-a venit pe poartă...

— Nu, n-a venit pe poartă...

E o teribilă problemă. Se uită una la alta, mirate, naive, sfinte. În ochii lor albaştri este atîta grijă... *De unde a venit?* Parcă li s-a făcut niţică frică. De ce? Nu ştiu nici ele, dar pleacă amîndouă să cheme pe doda, că *fetiţa... nu s-a dăşteptat!*

— De ce să nu-i dau, tată? Săracu moşu... *un ban*... noi avem mai mulţi bani...

Pe drum trece unul cu alune prăjite.

— Ăla cu alune!... Cîte d-un ban?

— Cinsprece...

Una... două... trei...

— Vezi, copilul tatii, *cîte* alune cumperi cu *un ban?* Şi moşul e urît... tii, ce urît!

„Copilul tatii" este *om* încă.

Mănîncă alunele şi se gîndeşte. E urît moşul? Da, dar îi e foame. Săracu moşu!

A mîncat alunele, şi „copilul tatii" n-a înţeles...

— De ce să nu-i dau, tată?... E bătrîn şi nu vede...

A doua zi chemă pe un simigiu. Cu *un ban* bagă băiatului un covrig p-o mînă şi unul pe cealaltă.

— Vezi, copilul tatii, cît face *un ban?* Doi covrigi!... şi moşul e urît şi bagă copiii în sac...

„Copilul tatii" este încă *om*.

A mîncat covrigii şi întreabă pe tat-său:

— Nici cînd o muri de foame să nu-i dau *un ban?*

Privirea cămătarului bogat se încruntă. Nu cumva copilul său este stupid? Se plimbă nervos. Caută ceva

E slab și palid. S-a rumenit. A găsit cu ce va convinge pe micul *risipitor*!

Într-o zi vine un cerșetor.

— Dați și moșului *un ban*, și să vă dea Dumnezeu spor și sănătate...

„Copilul tatii“ ș-aduce aminte de alune, de covrigi. *Cinsprece* alune d-un ban. *Doi covrigi* cu susan d-un ban. Stă pe gînduri. În capul lui se petrece o luptă. E prima luptă dintre *a fi sau a nu fi om*. Și este încă. Moșul are o barbă albă pînă la brîu, și cocoșat, și zdrențăros, și slab, și mînele uscate-uscate...

— Tată...

Și copilul stă din vorbă.

— Tată...

Iar stă.

— Tată, dă-mi să dau moșului *un ban*... a mai venit o dată...

— Ioane!

Ion a venit.

— Ioane, du' dă cumpără *d-un ban* bomboane, prăjituri și jucării.

Copilul face ochii mari-mari: și bomboane, și prăjituri, și jucării?...

Ion a sosit.

A adus, *d-un ban:* un cornet de bomboane, o cutie cu prăjituri și un drum de fier cu mașină și cinci vagoane.

Cămătarul dă *un ban* copilului.

Cerșetorul repetă trist și lung: „Dați și moșului un ban“...

— Copilul tatii, ce vrei tu: să dai moșului *banul*, sau să-l dai lui Ion ca să plătească bomboanele, prăjiturile și drumul de fier?

— Nu-i mai dau moșului, că moșul bagă pe copii în sac...

Și d-aci încolo de cîte ori *„copilul tatii“* auzea pe vreun cerșetor, zicea:

— Da... hî-hî... să-i dau *un ban*... cîte nu cumpăr eu cu *un ban!*

Gogulanul e blînd, și vesel, și bun, și fericit. Cu niște ochi negri, mari și strălucitori. Pletele sale, găl-

bui cum sunt căpușile de salcie la Florii, îi cad pe umeri în rotocoale[1] fantastice. Și e mic drăguțul, dar viu, viu, și necontenit cu cîte o grije pe suflet. El a dat *„pî-ie la mosu ă-la"*. Și deștul lui subțirel arată în sus, spre tavan, pe *„mo-su ă-la"*. D-apoi știe și o *poejie*.

Cine n-a văzut erou în viața lui n-are decît să privească la Gogulanu cînd spune *poejia:*

„Megi î Dacia, găbeste,
Pe gîdaci de risipete"...

Știți cum i se întunecă privirea? Richard Inimă de Leu n-a privit mai strașnic decît privește Gogulan la *gîndacii din Dacia...* Un irredentist!

Mititica din poarta Grădinei Icoanii e ciupită de vărsat și are niște ochi albi-albi, ca doi franci. Ea întinde talerul de lemn și cere blînd, „din întuneric", acelora „din lumină".

Într-o zi i-am dat un ban și un strugure. Și-a ridicat ochii albi în sus. Mi-a surîs. În viața mea nu voi uita acest surîs de pe o mască îndurerată cu ochii mari și orbi. Și, fără să mă gîndesc că voi controla mila oamenilor, m-am așezat pe o bancă din apropiere. Pe un domn elegant l-a împiedicat mănușile ca să-i dea. A voit ca să scoață din buzunar, dar n-a izbutit... mănușile! Un altul a scos un pumn de argint: i-a fost milă, dar n-avea schimbat. O milă care niciodată n-a trecut de 10 centime. A profitat de acei ochi cari nu vedeau și s-a dus uitîndu-se îndărăt. Cînd m-a văzut, s-a înroșit. O doamnă s-a luptat cu evantaliul, cu umbreluța și cu rochia, și n-a izbutit să scoață portmoneul. Într-un ceas 10 din 15 i-au dat.

Mă sculai să plec, dar văzui un mic ștrengar, desculț și cu capul gol, care se apropia încet-încet de cerșetoare. Un moment se opri. Privi cu lăcomie la un coș cu struguri negri, apoi aruncă niște ochi siniștri asupra cerșetoarei. Mă pitulai dupe un boschet de liliac. Vedeam tot și nu eram văzut.

[1] În textul de bază: *rotocoalele.*

Ștrengarul stă drept în fața ei. Îi auz răsuflarea. Deschide gura; dă să vorbească; glasul îi tremură; se oprește; se șterge pe frunte... Îl auz: abia i s-aude glasul.

— Dacă-mi dai cinci parale, îți dau un ban, că mama atît mi-a zis să-ți dau...

Mititica pipăie averea sa, pipăie, și întinde un „cinci parale" în vîrful deștelor. Ștrengarul îi ia repede și îi dă o piuliță rotundă ca de mărimea unui ban de zece. Cerșetoarea îi zise prelung și blînd: *„Bodaproste! bodaproste!"*

Mă scol repede.

A! micului escroc îi cîntărește olteanul un strugure negru.

Se văd semnele crimei. Clipește des; se uită în toate părțile. Și tocmai cînd luă ciorchinul de coadă, îl apuc de ureche, îl strîng și îi zic cu o asprime exagerată într-adins:

— De unde-ai luat banul, hoț mic?...

A tresărit; a scăpat strugurile; a început să tremure; s-a făcut ca hîrtia de alb; lacrămile îi curg și p-un obraz, și pe celalt.

Mi s-a făcut milă, dar totuși am avut hainia să-l duc la cerșetoare, ca el, cu mîna lui, să-i dea ciorchinul de strugure.

— Iacă, fetițo, un băiat bun și milos, îți dă ție un strugure cumpărat cu banul lui, pe care i l-a dat mă-sa fiindcă s-a purtat bine și și-a învățat lecția...

Niciodată n-am văzut copil plîngînd mai cu foc pe tăcute.

Un suflet bun în acest mic hoțoman de ocazie.

Mi-a mărturisit că *de trei zile se gîndise să fure*... vezi, că *de trei săptămîni ieșiseră strugurii, și el nu mîncase*...

STĂPÎNEA ODATĂ...

Stăpînea odată o împărăție mare împăratul Drăgoi, ce-i zicea și Ciolac-împărat de la un război cu Roșu-vodă.

Roșu-vodă fusese umilit din moși-strămoși de moșii și de strămoșii lui Drăgoi și, îndată ce ajunse la domnie, se puse pe lucru, ziua și noaptea, și strînse ordii, și le împărți, după priceperea lui ageră, în flăcăiandri de cincisprezece ani, în voinici de pînă la douăzeci și cinci, și în oameni copți la minte, mai mari de douăzeci și cinci și pînă la patruzeci de ani. Porni întîi băieții cu prăștiile, după ei, ceva mai departe, voinicii cu săbii și cu lănci, și mai la urmă pe cei în vîrstă, cu căruțe ferecate, cu coase și cu arcane aruncătoare. Așa intră în împărăția lui Drăgoi, prefăcînd în scrum satele pe unde trecea.

Cum auzi Drăgoi, răcni de trei ori și-și amestecă părul cînepiu cu barba cîrlionțată și aspră. Adună sfatul. Și pe care cum punea mîna, îl scutura și-i lăsa vînătăi. „Ai auzit?" „Da." „Bine!"

Înhăță zaua. Mîneca stîngă nu-l încăpea. „Fie!" zise împăratul. Îndesă coiful cu coadă de cal alb și nu i se vedea decît ochii. Încinse[1] sabia și încălecă calul ce nîncheza a război. Curtea palatului, plină de ostași. De pretutindeni buciumile răsunau cărînd după ele piotă nemiluită. Împăratul trase sabia, o învîrti pe deasupra capetelor și porunci: „Înainte!"

[1] În textul de bază lipsește un rînd: *coiful cu coadă de cal alb și nu i se vedea decît ochii, Încinse;* corectat cf. textului din *Viața românească*, anul III, nr. 6, iunie 1908, p. 345.

— A! împărăteasa și Irina...

Atît avea, că nu-i dase Dumnezeu băiat. Dar nu se întoarse din drum, ci zise robilor să spuie împărătesei și fetei „să ne vedem sănătoși". Și plecă ducînd după el la vale mulțime ca frunza și ca iarba, de parcă se îndoia pămîntul supt greutatea ei. Cerul se posomorî. Norii se rostogoliră cătrăniți, ca și cum ar fi fost un foc în depărtările pustii. Încet-încet, noaptea îi înghiți. Un fulger, și, la lumina lui, se văzu oștile ca turmele de oi, și, la un geam al palatului, împărăteasa și fiică-sa ștergîndu-și ochii cu năframele.

— Săracu împăratu, n-are odină!...

— De ce n-are odină, mamă?

— Eh-hei! război după război...

— Ah! că nu-s băiat!

Împărăteasa o sărută.

— Și-o să ție mult, mamă?

— De, cum o vrea Dumnezeu. Uneori abia torc o furcă de in, și s-a întors împăratul. Alteori torc d-o pînză, cu mîna mea, năvădesc, urzesc, țes, nălbesc, fac cămăși lui tat-tău, le calc și le așez binișor în lacră, și înverșunarea nu mai ostiază; urzesc de borangic, și țes, și te îmbrac de sus pînă jos, și abia-abia se îndură Sfîntul de se întoarce împăratul. Ah! mare e cînd se duce, dar mai mare e cînd se întoarce biruitor, de nu se mai țin hartanele pe el! Cade lat, și eu privighez la capul lui și-l apăr cu apărătoarea. În ceasurile dîntîi se-ncruntă în vis, dă ordin, mătură cu mîna în fața ochilor lui, și-i scapă năbușit cîte un gemăt: „Uiu-iuuu!" Apoi doarme dus, să spargi pietre pe dînsul și nu se deșteaptă.

— Și pe urmă?

— A fost să fie viteaz cum nu se află doi...

— Și pe urmă?

— Pe urmă?... Cîte nu știu copiii și nu trebuie să știe...

— De ce nu trebuie să știe?

— Căci unele le înveți de la alții, și altele le înveți singură.

— Singură? A! da! zise Irina, și se strînse la sînul mă-sei.

Împărăteasa îi netezi fruntea de păr și o sărută. Se duseră în iatacurile lor de culcare și se rugară pentru sănătatea împăratului și izbînda oștilor lui.

A doua zi împărăteasa luă furca și toarse, pînă pe supt seară, zece caiere de in. Și fata își făcu de lucru pe lîngă mă-sa. Și era frumoasă, frumoasă de pica. Naltă, subțire, mlădioasă, se învîrtea ca fusul împrejur. Și părul, ca niște sculuri de ibrișim gălbui, îi împresura capul cu o lumină răvărsată pînă la mijloc; și ochii verzi ca smaraldul, cu gene răsfrînte și lucioase; și mersul ușor, că nu s-auzea de călca au nu, cu niște piciorușe în doi conduri albi cu tocuri de argint; și vorba ei, bună și blîndă, descînta pe împărăteasa, care-i zîmbea uneori, lăsînd fusul să plutească și să zbîrnîie alene.

— Ș-o să torci mult, mamă, pîn' să vie tata?

— Cîte strungărețe la spată, de două ori atîtea fire, cîte fire, atîtea fuse...

— Atîtea fuse?...

— Asta, urzeala, dar bătătura?... și tat-tău poate să nu vie...

— Și tata... poate să nu vie...

Irina stătu pe gînduri. Se întristă. Se întoarse cu spatele. Muie deștele arătătoare în gură, le învîrti și zise: „Vine, nu vine, vine"...

— Vine, mamă, că făcui de trei ori, și-a treia oară, zvîrrr! cap în cap înnemerii.

Împărăteasa surîse.

— Bătu-te-ar norocul de fată! Să nu fi făcut cu șoalda!

Irina descheie de la gît un șir de mărgăritare bășicate și zise: „Vine, nu vine"...

Împărăteasa se uită cu tot dinadinsul. Isprăvise caierul. Fata: „Vine, nu vine"... Și boabele de mărgăritar, scăpate din deștele ei rumenii, alunecau în jos unele peste altele... pic... pic... Împărăteasa o luă de mijloc, o puse pe genuchii ei și mormăi și ea „Vine, nu vine" pînă se isprăvi șirul. A de pe urmă căzu. Pic! „Nu vine!" Amîndouă se schimbară la față.

— Voi țese pînza!
— Și va veni?
— Cine știe...
— Tu să țeși, eu să nălbesc.
— Da' de cămășile lui să nu s-atingă nimeni...
— Nimeni...

Nu mîncaseră toată ziulica. Se sculară și trecură în pridvor. Împărăteasa bătu în palme. Un rob. Porunci de masă. Robul aduse mîinile la piept. Din pridvor se vedea grădina cu smochini, cu lămîi și portocali, iar dincolo se-ntindea un codru de stejari, groși și bătrîni, străbătuți de chiparoși închiși, cari se subțiau la vîrfuri ca niște sulițe uriașe. Codrul se pierdea în depărtări fumurii. La dreapta palatului aluneca o apă lată și repede, și vuietul ei răgușit creștea de ce s-apropia întunericul. Apunea soarele.

— Ce roșie e apa!
— Roșie și necăjită, zise împărăteasa.
— Parc-ar fi sînge...
— Cînd e război, soarele se-ncruntă.
— Și păsările nu s-aud...
— S-a dus stăpînul lor...
— Nici berzele nu toacă...
— Nu, fata mea. Cocostîrcul, ca un zodiaș, pășește agale și smulge iarba unde calcă. Ce trist întinde gîtul!
— Mănîncă, mamă!
— Mănînc, maică, mănînc, și scăpă dumicatul din gură. Muma purcarului are un jerpelit ș-un tont, dar n-are împărăție de-ngrijit.
— Bîrrr! Ea bătrînă, el ciumă! Ce-ar face leneșul ăla să se vază împărat?
— Că bine zici, fata mamei! Dimineața îl deșteaptă porcii cînd le-abate de mîncare, seara îl deșteaptă porcii cînd li se face de culcat. Și bătrîna îl văicărește că „toată ziulica aleargă".
— Mănîncă, mamă, mănîncă!
— Mănînc, mamă, mănînc.

Și împărăteasa se uită la jețul împăratului, și-l închină, și se plecă ca și cum ar fi fost cineva.

— Eu văz ochii tatii, zise Irina. Eu văz mînele tatii... Ce Dumnezeu! Numai una?...

— Păreri, răspunse împărăteasa.

— Ai isprăvit, mamă?

— Isprăvit. De ce?

— Păreri! zise Irina și se șterse de năduşeală.

— Ți-e cald?

— Mi-e frig...

— Să ne culcăm.

— Să...

Și împărăteasa toarse inul, urzi, puse de pînză, și fata privea, de cum scăpăta soarele, cum păsările cerului se trăgeau binișor pe la cuiburile lor. Și la jețul împăratului nu s-au mai uitat, acoperindu-l cu un plocad ales şi cu ciucuri de mătase. Aşa petrecură vremea, una țesînd, alta depănînd, mama tăcînd, fata tăcînd, zile lungi, nopți scurte. Amîndouă... de mîine, mîine... Și veste de la împărat nu sosi, să știe și ele la un fel: de e laie, de e bălaie.

Într-o zi, iacă vine, din cotro porniseră oștile, un tînăr într-un suflet, fluturînd năframa împăratului. Împărăteasa și fata, cum îl văzură:

— Ce e? Ce e?

— Nici rea, nici bună, răspunse ostașul. Un pahar cu apă, să-mi ud buzele.

După ce-l sorbi dintr-o suflare, se șterse la gură, trecu mîneca cămășii pe la nas, tuși, înghiți, se scărpină în cap și oftă din băierile inimii.

— Așaaa!

— Spune, băiete.

— Spui, măria-voastră, spui...

Și rămase înmărmurit, cu vorba pe limbă.

— Ci spune odată, omule, zise împărăteasa, că n-oi fi mut!

— Iacă, spui... Ciolac-împărat...

— Ce Ciolac? Care Ciolac?

— Dă, cum sunt ostașii, cu porecla... Ce zăpăcit sunt...

Împărăteasa și Irina schimbară fețe-fețe.

— S-o iau pe șart. Trecurăm o vale și-un deal, ș-altă vale ș-alt deal, pîn'la zece. Dă-i o pădure, dă-i două,

dă-i nouă. Apoi un piept de stîncă. Suirăm ce suirăm, și împăratul Drăgoi al nost' zise: „Stai!", și noi stăturăm. Să-l fi văzut, măria-voastră, ca arhanghelul! Lac de apă. Și suie, suie, pînă ce ajunse pe creastă. Acolo întinse ocheanul, și cătă, cătă, pîn' se opri. Făcu cu mîna. Scoase coiful. Pasămite, la ălîlalt împărat, la Roșu-vodă. Dacindea erau ei. Veni și Roșu. Vorbiră ce vorbiră, și bătură în palme, și zornăi ferul de pe dumnealor...

— Spune, băiete, spune!

— Spui... Noaptea poposirăm. Și, cum stam, ceata și focul, se răspîndi știrea că a doua zi au să se bată în săbii *numai împărații*, să *nu* se verse sînge. Adică da. Care pe care; pîn'or cădea de pe cai, și de nu le-ar fi ceva, să-nceapă și pe jos, care pe care, apoi de li s-ar rupe săbiile, să se strîngă-n brațe, la trîntă dreaptă, și care o birui să-i puie ăluilalt frîntura săbiii pe frunte și să se mărturisească învins...

— Apoi?

— Apoi... Se revărsa de zori. Împăratul nost', ție-l Dumnezeu, ce să vezi? Se scoală și-ncalecă calul, îi pune pinteni, și calul țîști! sare de trei stînjeni. Și toată oastea strigă: uraaa! Și dincolo s-aude uraaaa, de se clătinau munții. Se-ntîlnesc, se măsoară, se repedi, și săbiile — ca două fulgere. La cap, nimic; la șale, nimic. Se grămădesc, se despart și s-aruncă unul într-altul ca două vijelii. Sar scînteile, și nouă, stele verzi...

— Ei, ei?

— Odată se ridică-n două picioare roibul nost' și dă drept pe spate, ș-apucă pe împărat supt el; și namila lui Roșu-vodă se împleticește și cade cu vodă cu tot. Amîndoi caii horcăiau în două bălți de sînge negru...

— Ah! Doamne! Oamenii... nu dobitoacele... se resti împărăteasa.

— Oamenii... dă... Sabia la al nost' rămase d-o șchioapă; ălălalt s-alese cu plăselile...

— Apoi?...

— Se trage de supt cal împăratul nost'...

— Și?...

— Se trage și Roșu-vodă și cade mototol. Îi tăiase laba de la un picior...

— E! Împăratul...

— Împăratul...

— Da... Împăratul!

— Împăratului i-atîrna mîna stîngă din cot, aninată doar într-o piele, și sîngele curgea gîrlă...

— Ah!

— ... că nu-l încăpuse zaua și ferul lovise drept la ciolan. Ș-așa, ș-aruncă coiful cît colo, și coiful se rostogoli ca și cum ar fi căzut cu cap cu tot. Și-i curgea nădușelile de la tîmple pe barbă, din barbă pe trunchi, și răsufla din greu, și se uita aci la mîna care bănănăia, aci la Roșu-vodă, care se ridicase în capul oaselor pîn'la șezut. La urmă se albi la față și se lăsă în brațele ălor mari. Nu se putuse birui și se porni harță de amîndouă părțile. Și împăratul s-a făcut bine și fără o mînă, și dușmanul iar bine și fără o labă. Și ostașii, ca dracii, azi așa, mîine așa, pînă auzi împăratul că-i zic Ciolac, și rîse, și i-a rămas Ciolac-împărat. Și m-a trimis să vă spui.

Împărăteasa mai plînse, mai se însenină.

— Mi se făcuse semn. Vedeam pe tata întreg-întreguleț, afar' de mîna stîngă.

— Să-l văz biruitor și fără o mînă...

— Făr-o mînă...

— Cu capul descurcă belelile împărăției.

— Cu capul...

— Nouă ne trebuie mîini...

— Nouă...

— Să toarcem, să urzim, să țesem...

— Să țesem...

— Lui...

— Lui?

Și împărăteasa sărută pe Irina și-o strînse cît putu la sîn.

Ion, purcarul palatului, dormea cu fața în sus, cu părul ciufulit și cu cîrîie pe obraz. Cămașa, zloată pe el, chimirul abia se ținea într-o curea, izmenele, rupte-n genuchi, opincile, sparte-n talpă și cu nojițele învîr-

tite pe picioarele goale și jegoase. O pălărie, roata carului, găurită-n fund, c-o floare de lipan veșted, îi sta la cap într-o moacă groasă și lustruită. De cu seara, cum picase, așa adormise. Făcuse mușiță la gură, și sforăia, sforăia, și porcii guițau p-afară, mai ales o procletă de scroafă cu zece purcei, că soarele era de mult sus, și Ion, pace, nu se scula.

— Mînce-l muica pe el, zise o bătrînă, că toată ziulica muncește... Ci ca ho! porci împielițați, nea! nea! o să crăpați! Acu se scoală băiatul maichii.

Și „băiatul maichii" sforăia dus, și porcii guițau, și scroafa cu zece purcei o lua de jos și se suia sus, țipînd de-ți împuia urechile.

— Ioane, Ioane...

— Ce e, fă? răspunse Ion, și se-ntoarse cu fața-n jos.

— Ioane, Ioane, binișor, copilul maichii...

— Ce vrei, fă?

— Măricel, măricel!... Cum seamănă cu răposatul! E leit tat-său! Haidi... hop... măricel...

Ion, cu chiu, cu vai, se ridică într-o rînă, crăpă un ochiu și se întinse de-i pîrîi oasele.

— Să mai umble ș-altul cu porcii, că m-am spetit...

Bătrîna îi vîrî mămăligă și pește sărat în traistă, i-ntinse măciuca și-i puse pălăria în cap.

— Vezi să n-o uiți.

Cum apăru în curte, porcii îl grămădiră, spuindu-și fiecare păsul.

— Hîidea! N-ăți fi mîncat d-un an, juvine! zise Ion, și plecă buimăcit de somn.

Se duse, se duse, porcii înainte și el după ei, pînă ajunse la o fîntînă cu apă rece. Fagii își scuturau jirul. Porcii se puseră pe treabă, și mîncau cu clăbuci la gură. Ion se tolăni la umbra fîntînii și-mbucă mămăligă și pește pîn'se umflă.

— Uf, că bine mi-ar prinde un căuș cu apă rece!

Și căușul și apa, la nasul lui.

Soarele ardea. Setea-l birui. Se sculă bombănind. Lăsă căușul în fîntînă și dădu să-l scoață.

— Măăă! da' greu e!

Se opinti.

— Ca niciodată!...

Şi trase din toate puterile. Cînd colo, aruncă pe iarbă un peşte cu solzii de aur ce străluceau de-ţi lua ochii.

— A! tu mi-ai fost? Bună ciorbă!

Peştele se bătea de moarte, cînd în coadă, cînd în cap. Dădu să puie mîna pe el. Minune! Peştele începu să vorbească. Ion se cruci.

— Ioane, nu-ţi mînca norocul!

— Ce, mă?

— Ioane, fie-ţi milă!

— Iacă, mi-e...

— Nu ţi-e lene?

— Ba...

— Ioane, ia-mă binişor şi du-mă-n apa de lîngă poarta palatului, că mult bine ţi-oi prinde.

— Departe, mă!

— Ioane, fă ce-ţi spui şi să nu spui nimărui.

— Ei...

— Şi cînd ăi dori ceva, gîndeşte-te la mine.

Bine, să nu mănînce o ciorbă, dar să-l ducă? Cum să-l ducă? Departe. Porcii cui rămîn? Bate lupul. Nu se poate. Da' d-ar fi pe gîndul lui, ar fi clipa şi dusu, clipa şi-ntorsul.

— Ei, drăcia dracului!

Se simţea uşor ca fulgul.

— Hai, neiculiţă, să te duc.

Într-o clipă ajunse. Îl aruncă în apa lată şi repede. Apa se lumină ca de un foc. Ion îşi făcu cruce. Într-o clipă se întoarse. Adună porcii; îi păzi rezimat în moacă; îi adăpă şi pe înserate porni acasă. Se simţea şi el om, prost, nu e vorbă, dar om. Cum sosi, îi băgă în cocină, puse doi drugi d-a-curmezişul strungii şi plecă în capul oaselor.

În tindă.

— Sărutăm dreapta, mamă.

Mă-sa se uită lung. De unde şi pînă unde?

— Maică?...

— Sărutăm dreapta!

Nu mai semăna cu bietul tat-său.

— Ţi-a pus mama de mîncare.

— Doar n-o să-mi mănînc norocul...

— Ai?...

— Ce tot foale, foale...

— Oi fi bolnav? Mai știi!?

— De lene.

Își găsi de lucru. Orîndui curtea. Sapa la locul ei, și lopata, și securea. Se duse în magazie, luă o piele de capră, se descultă, își luă măsură, trase cu cuțitul și-și croi opinci.

— Ioane, ce faci, maică?

— Ce e azi?

— Sîmbătă.

— Mîine duc purcelul la palat.

— Maic'a Domnului!

Și-n mintea femeii: „Ține-mi-l, Luminată!"

A doua zi pleacă cu purcelul în sac. Ajunse la apa lată și repede. Trecu pe o punte din doi ștejari aruncați cap în cap de pe maluri pe steiul din mijloc. Se plecă pe niște zăbrele și privi în curtea palatului, așteptînd să vază pe cineva ca să-i deschiză porțile. Se uită bine-bine. I se împăinjenise vederea? Prințesa, cu fustele ridicate în brîu, cu mînicele sumese, nălbea. O roabă scotea apă din fîntînă și-i turna în albia în care bătea pînza de in și-o așeza în foi de la un căpătîi la celălalt. Fata se opri să se odihnească. Ce obraji, ce păr, ce ochi, ce piciorușe! Și sînul...

— Maic-a Domnului! zise Ion, și începu să facă mătănii.

...Ei, acum să-ți văz puterea, pește de aur! socoti Ion, și rîse, și se uită cam unde-l aruncase. Apa clocoti în cercuri luminoase. Întoarse capul. Prințesa, cum bătea pînza, se opri, întinse mîinile și se cutremură.

— Du-mă-n casă... Nu mi-e bine...

Irina căzu în brațele arăpoaicei.

Și p-aci fu drumul lui Ion cu purcelul în spinare.

Împărăteasa nu știa unde-i e capul.

— Ce ai?

— Nu știu...

— Ce te doare?

— Şalele...

— Să nu mai nălbeşti, puiul mamei.

— Nu, mamă.

— Cum ţi-a venit?

— Ca un fulger, d-aci pîn-aici.

— Să te odihneşti.

Împărăteasa o dezbrăcă. Haina şi sărutul. Închină perna. O culcă şi adormi cu mîna în mîna mă-sei.

— Niţele friguri. O să treacă.

A doua zi rău, a treia zi rău. Împărăteasa îşi petrecu zilele: o rugăciune pentru fie-sa, o rugăciune pentru împărat. Chemă doftori, vraci, şi nimeni, nimic. Ce-i da lua, că era blîndă ca un miel. În sfîrşit, să vie şi Bîca, o bahnă bătrînă şi ciupită, cu ochii albi şi cu luleaua în gură, să-i ghicească ca ce să fie cu Irina.

Ţiganca, cum o văzu:

— Trasă-n obraji şi grăsună, turturica bunichii!

Scoase ghiocul, bolborosi, suflă, se uită şi scutură din cap.

— Nu se poate...

— Ce, bătrîno, ce? întrebă împărăteasa.

— Nimic, răspunse ţiganca, şi se uită ţaglă la prinţesă.

Ceru un cuţit. Trase pe jos ca o pînză de păiajen. „Aci, dorul de tată; aici, dorul de...; aci boală... ici rea, colea bună; colo, deochiul; aci dragostea; dincoace, din iele; şi mai colo... d-alte alea"... Şi punea, pe unde apăsa cu deştul, un ban de aramă, de argint, de aur, sare, pîne, fer şi cărbune. Prinse o muscă. Îi smulse aripele şi-i dete drumul drept la mijlocul semnelor. Şi spuse, şi bolborosi, şi urlă pe limba ei, şi se bătu în piept, şi plecă fruntea la pămînt, pînă ce făcu spume la gură, şi-i curgea năduşelile de pe ea. Se opri. Musca o luă pe spiţa dorului. Se duse pînă la „tată" şi se întoarse. Se îndreptă spre „boală", dar îşi luă seama, şi o rupse la fugă, şi se duse drept la „alte alea"... Aci îşi spălă picioruşile de bot, şi nici că mai plecă în altă parte.

Ţiganca, ca şi cum ar fi călcat pe un şarpe:

— Aoleo!

— Ce e?

— Ce să fie...

— Spune, bunico, zise împărăteasa, spune...

— Nimic... răspunse ţiganca, şi se uită la fată. Irina zîmbi. Împărăteasa se-nfurie.

— Spune, cioară!

Ţiganca călcă pe muscă şi-o slei.

— Nea!

— Să spui, dar numa dumitale, zise Bîca şi şterpeli o năframă, o băgă-n sîn, făcînd că se scarpină. „Acu, măria-ta." „Ba, în prag." „Ba, în ceardac." „Ba, în capul scării." „Ba, la poartă." După ce deschise poarta, se plecă la urechea împărătesei şi-i şopti ceva. Ţiganca se făcu nevăzută. Împărăteasa înlemni.

Se duse sus. Irina îi petrecu mîinile pe dupe gît.

— Ce am, mamă?

— Nimic! răspunse împărăteasa, şi se-ntunecă.

Fata slăbea şi se îngroşa. Împărăteasa, cu ochii roşii, nu pricepea „de unde".

— Ce am, mamă?

— Nimic!

În vremea aceea umbla vorba că Ciolac — asta, să zic, Drăgoi — ar mai fi avînd puţin de lucru cu Roşu-vodă.

Împărăteasa, de colo pînă colo, bombănea:

— Mai tîrziu, Doamne, mai tîrziu!

Şi pîn' să măture Drăgoi pe Roşu, Irina născu un cocon cu părul de aur.

Fata plîngea să se răpuie, mama plîngea şi îngrijea copilul. Copilul creştea în iatacul lui, şi nimeni nu ştia ce se petrecuse, afară de un doftor bătrîn, albcolilie şi credincios curţii. Ce-o să zică el? Dar ce-o să facă? Aşa ruşine? Cin' să crează: „Copil fără tată"? Că ele ştiau bine că e făr' de tată. Ele? Bine. Dar el? Şi era frumos coconul, ş-un' se repezea cu bucile umflate la sînul mă-sei, şi sugea, sugea, ca un şearpe, apoi se uita în ochii ei, parc-ar voi să zică: „De ce plîngi, mamă?"

— Destul, fata mamei. Ia vezi, să nu dai copilului ţîţă înfierbîntată!

Irina se spălă cu apă rece, se răcori și, luîndu-și inima în dinți:

— Ce-o fi să fie!

Broasca crescu, c-apropia un an, și era ca de doi; și vorbea vorbă îndesată, că împărăteasa și fata ascultau la toate secăturile lui și-i făceau toate voile, afară de una: nu trecea pragul odăii unde se născuse.

Împlinise un an și jumătate între S-tele Mării.

Și se porni cărăuș după cărăuș, care cu piciorul retezat, care cu capul cît banița, și aducea știri că vine împăratul biruitor.

Și iaca și împăratul. Și muzicanții ziceau, din buciume aduse la vîrf și din gură, ce apucaseră din bătrîni. Alaiul ținea cît bătea ochiul. Împăratul intră în curtea palatului p-un cal bălțat și șchiop. Cum văzu pe împărăteasă în capul scării, dete pinteni calului, și calul, șontîc-șontîc, făcu pe împărat de rușine.

— Nea, nea, pui de zmeu!

Descălecă și se duse drept la împărăteasă, o sărută, o coprinse cu dreapta, iar cu ciolaca o mîngîia, ca și cum ar fi fost avînd un pămătuf. Și plîngi împărăteasa, și plîngi...

— De ce plîngi, buna mea?

— N-am de ce?

Ba avea, cum de nu. Împăratul crezu... Și-și trase ciunga de pe obrajii ei.

— Dar fata, lumina ochilor mei, unde e?

— Irina, măria-ta, d-ale fetei... cam bolnavă... dar n-are nimic... doarme.

— Da', s-a făcut măricică de cînd n-am văzut-o. Și întorcîndu-se către flăcăi: Voinici, pe veselie!

Ș-odată: „Ura! să trăiască Ciolac-împărat!“, că geamurile palatului răsunară și unele se sparseră.

Se porunci să se scoață buțile, să se aprinză focurile, să se puie berbecii-n cîrlige și boii în pari cu piele cu tot. Trei zile și trei nopți durară petrecerile și cheful.

În vremea asta, de cîte ori împăratul ridica cornul de bou cu vin roșu, întreba „ce e cu fata lui“. Și împărăteasa răspundea:

— D-ale fetei... cam bolnavă... n-are nimic...

— Îmi lipsește ca mîna stîngă!

Și împăratul se întuneca. Sufla des. „Îmmm! Da? bine!“ Împărăteasa se făcea mică dupe pulpana lui.

A patra zi, să vază fata! Se plimba în sala tronului mai ostenit de chef ca de război. Ș-o închipuia mică, cînd se lungea pe jos, și ea încăleca pe grumaji, și-l apuca de mustăți. În fundul urechilor îi suna: „Di, calule!“ Și rîdea, beat și de bucuria tatălui care n-are pe lume decît una, fată fie, dar un singur copil.

Ușa se deschise. Împăratul tresări. Nu era ea, ci bătrînul doftor, ca un cîine care ar fi făcut vreun rău.

— Bine ai venit, doftore! Da' ce te-ai făcut nevăzut?

— Cu bătrînețele, măria-ta.

— Dar Irina mea vine?

— Nu...

Să fi jurat că-și dase sufletul. Alb ca varul.

— A!... De ce?... A murit?... Mai iute!

Și împăratul puse mîna la coapsă.

— Prințesa are... un copil...

Pîn' să sfîrșească, se sfîrși cu el. Îl izbi cu sabia drept în cap și-l desfăcu drept în două. Împăratul bolborosi, se muie de la genuchi și căzu pe lespezile roșii de sînge.

Un cimpoi în fundul grădinii. „Ș-apoi una!“ „Ș-apoi două!“ Un pîlc de robi, setoși de petrecere, zobeau pămîntul.

Împăratul se deșteptă în odaia lui de culcare, înconjurat de sfetnicii credincioși. Făcu cu mîna unuia, celorlalți — să iasă afară. Șopti ce șopti cu el. „Afară!“ Și boierul ieșea d-a-nderatele, încovoiat de mijloc. Așa, cu toți. Chemă pe împărăteasă. Biata femeie crezu că s-a isprăvit cu ea. Un fior rece, și nu mai simți nimic.

— Ei? întrebă împăratul... Cu cine?

— Jur! Din senin, măria-ta!

Și se mototoli la picioarele lui. Împăratul o ridică ca pe un mort. O privi de sus pînă jos.

— Ochii ăștia au văzut, gura asta mă minte!

Ș-o apăsă pe ochi, ca și cum ar fi voit să-i scoață, ș-o întinse de gură, ca și cum ar fi voit s-o rupă.

— E a mea?... Cu tine seamănă!... Toţi mă mint în împărăţia mea!... Dar voi afla!

Şi-i făcu cu deştul spre uşă.

— Ieşi!

Ieşi.

Împăratul porunci să-i aducă pe Bîca, ţiganca. Cum o văzu, se prefăcu că e vesel.

— Bine ai venit, Bîco!

— Bine să dea Dumnezeu, măria-ta!

— Şezi.

— Iacă, şez...

— Vrei tu să fii bogată?

— Eu?...

— Vrei tu să ai caleaşcă cu cai şi să fii cucoană mare?

— Păi... ţigancă!...

— Ei şi? Vrei?

— Să-mi zică mie cucoana ţiganca?

— Aşa.

— Vreau, de vrea măria-ta.

— Ei bine, să-mi ghiceşti... prinţesa... cu cine?

— Păi asta e uşor. Să dai la baba un merişor de aur, şi să-l descînte ea cum ştie. Pe urmă să-l dai copilului să se joace, şi pe cine o izbi cu mărul să ştii că ăla e.

Se ridicase un tron în mijlocul curţii. Avea să treacă pe supt ochii împăratului toţi flăcăii de la o poştă împrejur. Şi nimeni nu ştia de ce. Scoase pe copil afară. Împăratul se cutremură cînd îi puse merişorul de aur în mînă. Copilul se uită la măr, se uită la împărat... Drăguţul! Nu mai văzuse lumea. Nu îndrăznea să meargă. Apucă pe împărat de mînă.

— Nene, asta ce e? Şi asta ce e?

— Păcat! zise împăratul printre dinţi. Ah! căţea!

Se sui pe tron mai tăcut şi mai negru ca noaptea. Şi-i trecură pe dinainte feciorii de boieri mari muiaţi în fir şi cei de boieraşi muiaţi în argint. Şi pace! Copilul se juca, săltînd pe umeri palele de aur. Împăratul nu-l slăbea din ochi. Porni şi gloata opincarilor cu sucmane. Pace! Tocmai la urmă, iacă şi Ion purcarul. Copilul, cum îl văzu, zvîrrr! cu mărul, şi-l izbi drept între umeri. Şi rîzi, şi rîzi...

— Cum se poate?!

Ce să se poată? Oamenii se uitau unii la alții. Împăratul se repezi pe trepte. „Să-i lege pe Ion și să-l arunce în temniță." Se sparse adunarea. Boierii, ducîndu-se pe la casele lor, vorbeau minunați, ca ce să fie?

— Poate...

— Mai știi?...

— Ar fi păcat...

Și se uitară îndărăt.

Împăratul luă securea și intră în codru.

O bocăneală, cînd mai tare, cînd mai încet, după cum bătea vîntul. Împăratul se întoarse la miezul nopții, ca o momîie; descuie ușa palatului și se făcu nevăzut. Așa ținu trei săptămîni, pînă ce, într-o zi, pe înserate, îl văzură curtenii și robii cu un car cu patru boi, și în car o butie lătăreață, aproape încheiată, că-i lipsea doar trei doage. Mîna de foc, și slab, de i-ai fi numărat coastele. Opri în dreptul gîrliciului. Dejugă boii. Miercan scoase limba, o băgă și pe o nară și pe alta, pufui și se așeză pe partea dreaptă rumegînd. Împăratul trînti ușa după el. Nici o vorbă, că pe cine întîlnea, împietrea locului. A doua zi, să vie mitropolitul.

— Părinte, să grijești fata, c-am s-o mărit; și întîi să mi-o spovedești bine. Auzitu-m-ai?

Și rînji.

Mitropolitul se uita pe supt sprincene la împărat. „...Și de smintirea minții"... Mitropolitul mișca buzele. Împăratul ciocăni cu maiul de lemn scurt și gros, împănă butia și pregăti tot ce-i trebuia, scripeți și odgoane.

Mitropolitul, binișor pe lîngă el, cu lacrămile în ochi.

— Măria-ta...

— A mărturisit?

— Da, măria-ta...

— Cum?

— Cum l-a făcut cu măria-ta, au cu mine, uitatul de Dumnezeu, așa l-a făcut și cu purcarul.

— Piei, părinte!

Împăratul zise să-i puie beteală Irinei, să-i acopere fața cu năframa și s-o aducă pe ea, pe copilul ei și pe Ion purcarul. Fata păși cu mîndrie. Nu se rugă și nu plînse. Ținea copilul de mînă. Purcarul tremura vargă. Pe împărăteasă o duceau de subțiori două roabe. La urmă, bătrîna, muma lui Ion, cu vițioanele despletite, în brațe cu o mămăligă din care ieșea fumul, înfășurată într-un ștergar.

— Tăcere!

Nu, nu mai era de iertat. Făcu semn cu deștul. Nici-o vorbă. Întîi intră prințesa cu copilul, la urmă purcarul. Împăratul aruncă în butie o ploscă cu apă și două șiruri de smochine. Bătrîna, cu legătura.

— Ține, maică, să mănînci sănătoșel, înainte ca să mori!

Și începu să țipe. Arapii o înhățară. Împăratul potrivi cu mîna lui cele trei doage — una cu vrană. Izbi cu maiul. Încheie butia și-i dete drumul pe apă.

— Du-te, Irina mea, din apă în apă, pînă în smîrcurile mării!

Butia se răsuci de cîteva ori, prinsă în ochiuri, și o luă apa umflată și lină, și o duse ca pe o luntre la vale. Împăratul privi pînă o pierdu din ochi. Împărăteasa leșinase. O luară pe sus. Împăratul sui scările, dădu ușa de perete, trecu în iatacul nevesti-si, deschise altă ușă și intră în odaia în care crescuse fata lui. Șezu pe pat. Trase un sipet. Jucăriile ei, păpușa ei, furca ei micuță și încondeiată, pe care i-o dăruise cînd împlinise patru ani; și sabia, și scutul împodobit, și coiful săpat cu un leu în frunte, dăruite tot de el cînd împlinise șapte ani, și nu mai voia să fie fată. Simți că nu mai vede.

Se scutură, se sculă și plecă.

— Femeie! Rușine!

În fundul buții Irina plînge și-și strînge copilul la sîn.

— De ce plîngi, mamă?

— De nimic!...

Ion, din ălălalt capăt.

— Da' ce făcui eu, neiculiță?

— Ce e asta, mamă?

— Luntre, sufletul mamii...

— Şi un' ne ducem, mamă?
— Hei! departe... undeva...
— E frumos, mamă?
— Frumos, frumuseţea mamii...
— Da' ce făcui eu, neiculiţă!
— Pe un' ne ducem noi, mamă?
— Pe apă, mamă...
— Şi pe urmă?
— Iar pe apă...
— Iar? Şi pe urmă?
— Pînă dăm în mare...
— Şi marea ce e, mamă?
— Tot apă, odorul maichii.
— Tot?
— Da' ce făcui eu, măiculiţă?
— Şi pînă unde ne ducem noi, mamă?
— Pînă la Dumnezeu, maică...
— De ce plîngi, mamă?
— Aşa îmi vine, de mă uit la tine şi te văd frumos şi cuminte...
— Uită-te şi la ăla... Cine e ăla, mamă?
— Un rob, să ne slujească, maică...
— Cine ni l-a dat, mamă?
— Împăratul...
— Împăratul?
— Ce făcuşi, Ioane, ce făcuşi? Că porcii, porci, scroafele, scroafe, că biata mama ştie... la jir... la fîntînă... ş-acasă...
Îşi făcu Ion socoteala singur şi trase cu ochiul pe furiş la prinţesă şi la coconul cu părul de aur. Cîrlionţii lui luminau mai tare ca lumina ce străbătea prin vrană.
— Că poate la noroc... cine ştie?... poate...
Irina trase cu urechea.
— Se prea poate... şi de ce nu?
Se rupse gheaţa. Ce strica bietul purcar?
— Ce să se poată, Ioane? întrebă prinţesa.
— Iacă, măria-ta, o minune...
— O minune? care?
— Să zic, să mergem tot aşa. Asta să ţie preţ de trei zile şi trei nopţi, ş-avem să intrăm la o cotitură,

și de vale lesele pescarilor și pe dreapta și pe stînga apei. Și cum ne-o fi norocul. Avem? Bine. Nu? Ne-am duuus...

Prințesei îi tîcîi inima.

— Ioane, treci mai colea.

— Iacă, trec, măria-ta.

— Ioane...

— Măria-ta?

— Ioane, să ții socoteală de zile și de nopți după zarea ce licărește prin vrană...

— Să țiu, măria-ta...

— Și la cotitură să țipi cît ăi putea...

— Cît oi putea, măria-ta.

— Să împarți mămăliga în trei și să mănînci cîte-o parte în fiece zi. Ai auzit?

— Auzit, măria-ta.

— Și eu am să împart smochinele în nouă părți. Două copilului și una mie. D-oi leșina, să-i spui că dorm, d-oi muri, să-i spui c-am adormit.

— Ce să spuie, mamă?

— O vorbă, maică...

Împărțiră merindele. Prințesei îi venea zece smochine pe zi. Mîncară. Bău Irina și copilul. Întinse plosca și lui Ion. Ion abia o atinse cu buzele ș-o șterse cu mîneca la gură. Copilul adormi. Într-un tîrziu, somnul învinse pe Irina. Plecă capul p-o mînă. Se lipi de copilul ei și adormi.

A doua zi copilul se deșteptă. Abia crăpase ochii.

— Mi-e foame, mamă!

Irina se uită la șirurile de smochine. Scăzuseră. Se hotărî ca ea să nu mai mănînce. Copilul ronțăia smochină dupe smochină. Muma își udă gura cu niţică apă.

— Nu mănînci, mamă?

— Nu mi-e foame, maică.

Ion îi întinse bucățica lui de mămăligă.

— Nu, Ioane, tu să fii în puteri.

Și se sfîrși de la inimă. Se lungi binișor.

— Ție somn?

— Da, mi-e somn, puiul mamii...

A treia zi cu greu deschise ochii și iar îi închise. Copilul, flămînd, îmbuca într-una. Mai rămăsese cîteva smochine...

— Ioane, mama ce face?

— Doarme, dar n-a adormit...

Ion înghiți în sec. Apa era mai repede. S-apropiau. Simțea Ion cotitura după cum se ducea butia în sus și-n jos. Și strigă cît îl luă gura.

— Măi pescari, măi, prindeți butia, că ne rămîn doagele!

Irina dădu să se scoale și nu putu. Copilul o luă de gît cu amîndouă mînuțile.

— Mamă, mi-e foame!

— Ia! șopti Ion.

De pe maluri s-auzi: „Puneți mîna pe ea! Ațineți, mă! Na, ne-a scăpat!"

Irina leșină. Copilul plîngea.

— Ce face mama, Ioane?

— Doarme, neică... și eu am să dorm... și tu ai să dormi...

Butia plutea lin și se ducea pe firul apei. Ion se scărpină în cap.

— Ei, ce te faci, Ioane? Ce făcuși, neiculiță? Ce rău făcui eu pe lume? Ba, un bine, da...

Ș-odată se lumină ca ziua...

— Dar asta ce fu? Eeeee! Ia să mă gîndesc eu, neiculiță!

Și se gîndi la peștele de aur. Ba să-i dea vin, ba mîncare, ba cuțite, ba cîte alea toate. Ș-odată, ciocnituri de pahare, de farfurii, de solnițe, și două damigene pline, rase, și pește fript, și pește prăjit. Se puse masa.

— Eeeee! păi stăi, verișcane!

Puse mîna pe mînele prințesei. Mînele, calde. Freac-o pe mîini și pe tîmple cu vin negru, pîn-o trezi. Prințesa se șterse la ochi.

— Ioane, eu sunt, mă?

— Da, măria-ta.

— Ioane, tu ești, mă?

— Cum să nu, măria-ta, eu, Ion purcarul, feciorul mamii din sat.

— Ei, cum, Ioane?

— O taină, măria-ta. Să mîncăm și-ți spui de unde.

Mîncară bine ha, și Ion spuse toată istoria cu peștele de aur. Prințesa se cruci. Se gîndi, se răzgîndi, se-nroși pînă-n vîrful urechilor.

— Toarnă încă un pahar și să-mi răspunzi la ce te-oi întreba.

— Cum să nu, măria-ta.

— Mă Ioane, și cînd aduseși purcelul, eu nu nălbeam pînzele?

— Ba, nălbeai, măria-ta.

— Biiine. Și tu ce făceai?

— Mă uitam, măria-ta.

— Ei, unde?

— Iacă, așa...

— Ei, cum așa?

— Iacă, încotrovasilea, ca omul...

— Mă, tu te uitai la mine...

— Apoi dă, măria-ta, tot să mă fi uitat ca de cînd venisem și pîn-am tulit-o...

— Și la ce te gîndeai?

— Dă...

Și plecă ochii în jos. Irina, ca un bujor.

— Mă Ioane, tu te gîndeai la mine...

— Dă...

— Și la peștele de aur...

— Dă...

— Și...

— Știu eu?...

— Dacă e așa, de ce nu te-ai gîndi tu să te facă un prinț leit?

Ion întoarse capul. Se rugă ce se rugă, și simți în toată ființa lui o prefacere. Din cap pînă-n picioare fu altul, în zale și fireturi, la mijloc un cordon poleit, și coiful îi strălucea de te vedeai în el. Copilul îl privi uimit și zise:

— A! Împăratul Ion!

Și se duse în brațele lui.

— Ei, Ioane, îi zise prințesa, cît o să plutim? Nu ne-a fost destul?

Ion se plecă frumușel înaintea ei, îi sărută mîna și-și croi planul, care se izbîndi întocmai. Butia se lăsă la mal, plesniră cercurile și se pomeniră la un luminiș cu iarbă, cu flori, cu un palat de marmură cu roabe și robi de toate felurile, negri și buzați, albi și rumeni, de-ți era mai mare dragul să te uiți la ei. Și toți se plecară la pămînt.

— Lung drum făcurăm, băieți!

— Lung, măria-ta.

— Să ne odihnim!

— La poruncă, măria-ta.

Irina luă de braț pe Ion, care roși para focului. Ajungînd la ietacurile lor, prințesa îi zise:

— Ei, măria-ta, să faci acum, cînd a veni împăratul, să se întîmple ce-oi gîndi eu. Ah tată, am să ți-o coc eu!

— Orice-i pofti.

Nu trecu mult, și împăratul Drăgoi auzi că devale, la o depărtare de patru zile, un nebun i-a turburat împărăția, a ridicat palate și a pus stăpînire în silă și fără de știrea lui. Repezi într-acolo o ceată de cercetași, care dădură o raită, și-l vesti că așa e după cum auzise el. Împăratul se cătrăni și se puse în frunte a o sută de călăreți, ostași aleși, unul și unul. În două zile și jumătate n-avură ce face, că goneau ca călușarii la nuntă. Zăriră palatul de marmură.

— Să mi-i legați cot la cot și cucoana lui să ne slujească nouă la masă.

Mai trecu puțin, și văzură o femeie p-un cal iute ca o săgeată, alergînd împotriva lor, c-o rochie de borangic, cu coiful tras pe ochi, și pe supt coif părul curgea ca niște sculuri de ibrișim gălbui. Și sabia, învîrtind-o pe dasupra capului, scăpăra fulgere-fulgere.

— Ah! iepuri fricoși! strigă femeia.

Abia scăpă vorba, și caii lor, speriați, o tuliră la fugă de unde veniseră. În zadar călăreții trăgeau de frîie, în zadar împăratul se pleca pe coama calului și se da pe spate, opintindu-se din toate puterile, că se ducea într-un nor de praf și nu se opriră decît noaptea, cînd se ridica luna cu coarnele de argint în jos. Împăratul era ca pămîntul și sufla îndesat de mînie. Po-

posiră. A doua zi împăratul se aruncă pe cal, și toți după el. Răsunau pădurile de tropotul viforos. Iar zăriră palatul de marmoră. Și femeia iar le ieși înainte. Caii nu se mai speriară.

— Ah! d-acuma!... Năvală, flăcăi!

Ca grindina căzură asupra ei. Armele zăngăniră.

— Dați, măi!

Mulți răbufniră ca niște bușteni răsturnați.

— Dați, măi! Răcni împăratul și se repezi. Calul alunecă și rostogoli pe călăreț. Cei cari rămaseră în șea strînseră rîndurile și năvăliră chiuind de clocotiră valea și zăvoaiele. Care cum se apropia, se scutura din scări și se ducea de trei ori peste cap. Pînă să se ridice, două roate de arcași, negri ca abanosul, picați ca din genune, îi legară cobză și-i duseră ca pe niște măgari, unii după alții. Și mergeau cu capetele în jos, umiliți de rușine.

În mijlocul curții și în fața lumii îi rîndui pe trei șiruri, să le taie capul.

— Eu am murit de mult! zise împăratul.

Treizeci de gealați cu securile în mîini înaintară.

— Ridică-ți coiful, mai zise împăratul, să văz cine m-a învins.

— Da? răspunse femeia, și-și dete coiful peste cap. Privește bine...

Împăratul căzu cu fruntea în țărînă. Irina îl ridică cu mîinile ei, și plînseră, plînseră, amestecîndu-și lacrămile. Apoi îi spuse tot, și se puseră p-un chief de se duse vestea în patru părți ale lumii.

Pe Ion îl așeză peste jumătate din împărăție.

Iar împărăteasa, muma Irinii, umbla toată ziulica cu copilașul de mînă.

BOACA ŞI ONEA*

Onea pîndeşte pe prispă. Cu ochii căprui, cu părul creţ şi vulvoi, în cămaşă, strîns la mijloc c-o curea lată, de care i-atîrnă un briceag de Braşov c-o singură limbă, cu picioarele goale şi crăpate. I se bate inima. Ce fericit ar fi să se deschiză poarta din faţă şi să apară Boaca părintelui Sterea! De două ceasuri de cînd aşteaptă. Şi-ast-noapte a visat-o toată nopticica.

Onea împlineşte la Sfîntu Nicolae şapte ani, şi Boaca aproape şase.

El nu poate trăi fără ea; ea se prăpădeşte dupe el. El e vioi ca un pui de lup; ea, galeşe ca o pisicuţă. Nici el, nici ea n-ar scăpa o vorbă rea, ca alţi copii din mahala, măcar de i-ai frige pe grătar.

Onea deapănă un basm pe care l-a auzit de curînd şi se pregăteşte să i-l spuie... „Baba porni p-o cărăruie şi moşul pe altă cărăruie... Ce vor găsi să pupe şi să vîre în traistă"... Înalte sunt ulucile părintelui Sterea! Casele dispar pe dupe ele. Abia se vede acoperişul de tinichea cărămizie... „Şi baba dădu peste un şoricel... Îl sărută şi-l puse-n traistă... Şi moşul dădu peste un muşuroi de furnici"... O! ce căţea e maica preoteasa! O funducă îndesată şi rea topenia pămîntului... Biata Boacă răcnea cît o lua gura: „Nu mai fac, mămicule, nu mai fac!" Ş-o mînă grasă şi puternică o aruncă pe

* În textul de bază scrierea este precedată de indicaţia: *Dintr-un volum uitat*, un rînd de puncte de suspensie şi cifra XIV, iar în subsol se dă o notă cu privire la titlul volumului: *Micuţii*.

drum în pielea goală și-i trînti poarta-n nas. Boaca se lipi de poartă, s-apucă de clanță și țipă pînă i se stinse glasul... Cum îi zvîcni inima din loc! Poarta de subt dudul bătrîn s-a deschis... Boaca!... Cu ochii verzi, cu pestrui pe obraji, cu părul rotunjit din foarfecă, c-o fustă de stambă roșie pîn' la genunchi, c-un șorț albastru mai lung ca fusta și cu pantofiori negri și fără tocuri.

Onea îi face cu mîna. Boaca dă din cap. Trece drumul. În praful de pe uliță se văd urmele pașilor ei mărunți. Își dau mîna. Se uită unul la altul. Tac. Privirile lor s-aprind de bucurie.

Onea:

— Hàide...

Ea:

— Haidèm...

— Departe-departe...

— Mai departe ca atunci?

— Mai... o-ho!

— Încotro?

— Dincolo de via părăginită...

Ș-apucă p-o cărăruie tăiată în bălării de trei ori mai nalte ca ei.

— Oneo, spune drept... m-ai văzut?

— Ieri?

— Da, ieri!

Boaca se albi și pestruiele ei ca lintea parcă erau picățele pe un sfert de hîrtie. Onea o strînse de mînă și lăsă ochii-n pămînt.

— Unde erai?

— În poartă, pe prispă...

— Atunci?...

Două lacrămi alunecară pe obrajii Boachii; una se opri în sfîrcul gurei și cealaltă pe subt bărbie. Onea o luă d-amîndouă mîinile.

— Zău, iacă, zic vorbă mare, c-am închis ochii și nu te-am văzut... Ș-am fugit, m-am închis în casă și-am plîns în pernă pînă ce-ai încetat tu...

— Ce bine îmi pare! Îmi pare așa de bine, căci altfel cum m-aș fi măritat eu cu tine?... Nu e-așa?...

— Firește...

— Că bărbatul nu trebuie să vază pe femeia lui în pielea goală?...

— Daaa...

— Că e păcat...

— Daaa...

— *Mămicu* cînd se primenește se duce dincolo și tata stă dincoace...

Onea și-aduse aminte că într-o noapte, pe cînd se ducea în poiană, văzuse pe neica Radu măcelarul și pe... rîzînd pe nalbă, goi — dăspuiați — și tăcu rușinat. Apoi, mîniat foc, rupse cîteva crăci de laur, le trînti jos și zise:

— Fie, că maica preoteasa trebuie să fie rea de tot!

Boaca rîse cu lăcrîmi și-l apucă de mijloc.

— O, nu ~~știi ce bună e mămicu! Cît nu ne-ar bate, nici~~ atîtica, ~~nici firicel~~... Ea ne spală, ea ne îmbracă, ea ne laie, ea ne culcă, ea ne închină, ea de toate...

— Atunci de ce?...

— De ce? Fiindcă n-am fost cuminte...

— N-ai fost cuminte?

— Eram să dau foc casii!... Ieri, dupe amiază, mă învîrteam pe lîngă vatră, unde fierbeau două ulcele... Și cum mă uitam așa, văz o sticlă albă, în firidă, pe care n-o mai văzusem... Mă întinz... și... N-o ajungeam... Pui un scăunel subt picioare și tot n-o ajung... Pui un scăunel peste alt scăunel... Mă sui, mă înalț, pui mîna pe ea, și scăunelele încep să dîrdîie, ș-odată buf, caz, și sticla cît colo, se sparge peste gătejele care ardeau pe vatră... Un pocnet, și flacările mă orbesc... Țip... Vine mămicu... Stinge focul... Și pe urmă, știi... Spune, drept-drept, m-ai văzut?

Onea făcu cu capu în sus.

— Țu!

— Nici pe Vasilica?

— Țu!

Vasilica e sora ei a mai mare. La Sîn-Pietru împlinește nouă ani.

— Pe Vasilica s-o vezi — e mai grasă — pe mine nu... Eu să fiu cuminte-cuminte, și niciodată mămicu meu n-o să mă mai scoată în drum ca p-un copil de șase luni... Cum, n-am, n-am să mai fiu?

— Ba da, Bocuțo, î-ba da...

— Vasilica țipă și mai tare ca mine...

— Da' și tu răcneai...

— Ea, ea, ea tremură și ține mîinile adunate în față... Și joacă, și joacă pe tălpi ca un gînsac cînd vede bobocii dintîi...

Și Boaca pufni în rîs, și Onea rîse și el... Și rîsul lor se perdu încet-încetinel, ca doi clopoței de sanie.

— De ce-o fi ținînd mîinile-acolo?

— De rușine...

— Toată ești de rușine, nu numai acolo... Eu, eu cînd urlam, am auzit două femei șoptind, și parcă mi-ar fi tras cu cărbuni aprinși pe spate... Vasilica e mai grasă ca mine... Nu e așa?

— Nu știu...

— N-ai văzut-o?

— Nu...

— Nici pe mine?

— Nici...

— De m-oi vedea vrodată, mă rostogolesc din pat, caz și mor... Și mă duc, mă duc, e-he!... Și nu mă mai vezi...

Onea oftă, făcu o cruce, scuipă în patru părți și-o sărută... D-ar ști ea că ieri a văzut-o fără să vrea!... A mințit-o și-și dă seama că întotdeauna o va minți ca să-i facă plăcere.

— Hai să ne luăm de talie, zise Boaca.

— Hai!

— Și să mergem așa ca și cum am fi unul...

— Biiine!

Și-și petrecură mîinile lor subțirele pe la spate.

— Nu, *pălinte,* nu, nu *asa,pălinte,* zise Boaca rîzînd.

Onea, mirat:

— De ce zici așa?

Boaca înghiți de cîteva ori și-i spuse încet, ca o taină.

— Cînd eram eu mică-mică, că abia gongoneam mamă, tată și papă, și dormeam lîngă sobă într-un leagăn, așa zicea mama tatii: „Nu *asa*, *pălinte*, nu *asa*". Și mama rîdea pe înfundate.

— Da' maica preoteasă nu e peltică...

— Nu e...

— Atunci, de ce-i zicea așa: nu *asa*, *pălinte*, nu *asa*?...

— Ca să-l mîngîie, se vede, or am visat eu... Nu știu...

— Ai visat, Bocuțo...

Și ea, încet și șiret:

— Cînd ne-om mărita noi împreună... tu... ai să fii popă... A!... nu mă dă decît după popă... Cînd ne-om mărita noi împreună, eu am să-ți zic uneori: „Nu *asa*, *pălinte*, nu, nu, nu *asa!*“

— Cînd, uneori?

— Cînd n-o fi așa...

— Da' cum să fie?

— Să fie altfel decît așa...

Copiii își despletiră mînuțile de pe trupurile lor, priviră unul la altul și se sărutară. Boaca vîrî mîna în părul lui Onea și-l strînse cît putu, scrîșnind din dinții ei mărunți.

— Dă-l de moț, dă-l de moț, zise Boaca... De ce n-ai venit cînd te-am fluierat?

Și-l scutură strașnic de chică. Pe Onea-l trecură lacrămile de durere, dar de rușine nu plînse. Cum să bîzîie în fața ei? El, cruce de voinic!

— Maica Domnului n-a făcut așa ciocîrlanului șchiop?

— Așa, da' nu așa de tare...

— Te-a durut?

— Aș! nuu!

Fetiței i se făcu milă de el și-l mîngîie cu amîndouă mîinile ei albe și moi pe obrajii lui tari și arși de soare. Onea îi trecu binișor mîna prin păr, se uită la ea și-i zise:

— Oh, ce mult îmi plac ochii tăi verzi!

— Dar dac-ar fi negri?

— Atunci... n-ar fi ai tăi...

— Dar dac-ar fi negri și-ar fi ai mei?

— Atunci... atunci... i-aș iubi cum îi iubesc p-ai tăi...

Boaca își supse buzele, întoarse capul cu mîndrie și începu să rîză.

Și se tot duceau înainte ca printr-o pădure. Ploile dese și căldurile mari înălțaseră pelinul, cucuta, bozii și pelinița o dată și jumătate cît omul.

Soarele intră după un nor negru. Boaca se opri și s-apucă de cămașa lui Onea.

— Mie mi-e frică!

Onea se îndreptă în capul oaselor, ca o lumînare. Ochii îi scăpărară de mînie. Cu dreapta își pipăi briceagul din cingătoare. Părul i se umflă ca și cum ar fi avut un arici pe cap.

— Ți-e frică?... Să nu-ți fie!... Spintec pe oricine ne-ar sta în cale!... Așa să știi, Boaco!

Soarele ieși din nori. Boaca se apropie de Onea și se uită cu sfială la briceag.

— Da' ce, taie?

— O!... ca briciu... mai ales la beregată! Și amîndoi se cutremurară.

— Să mergem... Treci tu înainte, zise Boaca.

— Cu tine nu mi-e frică nici la miezul nopții, răspunse Onea.

— Ba mie mi-ar fi la miezul nopții, d-ai avea și-o bardă la cingătoare în loc de briceag...

— Și de ce?

— De alte alea...

— Proasto! zise el mîngîietor, și-i dădu un ghiont în cap.

Boaca se pitulă subt lovitură și se strînse sfios pe lîngă Onea. Se simțea apărată ca d-un haiduc.

— Ves', că eu... eu dorm toată vara cu taica-n căruță ...Cum vine, eu, țop în grîu... El mă strînge în brațe și-mi cîntă... Eu ascult și mă joc cu părul de pe mîinile lui... El adoarme și pufuie... Eu, cu ochii la stele, îl ciup de părul de pe piept... El se deșteaptă și abia începe: „Măi cazace, căzăcele“, și adoarme... Și tot așa pînă, nu știu cum, mă fură somnul și pe mine... Și habar nu am nici de iele, nici de alte alea...

— Nici mie n-o să-mi mai fie frică cînd oi adormi în brațele tale nici de iele, nici de alte alea...

Și se prinseră de talie și-o luară la fugă pe cărăruia strîmptă și cotită. Buruienile îi izbesc peste obraji. Îi doare, dar nu face nimic. Ea: „Îu!“, el: „Îu!“, și

se prăpădesc de rîs. Așa ieșiră în capul viei părăginite, lîngă o casă părăsită, pusă într-un peșiu pe un deal teșit de ploi și de vremurile schimbătoare.

Boaca și Onea, roșii, cu broboane de sudoare, se așezară pe o bîrnă putredă de stejar din prispa caselor părăsite. Fetița, suflînd greu, și-aduse părul de pe frunte peste cap și-l netezi binișor, de mai multe ori, ca o pisicuță care s-ar linge la o fereastră între două ghivece de endrașaim.

— Of, Doamne, toată ziua mi-l așez, și niciodată nu e așezat...

Onea o privi și începu să rîză.

— De ce rîzi? zise Boaca, și bătu iarba cu piciorușele ei. Să știi că m-am făcut potop pe tine!... De ce rîzi?

— Boaco...

— De ce rîzi?

— Bocuțo...

— De ce rîzi?

— Să-ți spui...

— Nu, să nu-mi spui!... De ce rîzi?

— Uite, pe obraji și pe frunte ai cîrîie vinete... Se vede că te-au izbit ciorchinii de bozii și de cîrmuz...

A! n-a rîs de ea! Atuncea, bine!

— Să te șterg?

— Da, Onea, să mă ștergi...

El, bucuros, apucă un colț de la mîneca dreaptă, îl băgă în gură, îl clănțăni, îl muie bine și începu s-o frece pe obraz și pe frunte, pînă o înroși. O privi, depărtînd capul, o mai frecă, și iar se mai uită.

— Acu s-a dus, Bocuțo, acu s-a dus...

Și oftă, mulțumit că o făcuse la loc, frumoasă și cu ochii verzi ca frunza proaspătă de salcîm.

— Te-ai odihnit, Bocuțo?... Da?... Să mergem...

O luă de mînă. Coborîră la vale pe un drum c-o pulbere groasă de patru degete, răscolită de căruțele cu nisip, din care nu se vedeau nici nisipari, nici cai, nici căruțe, ci un vălmășag din toate; cîte un cap de cal, cîte un picior, cîte o roată și cîte un braț de om pe dasupra. Mai mult îi auzeai decît i-ai fi văzut. Îndemnuri, înjurături, chiote și bicele trosnind din

ce în ce mai tare, de ce se apropiau, din ce în ce mai încet, de ce se depărtau.

Copiii grăbeau la deal, de unde izvorau căruțele cu nisip și cu pietriș. La dreapta lor, pe un scoborîș lin, case risipite. Olănita — o țigănie — „meașteri di lacate, di broaște, di uși, di direș, di zavoare di pus, meașteri"... Casele, încuiate. O tăcere ca noaptea în curtea bisericii. Nimeni, afară de cîteva bătrîne, pe jumătate goale, în pragul ușilor, care se scărpinau și se pieptănau privind la pieptine dupe ce-l treceau prin păr... Țiganii, cu liota lor, duși la munca cîmpului.

Fetița se strînse pe lîngă băietan.

— Adevărat că țiganii adună pe copii și-i bagă în sac?

— Adevărat, răspunse Onea.

— Și pe fetițe?

— O, da... Cînd le găsesc singure pe drum...

— Da'... da' cum suntem noi?

— Cum suntem noi... să nu ai nici-o grije... Dacă și eu aș fi fetiță... hî-hî!...

Boaca se apucă cu amîndouă mîinile de Onea.

— Cu mine... Eu sunt altceva...

Și se pipăi la cingătoare, oprindu-și mîna pe briceag.

Se mai răriseră căruțele. Se mai potolise praful. Ei se opriră și priviră în fața lor. Cît prinzi cu ochiul, numai vii cu șanțuri adînci d-a lungul drumului. Pe malul șanțurilor, porumbe, soc, gherghine, coarne, măceși, călini ș-apoi maldăre de viță uscată. Pe lîngă ei, erau așa de înalt înconjurate viile, că li se păreau ca niște ziduri de cetăți întărite.

— Să mergem printre vii... E așa de frumos, Bocuțo, așa de frumos... Și e o casă mare, mare, cu plopi înalți... și c-un cireș bătrîn cu cireși coapte, cît alunele, și multe, spuzit de multe, că nu mai încap de multe ce sunt...

Boaca deschise ochii mari și verzi ca apa de baltă și-l coprinse blînd în mirarea lor.

— Dar pe unde?

— Mai, mai nițeluș...

Ceva mai departe se dăsfac viile de un drumeag, unde dealurile, de patru părți, se coboară pe nesimțite ca într-o covățică, aproape întotdeauna plină cu apă de strînsură. Aci mocirla, pusă d-a curmezișul, de la un șanț și pînă la celălalt. Șanțurile — adînci, întunecoase și pline de iarba-broaștii, înflorită cu moțuri roșioare.

— Pe unde, de? întreabă Boaca, și se scărpină la ceafă.

Onea se gîndi, se răsuci... Greu!... Dar să nu vază ei ce e mai frumos pe lume?

— Boaco, haidi în cîrcă la mine...

— Păi, poți?

— Eu?... Tu nu poți, că ești fată...

— Adevărat, tu ești băiat, parte bărbătească...

Onea să plecă puțin. Boaca, pe la spate, îl prinse de gît și ridică piciorușele în sus. El aduse amîndouă mîinile, o strînse de pulpe și porni înroșindu-se.

— Nu *asa, pălinte,* nu *asa,* că mă *doale!* glumi Boaca, și începu să rîză.

— Sîîît! nu te mișca!

Onea intră pînă dincolo de glezne în mocirlă. Bărbat, bărbat, dar greu cu sarcina pietroasă-n spinare. Abia scotea piciorul, ș-o apă murdară și groasă umplea la loc urma, curgînd ca o coptură.

Boaca, cu ochii închiși:

— Di, cîrlane, diii!

— Cîrlanul e nepotcovit, nu mai da din picioare...

— Da' mai e?

— Mai...

— Da' mult?

— Numa nițel...

Cînd s-ajungă la mal, o durere rece îi înjunghie piciorul drept. Se cletenă și se sprijini pe ăl stîng. Boaca tresări și, de frică, își descleștă mîinile din beregata lui. Pierdură cumpăneala și, fleașc, căzură, jumătate în mocirlă și jumătate pe uscat. Repede se sculară, ca și cum ar fi sărit de pe niște cărbuni. Cînd Boaca își văzu șorțul, rochia, cămașa, ciorapii și pantofii ei plini de noroi, dăte capul pe spate, strînse ochii, căscă

gura, înțepeni limba și scoase un țipăt ascuțit, ca o biată ființă care n-ar mai avea ce perde și ce nădăjdui.

— Lasă, Bocuțo... Taci, Bocuțo...

— Mama... mămica... mămițica mea... mă omoară, mă aruncă în drum dăspuiată, și acolo... goală... îmi putrezesc oscioarele mele...

— Taci, Bocuțo, taci... Să mergem la „Susana", la un puț cu apă rece și cu două jgheaburi... Într-unul să-ți speli tu lucrușoarele tale, și în altul...

— Da? întreabă Boaca, și lăcrămile îi curgeau șiroaie.... Și în altul?...

— Să-mi moi eu piciorul...

Laba piciorului drept, roșie, și sîngele îi năpădea într-una.

— Aoleo! te-ai tăiat? (Și suspină.) O! bietul Onea! Și te doare?

— Aș! da' de unde! Nu mă doare...

Și strașnic ar fi urlat de nu i-ar fi fost rușine de Boaca.

— Ad' să te sărut... Poate că-ți trece... Știu eu că te doare...

Și-l sărută de mai multe ori. Lui Onea, simțind obrajii ei umezi și blînzi, i se răcori sufletul.

— Nu mă mai doare... Mi-ai luat cu mîna... Și plecară „printre vii", ținîndu-se de mîni, ea suspinînd, el șchiopătînd, și nu se uitară nici în dreapta, nici în stînga. Și-și ziceau în gînd — ea: „De nu i-ar obrinti piciorul!", el: „Doamne, Doamne, de n-ar bănui maica preoteasa pățania Bocuței!" Trecură pe lîngă atîtea frumuseți — pe lîngă casa cu plopi înalți, cu cireșul bătrîn încărcat cu cireși galbene și roșii — fără să le vază. Și ajunse cum dădu Dumnezeu la puțul cu apă rece de la „Susana". Puțul e în mijlocul unui dîmb, ca o curte de mare, înconjurat de șanțuri întunecoase. Doar spre miazănoapte se strecoară o ulicioară printre garduri pe care se răsfrîng vrejuri de tivgi și de dovleci. Vîntul adie și soarele arde ca-n luna lui cuptor. Puțul e cu două roate și două găleți: cînd se coboară una deșartă, cealaltă se ridică plină rasă cu apă ca cleștarul. Un jgheab săpat în piatră dă pe dasupra în altul mai scund, tăiat într-un trunchi de plută bătrînă. De jur împrejur, iarbă grasă, cu flori galbene de păpădie și

cu mănuchi de sîngerică. Nimeni la puț. Jgheaburile — pline cu apă, atît de limpede, că pînă n-ai fi turburat-o, n-ai fi bănuit de e sau de nu e.

Onea, cum sosi, se așeză în căpătîiul jgheabului de plută și-și scufundă piciorul cu rana. Apa bolborosi. Cîteva bășici se sparseră, sărind în sus, sorbite de-o putere nevăzută. Fășii de sînge se despletiră pe dasupra apei, împinse mai întîi către pereții jgheabului, apoi, ușor și rotocolit, se apropiară de piciorul micului ștrengar.

— Boaco, nu te dezbraci?

— Cum, să rămîi goală?

— Nu... Scoate șorțul...

— Și pe urmă?

— Rochița...

— Și pe urmă?

— Cămașa...

— Nu... (Și începu să bîzîie.) Nu vreau, că se vede...

— Ce să se vază?

— Eu știu?... Mămicu meu spune: „Că te arunc în uliță goală, și se văd toate, și te fac de rușine..."

— Nu fi proastă... Fă ce-ți zic... Întîi șorțul...

Boaca își scoase șorțul, îi făcu vînt în jgheabul de piatră, începu să bălăcească, se înveseli și zise rîzînd:

— Așa spală bunica Marghioala izmenele tatii... Uite-așa! Uite-așa!...

Boaca făcu tocmai ca bunica Marghioala, mai ales cînd stoarse. Stoarse șorțul cît putu — strîngînd din dinți, sugînd gura — și-l întinse la soare, pe iarbă verde. Își dădu fusta în jos, jucînd pe picioare, și la lucru. Spăla și rîdea.

— Oneo, te mai doare? Mai curge?

— Aproape de loc... Da'... cu ce cioarelui să mă leg?... A! stai!... Bocuțo, vino și ține d-aici...

Boaca se apropie, leoarcă de apă. Cămașa i se lipi de piele. Trupul, subțire și mlădios, i se văzu ca prin sită, era ca o păpușică fermecătoare, ca un îngeraș dintr-un ceaslov uitat și zugrăvit de un meșter foarte dibaci.

— Ține bine...

— Iacă, țin...

Onea, cu briceagul, își scurtă cămașa pe poale, ca de două degete, și cu fâșia își legă strîns rana de la picior și se trînti pe iarbă, uitîndu-se cu dragoste la Boaca lui.

— Da'... mama Iana... ce-o să zică?

— Mama? răspunse Onea. Mama e bună, niciodată nu mă lasă-n pielea goală...

— Și mămicu meu o să fie bună, bună de tot...

Boaca oftă și se duse să isprăvească fusta de spălat. Cu mîinile ei harnice lovea apa; stropii săreau ca niște boabe de diamant; cîteodată, o izbeau în față, și ea, rîzînd, vorbea singură, încetișor:

— Vai de păcatele mele, îmi dădu săpun în ochi!

După ce o spălă bine-bine, o clăti, o stoarse și o întinse la rînd cu șorțul ei aproape zbicit, și rămase pe gînduri, cu degetul în gură.

— Ei, zise Onea, la ce te gîndești, Boaco?

— Mă gîndesc cum să fac eu cu cămașa...

— Pui șorțul pe tine și tragi cămașa...

— Ei, cum, de?

— Bine... Iac'așa...

Onea sări în picioare, luă șorțul și i-l legă de gît.

— Acum trage cămașa în sus...

— Păi nu pot...

— Să-ți ajut eu...

Și luă cămașa de poale și i-o dete peste cap. O clipă: albă, curată și luminoasă, ca o floare de săpunel. Ea își trase repede șorțul de pe ochi în jos și zise cu lacrimi în glas:

— Nu e-așa că nu s-a văzut?

— De unde... (Și-i venea să rîză.) Nimic... Nici atîtica...

— Dacă m-oi vedea, s-a isprăviiit... Nu mă mai mărit cu tine...

El zîmbi pe furiș, țuguie buzele și făcu:

— Țu!... Țu!... Hîc-hî...

Ea se uită pe din fața ei, își netezi șorțul... Nu se vedea nimic... Se plecă pe jgheabul de piatră... Pe la spate... Dar nu putea să se vază ea pe la spate... Va să zică că nu se vede...

— Eu spăl cămașa (și era veselă, veselă) cum spală mămicu albiturile noastre... Uite-așa face mămicu, uite-așa...

Și spatele ei gol și rotund zvîcnea din șorțul ud la fiece opintire.

— Vezi, Oneo?

— Văz, Boaco...

— Ș-așa... Ș-așa... Vezi?

— Cum de nu, Bocuțo!

Și-și puse mîna la gură, se umflă în palmă, plecă capul și strînse din ochi.

Pe ulicioară s-auzi un fîșiit de frunze rupte. Boaca tresări. Onea se uită într-acolo.

— Oneo, hoțu! zise Boaca încremenind pe jgheabul de piatră.

Onea îngălbeni. În capul ulicioarei, un băiat cu părul spălăcit ca cînepa cînd iese din meliță, cu ochii mici și negri ca două mărgele, cu zăbale la gură, cu un cercel în urechea dreaptă, smead, prăfuit, cu un crac de izmană sumes pînă deasupra genunchiului, cu pieptul scos înainte, țanțoș, gata pe bătaie și pe furat. Se apropie. Să fi avut un an mai mult ca Onea. Se măsurară din ochi. Onea deschise briceagul și-l aduse la spate.

Hoțul zise cu asprime:

— Ce faceți voi aicea, mă?

Onea, cu gura pe jumătate:

— Facem! Ce treabă ai tu?

— Își spală rufele dumneaei... (dumneaei era Boaca) și dumneata o păzești, ai?

— Și ce-ți pasă ție?

— Îmi pasă!

— Ce, mă?

Hoțul făcu un pas înainte.

— Cînd te-oi plesni, auzi cîinii în Giurgiu!

— Pe mine, mă?

— Pe voi, p-amîndoi!

Boaca căzu cu șezutul pe jgheabul de piatră. Dădu să țipe. De frică amuțise.

Hoțul făcu doi pași înainte. Onea să uită la Boaca: îi tremura capul și ochii ei verzi se măriseră.

— Ale voastre sunt ecareturile astea, bă?

— Ale noastre, ce?!

— Dar de unde mumă-ta pe gheață sunteți voi, bă?

— A! nu de mumă!

Hoțul s-apropie de Onea. Onea s-apropie de hoț. Hoțul ridică umărul stîng. Onea făcu la fel. Hoțul, roșu și înfierbîntat la față. Onea, alb. Se priviră fără a clipi, și, cu pași mici, se învîrtiră ca doi cîini, unul cu coada dreaptă și altul cu coada între picioare.

— Măăă!

— Ce?

— Paștele!...

Și-i repezi un pumn în obrazul lui Onea. Un țipăt ascuțit străbătu dîmbul. Boaca țipa ca din gură de șarpe. Onea se hotărî. Se trase un pas înapoi; închise ochii; își luă vînt, se repezi și izbi cu briceagul. Cîteva picături de sînge înroși mîneca dușmanului, care fugi înfricoșat pe unde venise, răcnind din băierile inimei: „Tîlharii, m-au omorît tîlharii!“

Onea înhăță pe Boaca de ceafă și-i puse pumnu-n gură.

— Taci! Nu mai urla!... Lucrurile, și s-o tulim!... L-am ucis!

Boaca se cutremură.

— L-ai ucis? Și unde e?

— A fugit!

Onea — fusta, Boaca — cămașa, și, de mînă, p-aci ți-e drumul! O croiră la fugă. Coborîră șanțul din dreapta, și, la deal, în vîrf, prin urzici, prin măceși, se duc și nu se mai uită îndărăt, ca scăpați din pușcă. Pe ciulini, pe rugi, pe țepi, ca pe saltele de lînă. Crăcile îi plesneau peste obraji, lăsîndu-le vînătăi, ei aș! ca și cum ar fi fost niște apărători cu care ș-ar fi făcut vînt. În urma lor fîșia frunzișul, coborînd, suind și curgînd nădușala de pe ei. Din drumul prăfuit pîn' la „Susana“ făcuseră o jumăta' de ceas, și de la „Susana“ îndărăt numai cîteva minute. Se opriră. Inimele lor zvîcneau. Urechile le țiuiau. Suflau ca la jug. Li se uscaseră cerul gurii. Ascultară... Nimic în urma lor...

— Oneo!

— Boaco!

— L-ai?...

— L-am!...

— De nu ne-ar spune!...

— Nu ne cunoaște!

— Și briceagul?

— În inima lui, pînă în plăsele!

— Vai, vai, vai, păcatele noastre!

— Ce era să fac? L-am ucis, și pace!

— Da' strașnic te-a izbit, Oneo... Ți s-a umflat falca... Și cînd te-a izbit? După ce l-ai ucis or înainte?

— Nu mi-aduc aminte, că eu am închis ochii...

— Oneo, ce am eu pe spate, că mă mănîncă de nu mai pot...

— Să mă uit...

— Da, da, zise Boaca frecîndu-și picioarele. Îh! și pe picioare mă mănîncă...

Boaca se întoarse. Uitase că era în pielea goală. Cînd Onea și-aruncă ochii, rămase înmărmurit. De la umeri în jos, mai ales pe părțile rotunde, spuzită cu broboane albe, și roșie, roșie, că ieșea fumul și dogorea din ea, de ți-era mai mare mila.

— Tiii, Bocuțo, te-au piersicat urzicile! Cum de n-ai simțit?

— Ce să simt? Era de simțit?...

Așa e... El ș-aminti că înjunghiase un om.

— A! stai!

Și Onea luă cămașa, leoarcă de apă, din mîna fetiței, și o frecă, o frecă pe spate pînă se uscă cămașa și se mai potoli din mîncărime. Boaca se aprinse în obraji ca racii fierți; îi fu rușine; se uita în pămînt. „A văzut-o! Cum să n-o vază? N-a simțit ea că era în pielea goală? Și ce tîrziu și-a dat seama!“

Onea rămase cu degetul în nas. Boaca se îmbrăcă, dîndu-se după o tulpină de viță; se scutură pe poale; și începu să plîngă încet-încetișor, ca o babă care și-ar aminti din copilăria ei.

— Bocuța, de ce plîngi?

— Iacă, plîng și eu p-ale mele...

— Bocuța, de ce oftezi?

— De multe și mărunte...

Tocmai ca bunica Marghioala.

O luă binișor de mînă; s-afundară în șanțul dinspre Olănita și ieșiră la drumul mare. Soarele scăpătase. Departe, la deal, cîteva căruțe în umbră, și pe dasupra, nori de praf luminați de lumina apusului. Copiii coborau la vale, rupți de osteneală. Din ochii Bocuței picurau lacrămi mari, cădeau în praf, și praful se înălța ușor la fitece picătură.

— Și ce-ai să spui tu, Bocuțo, acasă?

— C-am fost cu tine... Că ne-a ieșit înainte un pușcăriaș... Că m-ar fi omorît de n-aș fi fost cu tine... Ș-așa, cum s-a petrecut...

— Da' să nu spui că l-am ucis!

— Nu?... Bine...

— La Sîn-Pietru eu am să mă spovedesc de toate păcatele părintelui Sterea, doar de m-oi ușura...

Și-l podidi lacrămile și pe el. Ș-așa se întorceau acasă, ea plîngînd, el plîngînd, ea oftînd, el șchiopătînd...

VACANȚIE...

Bogdan, Vladimir și Nohotiu, colegi de universitate, în același an fură numiți profesori la trei licee din țară. Bogdan, de limba și literatura românească, Vladimir, de istorie, Nohotiu, de științele naturale.

La berărie — „La Căpitanul" — erau și veseli, și triști; veseli de izbîndă și triști că pentru întîiași dată, după atîția ani petrecuți împreună, trebuiau să se despartă.

La plecare dădură „parola de onoare" că, din doi în doi ani, au să se întîlnească în vacanța de la Sîn-Pietru.

Această prietenie sinceră dintre ei, bizuită pe nedreptățile și suferințele îndurate, fu începutul unei asociațiuni secrete de profesori: „Amicii adevărului".

„Amicii adevărului" ș-au alcătuit programul lor, carele se sfîrșea — transcris cu îngrijire de un caligraf — cu următoarele: „Știința nu este un scop, ci un mijloc, curat, folositor și umanitar. Îngrijind de propășirea neamului nostru, ne îndeplinim datoria către omenire. Dacă cei chemați să crească generațiile tinere și-ar propune același lucru, ar schimba fața lumei, îmblînzind pe oameni în raporturile lor, împuținînd nefericirile și înfrățind pe cei cari se vrăjmășesc fără să știe de ce. Mare dreptate a avut divinul Isus ca să-și presare sfintele sale propovăduiri cu: «Adevăr, adevăr grăiesc vouă». Adevărul, nu atît pentru adevăr, ci pentru că adevărul e singurul mijloc de a crește un popor".

Ei n-au nici „sediu", nici „capital", dar merg bine. Se strîng două zile pe an. Nu se știe nici cînd, nici unde. Reporterii ziarelor celor mai răspîndite s-au cercat să ciupească cîte ceva. Cu neputință. Următoarea conversație avu loc în dreptul lui „Capșa", între un gazetar dibaci și îndrăzneț și un profesor de matematici, un neofit, de curînd primit printre „Amicii adevărului".

— D-voastră ne disprețuiți?

— Nu, de loc.

— Atunci?

— Cînd vă veți hotărî să spuneți numai adevărul, suntem ai d-voastră...

— Veți fi zdrobiți!

— Vom triumfa! Dacă nu noi, urmașii noștri...

— Pe urmașii voștri îi vor birui urmașii noștri...

— Așa ar fi dacă i-ați crește voi.

— Dar cin', d-lor, să-i crească?

— Noi! Vor intra în liceu c-un moral slăbănog... Subt tutela noastră, vor suferi la început, apoi, încetul cu încetul, vor apuca în sus, spre lumină și-nspre adevăr... Virtutea nu este nici etică, nici estetică, ci este expresia cea mai naltă a adevărului... Să deprindem noi pe copiii voștri cu adevărul, și veți vedea dacă vor ieși reporteri ca și voi...

Bogdan, Vladimir și Nohotiu s-au întîlnit — după al doilea an — la Nămăești, și — după al patrulea — la Tismana. Vioi, veseli, cu conștiința tihnită că și-au îndeplinit datoria, își povesteau impresiile și întîmplările de peste an, criticau cu măsură abuzul de „metoda intuitivă", intențiile bune ale „ministrului reformator" și „rezultatele slabe obținute în învățămînt".

— Noi, noi, dac-am fi oameni, cu legi proaste, am împinge progresul mai departe... Fundamentala reformă a școlii? Un înțelept program analitic... Programul de astăzi? Un scandal pedagogic.

Și, firește, începeau de dimineața și pînă noaptea tîrziu, transformînd lumea sub disciplina lor, al căruia temei se reducea la „bunătate și stăruință".

Părerea lui Nohotiu o împărtășeau și ceilalți doi.

— Să obișnuiești pe copil cu plăcerea de a munci și din plăcerea de a munci să prinzi înțelesul vieței... Să-l dezberi de zvîrcolirile impetuoase... Ceea ce trebuie să învețe într-un an să nu mai aspire c-ar putea să învețe în două luni... Să se așeze bine ceea ce învață cu răbdare...

La iuțeală? Se consumă mai mult și să învrăjbește înpotriva a ceea ce i se cere să știe... De aci revolta zăcașe din sufletul copiilor față de școală și de profesori și-a profesorilor față de generațiile pe cari ar fi să le prepare și să le iubească...

După asemenea discuții, rîndul faptelor diverse și-a anecdotelor.

Bogdan, cel de limba și literatura românească, era tobă de giumbușuri și năzdrăvănii. Semăna c-un arap. Pieliță negricioasă, cap rotund, buze groase și răsfrînte, ochi scînteietori, dinți lați și albi și părul ca o hîrșie de astrahan. Gluma cea mai îndrăzneață o spunea serios, mucalit de serios. Nici un gest, nici o mimică. Cînd isprăvea, un ușor surîs îi mijea pe comisura buzelor. Și Vladimir, un roșcodan, umflat de rîs, zicea lui Nohotiu, un tînăr blond și slăbuț:

— Ei, asta-ți place și ție!

— Da, da' asta nu e prea-prea...

Și Nohotiu își întorcea capul, fluierînd balada regelui din „Tullé", din *Faust*, opera lui favorită.

În vara anului 1915 se revăzură în Breaza-de-Sus. Se îmbrățișară cu lacrămile în ochi. Veselia d-altădată dispăruse. Erau îngrijați de soarta țării.

— Vom intra?

— Nu știm nimic...

— Adevărata politică a acestui neam oropsit acum începe... Oameni, oameni... Vom avea oamenii cari ne-ar trebui?

Traseră la un han cu două caturi — „La cerbul cu leagăn în coarne" — într-o odaie mare, curată, spoită de curînd cu var, cu trei paturi, cu trei măsuțe și trei scaune de fag spălate cu moloz. Un miros răcoritor de brad. Pe geamurile ferestrelor dinspre apus se vedeau munți mohorîți și păduroși, încălecînd greoi unii peste alții, și în depărtare pluteau, ușurel și pe deasupra

coamelor Bucegilor, mărginind orizontul albastru cu fantasticul lor fresc.

Repede căzură la învoială cu gazda lor, un om pîntecos și scurt în picioare. Casa și masa, de fiecare, 250 de lei pe lună. Dimineața, cafea cu lapte. La prînz, două feluri, la cină trei, brînză și fructe. (A, fructe și la prînz.) Afară de vin. „Vinul aparte." Un oțet de Drăgășani.

A doua zi, ei, vorbăreții de altădată, se simțeau obosiți. Dormiseră ca pe jeratec. Gîndul fiecăruia, cu groază, pe fronturile de luptă. Închiseră pleoapele cînd se crăpă de ziuă.

Păreau străini unii de alții.

Tăceau ca niște muți.

Bogdan, îmbrăcat pe jumătate, se răsturnase în pat, c-o cutie de tutun „bectemis" la căpătîi. Țigare de la țigare. Pe nări, două coloane de fum ca pe două coșuri. Vladimir, un om foarte ordonat, îngenunchease înaintea lăzei și — ciudat! — căuta fără să știe ce caută. Nohotiu, privind pe geam, strînse pumnii și strecură printre dinți:

— Ca și cum aș fi orb... Farmecele naturei s-au dus... Ea se supune legilor cari o cîrmuiesc... Omenirea? Un balamuc!... Patimă, ură și jaf...

Capacul căzu cu zgomot. O țigaretă, abia începută, descriind o iperbolă pică în mijlocul odăiei, scoțînd un fum creț, albăstriu și clătinat.

— Să ieșim... Aici nu e aer...

Geamurile erau deschise.

Coborîră o scară de brad, care scîrția la fitece treaptă.

La acești prieteni, de cum se revăzură, tragedia din luna lui august 1914 se redeșteptase în toată oroarea ei. După o săptămînă, aerul viu, soarele de pe la jumătatea lui iulie, plimbările pe jos — la vale, pîn' la Cîmpina, și la deal, pîn' la Orății[1] — le împrăștie melancolia cu care, drept vorbind, nu prea erau obișnuiți. Suferiseră dăstule ca bursieri la Sf. Sava și la Universitate, dar niciodată nu s-au lăsat melancoliei. Totdeauna au nă-

[1] Munte în apropiere de Cîmpulung-Muscel. Se mai numește și Sasul.

dăjduit în cîte ceva. Firi optimiste, cîrmuite de un ideal înnăscut, ei așteptau realizarea visurilor lor ș-ale poporului, obidit în nevoi și-n sărăcie. Nu degeaba sunt ei „dascălii" și-au dreptul să se crează „apostolii neamului"!

Și iar au început, încetul cu încetul, vorba și discuțiile nesfîrșite, presărate, din vreme în vreme, cu anecdote pipărate și cu hohote de rîs.

În ziua de Sf. Ilie, pe la ora trei, stau tolăniți la umbra unui nuc bătrîn, pe malul drept al Prahovei, și continuau o discuție începută din ajun. Foarte încălziți, nu băgau de seamă că tustrei erau de aceeași părere. Nohotiu își deșiră argumentele, exasperat de unele răsunete ale propriilor sale cuvinte, tresărind ca și cum ar vedea ș-ar auzi pe niște adversari pe care ar vroi să-i zdrobească, neputînd să-i convingă.

— ...Cultură?... Ha, ha, cultură! Cult, ș-un negru, ș-o piele-roșie, ș-un bandit, ș-un pușcăriaș!... Cultura se dobîndește într-o viață de om, cu muncă și cu metodă... Civilizația? Nu!... Cultura este individuală. Civilizația este a rasei. Un țăran d-ai noștri, șui, costeliv, cu ochii vii, cu fața sinceră, blîndă și cinstită, cu umerii obrajilor teșiți, cu maxilarele potrivite, cu mîinile mici și curmat legate de niște brațe relativ scurte, cu mersul săltăreț și ușor, cu talpa piciorului scobită, cu sufletul bun, cu obiceiuri simple, cu zicători înțelepte, c-o filosofie blîndă și îndurătoare, c-o poezie cîntată pe arii trăgănate și melancolice, cu povești și basme pe care le spune ca și cum le-ar sculpta, reprezintă o civilizație străveche pe un fond latin... Nu o poleială a minții, ci o lumină a sufletului, păstrată în lungul șir de strămoși și transmisă lui neatinsă nici de invaziile barbarilor, nici de epocile întunecate... Închipuiți-vă un străbun d-ai lui... Îl vedeți... Desculț și gol, rătăcind prin codri și prin pustietăți... El nu se leapădă de dreptatea care zace în toată ființa lui și de credința în „legea pămîntului"! Și comoara aceasta o lasă moștenire, întreagă-întregulită, celui care vine după dînsul... Cultura a pierit, civilizația a rămas. Civilizația romană, strînsă, în ultima analiză, în formula „Fiecăruia ce este al său", s-a moștenit de la suflet la

suflet, pînă în ziua de astăzi. „Dreptul", devenit organic, străbate vremile de umilință și de rușine... Creștin, din religie a smuls un suprem epitet și l-a împreunat de veci cu dreptatea, adică cu însuși rațiunea lui de a fi, ș-a ajuns la „dreptate dumnezeiască"!... Astfel, cel pururea nedreptățit crede în porunca dreptății ca în porunca lui Dumnezeu... Comparați pe acest om, neștiutor de carte, cu un mare învățat german, cu un chimist, bunioară... Mersul acestuia e greoi, talpa picioarelor, lată și otova, grasă și moale, se lipește toată de pămînt, brațele, ca două trunchiuri, se termină cu două mîini groase și hrăpalnice, ochii vineți și ponivoși, maxilarele dominînd figura, vorbește aspru, deschizînd gura parc-ar vroi să-și arate omușorul... Ce este în capul lui?... Toată știința chimiei, organică și anorganică... Toate realitățile... Toate posibilitățile... Industria se închină înaintea lui... Culorile cele mai ieftine — nu cele mai frumoase — lui i se datoresc... Explozibilele cele mai devastatoare, lui!... Gazele asfixiante, lui... Culmea mijloacelor de distrugere, lui... E cultura în cel mai înalt grad!... Și, cu toate acestea, sufletul lui e în perpetuă reversibilitate! Fără să vrea — cu toată imensa lui cultură — se simte atras de sufletul strămoșilor cu blăni de lup și de urs în spinare... De cincizeci de ani n-a auzit și nu crede decît în „*richtfaust*", în „dreptul pumnului", în glorificarea „forței" și umilirea „dreptului"... „Forța creează dreptul!" Și acum? Da! ș-acum pentru „germanii culți!"... „Forța primează dreptul!" Pentru „germanii culți", acum mai cu seamă!... „Suprema forță, supremul drept!"... „Forța universală, universalul drept!"... O! tocmai așa simțeau, și fără formule, strămoșii lor de pe timpul primilor împărați romani!... Dacă Germania, în proslăvirea forței brutale, nu va fi biruită, va sălbătici omenirea... Țăranul nostru este un ignorant civilizat și chimistul prusian un savant sălbatic!... Franța, Franța, cea mai nobilă perlă a rasei noastre...

— Da, da, întrerupse Vladimir, așa e, ai perfectă dreptate... Dar cu cine te lupți tu?

— Adevărat!... A! și cînd mă gîndesc la un alt barbar, inconștient și savant, care se tîrăște d-a bușilea

înaintea Kaizerului, numind-l, fără pic de ruşine, *„deliciae generis humani"*[1], mă întreb: care ar fi deosebirea între spionii şi poliţiştii germani şi profesorii lor universitari?

Se şterse pe frunte de sudoare şi... încet:

— Aş vrea să uit acest măcel provocat de invazia unui popor zgîrcit şi lacom...

— Bine, foarte bine... Bogdane, spune-ne ceva...

Bogdan se lungise pe iarbă, cu faţa-n sus, cu ochii închişi şi cu mîinile încrucişate sub cap.

— Cu perdea sau fără perdea?

— Cu, cu, răspunse Nohotiu, ştergîndu-se pe subt bărbie.

Bogdan, cum stătea aşa lungit, începu ca un om care ar fi vorbit în vis.

Într-un orăşel de munte din Moldova s-a încuibat jocul de pocher. Domnii joacă. Cocoanele? Turbate! Încep după prînz. Îşi uită şi de casă, şi de masă, şi nu sparg jocul decît, ăl mai devreme, la trei ore după miezul nopţei. Şi acestea sunt cele mai cuminte. P-altele le-apucă ziua albă. A doua zi au ce povesti. O! să vezi, *ma chère*, ce-a pătimit Cleo cu patru popi!... Mitzi a colonelului deschide cu două perechi de aşi la zece lei. Iolanda, ca o desperată, merge cu trei carale: valet, decar şi nouă. Cleo, din coadă, cu patru popi la mînă, „relansează": „Zece plus douăzeci". Mitzi, fireşte, cu două perechi de aşi, ţine. „Neghioaba" de Iolanda, idem. Deniza împarte cărţile. Mitzi face ful de aşi. Iolanda — minune — prinde opt şi şapte de caro... „Roială!" Mitzi cere zece lei. Iolanda, observînd bucuria lui Cleo, plăteşte şi nu mai întoarce. Cleo, triumfătoare: „Şi mie, patruzeci". Mitzi stă pe gînduri: „Cleo e o cacialmagioaică!" Şi plăteşte. Iolanda, cu „roiala" la mînă: „Patruzeci plus optzeci!" Cleo, zîmbind cu bunăvoinţă: „Plătesc şi nu te mai *pliusez!*" „O! cît eşti de *jantilă!*" zise Iolanda, şi întinse mîna la „pot". „Ce ai?" „Roială de valet de caro." Cleo, să înnebunească. Îi cad cărţile din mînă: patru popi! S-a „curăţat"! E înfuriată. „Să merge, *ma chère*, c-o terţă de

[1] Perfecţiunea neamului omenesc (lat.).

culoare la zece lei?" „Daaa!" „Şi se ţine relansul?" „Daaa!" Cleo, roşie, congestionată: „*Elle est folle celle-là* !"[1] Şi dispăru ca un vînt turbat. În urma ei, rîsete şi chief.

M-me X... avea nişte solitari de briliant în urechi. Acum o doare o ureche. Nu-i mai poartă. M-me Y... — un pandantif de cîteva mii de lei. Se vede că nu se mai poartă.

Jocul s-a întins ca focul, ca pojarul, ca scarlatina. Casele din centru, cluburi de joc. Pînă şi la mahala se joacă pe cinci bani miza.

Una din jucăuşele cele mai pasionate e Mitzi blonda, a colonelului. (Să se pronunţe Mitzi d-o manieră particulară, aşa încît să se auză şi t şi z.)

Colonelul e mult mai în vîrstă ca Mitzi, deşi merge vorba că ofiţerii n-ar fi avînd vîrstă. Cu cincisprezece ani mai mare decît ea, o adoră. Adevărul e că e frumoasă de pică. Subţirică, sprintenă, vioaie, şi se găteşte, şi se încondeiază, şi e răsfăţată, şi colonelul se topeşte, mai ales cînd o aude: „Mitzule, o ţigaretă!" E brăileancă.

S-au căsătorit de zece ani. Copii n-au. Trăiesc fericiţi.

Colonelul e gras, cărunt şi cu mustăţile zbîrlite în sus. Minte limpede. Ordonat. Corect. Cînd scapă cîte un „*sapristi!*"[2], corpul ofiţeresc tremură. Cu venitul de 8 000 de lei de la o sfoară de moşie, moştenită de la răposatul său părinte, îşi ţine casa. Cît despre leafă: praful şi păragina! Mitzi i-o toacă toată în cărţi. Şi zestre? Ioc! Tinereţe, frumuseţe şi rîzgîiere... Atît a luat, şi e mulţumit.

Cînd Mitzi apare la prînz într-un *robe de chambre*[3] de mătase albastră, descheiată la piept, cu părul ei ca chihlibarul revărsat pe spate, şi cu cîteva bucle cu meşteşug aruncate pe frunte, el se opreşte-n prag, o învăluie cu privirile şi, surîzînd ca un copil, sau ca un părinte, îi zice: „Ştiu, Mitzi, ştiu.... ast-noapte iar ai pierdut!" S-o sărută pe obraji şi pe mîini, şi-i dă ce mai

[1] E nebună asta! (fr.).
[2] Cuvînt injurios (it.).
[3] Rochie de casă (fr.); capod.

are în portofel. Mitzi rîde, se joacă cu mustățile lui, cum se juca cînd era mică cu mustățile unui cotoi tigrat. Colonelul, în loc să mornăie, să miaune, să zgîrie și să scuipe, strîngînd din ochi, îi zice: „Mitzi, mai încet, că mă doare, pitulicea neichii!" Și,trecîndu-l lacrămile, sărută mîna care-l tiranizează.

Mitzi are o deosebită simpatie pentru Negoiță Dulău, una din ordonanțele colonelului, un răcan care abia împlinise 21 de ani.

— E, mă miram eu să nu-ți dai în petec! zise Nohotiu.

Vladimir aruncă, ca din pușcă, un rîs care chihoti pe Valea Prahovei.

— Negoiță, un naiv. Curat, sîrguitor — deși cam încetinel — le făcea pe toate după poruncă. Numai să nu-l fi luat repede. Cîte un cuvînt mai greu ca „dobitocule" îl pripea la vorbă, repetînd unele silabe. Mitzi, cam în rîs, cam a mîngîiere, îl poreclise „Fofolea". Și cînd pleca la Fanșetta, or la Iolanda, zicea lui Negoiță:

— Fofolea, degrab' panerașul cu lucrurile, c-avem să împletim pentru voi flanele și mînuși... O să vă trebuie la război...

— Îndată!

— Fofolea!... Ai pus bine cărțile?

— Pus!

— Adu două perechi, una nouă și alta jucată.

Azi așa, mîine așa, preț de două luni, cam de cînd era recrutat Negoiță. Că Negoiță nu mai aștepta. La ora trei și jumătate din zi se înființa cu panerașul în mîni, cu lucrușoarele bine rînduite, c-o flanelă și c-o mînușe, începute de la Crăciun și început rămase și-n Săptămîna Patimilor.

— Fofolea, tot?

— Tot... Și noi, și jucate...

În noaptea de Joia Paștelui, colonelul — împreună cu ofițerii garnizoanei — se duse la douăsprezece evanghelii. Mitzi, la Fanșetta. Tîrziu, colonelul sună la prefect ca să ia pe Mitzi. Feciorul îi deschise.

— Ce face duduca Mitzi?

— Ah! d'duca Mitzi ari o ghină, ari o ghină, mămucă! mămucă!... Fulg! Fleoșt!... Fleoșt! Cariu?... Perde d'duca di ti miari d-așa ghinion!...

— Spune-i c-o caut...

— Mă rog matali, domle colonel, cum e dumneaei di necăjită, mă ie mam'țica dracului!

Colonelul, ostenit — și poate și de teamă ca nu cumva să-i mai ceară ceva bani, știind că nu poate să reziste „pitulicii“ — se întoarse acasă, se culcă și dormi dus pîn-a doua zi. Deschise ochii. Îi roti de jur împrejur. Mitzi, nicăieri. „Iar o copilărie!... Desigur, a pierdut și“...

Se îmbrăcă repede.

Deschise ușa și dădu de Negoiță.

— Negoiță...

— Po-porunciți...

— A venit? (Restit.) A venit?

— Ci-ci-cine?

— Dracu să te ia!... Coconița!

— Da-da, să-să-să...

— Unde e?

— În sa-sa-sa...

— În salon, dobitocule! Marș!

Negoiță, la dreapta-mprejur, se împiedică de prag și se rostogoli pe ușe-afară.

— Tîmpitule!

Colonelul deschise binișor ușa salonului. Cîțiva pași în vîrful picioarelor... Mitzi!... Așa cum venise pe la șase ore dimineața, așa să trîntise p-o canapea.

O privi.

Dormea, și de genele ei atîrnau două lacrămi strivite... „Pentru ce adormise plîngînd?... A pierdut... Ei, și?“...

— Ah! sapristi!

Trase ușa după el ș-o tuli drept la cazarmă. La douăsprezece se întoarse acasă. Aruncă sabia și chipiul. Intră în sofragirie. Masa, pusă. Mitzi, pe un scaun, cu ochii în palme. Și în loc să fie cu *robe de chambre*-ul ei albastru, străveziu și descheiat la piept, era cu aceeași rochie din ajun... Colonelului îi zvîcni inima.

— Mitzi, ce ai?

— Ce să am...

— Ai pierdut?

— Da...

— Ei, și? Pentru prima oară ai pierdut?... Slavă Domnului!... Zi c-ai pierdut tot...

— O! nu...

— Atunci?

— Ah! mai mult...

— Cum?

— ... mult de tot...

— De unde?

— O nenorocire!...

Și Mitzi nu îndrăznea să-și ia mîinile de la ochi.

— Ce nenorocire?

— Am rămas datoare...

— Datoare?... Pe cretă?...

— Nu... Mai rău...

— Ci spune odată, nu te mai scînci ca un copil!

Colonelul se plimba agitat.

— Ai furat?

— Mai rău...

Colonelul se uită la urechile ei. Solitarii, la locul lor. La mîini? Inelile și brățările, la fel.

O luă cu binișorul. O mîngîie pe părul ei blond și mătăsos.

— Mitzi, dacă mă iubești, spune-mi!

Mitzi își luă mîinile de la ochi. Ochii, roșii.

— Mitzule dragă, la Fanșetta... era... și Richard...

Ș-o podidi plînsul.

Colonelul se congestionă. I se puse o perdea peste ochi.

Prințul Richard, curtezanul tutulor cucoanelor! Colonelul nu-l putea suferi.

Tunica-l strînse.

Vru să se descheie.

Doi nasturi îi sări de la tunică și se învîrtiră pe jos.

— Ei bine... era și Richard... Și?...

Colonelul o privi drept în frumoșii ei ochi.

— C-o slujnicuță tînără... Eu... scot două cărți la întîmplare și i le dau... Ea... rîzi, și rîzi...

— Măăă, ștrengarule!... Sus!...

Ajunseră la prefect, la „nesuferita" de Fanșetta, unde e și sor-sa, Clotilda Măzărel, din Bucovina.

— Trei, mă... Pentru d-l prefect, pentru d-na Fanșetta și pentru d-na Clotilda...

Negoiță dispăru și se întoarse într-un suflet!

— Dorm, să trăiți!

— Le-ai lăsat?

— Da, trei!... D-apoi se uita chiondorîș...

— Cine, mă?

— Slujnica...

— Era tînără?

— Aș! bătrînă și groasă.

Și rîzi colonelul, și rîzi Mitzi...

În dreptul președintelui consiliului județean:

— Două, flăcăule.

Negoiță se întoarse roșu ca racul...

— Trăiți! Nu sunt acasă... Nu-ș'ce naiba au... că ș-aia a rîs... Zice: „Ce să fac cu ele?" Zic: „Să le dai coniții și conașului de la ai noștri"... Ea se ridică în vîrful picioarelor și se uită la poartă. La poartă zărește cupeul și iar o umflă rîsul...

Colonelul, în culmea veseliei, între Mitzi, care se juca cu piciorul lui, și Negoiță, care, „desigur, aiurea", pe un ton glumeț:

— Mă, oi fi descheiat la pantaloni...

Fofolea tresări. Se uită în jos.

— Nu... Să trăiți, domle colonel!

Ș-o porniră.

Colonelul, încălzit de nebuniile Mitzii, o luă de talie.

— Mitzi, îmi vine să te sorb. Așa, la vizite, ca oameni binecrescuți, pitulicea mea adorabilă!

Și du-te, vino, cotește, peste rîu, pe devale, cărți în dreapta, în stînga, un ceas și jumătate. Mai aveau o singură vizită. La protopop. Un cleric cucernic și cinstit. La protopop, î. p. s. mitropolitul Moldovei. Cam bolnăvior. Cupeul se oprește. Negoiță sare de pe capră.

— Negoiță, bagă de seamă. Aici să lași trei... Pentru părintele protopop, pentru maica preoteasă și una, pentru î. p. s. mitropolitul... Ai înțeles?

— Înțeles, domle colonel!

— Ei, nu te miști?

— Dar...

— Ce, dar?

— S'trăiți, domle colonel, nu mi-a mai rămas decît *popa de spatiu*...

Și, întinzînd palma dreaptă, îi prezentă un *rege de treflă*.

Colonelul, scos din fire:

— Ce e asta, măgarule?

Fofolea muri și învie. Popa de spatiu sălta în mîna lui de țăran ca pe jeratec.

— Ce cărți ai lăsat pînă acum, dobitocule?

— U-u-u-un pa-a-chet întreg...

— Bate-te-ar Maica Precista să te bată!... M-ai făcut de rușinea tîrgului, scîrnăvie ce ești!... Sus! Ș-acasă!

Colonelul plesnea de mînie și tăcea. Mitzi, abia stăpînindu-și rîsul, tăcea. Ceva mai tîrziu bietul colonel răsuflă:

— Ei, ei, ei, ce-au să gîndească oamenii de noi?

Mitzi izbucni într-un rîs ascuțit, care, coborînd repede și cromatic, se stinse în oftaturi dureroase. I-a venit rău... Colonelul, speriat... freacă-i mîinile, freacă-i tîmplele...

— Mitzi, nu fi copil!... Nu e nimica!... Popa de spatiu, Mitropolitul... Nimic, Mitzi, nimica!...

— Nu știi ce drăcoaice sunt femeile, zise Bogdan, întrerupîndu-și povestea. Ce credeți că s-a întîmplat?

— I-a venit rău, i-a trecut și-a jucat mai departe, jumătate leafa lui Mitzu, răspunse Vladimir.

— Aș!... S-a prefăcut... Mijloc suprem, ca să scape și pe bietul Fofolea din gheara colonelului... Și, ceva mai tîrziu, lingușindu-se ca o pisică pe lîngă fripturica unui copil, s-a tot împrumutat peste jumătate din leafa colonelului — asupra căreia discuție nu mai încăpea — așa că rezultatul a fost: colonelul slujea și Fanșetta și Iolanda încasau leafa colonelului. După un an de zile

Mitzu, desperat, stărui pe la minister, și ministrul îl mută — „în interesul serviciului“ — într-un oraș de peste Olt. Mitzi s-a despărțit plîngînd de Iolanda și de Fanșetta ș-a pornit cu „fleoșurile“ în Oltenia. Oltencele, mai chibzuite. Miza, mai mică. Floșurile, mai puțin ofensive. Colonelul a mai răsuflat.

— Povestea ta seamănă c-o anecdotă...

— Ba să mă iertați. Anecdota ta și-a fi aducînd cu povestea mea. Acum doi ani mi-a spus-o chiar colonelul cu care eram destul de prieten... Își adora femeiușca, și femeiușca... cărțile...

— Cunoșteai și pe „pitulicea“?

— Firește!... Un diavol de femeie... Într-o zi îi zisei: „Scumpă doamnă, de ce nu te lași de cărți?“ Ea-mi răspunse: „Scumpe domnule, de ce nu te lași de tutun?“

Bogdan aprinse o țigaretă. Fumul, pe nările lui, ca pe două coșuri.

— Vladimire, e rîndul tău...

— O copie de pe natură...

— Documentată, șopti Nohotiu ironic.

— Documentele noastre, ca fosilele voastre...

— Noi restaurăm animalul după rămășițele scheletului lui, cu sistemul nervos, muscular, respirator, circulator... Îl înviem... Îl ațîțăm în lupta pentru existență... Îl vedem atacînd cu furie, sau apărîndu-se cu desperare... E așa de viu, că uneori ne apucă frica... Owen n-a mai dormit două săptămîni după ce a văzut un ichtyosaur restabilit, lung de 30 de picioare, cu ochii rotunzi și enormi ca a unei bufnițe gigantice...

— Tocmai așa se întîmplă cu documentele noastre... Unui istoric i se cere să fie savant, critic și artist. Savantul să cunoască, criticul să cîntărească, artistul să dea viață...

— Secături, întrerupse Bogdan. Noi suntem niște școlari silitori în ale științei... Ei, Vladimire, începi...

— N-o să credeți... E imposibil... Eu am aflat-o de la unul din eroii acestei întîmplări... Viața este un șir de farse tragice... Un procuror, un judecător de ședință și un judecător de ocol — tineri, neînsurați, trăind numai din leafa lor — se întîlneau duminicile, la res-

taurantul „Frascatti", pe la orele două și jumătate, în grădină, pe cînd nu era nici picior de om. Mulțumiți cu soarta lor, de le treceau prin minte c-odată ș-odată vor ajunge consilieri de curte, li se părea că visează, că un asemenea vis ar fi irealizabil. N-aveau proptele. Nu erau cumnați cu ministrul de justiție, nici rudă cu un aspirant de minister, nici nemenii cu vrun deputat sau senator cu influență. Copii de oameni nevoiași. Unul țăran din Vasilați, ceilalți doi mărginași din capitală.

Pe terasa înaltă de la „Frascatti", discuțiile încep: un proces, o pledoarie, o înaintare, o controversă de drept. Firește, controversa rămînea pururea fără soluție sigură, deși cele trei beri fuseseră băute.

De la un cîrd de vreme — ciudat! — nu se mai întîlneau tustrei, ci numai cîte doi-doi, alternînd cu regularitate algebrică. O duminică, procurorul cu judecătorul de ședință, ceailaltă, judecătorul de ședință cu judecătorul de ocol și în cea d-a treia, judecătorul de ocol cu procurorul. Începură să se bănuiască.

— Ce e cu amicul?

— M-aș prinde că e amorezat!

— E o minte practică... Nu crez...

Vară, cald, zăpușeală. Frunzele de platan cad, legănîndu-se ușurel, pe mesele albe și curate. Bănuiala se încărcă de oarecare răutate.

— Unde umblă judecătorul de ocol?

— Am auzit c-ar fi dînd tîrcoale pe lîngă *m-me*...

— A, o ruină, *mon cher*...

— Ruină, dar frumoasă...

— N-o fi vrînd să ajungă milionar?

— O! e prea cinstit... Cum e el fantasc, ar fi putut să cază, dar... A! nu! nu!...

În sfîrșit, în a treisprezecea duminică se revăzură tustrei la aceeași oră, la aceeași masă și se puseră p-un rîs omeric.

Procurorul, din obișnuință, începu să acuze.

— Domnilor, este aci un mister care durează de aproape trei luni. Să-l lămurim. Am ținut socoteala fiecăruia și p-a mea. În primele trei duminici eu am fost la postul meu de două ori...

— Și cu toate acestea, răspunse judecătorul de ședință, eu nu te-am văzut decît o singură dată... Eu, da, am fost de două ori...

— Dar și eu am fost de două ori, zise judecătorul de ocol, și nici pe tine, nici pe tine nu te-am întîlnit decît o singură dată...

— Nu vă grăbiți, reluă procurorul. Problema se așează astfel: în douăsprezece duminici eu am fost de opt ori aci, la masă, la aceeași masă, ș-am băut, în total, douăzeci și patru de țapi...

— Și eu jur că, în douăsprezece duminici, nu te-am văzut decît de patru ori, întrerupse cu oarecare violență judecătorul de ocol. Dacă tu spui adevărul — căci asupra declarațiunei mele nu încape nici o îndoială — cine minte?

— Nimeni!... Eu te-am văzut pe tine și pe el, el — pe mine și pe tine, tu — pe el și pe mine, de patru ori, și cu toate acestea, eu, tu și el am fost de opt ori în aceste douăsprezece duminici!

Pe procuror îl pufni rîsul privind la uluiala celorlalți doi, care socoteau pe degete absențele și prezențele.

— Vorba vă înșală... Așa vă păcălesc avocații abili... În fond, nu e nimic... Ți se dau trei cifre — 1,2,3 — să le combini în grupuri de cîte două cifre... Cîte grupuri vei face?

— Trei...

— Și care vor fi aceste grupuri?

— 1 cu 2, 2 cu 3, 3 cu 1...

— De cîte ori se întîlnesc 1 cu 2?

— O singură dată...

— Și de cîte ori găsești pe 1 în aceste trei grupuri?

— De două ori...

— Va să zică, dacă eu aș fi 1 și tu 2, și fiecare grup cîte-o duminică, eu am venit în trei duminici de două ori și nu te-am întîlnit pe tine decît o singură dată. Dacă în trei duminici e fatal să se întîmple așa, în douăsprezece duminici va fi tot așa de fatal să ni se întîmple de patru ori mai mult $2 \times 4 = 8$, $1 \times 4 = 4$. E elementar...

Judecătorul de ocol, uitîndu-se la judecătorul de ședință, mormăi:

— Nu ne mai rămîne decît să recunoaștem că furăm niște stupizi... Băiete, trei beri!

Procurorul începu adevărata instrucție.

— Ei, acum, cărțile pe față!... Spune tu...

— Ba să spuie el...

— Ba procurorul...

— Acuzator, jură că nu vei spune decît adevărul și nimic alt decît adevărul...

— Eu, domnilor, am găsit... o amică... cu care mă întîlnesc din trei în trei duminici....

— Ei bine, închipuie-ți că și eu... la fel!... Și tot din trei în trei...

Judecătorul de ocol încremeni.

— Dar tu?

Judecătorul de ocol, uimit:

— Eu?... N-o să credeți... În-toc-mai!

Procurorul:

— A mea e o fetiță subțirică...

— Da, da!

— Subțirică?... Așa e ș-a mea!...

— P-a mea o cheamă Lizi...

— Și p-a mea tot Lizi...

Se uitară unii la alții.

— Și p-a mea... la fel!

Se priviră drept și ascuțit.

— Cu-a mea mă întîlnesc la două ore dupe amiază, în Cișmigiu...

— În Cișmigiu?

— Mai spune o dată! zise judecătorul de ocol, ștergîndu-se pe frunte.

— În Cișmigiu... pe movilă...

— Ce, vrei să rîzi de mine?

Amorul propriu, de bărbați și de tineri, era, evident, jicnit.

— Lizi a mea — continuă procurorul cu glasul scăzut — e c-o rochie de *fulard* albastru și cu steluțe negre...

Se opri. Privi la amicii săi... Albi la față! Răsuflau adînc și des.

— ...cu mînecele scurte... puțin decoltată... cu cercei...

— ...de peruzea! strigă furios judecătorul de ocol.

— ...cu un inel de...

— ...diamant!

Judecătorul de ocol se sculă de la masă.

— ...cu pantofi...

— ...de căprioară!

— ...c-o pălărie...

— ...galbenă, de pai!

— ...c-o fundă...

— ...albastră!... oh!...

— ...pe movilă, în Cișmigiu, privește blînd, și așa de inocent îmi spune...

— ...„Puiule! Puiule! întrerupse jucătorul de ședință, numai pe tine te-am iubit!"... O! mi-e scîrbă!

— Luăm o trăsură; ridicăm coșul, și pușcă la...

— ...la „Flora"!... Nu e-așa?

— Da! da! răspunse procurorul.

Judecătorul de ocol trînti amîndoi pumnii pe masă. Paharele răsunară. Și glasul ascuțit al unui chelner se auzi:

— Poftiți?

— Nimic!

Ministerul public continuă. Fiecare cuvînt al lui, o alică în inima celorlalți doi. Fiecare din ei iubea — mai ales judecătorul de ocol — și gelozia, pe care n-ar fi mărturisit-o nici unul, începuse să-i frămînte.

Se priveau cu alți ochi.

Prietenia șovăia.

— La „Flora", pe stînga, în cabina din fund...

Ceilalți doi erau opăriți.

— ...cum intră, se întinde leneș pe canapea.

— Pe aceeași, pe aceeași canapea! mormăi judecătorul de ocol, împreunîndu-și mîinile dasupra capului.

— Și nu-i place să bea decît șampanie. Dupe trei-patru cupe, se răstoarnă pe scaun, apasă cu talpa piciorului stîng pe călcîiul din dreapta și... *„Allez! hop!*[1] Poc! și-a aruncat pantoful în tavan... și eu...

— Și tu îi săruți piciorul, nenorocitule!... Ah! *nom de nom*[2], știți că mi-e necaz pe voi amîndoi?

[1] Hai, hop! (fr.).
[2] Expresie injurioasă (fr.).

Judecătorul de ocol, galben ca ceara, mușcă dintr-o frunză de platan căzută din întîmplare pe masă.

— Să cercetăm mai de aproape — cum să zic? — corpul delictului, continuă procurorul, zîmbind cu tristeță... A mea pretinde c-ar fi nemțoaică... Adevărul e că are un accent săsesc de care își cam uită uneori... Că n-ar fi avînd decît mamă „capabilă s-o omoare dacă ar ști"... De aceea, la nouă seara o duc pînă-n Bulevardul Schitul Măgureanu. Acolo se dă jos, și c-un accent mai nemțesc ca de obicei: „De roc să nu mă fasă mama!"

— A mea se dă drept armeancă... Are tată văduv... și la nouă, pe-nserate... Tot în bulevardul... Și să n-o vază tat-său, c-o „spînzură"... zise judecătorul de ședință și, plecîndu-se peste zidul terasei, aruncă un lung scuipat în parcul „Oteteleșanu"[1].

— Ș-a mea de italiancă! și rîse nervos judecătorul de ocol. La nouă seara... În Schitul Măgureanului... Eu: „Să te duc pînă-n apropierea casei"... Ea: „Nu, nu!... tata cuțitar!... C-o lovitură de cuțit ar trece prin amîndoi!"...

— Farsă! Nerușinată farsă!

— Ce neghiobi! reluă procurorul. Am instruit întreaga afacere ș-am ocolit punctul capital. Ei, nu pentru întîiași dată mi se întîmplă în cariera mea. Te iei după unele semne exterioare — cari pot fi și concludente, și coincidențe fortuite — și-ți scapă tocmai miezul afacerei... Mă rog, a ta cum e?

— Cum să fie?

— Blondă? Brună?

Cei doi judecători se precipitară:

— A mea, palidă și brună!

— A mea, cu părul ca flacăra!

— Ș-a mea, blondă, mai blondă ca spicul în pîrg, zise procurorul... Iacă ce ne-a scăpat în pornirea noastră urîcioasă!... Ei?... Acum?

Fericirea le fulgeră în obraji și izbucniră, în același timp, într-un rîs comic, cu trei timbre deosebite, amin-

[1] Unul din localurile vestite în București, unde se întîlneau artiștii, scriitorii și gazetarii, aflat pe locul unde se ridică azi Palatul telefoanelor, în Calea Victoriei.

tind corul florilor din *Parsifal* al maestrului Wagner.

— Pentru mine e o fantezie, șovăind între plăcere și pasiune, declară judecătorul de ședință.

— Eu o iubesc! mărturisi judecătorul de ocol, și genele i se muiară d-o umezeală ușoară... Am înțeles gelozia! E teribil să fii gelos!... Da, da, la aceeași „Floră", în aceeași cabină, pe aceeași canapea, sărutînd același picioruș mititel... O! ipoteza ar fi o crimă!... Acum, că primejdia a trecut, zic și eu că farsa ar fi avut haz...

Procurorul se gîndi, se gîndi, își frecă mîinile și dodată trînti pumnul în masă.

— Nu se poate!... Prea multe coincidențe bizare!... Cum dracu?... Aceeași rochie? aceiași cercei? același inel? mai-mai aceeași poveste? aceleași mîngîieri? și același nume?... Cînd ați cunoscut-o? Sau cînd le-ați cunoscut?

Cel dintîi care o întîlnise — *pe a lui* — a fost judecătorul de ocol. Sunt vreo douăsprezece săptămîni, în dreptul Schitului Măgureanu. Cel d-al doilea, procurorul — *pe a lui* — sunt vreo unsprezece săptămîni, în dreptul liceului „Lazăr". Cel d-al treilea — *pe a lui* — sunt vro zece săptămîni, pe lîngă Imprimeria Statului.

— Mergea cu ochii în pămînt... Docamdată se supără... Apoi se îmblînzi... Surîse ușurel. Își supse buza de jos.... „A! nu! niciodată nu mi s-a propus așa ceva!... Să ne plimbăm? Da!"... Opresc o trăsură. Îi ridic coșul... Ea și-acoperă fața c-o batistă de mătase năutie... Pe drum îmi prinse mîna în mînușițele ei cu mînuși lungi de *peau de Suède*[1]...

— Ei, la dracu, se resti procurorul, și coincidențele au o margine!.... Cu noi se petrec lucruri inexplicabile!... Și începu să fluiere ca un țăran cînd i se rupe carul în drum. Azi era rîndul tău, se adresă judecătorului de ocol. De ce nu v-ați întîlnit?

— Mi-a scris că e bolnavă...

— Și... desigur va veni duminica viitoare...

— Nu, nu poate decît peste trei săptămîni...

[1] Piele de Suedia (fr.).

— Ai? Cum-cum?... Ți-ai pierdut rîndul, și rîndul tău va veni, ca și în trecut, exact la trei săptămîni!... Aceste trei grațioase femei... să nu fie una și aceeași!

— Roșcată, brună și blondă, armeancă, italiancă și nemțoaică... Ar fi peste putință!

Judecătorul de ocol se înroși ca para focului.

— De accente nu-și aduce aminte decît din cînd în cînd, ca secăturile cari „rulează" pe r într-un chip nefiresc... Blondă, brună, roșcată?... Hî!... Dar dacă s-ar fi machiind pe obraji și și-ar fi văpsind părul?... Ai?... Atunci?...

Judecătorul de ocol întoarse capul. Scoase batista și-și suflă nasul. Dupe cîteva minute:

— La mine era mai mult decît o fantezie... O iubeam! Atît de nebunatică în cabină ș-atît de cuminte în trăsură... O dată cu capul n-aș fi crezut că ar fi o...

Procurorul își făcuse planul.

— Trebuie să descoperim dacă ne găsim într-o vultoare de coincidențe misterioase, sau dacă suntem niște jucării ridicole în gheara unei femei desfrînate... Ascultați... Cînd ne vom întîlni cu ele sau cu *ea*, p-a mea sau p-a *voastră* eu am s-o întreb din senin: „*Was machen sie, mein liebes Kind?*"[1] — Altceva nu știu din nemțește. — Tu: — „*Come va, bimba mia?*"[2] Și tu... Cum dracului s-o întrebi pe armenește?... Și, cu toate acestea, „armeanca" ta este decisivă în materia de probe pe cari vreau să le-adun. Dacă, cum bănuiesc, ar fi una și aceeași persoană, nemțește ar putea să știe, italienește, d-asemenea... Armenește? Imposibil!... Aaa! Să te duci în Caimata[3] și să-ntrebi pe un armean *catafta*[4], cum se zice pe armenește: „Ce mai faci, fetița mea?"...

— Începe să vie lumea.... Să plecăm... zise cu oarecare pică judecătorul de ocol.

— Mai am nițel... Uitați-vă bine-bine în figurile *lor* sau a *ei*... Observați: nădușește? și cum? face crețuri? și ce fel? Orcît de *tinere* ar fi... după al patrulea pahar de șampanie... Ei, dar să zicem că aceste obser-

[1] Ce mai faci, scumpa mea copilă? (germ.)
[2] Ce face fetița? (it.).
[3] Cartier în București, cu populație armenească.
[4] Autentic, pur (arm.).

vații n-ar fi tocmai demonstrative... Un lucru e bine să-l țineți minte: băgați de seamă ce semne curioase are pe corp? Cum sunt? Unde sunt? (Un surîs îi trecu pe figură.) Fireşte: o aluniță, o pată, o noiță... Astea toate pentru a stabili *identitățile lor deosebite* sau identitatea *lor* cu *ea*, şi-a *ei* cu *ele*... Și să nu ne mai vedem decît dupe terminarea anchetei.

— Fie, că rău mi-ar părea! șopti judecătorul de ocol.

Plecară.

Chelnărul care îi servise, după ei.

— Domnule judecător, ți-ai uitat bastonul și mînușele.

Judecătorul de ocol îi aruncă 50 de bani.

La S-tă Maria-Mică, excepțional, ploua o ploaie de toamnă. Vînt, răcoare, aproape frig. Cel dintîi care sosi fu procurorul. Chelnerul îi deschise o cabină. Ceru un „țap". Peste cîteva minute, și ceilalți tovarăși. Procurorul și judecătorul de ședință, îngrijați. Judecătorul de ocol, trist, palid, cu ochii trași. Nu dormise toată noaptea. Bătu în masă. Repede, un chelner. Judecătorul de ocol întinse mîna spre berea procurorului și ridică două degete în sus.

Procurorul:

— Cine începe?

Tăcere.

Le era frică.

— Atunci, să încep eu...

— Ba eu! răspunse judecătorul de ocol. Vreau să scap mai degrab' de rezultatul acestui spionaj!

— Cercetări...

— Spionaj!

Judecătorul de ocol pronunță acest cuvînt cu revoltă și cu dezgust.

— Spionaj!... o biată femeie — orcare ar fi ea — veselă, zglobie, se abandonează unui bărbat... Și el?... Sărutîndu-i mîna, obrazul, umărul și sînul, îi scotocește cu ochii frumusețea corpului nu pentru a-l adora, ci pentru a-i smulge secretele într-un scop uricios și meschin!

Ea, galeșe de voluptate, îți șoptește cuvinte care te ard. Și tu?... Îi privești unghiile și-i numeri noițele!...

Ah! mi-e silă de mine însumi!... Duminica trecută, ziua de întîlnire. O văz. Mai frumoasă ca oricînd. Luăm o trăsură. Pe drum, mîngîindu-mi mîna: „De ce taci, micuțule? Ești bolnav?“ Mi se bătea inima... Intrăm la „Flora“... O sticlă de șampanie... Un pahar, două, trei.... Mi se dezlegă limba... Ea, d-o veselie comunicativă... Mă uitai, c-o ferocitate ascunsă, în ochii ei... Fraza ta îmi trecu prin minte: *„Come va, bimba*[1] *mia?“*... Ea, mirată... Simții un fior rece... De astă dată, cu necaz mai mult pe mine decît pe ea, îi repet întrebarea: *„Come va, bimba mia?“* și rînjii... Ea: „A? Nu pricep!“ — Lizi, vorbesc italienește. N-auzi? „Aaa, poi eu sunt sisiliancă, noi vorbim altfel“... Sărăcuța, omul pe care-l săruta era un *mouchard*[2]!

Procurorul călcă pe picior pe judecătorul de ședință.

— Azvîrli pantoful în tavan... Rochia i se ridică ca umflată de vînt... Dasupra genunchiului drept, o pată negricioasă cu cîteva firicele de păr...

Judecătorul de ședință scoase un sunet nazal: „Hî-hî!“ Procurorul încremeni. Țigareta îl fripse.

— ...Se aruncă pe canapea... Își petrecu mîinile pe supt cap... La subțioara stîngă o aluniță cît un bob de mazăre... Pe umărul drept, altă aluniță... Pe sînul ei fermecător, la mijloc, trei picățele albe, luminoase, ca trei boabe de mărgăritar...

— Da, da! zise repede judecătorul de ședință, așezate ca un trifoi... Exact!

Judecătorul de ocol, alb ca hîrtia, dădu capul pe spate și, c-un glas de pe ailaltă lume, încheie:

— E! Asta e!... Iacă ce-am spionat, de jos și pînă sus, pe această minune de marmură caldă!

Ceru o bere. O supse dintr-o sorbitură. Își rezemă capul în mîini. Puse coatele pe masă. Și stătu așa, fără vorbă, fără să clipească, ca o păpușe uitată pe un scăunel de-o fetiță nepăsătoare.

— Exact aceleași semne — începu judecătorul de ședință — și-n aceleași locuri. Mai adaug: urmele unei tăieturi adînci pe pulpa piciorului stîng... Ceea ce m-a impresionat pe mine de la început a fost...

[1] În textul de bază: *limba*.
[2] Spion (fr.).

Ţi-aduci aminte că mi-ai recomandat să mă duc în Caimata... Nu m-am dus... M-am chibzuit: „Dac-aş înşira eu silabe — joc pueril ca: marga-rian ma-ni-sa lian-irue ami-ma nian? Ce-ar fi? Or e armeancă, or nu e. De va fi, are să rîză, de nu, are să rămîie cu gura căscată. Zis şi făcut... Dupe-al patrulea pahar de şampanie, i se cam împleticea limba... Dădu să-şi arunce pantoful în tavan şi nu izbuti. Ostenită, închise ochii. Eu mă repez la ea şi-i strig: *„Dragarian fatarian zuzun manisalian?“* Ea ridică capul în sus, izbucni de rîs şi-mi zise: „Ce, eşti luat din iele?!“ Eu: *„Dragarian animanian iruc manisalian?“* Ea îşi făcu cruce: „Doamne! Doamne!“ Eu: „Îţi vorbesc armeneşte, drăguţă!“ „Nu zău, că eşti cam... De un' să ştiu eu armeneşte? Neam de neamul meu n-a fost armean“... Îşi uitase cu desăvîrşire ceea ce îmi spusese, la începutul cunoştinţei noastre, despre originea ei...

— Eu, încheie procurorul, voi fi scurt: am notat identice semne, ca şi voi, şi-n aceleaşi părţi ale corpului. Şi cînd am întrebat-o — dupe al cîtelea pahar nu ştiu — *„Was machen sie, mein liebes Kind?“*, ea îmi răspunse: „Ei, ce mai încolo-încolo... nu sunt nemţoaică... De unde sunt? Habar nu am... Şi voi muri unde va da Dumnezeu. Dacă vrei să mă scoţi din casa în care mă aflu, voi fi a ta... Jupîneasă, amantă, bonă, numai la bucătărie, nu!“... Mărturisesc că atîta sinceritate m-a mişcat... Am cerut o nouă sticlă de şampanie ş-am petrecut, pînă la nouă seara, cînd ca doi copii smintiţi, cari nu mai au nimic sfînt, cînd ca doi copii nevinovaţi, cari cred în basme şi adorm, unul lîngă altul, într-un colţ al odăiei... Amicii mei, după cum bănuisem, este una şi aceeaşi nenorocită de femeie... Îşi machiază figura, îşi vopseşte părul, se prezintă în trei înfăţişări deosebite, doar croiala nasului şi ochii nu şi-i schimbă. Nasul sumes în sus şi ochii vineţi, reci şi scăpărînd ca oţelul...

— Acelaşi înger! mormăi judecătorul de ocol. Apoi, c-o revoltă stăpînită: Dragii mei, din acest moment vă urăsc!

Se sculă, își luă pălăria, pardesiul, mînușile, bastonul și aruncă un franc pe masă.

Procurorul, cu un ton de glumă prefăcută:

— Jur că ți-am fost cumnat fără să știu, că de azi înainte nu-ți mai sunt... Divorțez!

Judecătorul de ocol dispăru, trîntind ușa în urma lui.

— Bietul băiat! Bun, inteligent, cinstit și cam într-o parte!...

Și judecătorul de ocol rămase singur stăpîn peste îngerul care nu mai era decît brun.

Nu mai vedea pe nici un coleg. Devenise tacitur[n] și tresărea la fiece zgomot. El, care fusese curat, umbla murdar și răpănos. El, care judeca cu răbdare, devenise nervos.

Ministerul îi acordă un concediu pentru căutarea sănătății. Îl prelungi. În zadar... Îi mergea bine, se rumenise, vorbea cu imagini geniale... Ce folos?... După fiecare frază o scrîntea pe italienește: „*Come va, bimba mia?*"...

O! și cu cîtă delicatețe mîngîia în aer vedenia care-l urmărea! Și cîtă descărcare de suflet nobil în cuvintele lui: „*Come va, bimba mia?*"... Și s-a sfîrșit în cîteva luni de zile...

Procurorul — el e cel care mi-a destăinuit istoria aceasta de necrezut — sfîrșind, se șterse la ochi c-o batistă și, c-un glas stins, șopti uitîndu-se în sus:

— Dumnezeu să-l ierte! A fost un suflet bun și-o inimă de aur!

Bogdan se ridică într-o rînă.

— Mi-aduc...mi-aduc... parcă mi-l aduc aminte... Un băiat slăbuț și cu cercuri rumene pe obraji... Cum îl chema?

— *Nomina odiosa*[1]... Procurorul, după ce mi-a spus într-o noapte toată tărășenia lor, mi-a adăogat: „Nefericitului de judecător îi datorez recunoștință. De n-ar fi plătit el cu viața lui această dragoste, cine știe dacă n-aș fi ajuns eu într-o casă de sănătate și n-aș fi mîn-

[1] Nume odios (lat.); nume care trebuie să rămînă tăinuit.

gîiat în aer aceeaşi vedenie şi, în loc de *„come va, bimba mia"*, n-aş repeta, după fitece frază: *„Was machen sie, mein liebes Kind?"*

SADI-EL-MAHIB[1]

— *A propos*[2] de recunoştinţă — începu Nohotiu, azvîrlindu-şi, c-o mişcare repede o şuviţă de păr de pe frunte — fiecare popor înţelege recunoştinţa într-altfel şi fiecare din indivizii care-l alcătuiesc o pricep în anumit chip, neatîrnînd de creştere şi de gradul de cultură, ci după cum e născut. E bun? e rău? e cinstit? e necinstit? religios? sceptic? vesel? melancolic? Recunoştinţa va avea alt pervaz şi alt coprins. Ceea ce cred de recunoştinţă este adevărat pentru toate entităţile morale şi abstracte...

De demult, trăia la Constantinopole un arab, Sadi-el-Mahib. Nalt, uscăţiv, lat în spete, numai muşchi şi vine de oţel. C-o barbă rară şi creaţă, tuns mărunt — aproape ras — c-o faţă olivastră şi lucioasă, cu ochi negri, calzi şi scînteietori. Vorbea puţin şi muncea mult. Blînd şi harnic, ajunsese de pomină în Stambul. Învîrtea pescăria — lucru cam ciudat pentru un arab — şi în fiecare vineri de la Dumnezeu da de pomană văduvelor şi sărmanilor: stacoji, ţipari, barbuni, scrumbii şi rîndunici de mare. Şi miluiţii, deschizînd gura ca să-i mulţumească, el scutura mîna dreaptă, ca o aripă vînătă de albatroz, pe înţelesul tuturor: că lui nu-i trebuiesc temenele. Cine l-ar fi văzut cum dăruia ar fi priceput cît era de evlavios. Privea în jos; îşi pleca fruntea şi repeta încet, sorbindu-şi răsuflarea: „Allah!... De la Allah, nu de la mine!" În brîu purta o bardă ascuţită şi lucioasă. Şi norocul îl slujea. Unde arunca plasa, o trăgea dol-

[1] Fragmentul a fost publicat de Delavrancea sub acest titlu în *Ziarul meu*, I (1916), nr. 2 (1 aprilie), p. 17—22; am considerat necesară menţinerea acestui titlu.
[2] Cu privire la (fr.).

B.P. Hasdeu.

B. P. Hasdeu. Fotografie cu autograful lui Delavrancea

Delavrancea și A. Vlahuță lîngă avionul lui Aurel Vlaicu, în 1913, înainte ca acesta să treacă Dunărea în Bulgaria

dora de vietăți. Și dis-de-dimineață, și pe subt seară, se întorcea cu caiacul încărcat de da pe dinafară.

Sadi-el-Mahib era orfan. Într-o răzvrătire de triburi, periseră și muma, și tata, și frații și surorile lui. Carte nu învățase. Viteaz și mîndru, intrase în oștire și repede ajunsese ofițer în roata călăreață a sultanului. Dar din pricina mîndriei își sfărîmă cariera.

Într-o zi, un pașe rău și îngîmfat, scăpînd biciușca din mînă, îi zise, c-o asprime nepotrivită:

— Sadi-el-Mahib, descalecă și dă-mi-o!

Sadi-el-Mahib auzise bine și nu-i venea să crează urechilor.

— Și pentru ce să descalec?

— Nu pricepi?... Hai! descalecă degrab' și dă-mi-o! porunci pașa, punînd mîna pe mînerul paloșului adus ca o semilună.

— Nici pentru sultan, nici pentru Allah n-aș descăleca de mi-ar porunci așa!

Și înfipse pintenii în pîntecele calului și se făcu nevăzut ca o nălucă.

Îl judecară, îl pedepsiră și-l deteră afară din oștire.

„Ei vor robi, eu vreau slobod!" Așa se gîndi el împlinindu-și pedeapsa.

Și s-apucă de pescărie. Și ajunse îndestulat și cu dare de mînă.

Și de cîte ori l-apuca paraponul de vitejii, se ducea la „At-Meidan"[1], în fața moscheiei lui Ahmet — minunea cea cu șase minarete — și întărîta pe cei mai vestiți turci la trîntă dreaptă. Nimeni nu-l putea birui, nici la luptă, nici la aridicarea greutăților cu spinarea, nici la învîrtirea paloșului, nici la înotat, o! mai ales la înotat! Pleca de la „Vechiul serai", înconjura turnul lui Leandru de trei ori, și d-acolo, pînă la Iscudar și înapoi.

Turcoaicele, cînd își mîngîiau copiii, le șopteau în urechi: „Să fiți voinici ca Sadi-el-Mahib, ca el de drepți, de norocoși, de darnici, de viteji și de mîndri!"

[1] Hipodromul din Constantinopol.

Odată, la o sărbătoare a mulțimii, erau de față și feciorii sultanului. Doreau să vază întrecerile.

La călărie, pe deșelate, Sadi-el-Mahib întîiu. La vîslit, barca lui întîia.

Rîndul înotatului.

Șase inși s-aruncară în Bosforul mai albastru ca scrobeala albastră. O pînză de stropi și de spumă i-acoperi ca o ploaie de mărgăritare. Își luară vînt. Se liniștiră. Tăiau apa ca niște șerpi. Rar scoteau afară cîte o mînă cu degetele împreunate și întinse și se duceau ca și cum ar fi fost trași de niște sfori nevăzute.

Sadi-el-Mahib, al șaselea.

Ajunse pe cel d-al cincilea. Îl întrecu. Ajunse pe cel d-al patrulea. Îl întrecu. Pe cel dîntîi, și-l întrecu, și-l lăsă îndărăt cu două lungimi.

Trei barcagii îi însoțeau.

Sadi-el-Mahib abia se mai zărește. Și mereu în frunte. Dar dodată peri în valurile mării. O barcă se grăbi să-i sară într-ajutor și-i aruncă un scul de funii.

— I s-a întîmplat ceva!...

— Ce i s-a întîmplat?

— Un cîrcel!...

— O amețeală!...

Așa se încrucișau vorbele mulțimii de pe cheu.

După o jumătate de ceas sosi și barca cu Sadi-el-Mahib. Sîngele îi țîșnea din mîna stîngă, deși cu dreapta, ca un clește, o strîngea cît putea.

Îl sfîșiase un rechin.

Feciorul cel mai mare al sultanului dădu să-l îmbuneze.

Sadi-el-Mahib zise, blînd dar mîndru:

— Luceafăr de zi și de noapte, să te dăruiască Allah cu toate bunătățile pămîntului!... Asta, pentru un arab, este o zgîrietură!... Allah m-a certat în mîndria mea... El, care e pe uscat și în apă, în stele și în văzduhuri, n-a vrut să-i întrec și de astă dată, și-a poruncit unui șacal de mare să mă mursice, și fiara i s-a supus, cum i se supune toată puzderia de vietăți!

Şi rămase beteag de mîna stîngă. Şi trepădă şi la doftori, şi la babe, şi la vraci. Rana de la încheietura pumnului nu i se închidea. Cheltui tot ce-agonisise. Zadarnic! Trecu un an, trecură doi, şi rana lui cocea necontenit şi necontenit se spărgea.

Într-o zi, din întîmplare, dădu peste un efendi Iatros, un doftor grec, pripăşit din Eghipet.

— A! nu e nimic! o zgaibă! Au fost nişte proşti cei care te-au căutat!

Ce-i făcu, ce-i drese efendi Iatros, că într-o săptămînă rana se închise şi carnea se prinse la loc.

Lui Sadi-el-Mahib îi crescu inima de bucurie. Se împrumută la un armean ca să plătească pe efendi Iatros. Grecul nu primi nici un ban, doar atît zise arabului:

— Răsplata mea să-mi fie că de cîte ori oi spune un adevăr pe care tu l-ai văzut cu ochii tăi, recunoscător să întăreşti că „aşa e, oameni buni!"

— Bucuros, efendi! Se închină şi plecă mormăind: Un ghiaur ş-aşa de bun?... Allah s-a pogorît peste sufletul lui şi, din spurcat, l-a limpezit în roua trandafirilor mirositori şi a suflat asupra lui o adiere căldicică din nemărginita-i bunătate!

Şi gîndul i se îndreptă spre sărmanii pe care nu-i mai cercetase de doi ani şi mai bine.

S-aruncă în caic şi plecă la pescuit.

— Allah! se rugă Sadi-el-Mahib, sorbind aerul răcoros al mării, arunc plasa mea în norocul Fatmèei, văduva c-o spuză de copii!

Peste trei ceasuri abia o trase de grea ce era.

A doua zi, sorbea mulţumit dintr-o ceaşcă fierbinte, într-o cafenea din Galata[1], în mijlocul turcilor care-l întindeau de mîna stîngă, îl pipăiau şi nu credeau ochilor lor.

— Asta, *meremet*[2] într-o săptămînă?

— Da, *banabace*...

— Asta, un ghiaur?

[1] Cartier comercial în Constantinopole.
[2] Reparaţie (turc.).

— Un om al lui Allah!

Din întîmplare, iacă și efendi Iatros.

— Oameni buni, pe Sadi-el-Mahib eu l-am tămăduit și nu i-am luat nici o para!

Grecul plesnea de fudulie.

Sadi-el-Mahib sări în capul oaselor, apoi se-ndoi pîn' la pămînt.

— Așa e!... De doi ani boleam, și efendi Iatros, într-o săptămînă, parcă mi-a luat cu mîna racila și durerea de la mîna stîngă... Așa e, oameni buni!

— O! Efendi este mare meșter!

— Și eu am un copil care se usucă pe picioare... De mi l-ai face bine, te răsplătesc c-o pungă de aur...

— Și eu, efendi, am o cadînă frumoasă ca o lună nouă, dar tot ce mănîncă nu ține în ea... De i-ei găsi leacul, te dăruiesc cu cel mai sprinten cal din Arabia!

Într-o zi Sadi-el-Mahib asculta, cu mai mulți inși, din chiostrul unei moschee, la un muezin care se ruga din înălțimea unui minaret drept și alb ca o făclie. Efendi Iatros trecu p-acolo și se opri.

— Oameni buni, să știți că eu l-am tămăduit pe Sadi-el-Mahib.

Sadi-el-Mahib tresări. Îl privi.

— Să știți c-așa e, oameni buni!...

În bazarul cel mare, Sadi-el-Mahib povestea cîtorva prieteni o vînătoare.

Efendi Iatros, acolo!

— Oameni buni...

Sadi-el-Mahib îi tăie vorba din gură și mărturisi cu oarecare pică:

— Oameni buni, acesta e doftorul care m-a vindecat... Îi sînt foarte recunoscător... îmi pare rău însă că un mi-a luat nici o para... Și i-am rămas dator fără să vreau... Și e rău să fii dator, că te știu toți cîinii din Stambul!

Grecul plecă.

Arabul, cu mîna-n brîu, pipăindu-și barda, strecură printre dinți:

— Ghiaur, ghiaur, geaba scrie la cartea ta a sfîntă să nu știe dreapta ce dai cu stînga!

Azi așa, mîine așa, pînă îl scoase din răbdări, căci cînd credea că-l ocolește, atunci se pomenea cu grecul piept în piept.

— Oameni buni...

— Taci! răcni deznădăjduit arabul. Cît să tragă mîna mea la cîntar?

— O litră, două, și mai mult...

— Ori cît! Ori cît! Cît vrei! Cît va atîrna, atîta aur să-ți dau, numai să scap de la robia recunoștinței cu care m-ai lăsat dator!

Ochii i se stinseră în fundul capului, apoi i se căscară mari, și din amîndoi izbucniră două văpăi de mînie.

Efendi îi rîse-n nas și apucă p-o ulicioară.

A doua zi Sadi-el-Mahib se aprinsese la vorbă, cu niște turci și arabi, pe cheul Bosforului, sprijinit pe un drug pitic și gros, de care întindeau corăbiile cu pînzele înfășurate. Povestea o întrecere cu caii. El gonise pe calul unei pașale din Maltepé[1].

— Armăsarul se ducea ca o porumbiță încolțită de uleu; aburii de pe nările lui te frigeau; vîntul nu mișca nici o frunză, și aerul îmi vîjîia pe la urechi...

Dodată își strînse buzele. Se îngălbeni. Înfipse mîna în brîu și scoase barda...

Efendi Iatros, acolo! Răsărit ca din pămînt...

— Oameni buni, iacă recunoștința unui arab!... I-am stors puroiul, l-am vindecat, l-am făcut la loc cum îl făcuse mă-sa, nu i-am luat nici o para, și-acum... m-amenință!

Sadi-el-Mahib, cît ai clipi, se răsuci pe loc...

Mîna stîngă pe drug... Și, învîrtind barda cu dreapta, izbi!... Un sunet mort... Stînga îi sărise din cot!... El, vînăt la față, o luă de pe pietre și-o azvîrli în obrazul grecului, stropindu-l cu sîngele lui cald încă.

— Ia-ți-o și du-te!

[1] „Colină bogată" (turc.) — localitate lîngă Istambul, cunoscută pentru grădinile și chioșcurile sale.

Adevărat arab! I-a vindecat-o de la pumn? I-a dat-o din cot!... A mai trecut de la el... N-a mai rămas dator nici pic de recunoștință.

Și Sadi-el-Mahib nu l-a mai întîlnit în cale, căci din minutul acela părăsise Stambulul...

— Aaa, mi s-a stins țigareta ascultînd la tine, zise Bogdan. Î-î-î, ai multă imaginație...

— Imaginație? Eu?... O! dac-ați fi auzit voi pe bătrînul turc care mi-a povestit-o, acum un an, la Galați, ați fi văzut sîngele negru țîșnind din cotul lui Sadi-el-Mahib, l-ați fi auzit răgind de furie, ați fi închis ochii de oroare ca să nu mai vedeți mîna moartă și plumburie agățată de lanțul de la ceasornicul lui Efendi Iatros și-ați fi încremenit auzind barda: jiit-zdum!!... Bietul turc, cînd a isprăvit, și-a luat fesul din cap, l-a mototolit, l-a trîntit jos și l-a călcat în picioare...

— E atîta poezie în ceea ce ne spuseși tu, că nu m-aș fi așteptat de la un om de știință...

— Știința are poezia ei... Sully Prudhomme obișnuia să dezlege cîte o problemă de algebră superioară înainte de-a-și fătui vreunul din celebrele lui sonete din *La Justice*[1]. Buffon, în *Istoria naturală*, e poet cum nu sunt mulți poeți mari ai Franței...

— Buffon a fost mai mult scriitor ca naturalist... N-a zis el: *„Le style c'est l'homme"*?[2]

— Mai întîi că el n-a zis *„le style c'est l'homme"*, ci *„le style c'est l'homme même"*[3]. Ș-apoi acest mare savant a greșit pe ici, pe colo — greșeli în raport cu epoca — dar tot el și-a depășit epoca, întrevăzînd descoperirile științifice din secolul următor... Da, da, cam fudul, cam ciocoi... Și-a meritat însă pe deplin inscripția săpată pe soclul statuei sale: *„Majestati naturae par ingenium!"*

— „În geniu deopotrivă cu măreția naturei", tîlmăci Bogdan și se sculă de jos. Să mergem. S-a pus umezeală. Astăzi, din vorbă-n vorbă, uitarăm ororile războiului...

[1] *Dreptatea* (fr.).
[2] Stilul este omul (fr.).
[3] Stilul este omul însuși (fr.).

— Nu, nu! răspunse Nohotiu... Pînă ce Franța nu va zdrobi pumnul teutonilor, sufletul meu nu se va odihni!

— A, ce fermecător apune soarele pe dealurile verzui și roșietice dinspre Comarnic... Uitați-vă...

Abia începu Vladimir, și Nohotiu îi tăie vorba.

— Să admire cine poate... Mie... Ce să spui?... Îmi face rău, în aceste zile de doliu prin cari trece lumea, asemenea sentimentalități copilărești!... A, te rog, iartă-mă, Vladimire!...

Și-o porniră spre casă, fiecare cu același gînd: „Franța e salvarea Europei".

Trecură printr-o livadă. La rădăcina unui cireş amar, un pisoi ghemuit în iarbă pîndea vrăbiile de pe ramuri. Îi simți ș-o rupse de fugă. În șosea, un copilaș, desculț și cu capul gol, împărțea c-un cîine bălțat un codru de turtă și, făcîndu-se supărat, îl certa: „Pia mult vei, Ghivei!" Dintr-un nor de praf, un automobil. Apăru și dispăru. În urma lui, un porc, cu jugăul de gît, fugea speriat.

— Acasă? întrebă Bogdan.

— Da, răspunse Nohotiu. Vreau să închiz ochii un pic, dac-oi putea... Aș vrea să adorm și să nu mă trezesc decît în ziua în care voi auzi imnul triumfal al latinității...

ADDENDA

DIMINEAȚA

Cu corpul de jeratic, cu plete bălăioare,
Cu ziua dupe dînsul, cu fragedul amor,
Cu mii de voci, răsare, surîde mîndrul soare,
Și mii de păsărele iau repedele zbor.

Natura se deșteaptă c-o dulce melodie,
C-o doină cîmpenească, c-un imn armonios;
Și cer, și cîmp, și vale se cîntă-n poezie,
Torentul chiar să plînge în mersu-i zgomotos.

Șoptește ciocîrlia, tresaltă iarba verde,
Ogoarele-aurite susură fîșiind:
Mugește bălăioara și mugetu-i se pierde,
Și vrăbiile colea să ceartă ciripind.

Mai sprintenă Junona aleargă, latră, sare:
Departe, armăsarul cu nările de foc
Ninchează, scapă, fuge, ninchează și dispare;
Cocoșii bat în pene și mielele să joc.

GRĂDINA

Beatus ille qui procul negotiis[1]...

Hor.

Vorbeam și nu-ș' cu cine mergînd către grădină...
O, cînd eram într-însa, eram în empireu!...
Am admirat penelul cu unda cristalină,
Ce zugrăvi seninul și adăpostul meu.

Murmurul te adoarme și florile te-nbată,
Natura cu cămașe de fluturi s-a-nbrăcat:
E tocmai o țărancă cu flori îmbrebenată,
Și mijlocul cu bete de flori și l-a curmat,

Cu nasturii de rouă, cu lacrim' din izvoare,
Cu mii de nestimate, cu buza de carmin,
Cu fața rumeioară, cu note-atrăgătoare,
Cu ochi de miozotis, c-un amoros suspin,

Cu păr de iarbă verde, cu ie drăgăstoasă,
Cu cugete profunde, cu rîsul de zefir,
Cu cînt de filomelă... e simplă și duioasă,
Și sufletul mi-e simplu de cînd o tot admir!

[1] Ferice de acela care departe de treburi... (lat.). (Citat din Horațiu, *Epodon liber*, 2.)

Aci se-naltă alunii cu cuiburi mititele,
Dăparte plînge mierla c-un viers răsunător,
Aci privighetoarea și alte păsărele
Suspină legănate de vîntul călător;

Aci să pun sticleții cu penele plăcute,
C-un cînt de inocență ca visul fecioral;
Aci vin zburătoare din țărmuri nevăzute,
Cu ochi de pirozele, cu gîtul de opal;

P-o roză inundată de zarea lucitoare,
Să leagănă canarul c-un corp de chihlibar,
Plîngînd a sa iubire or vremea călătoare;
Colo abia s-aude un cîntec solitar!

Ce voci! ce poezie! ce tei rotund, subțire
(Ş-o literă sau două într-însul am săpat);
Aci să pierde drumul; colo, din amintire
Plăpînda filomelă tot încă n-a-ncetat!

Zefirul saltă-aievea, prin frunze șopotește,
Sărută cîte-o floare, dar încă n-a pierit,
Un șir de boabe roșii din ramuri dezvelește,
Ce șir frumos!... Zefirul c-o șoaptă l-a-nvelit.

Locaş de fericire, momente-ncîntătoare,
Duioase filomele, curînd ați dispărut!
Senin, parfum, verdeață, iluzii trecătoare,
V-ați stins!... ca și pe mine vrun crivăț v-a bătut.

Dar orce picătură din caldele-mi izvoare
În mici mărgăritare de ce nu s-a-npietrit?
De ce nu putui, Doamne, să-nșir la lăcrămioare,
Aş fi purtat la mînă mai tot ce-a veştejit!

PLECAM

„Mie dați-mi valea verde"...
Depărățeanu

Pe căldura arzătoare,
Sub priviri de mîndru soare,
Vai, de cîte ori plecam
Într-un stol de păsărele,
Şi cu ele
Pe cîmpie mă jucam;

Întrebam bolta senină,
Vîntul, care-abia suspină,
Prin șoptit ne răspundea;
Și purtați d-a lui oftare
Ca p-o mare,
Ca pe valuri ne ducea.

Mă plecam la cîte-o floare
Cu corola de ninsoare,
Răsfățată de zefir;
Și pe valea aurită,
Zugrăvită
Cu colori de trandafir,

Întîlneam o zburătoare
Cu polen pe aripioare
— Un biet flutur peregrin —

Adunînd din orce floare.
Din cicoare
Parfumatul ei suspin.

Priveam spicele-aurite,
Văi cu maluri înverzite,
Turme vesele păscînd,
Or păstorul care cîntă
Şi-nspăimîntă
Codrii, veseli-ascultînd.

Cum zbura de la picioare
Pitpalaca strigătoare,
Sfîrîind în al ei zbor;
Şi mai colo pe vîlcele,
Mii de miele
Chemau muma plîngător!

Flori, dumbrave, crînguri dese,
Rîuri, codri, văi alese,
Bucium, rîsuri, şoapte, cer,
Zile, ore, melodie,
Poezie,
Nu!... din mintea mea nu pier!

PLEOPII

Eheu! Postume, Postume,
Labuntur anni...

Horațiu[1]

Nendoiți de bătrînețe, stau, privind cu-a lor trufie,
Groși, înalți, cu mîndre ramuri și c-un glas șopotitor,
Cei doi Pleopi, vorbind cu vîntul de-ntristata vecinicie
Și de timpul călător.

Și de mult, din vreme veche, au crescut dintr-o tulpină,
Stînd de vorbă cu vulturii și cu șoimii fatigați;
S-au coprins în a lor brațe sub o boltă cristalină,
De crivăț neturburați.

Au văzut veniri păgîne, horizonuri turburate,
Scene pline de mînie pe pămîntul romînesc,
Dar, ca doi titani în lume, ei n-au frunțile plecate
Nici la trăznetul ceresc.

Și cu trunchiuri ca de piatră împrejurul lor domină
Peste cîmp, peste vîlcele; avînd creștetele-n nori,
Ei pătrund adînc pămîntul c-o vînoasă rădăcină,
Și sub dînșii răsar flori.

[1] Vai, repezi se scurg anii, Postumus, Postumus... (Horatius-*Carmina* II. 14. Din citatul lui Delavrancea lipsește cuvîntul „*fugaces*“ — repezi.)

Încărcați de dese cuiburi, ei surîd la păsărele;
Fluieratul dintre frunze este-al păsărei suspin;
Jos la umbra lor s-așază, suspinînd în nopți cu stele,
Păstorașul peregrin!

Jos la umbra lor adesea, sub o coastă întristată,
Povesteam cu toții basme, pe cînd ei sta neclintiți;
Acolo, privighetoarea, ca o mumă inspirată,
Chema puii rătăciți!

Acolo reciteam *Lacul*[1] însoțit încet de boare,
Sau fugeam cu flori în mînă, or de ramuri m-agățam,
Dar, vorbind cu duioșie către vremea călătoare,
O!... adesea suspinam!

Acolo, condus de soartă, pribegind în dăpărtare,
Am avut și frați și soră, glas de mumă-am auzit,
Ah! atunci în veselie s-a schimbat a mea-ntristare,
Deși eram rătăcit.

Eram mulțumit cu mine și c-o tristă amintire,
Chiar cînd ochiul vărsa lacrim' eu eram tot fericit!
O zi de sub pleopii-aceia n-aș fi dat p-o nemurire,
Nici p-un sceptru aurit!

Un moment p-o viață-ntreagă, un suspin p-o veselie,
Un surîs p-un rîs cu hohot niciodată n-aș fi dat!
Dar... tîrîndu-mă-n mulțime, către neagra vecinicie,
Curse timpul blestemat!

[1] *Le lac*, cunoscută poezie de Lamartine.

Pleopi, torente, cînturi, glume, cîmp, coline, poezie,
Ca un vis de fericire, într-o clipă-au dispărut!
Rătăcind pe alte țărmuri, astăzi cat în duioșie
Toate cîte le-am pierdut.

Stînd la umbra lor adesea le vorbeam cu-a mea tăcere,
Cu torente-nflăcărate pe tulpină i-am scăldat!
Vai! de ce-ntr-o zi sinistră cupa plină de plăcere
De la buze mi-a scăpat!

SEARA

„O, notte di piacere!"[1]

Arşiţa şi lumina s-au dus; e murgul serii;
S-aprinde sus pe boltă o sclipitoare stea;
Încet-încet suspină zefirul primăverii,
Miercana răsfăţată oborul îşi căta.

Cocoşul abia zboară p-o ramură-nverzită,
Iar Dora-nchide gura şi tace din lătrat;
Îşi caută bordeiul bătrîna gîrbovită,
Şi capra-ncet tîrăşte un uger încărcat;

Viţelul cheamă muma; copilul cere pîine,
Şi munca cată somnul, şi noi ne odihnim
Pe zidul de la scară şi ne-ngrijim de mîine:
La luna aurie, la Venera privim;

Iar liliacul ţipă. Un flutur să pîrleşte,
Un brotăcel tot cîntă cînd altul a tăcut;
Un foc colo, dăparte, pe luncă licăreşte,
Şi licuriciul colea cu focul a căzut.

Ce sînteţi, o, palate, comori de avuţie,
Dacă cel ce vă are se vede suferind?

[1] O, noapte de plăcere... (it.).

Pieriți din a mea minte, pieriți de vecinicie!...
Ah!... Lula lîngă mine s-aude sfîrîind.

Cînd somnul e-n tărie, s-aude-o fîlfîire,
În mijlocul tăcerii... ce zvon nesuferit.
Cu greierele-odată s-aude ș-o cobire:
Era ciudata buhă cu glasul răgușit.

O, ducă-se-n pustie această cîntătoare
Un' pasăre măiastră p-acolo n-a călcat,
Sau ducă-se pe tronuri infame,-ngrozitoare,
Or cînte la streinul ce țara ne-a-npilat!

. . . .

Dar stelele ascultă *O rugă de virgină*[1]
Pianul scoate accente pierdute-n infinit;
O voce să ridică spre bolta cristalină,
Ș-apoi ca prin minune în piept s-a rătăcit.

Și *Leagănul*[2] te-adoarme cînd inima-și depune
În degetele sale maestrul cîntător;
În mijlocul tăcerii ce sînt nu pot a spune...
Treceți, duioase note, pe lîngă visător!...

Așa vegheam eu noaptea, și cînturi inspirate,
Și note-alinătoare în inimă-am înscris.
Vai! nu doream banchete, nici palide serate,
Eu nu doream nimica, eram în paradis!
Adio!

[1] „«*La prière d'une vierge*» de Badarzewska". (Nota lui Delavrancea în 1878).

[2] *Leagănul*, poezie neidentificată. Textul din 1878 poartă următoarea notă a lui Delavrancea: „«*Près d'un berceau*» (I.Ch. Hess). Mai mult din obicei am întrebuințat expresia «Leagăn» decît forțat de vers."

LA POIANA-LUNGĂ

„Heureux qui sur ces bords peut longtemps s'arrêter"[1]...
Guiraud[2]

Poezie, cînt, plăcere
Au pierit și m-au învins.
Tot să stinge în tăcere,
Numai dorul stă nestins!
Plai cu flori mirositoare,
Cîmp de roze parfumat,
Păsărele călătoare,
Vînt de frunze-namorat,
Lunci plăcute și duioase
Unde lăcrimioare cresc,
Doine dulci, armonioase...
    Vîntul suflă,
    Nava pleacă,
    Eu pornesc!

Flori, cîmpii răsunătoare,
Voi să plîng, dar lîngă voi,
Căci sînt frunză călătoare
Și mă duc în zbor de foi!

Acum orce amintire
Este un jalnic suspin,

[1] „Fericiți cei ce pot să se oprească mai multă vreme pe aceste meleaguri..." (fr.).

[2] Guiraud Alex. (1788–1847), poet francez, autorul celebrei elegii *Le Petit Savoyard*.

Orce tainică simţire,
Nor de ploaie pe senin!
Orce voce de plăcere
E oftat pătrunzător,
Orce dulce adiere,
Glas de crivăţ mugitor!
Trai, retragere plăcută,
Unde florile iubesc,
Cînt de dor, luncă tăcută...
Vîntul suflă
Nava pleacă
Eu pornesc!

Filomele, voci duioase,
Voi să plîng, dar lîngă voi,
Căci din roze graţioase
Zbor în veştejite foi!

Fraţi, plăcute surioare,
Fiţi ferice, bun rămas!
Vîntul rupe cîte-o floare,
Frunza pleacă, eu vă las!
Filomela ce suspină
Pentru mine e-n zadar,
Cerul meu nu se-nsenină,
Şi steluţile dispar;
Nimeni dorul meu nu ştie,
Păsările-l bănuiesc...
P-un ocean de vecinicie,
Vîntul suflă,
Barca pleacă,
Eu pornesc!

Flori, cîmpii răsunătoare,
Voi să plîng, dar lîngă voi,
Căci sînt frunză călătoare
Şi mă duc în zbor de foi!

Fericire, ești departe
Cînd iau tainicul meu zbor,
Dor de cale ne desparte,
Vai! de ce sînt călător!

Voi videa clădiri pompoase,
Tron, surîs de hipocrit,
Dar... nici aste văi frumoase,
Nici ăst dulce ciripit!
În atîta desfătare
Eu voiam să mă pălesc
D-a zefirului suflare!...
Salutare!
Vîntul bate,
Eu pornesc!

Filomele, voci duioase,
Voi să plîng, dar lîngă voi,
Căci din roze grațioase
Zbor în veștejite foi!

ODĂ BARBARĂ LA O „CRONICĂ RIMATĂ“

lui Don Padil[1]

Tu, Don Padil, mi-aduci aminte
c-aveam în vremuri un Pegaz,
de care singur făceam haz
ca să-mi înşel al meu necaz
pe cînd, desigur, nu-aveam minte.

Şi de-i puneam picioru-n scară
mi să părea c-a şi zburat
pe alt tărîm neturburat;
dar publicul neîndurat
îmi da cîrlanul de ocară.

O! ce dezgust! pozna de cal
era beteag de trei picioare,
ş-al patrulea... e de mirare
să-l fi avut chiar Ducipal;
cît pentru-al meu, nu fac prinsoare.

Aveam o scripcă-n loc de harfă,
şi asudînd ca un Tantal
cercam a-i da glas de cristal.
(În lumea noastră de metal
cîţi n-au vîndut astfel de marfă!)

[1] Unul din pseudonimele lui Duiliu Zamfirescu.

Crezui că dorul o să-mi treacă
de l-aş topi în plîns de liră;
dar, scîrţîind o doină seacă,
am priceput de ce se-neacă
atîţi poeţi care deliră!

Iar cînd nu mai putui cînta,
stingînd a versului feştilă,
ecoul minţii, făr' de milă,
mă pălmui cu doina mea:
„pa, vu, ga, di, ke, zo, ni, pa"[1].

Atunci văzui că *Psaltichia*
fusese doica muzii mele;
lăsai dar luna printre stele
s-alunece cu poezia
ce n-o găseşti în versuri rele.

Aşa fu scris rimelor vechi:
să răposeze perechi-perechi.
De piere-un greiere-n ruină,
or un brotac într-o rovină,
e un cîştig pentru urechi.

. . . .

Dar tu, Padil, ce-aşterni în rînduri
acorduri dulci din alte lumi,
lasă realu-n patru scînduri
să odihnească de veci; şi du-mi
dezgustul meu p-a tale gînduri.

Aş vrea să rîzi, să cînţi, să plîngi
pe alte veacuri de minuni
cînd mai trăiau iluziuni...
Să uit şi lumea de nătîngi,
şi adevărul de minciuni!

[1] Gama muzicii bisericeşti.

Tu n-ai putut vedea în baluri
decît simțiri de stîrpituri...
ce zguduia aste făpturi
încît să pară niște valuri
ce mor spărgîndu-se de maluri?

Tu ai zărit pe luci de gheață
că acel șir de frumușele
au sub patine ce-au și-n ele,
făcînd petrecerea o piață
cu același verb: „să-nșel, să-nșele".

De ce te miri d-o decoltată
cu mînuși-pai ce-i trec de cot?
Lozinca modii-i constatată:
„Ce-i de văzut s-ascunde tot,
ce-ar fi d-ascuns ușor s-arată".

Și dacă-n rîs scoți în izvoade
pe deputații cacofoni,
ești un ingrat, căci alți bufoni
n-ar face ca acești Cleoni
progrese mari cu legi neroade.

. . . .

Aruncă „cronica rimată"
pe contul d-lui Banville[1],
bietul parnasian abil!...
acum pe lira-i sfărîmată
îndrugă versuri de copil.

. . . .

La pragul lumii e gunoi,
și viața noastră e jilavă,
etern suflată ca o pleavă
într-un posomorît pohoi!
Poete, nu trăi cu noi.

[1]Théodore de Banville (1823—1891) poet francez a cărui operă se remarcă prin bogăția fanteziei și prin ingeniozitatea versificației.

Visează cîntul lui Levante[1],
mort p-al iluziei hotar;
te du din nou pe țărm la Zante[2],
redă-ne versul solitar
de bronz și de mărgăritar.

De cap de plumb și inimi reci
mi-e greu, mi-e silă și mi-e frig;
tu dînd în turma de zevzeci,
în loc s-o lași dormind de veci,
amice, tu mă faci să strig

că n-am decît un ideal:
să spînzur un poet ce ține
a vinde sferele senine
p-o secătură de real.

Dar n-aș voi să-ncep cu tine.

[1,2] Aluzie la poemul lui Duiliu Zamfirescu — *Levante și Calavryta* —, publicat în vol. *Fără titlu*, în 1883, în care „Don Padil" personifică cea mai mare insulă din grupul Hyerelor, în Mediterana — *Levante* sau *Titan* —, precum și localitățile *Calavryta, Zante, Missolonghi*.

CÎND N-AM CE SCRIE

Ce v-eţi fi mirînd de mine?
Scriitor sînt, vedeţi bine.
Şi pot spune cui mă-ntreabă
Că şi eu mă aflu-n treabă.

*

Cronici, critică, nuvele
Sînt la mine bagatele:
Dă-mi subiectul, spune-mi plata,
Şi articolul e gata.

*

Parcă cine ştie ce e...
Fur de colea o idee,
Mai un calapod de colo,
Şi-s şi eu de-ai lui Apollo.

*

Ş-apoi sînt atîtea-n lume,
Că să stai, să scrii volume!
Stil? Gramatică?... Gogoşi
Pentru cei neputincioşi.

*

Astea-s spuma — *gîndu*-i marea...
Nu-mi strunesc eu cugetarea
Plină, clară, elegantă,
Pentr-o virgulă pedantă!
Am subiectul? Restu-i gata:
Ți-aștern proza cu lopata,
Iar cînd n-am și n-am ce scrie
Atunci... torn o poezie.

ZIGZAG

I

D-atunci nu s-a mai văzut atîta lume la Şosea; elegantele nu sunt mîhnite; a fost cea din urmă zi frumoasă.

Teii, trişti şi prăfuiţi, stau ca nişte soldaţi în linii drepte ce par a se împreuna în depărtare, tăind Şoseaua şi micile alee cu umbrele lor; un vînt uşor adie, mişcînd frunzele ofilite, ce abia se mai ţin de bătrîneţe pe ramuri. Soarele şi-aruncă oblic razele sale, mai avînd cîteva suliţe de coborît pînă a părăsi orizontul; cerul e liniştit, picat ici şi colea cu cîteva pale de nori, albe ca laptele, ce-şi schimbă formele necontenit, părînd a fi cînd un vultur ce-şi ia zborul, cînd un urs ce se ridică în două labe, cînd un taur zvăpăiat.

P-o parte şi pe alta a Şoselei băncile stau înţesate de guvernante înconjurate de cîte trei-patru liote mici, cari le întind cînd de mînică, cînd de jupă, ciripind două-trei vorbe franceze, două trei germane şi nici una românească. „Louise! Jean! Popo! Silvie! Zozo!" strigă o biată guvernantă, slabă, bătrînă şi supărăcioasă. Aş! dar cine s-o asculte? Louise, Jean, Popo, Silvie, Zozo sunt nişte neastîmpăraţi: graşi dar galbeni, ei aleargă, cad, să scoală şi iar cad, învîrtind un cerc or sărind peste o coardă ce trece din mînă în mînă.

Cîteva copile să cred fete mari şi să plimbă, urmărind cu ochii pe cochetele cari zboară pe Şosea, purtate în trăsuri uşoare de nişte telegari tot atît de cocheţi. În rînduri de cîte trei-patru, spectatorii să plimbă

încet și galeș. Niște unguri, în costumul lor național ce le ţipă între spete, roșii ca racu, pămădaţi cu o oca de untură, cu niște pipe mari și întoarse, cu mustăţile ascuţite la vîrf ca acu, vorbesc prietenește, deși ţipă de te asurzesc în drăgălașa lor limbă. Ochii lor sunt înecaţi d-o umoare care trădează darul beţiei. Un bătrîn esplică unui copil ca de vro patru ani, ce se scoală de jos cu faţa sulemenită de praf, că așa cad cavalerii. Copilul, cu ochii plini de lacrime, aproape să izbucnească în plîns, își bate calul neînvăţat la călărie, o biată gloabă de nimic: o nuia ruptă din tei.

Dar pe Șosea... ce înbulzeală, ce uruitură, ce marfă, ce concurenţă, ce bîlci, ce zîmbete, ce saluturi, ce mărire, ce carnaval, ce carnaval! Veneţia l-ar invidia; Parisul l-ar dori; Londra l-ar detesta.

Trăsurile fug repede una după[1] alta pe dreapta, iar pe stînga să odihnesc. Caii, murgi, roibi, albi, negri ca corbul, suflă greu, aruncînd în fugă petrișul de sub copite, animaţi de vîrtejul general și de biciul mlădios și arzător al vizitiilor galonaţi și dichisiţi ca niște păpuși, ce stau drepţi ca lumînarea, privind înainte cu niște ochi mari și încremeniţi, abia aruncînd aiurea coada ochiului, și aceasta numai pentru o clipă.

Cocoanele stau răsturnate în trăsuri; nu le mai încape locul; nu mai au unde să-și arunce coada rochilor; privirea lor joacă în toate părţile, cînd vioaie, cînd tristă, cînd semeaţă, cînd blajină, rostogolind ochii în orbită, cînd spre cer, cînd spre pămînt, setoase de efect, stăpînite de fudulie și închinate modei. Dar fie bătrîne, fie urîte, ele și-aruncă voalul pe ochi și voiesc a părea tinere și frumoase; dar fie brutărese, fie sărace, ele voiesc a părea nobile și bogate; dar fie ignorante și fără haz, ele discută în limba franceză și voiesc a întrece pe orșicare în graţii și dulceaţă; dacă sunt palide, paliditatea e culoarea nobleţei; roșii sunt numai mitocanii; dacă sunt nalte, înălţimea e maiestate; ce nesuferită e femeia pitică; dacă sunt roșii, obrazul trandafiriu esprimă viaţa; galbeni sunt numai

[1] În textul de bază: *de pe*.

morții; dacă sunt grase, femeile forte au șicul lor; ce urît e a fi cineva ca un țîr; dacă sunt uscățive și mici, ***mignon*** e trupul gentil; ce-ar mai însemna să fie cineva cît turnul Colții!

Obrajii lor sunt spoiți de pudră, buzele le sunt roșii și le sug neîncetat; cele cu dinții albi surîd necontenit: obiceiul vine de la palat; cele cu dinții negri se țin serioase, abia zîmbesc din cînd în cînd; părul le cade pe frunte ciufulit, creț, buclat, or tăiat în ront și așezat în doi colți; pălăriile mari ca niște tave *à la brigand*[1], or mici și sumese doparte, împodobite cu pene albe, albastre, negre, cu flori trandafirii și lila, sunt așezate cînd pe frunte, cînd p-o ureche, cînd pe creștetul capului.

Unele au rochii de catifea ca vișina putredă or cività, dîndu-și aere de treine, or de cine știe ce; altele au rochii de mătase albă, cerulie și neagră sadea, or înpestrițată, dungată sau cu figuri orientale, cum se purta în timpul protipendadei pe paftalele mireselor. Unele sunt decoltate, altele sunt prea decoltate: și dantelele pot fi frumoase, dar sunt indiscrete. Unele au rochii de tarlatan, de muselină și de melinos, altele și de lînă mai ordinară. Dar toate sunt încărcate de cute, de volane, de jupe, de nasturi; toate înclină spre teoria lui Darwin, purtînd coade lungi și înzorzonate; unele au la gît dantele Chantilly[2], Valenciennes[3], Duchesse[4], Torchon[5], Languedoc[6], Raguse[7], *points d'Alençon*[8] — cele mai scăpătate se mulțumesc și cu

[1] Hoțește (fr.).

[2] Chantilly, oraș în Franța, vestit pentru dantelării.

[3] Vallenciennes, oraș în Franța, cu multe fabrici de dantele.

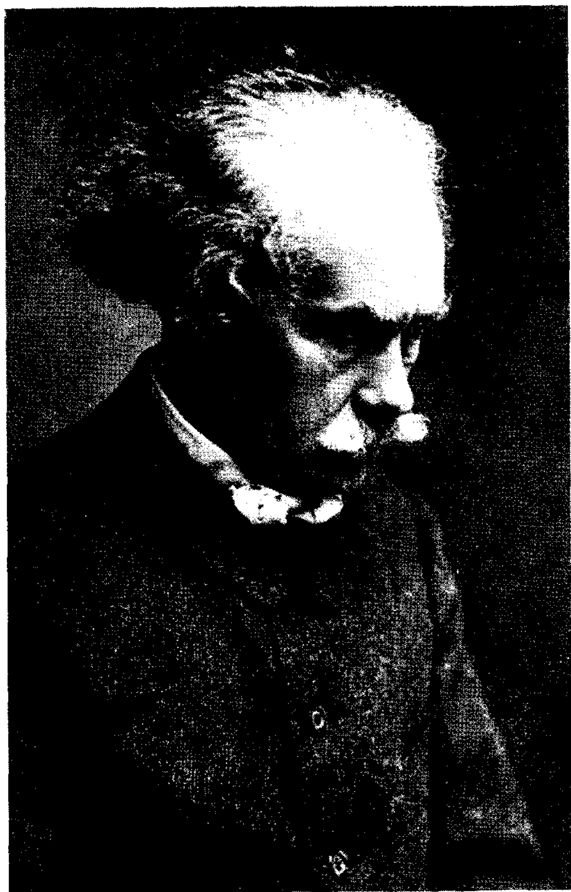
[4] Dantele purtate în acea epocă de către ducese.

[5] Dantele din fire de in lucrate în ciocănele.

[6] Provincie franceză caracterizată printr-o vorbire dialectală, cu o bogată industrie de dantele.

[7] Oraș în Dalmația pe un golf din Adriatica.

[8] Dantele specifice localității franceze Alençon.

Delavrancea la 59—60 de ani

Camera de lucru a scriitorului, cu numeroase tablouri de N. Grigorescu, din localul „Școlii Centrale“ din București, unde Marya Delavrancea era directoare

imitația lor, pipăindu-și într-una gulerul Sarah Bernhardt.

Vorbesc, rîd, zîmbesc cocoanele între ele, își fac semne, caută cu privirea, își dreg cînd pălăria, cînd șalul subțire, aruncat alene pe umeri, găsind totdauna a-și drege cîte ceva; prea puțin vorbesc cu bărbații lor; și unii, și alții sunt prea ocupați: destul au vorbit înpreună. Acum sunt la aer, în mijlocul unei lume variate, muiată în brodării și în culori, în mijlocul unui tablou așa cum îl visează ele. Bietele cocoane au și dreptul să privească în toate părțile și să nu se sature de privit, au și dreptul să cocheteze și să nu se sature de cochetat!... ce progres! ce civilizație! ce națiune deșteaptă! ce valvîrtej!... și ce chin, ce muncă silnică a îngriji de cămin și de copii, a sta închise între patru pereți și a auzi de dimineața pînă seara țipete, certe din partea copiilor, înbufneli și trăsneli din partea bărbaților. Bine că a mai dat Dumnezeu joile, duminecele și sărbătorile! Bine că primăria uită stradele capitalei, dar nu uită Șoseaua!

Bărbații sunt aceiași: dichisiți ca niște flăcăi; rași sau cu bărbile netezite, peptănate, pămădate; lustruiți de sus pînă jos; onești în materie de căsătorie: conform *Codului civil*, art. 195.

Trăsurile-și fac fără preget cursul lor regulat: de la rontul întăi pînă la al doilea, și de la al doilea pînă la cel dîntăi.

Un landou trece cu mare zgomot: numai argint și coroane de principe se văd pe dobitoacele din ham, numai mătase și aur pe cele din landou. Cocoanele îl privesc cu aviditate: unele fac ochii rotunzi, altele privesc pe sub sprincene, altele strîmbă din nas...

*

În dreptul Bufetului o trăsură odihnește și într-însa sunt două artiste ale Teatrului Național. Amîndouă sunt brune și palide și obosite la față. Una e grasă, cu mușchii morți și gelatinoși, cu sprincenele negre și îmbinate; ochii îi joacă în toate părțile; cealaltă e slabă și tristă: arta te slăbește, mai ales cînd n-o

posezi. Amîndouă poartă mantale spaniole și pălării cealmale și buchete la pept, buchete pe umer, buchete pe volane; stau cu spatele în fundul trăsurei și cu picioarele pe scăunelul dinainte; au ghete la fel; de culoarea gîndacului cu elitre d-un albastru metalic; au ciorapii *rose-pâle*; este cea din urmă modă.

— Ei, *ma chère*, zice încet cea trupese, privește pe *înfumurata*, sanchia noastră colegă; n-o vezi? la dreapta, înainte, trece în birja muscalului cu caii vineți. De unde dracu scoate atîtea rochi, mă mir, zău, că nu e a prămatie! e o dobitoacă, o ignorentă! pe scenă zice *cilivizație* în loc de *civilizație*; voce n-are; talent n-are...

— Are tot, răspunse cealaltă, dacă nu pentru parter, cel puțin pentru comitetul teatral: e frumoasă.

— Aș, frumoasă! da' de unde frumoasă? Ce fel frumoasă?... *Ma chère*, să știi că sunt sigură de izbîndă în stagiunea anului acesta; aseară am vorbit cu d-nu F... cu d-nu V... criticii noștri, amîndoi sunt prea gentili, prea binecrescuți, mi-au dat parola de onoare că mă vor lăuda.

*

Doi prieteni se plimbă braț la braț pe aleiul din dreapta. Amîndoi au joben și ochelari; amîndoi văd bine. Unul fluieră; altul fumează, izbind cu un baston subțire de abanos pietricelele de pe potecă.

— Ascultă-mă, *Georges*, întrerupse cel d-al doilea, aruncînd țigarea pe jumătate, cine e acel tînăr ce trece călare și care, cu toată eleganța, se ține ca vai de el în scări?

— Un copist, răspunse Georges, mi-a fost coleg, n-are bacalaureatul.

— Copist!

— Da, dar e amantul unei cocoane din lumea înaltă...

— Tînără?

— De cincizeci de ani.

— O! io!io!io! bată-l norocul[1] de înger!

— Ce nerod ești, acei *cincizeci de ani* cari te sperie

[1] În textul de bază: *noroc*.

îi dă casă, îi dă masă, îi dă mănuși, îi dă cravată, îi dă libertatea și-l scapă și de scenele de gelozie!

— Bine, bine, dar ia privește la d-l P... Știi ce nostimă fată i-a rămas de la nevasta dîntăi? e frumoasă de pică!

— Aș! e a treia nevastă, amice; tu nu mai știi nimic de cînd te-ai făcut provincial.

— Atunci are dreptate să-și cănească așa de grozav mustățile și barba. Știu că cea dîntăi nevastă a obținut divorțul și s-a măritat cu un divorțat.

— Cea d-a doua l-a lăsat, cea d-a treia o să-l lase, cea d-a patra îl va lăsa, cea d-a cincea va muri. Legile civile sunt respectate...

*

La rontul al doilea. Iacă un grup de trei libelule: una-și începe cariera; alta e în toiul ei; cea din urmă apune. Muma celei dîntăi a vîndut zarzavat; tatăl celei d-a doua a fost cîrciumar; fratele natural al celei d-a treia e șef de birou.

Prima privește cu sfială.

A doua privește nepăsător.

A treia surîde la cavalerii ce merg mai încet decît cînd ar călări p-o trestie.

Prima e curtată de un tînăr care are de gînd să facă studii academice și de un bătrîn cu mulți bani, fiindcă pe mulți a păcălit: 40% e pentru dînsul dobînda legală; 60% — dacă îi ești prieten; 80% — dacă ești străin și ai ce îi hipoteca în primul rang.

A doua e întreținută.

A treia e părăsită.

Primei îi e frică de amor — e vorba de cel care se cumpără.

Celei d-a doua îi place.

Cea d-a treia își bate joc de el.

Prima e proastă.

A doua e și mai proastă: crede în iluzii.

A treia e înțeleaptă: se îngrijește de prezent, fără a jindui trecutul, nici a se speria de viitor.

Prima e modest, dar curat înbrăcată.

A doua e elegantă.

A treia are rochie de catifea, dar veche.

— Stai, birjar, zise prima.

— Birjar, mişcă după trăsura domnului cu „Steaua României“, îngînă a doua.

— Încotro, coconiță? zise birjarul celei d-a treia.

— Unde-oi vrea!

Cîteşitrele au debutat prin a le cînta craidoni prin mahalale la zile mari:

„Toată noaptea bat în poartă.
Şi tu dormi, dormir-ai moartă!“

Dar d-atunci, cîte ministere nu s-au schimbat!...

Trăsurile furnică; „ține pe dreapta!“, „mişcă mai repede!“ „stînga!“, „deschide-ți ochii!“, strigă vizitiii unii la alții, într-un concert puternic de uruituri.

— Cine e acel domn din cupeu, cu favoritele mari şi resfirate, întreabă un boier bătrîn, ce purta o şeapcă cu cozorocul soios, pe vecinul său care fuma răsturnat p-o canapea.

— Nu-l cunoaşteți? Un avocat celebru: a apărat la tribunal pe o parte şi la Curte pe partea adversă şi-a cîştigat ambele procese.

— Bravo peclivan! bravo legi! bravo judecător! aram să le fie! strigă bătrînul supărat, apoi se potoli luînd o priză de tabac.

*

Un domn trece într-o gabrioletă şi mînă caii cu o adresă de admirat; e milionar; a dat faliment de trei ori; toată starea e pe numele nevestei. Un alt falit trece ca vîntul răsturnat în fundul trăsurei.

Socrate băuse cucuta şi gerul morții îi cutreiera trupul; fața sa era acoperită cu o manta. Foedon[1] plîngea la capul său.

— Vai! esclamă c-o voce stinsă Socrate, eu datorez un cocoş drept sacrificiu lui Esculap, nu uita de a-mi plăti datoria.

Socrate murise.

[1] Filosof grec, discipol al lui Socrate, întemeietorul şcolii din Elida.

Era singura datorie pe care nu și-o plătise.

Pomenesc aceasta pentru falițiii nereabilitați care se plimbă în faetoane.

*

Dar soarele s-a coborît mult, poleind creștetul arborilor c-o lumină roșetică și tristă.

Trăsurile, rînd pe rînd, părăsesc Șoseaua, asurzind Podul Mogoșoaii cu niște uruituri stridente și monotone.

*

Ieri erau pleșuvi teii de la Șosea: azi sunt cheli de tot, și frunzele lor uscate, bătute de vînt, d-a lungul aleelor, scot sunete triste și seci.

ZIGZAG

II

Voiţi glorie? Munciţi, dar munciţi mult; nu umblaţi să o prindeţi în cursă; gloria e ceva mai mult decît un şoarice.

*

Politeţea este primul element al ipocriziei; ipocrizia este cea mai cochetă expresie a corupţiunei.

*

Este mult mai bine să nu te încrezi decît să-ţi pară rău că te-ai încrezut: onoarea pentru cămătarii de azi este o monetă ştearsă.

*

Cine să însoară pentru a pune capăt nebuniilor ar face mai bine să le continue.

*

Cîţi dincolo de poftă... nu mai zăriţi nimica, nu vă înşelaţi a crede că puteţi iubi.

*

Cînd iubeşti şi eşti înşelat: urăşti; dar urăşti fiindcă ai iubit, iar nu fiindcă eşti înşelat.

*

...Ar trebui să înțelegem că „cunoștința de sine" e singura deosebire între om și dobitoc.[1]

*

Unii se tot miră că bogatul nu simte, nu înțelege și nu-i e milă de nevoile sărmanului; e foarte natural: cine nu trece prin școala suferinței nu poate ști ce se învață într-însa.

*

Vorbiți mai încet de bogăție, că supărați pe cei săraci; vorbiți mai încet de virtute, că supărați pe oameni.

*

Dintre doi oameni cari înșeală, acela e mai vinovat, mai neonest, care consultă pe avocat: desigur, el e apărat de lege.

*

Dacă oamenii și-ar lua socoteala la vorbă, o elocinte tăcere ar domni peste lume: două-trei adevăruri moarte ar sugruma întreaga pleiadă a prostiilor.

*

Omul acela e mai tare, care-și cunoaște mai bine slăbiciunile sale.

*

Nu trebuie să tînguim pe oamenii de merit cari au trăit necunoscuți; mai de plîns sunt nemernicii cari au făcut zvon în viața lor; cei dîntăi au trăit și mor pentru a trăi...

[1] Textul incomplet, pagina din *România liberă* fiind deteriorată.

*

Omul care-şi ascunde slăbiciunile, probează că are o slăbiciune mai mult, care va chezăşui existenţa celorlalte.

*

Acela care nu se resignează în suferinţă nu ştie a-şi micşora durerea.

*

N-aş voi să mă înţelegeţi rău cînd zic că mai toţi oamenii sunt răi; aş dori o bună înţelegere cînd zic că arare om e bun.

*

Nu este onest acela care nu înşeală de frica legilor, ci acela care nu înşeală de respectul lor.

*

Cine nu înţelege jertfa, nu înţelege datoria.

*

Dacă în antichitate casa avocatului era sfîntă numai fiindcă era căminul unui apărător al celui apăsat, azi cei mai mulţi din avocaţi ar mînji locaşele cele mai sfinte dacă le-ar păşi pragul; şi dacă îi vedem mişuind pretutindeni, cauza e că nu mai au ce murdări.

*

De multe ori, privind un om dus pe gînduri, îţi face impresia unui ocean liniştit şi întins, al cărui fund e pururea ascuns de ceriul vioriu ce se oglindeşte în apele sale. Dar ce de stînci, ce de nomol nu se ascund cu prisosire, sub acea velinţă nemărginită. Sfâşiaţi aparenţa, şi veţi vedea dacă liniştea omului nu se aseamănă cu liniştea oceanului.

*

Animalele nu invidiază, invidia este o deşertăciune omenească ce pedepseşte instantaneu pe cel care o simte: ea este cea mai neîndoioasă conştiinţă a inferiorităţii.

*

Voiţi să ştiţi cît de făţarnici sunt oamenii de azi? Dacă veţi reuşi a pune în talerul unei balanţe *toate jurămintele* lor iar în cellalt o *minciună*, pe loc veţi vedea balanţa intrînd în echilibru.

*

Cînd cineva plînge, este o probă că nu a suferit îndestul: este o suferinţă mult mai mare: aceea pe care o ascunzi.

*

Lumea este un banchet: unii mănîncă şi alţii servesc.

*

Cei cari într-o societate dezmăţată sunt pentru paliative, fac tocmai ca grădinarul care voind a vindeca răul de la rădăcina unui arbore, îi taie cîteva crăngi uscate.

*

Omul vanitos se aseamănă cu un balon, care cu cît se umflă, cu atît vezi că e mai gol.

*

Limba celui viclean e mai fină ca pînza păiajenului şi adesea oamenii sunt mai proşti decît muştele.

*

Amor raţional e totuna cu infinit limitat: de unul mi-e silă şi pe altul nu-l înţeleg.

*

Pasiunile ne înşeală, lipsa lor ne dezgustă: omul e fericit cît timp e înşelat.

ZIGZAG

III

Un bal (Teatrul Naţional, 15 febr.)

Bal pentru săraci, bal pentru incendiaţii din Focşani, bal pentru văduve, bal pentru petrecere, şi petrecere pentru binefacere, şi binefacere pentru ştie Dumnezeu cine; teatru pentru orfani, în care lumea de viţă înaltă — aristocraţia, boierii — îşi declară amor... pe scenă, cu o adresă, cu un talent înnăscut, pe care burghezia nu-l poate avea, şi cîntă, şi declamă,şi se trudesc... pentru săraci; loterii pentru biserici nemţeşti şi pentru golani; roata progresului se învîrteşte ca o svîrlează, lăsînd în urma sa praful ignoranţei şi al barbariii, şi calcă şi zdrobeşte în ţăndări stăvilarile ce le-ar întîlni d-a curmezişul drumului. Înainte! înainte! este lozinca societăţii noastre. Înainte! înainte! cerşetorii peste cerşetorii, pomană şi iar pomană, pentru vii şi pentru morţi; să se îndulcească amarul nenorociţilor, să-şi potolească foamea şi setea, şi cu pîntecele doldora să se dogorească la jarul sobei or la razele soarelui din luna lui coptor. Să se înfiinţeze vicleime ad-hoc: pe Irod, pe moşu şi pe cei trei crai să-i joace nobilimea, păpuşele să le joace miniştrii cu perdea şi fără perdea — toate aceste operaţiuni humanitare, în pofida raţiunei şi în folosul sărmanilor.

Nu e departe pînă cînd vom ajunge o ţară de căluşari, de brezăi şi de baluri, o ţară de sibariţi uscaţi de simţ şi de milă pînă în măduva oaselor, şi totuşi făcînd pe

maimuțele cochete pentru milă, pentru ajutor, pentru progres.

*

Balul e în toată splendoarea lui.

*

Policandrul ce plutește tăcut, gigantic în mijlocul teatrului, și candelabrele varsă o lumină vie peste capetele mulțimii; sunetul muzicii îneacă zarva și o duhoare de parfum și năduşeală umple atmosfera încropită de căldură; lumea abia se mişcă, făcîndu-și loc cu coatele; e mai deasă ca papura în rovină; e un furnicai ce colcăie și murmură nemțește, franțuzește și romînește, amestecată cu *pardon, mon cher, ma chère, m'amie, mon bon, c'est chic*[1]. Pare un roi titanic, închis într-un stup colosal; se mişcă; înaintează; își schimbă centrul și flancurile; aci apare o desime de femei, aci apare un stufiș de bărbați, aci se amestecă și se desfac și iar se precipită, dar priveliștea este aceeași: înbrebenată, scăldată în culori, în zăduf, în sunete, în lumină — mîndră la straie, dar galeșe la simțire, mare la număr, dar stărpită de veselia nervoasă și vie care reiese la prima aruncătură de ochi, și spune inimii că cei adunați n-au venit numai de modă, ci pentru că sunt torturați de patima jocului și a plăcerei.

Sunt și miniștri, și foști miniștri, și deputați, și senatori, și scriitori; sunt și bătrîni cu favorite cănite, și moşnegi cu barba ca zăpada, și unii ce crede că sunt tineri, și tineri; sunt și cucoane mari și altele care se cred mari, și divorțate, și măritate a treia oară, și cu bărbați și fără bărbați; sunt brutărese bogate, farfurigioaice din Lipscani, frizărese din Podul Mogoșoaii, bărbierese de pe Podul Tîrgului d-afară[2], și bogate și sărace; și milionari din brasla lui Moise, și copiști:

[1] Iartă-mă, dragul meu, draga mea, prietena mea, bunul meu, este cu gust (fr.).
[2] Actuala Cale a Moșilor.

marfă veche şi trufanda; marfă de toată mîna; de la 70 pînă la 14 ani şi mai jos; de la diametru de 10 centimetre pînă la 1 metru.

Coconetul poartă costume naţionale; cămăşile licăresc de fluturi, şerpuite, încadirlate cu roşu şi negru: unele poartă ie de borangic înpodobită cu fir; altele sunt aşa de fluturate, încît privindu-le crezi să sunt în zele de oţel, pe care joacă lumina ce cade din toate părţile; cîteodată cămăşile sunt aşa de subţiri... Mijloacele plesnesc, curmate adînc cu bete ce seamănă a şerpi încolăciţi cu solzi de argint; braţele se dezvelesc pînă în umăr la fiece ridicare; mînele sunt cocoloşite în mănuşi albe ori ca paiul, şi mărgele negre, albastre şi mărgăritare, şi salbe de icusari de aur, de galbeni austriaci, de rubele scumpe, de aramă, şi de argint, zăngăind uşor la fiece pas, înpodobesc mîna şi gîtul îndeobşte d-un alb de ceară tăiat în lung de vine uscate. Feţele sunt lucii de căldură; năduşeala face cîrîie pe obrajii celor pudrate pînă la rădăcina genelor; privirile sunt stinse; ochii pare că au o singură culoare: surîd numai prin încreţăturile ce-i încadrează; părul bălan, negru, castaniu şi cărunt, înbîcsit la unele cu pudră, cade ciufulit, în voia întîmplării, pe nişte frunţi înguste; naframele albastre ca viorica şi roşii ca para focului acoperă creştetul unora; altele sunt înbolbojate în marame azurii, dungate cu ibrişim şi borangic ca gălbinuşul de ou; domnişoarele au capul *gol*, cu pletele pe spate, avînd cărarea părului tăiată în cruci de pandlice şi de ronturi de rubele.

Unele poartă ilic de postav alb, încondeiat cu găitan negru şi prins numai d-un umăr; nici una n-a uitat a-şi pune în relief curba peptului, ce geme sub despotismul corsetului.

Multe au fote, cu cîmpul roşu, vărgate cu negru şi galben, încărcate pe poale şi margini cu fluturi şi cilic; multe au vîlnice negre, încreţite la mijloc, şi închise în faţă cu pestelci gălbioare. Tunica şi rochia de fire şi făşii din Banat se vede ici şi colea. Pajeştile verzi, smălţuite de cicoare, de lumînărică, de unghia-găii, de flori de mac, de drăgaică, de ţintaură, de leandră, de muşeţel şi laptele-cucului sunt mai puţin înbrebenate

de Dumnezeu; și coamele lor, cînd scapă de sub bătaia vîntului, prezintă ochilor mai puține culori decît talazurile de cucoane ce apar și dispar sub bălțatele lanțuri de domni dichisiți foc.

Toți sunt negri ca corbul; au frac, vestă și pantaloni negri; parcă ar fi scăldați în păcură, dacă peptul cămășilor, albe ca zăpada, n-ar fi dezvelit; mînele parcă sunt băgate în var: poartă mănuși albe; la subțioară țin strîns niște talere de disc; clacul e neapărat. O! mai cu seamă pentru un judecător, pentru un procuror, pentru o frîntură de viță domnească—nu, nu, nu, nu se poate, altfel nu ești *bien élevé*[1]!

Printre gloata de lefegii și rentieri, de judecători și cavaleri de industrie, se văd și senatori cu cruciulițe la pept și la gît.

Militarii zornăie pintenii, și nasturii nu se mai cunosc din decorații. Au „Virtute Militară" pe pept, frezura le taie capetele printr-o brazdă albă drept în două; colții părului, sclivisiți de cosmetice, se încovoaie pînă spre sprincene, lipindu-se de frunte.

Lojile stau înțesate de țărance și elegante fără mînici și fără pepți, a căror carne flască și veștedă pare de șofran la lumina candelabrelor; evantaiele se mișcă necontenit; binoclurile sunt îndreptate spre bîlciul de jos; saluturi numeroase se schimbă, însoțite de cîte un surîs cumpănit, calculat după persoană, după neam sau avere.

Privite din loji, capetele acoperite cu naframe, cu flori și beteală, frezate or pleșuve, în mișcarea lor se aseamănă cu niște roate dese ce alcătuiesc o singură mașină și se învîrtesc unele împrejurul altora. Numai cei chei ca în podul palmii se observă lămurit în strecurarea lor.

*

Pardoseala se cleatănă sub greutatea mulțimii; figurile sunt palide, avînd puțin sînge în umerii obrajilor din cauza zădufului; buzele sunt supte într-una, și părul, și legăturile necontenit îndreptate; ochii îndeob-

[1] Binecrescut (fr.).

ște injectați de umezeală n-au espresie, sunt ofiliți; „uf!, pardon!, te rog!, o văz, aceea?“ s-aude sporadic. Unii altora și-nghit respirația; să mișcă fără să știe de ce; curentele se deschid în curbe sau în linii drepte și se închid pe loc. La ușe se strivesc și se calcă. În toată sala nu e un gînd, nu e o plăcere, nu e o dorință, nu e un scop; din cînd în cînd, s-aude tușind; și pe dasupra tutulor, pe scenă, se zăresc ochii bolovăniți ai lui Viest[1] și arcușul lui ce-l mînuiește ca o săgeată, cîntînd un vals de Strauss, nervos și trist; mulțimea nu-l ascultă, zărvăie fără a se înțelege, lăsînd să se ridice spre bolta gigantică a teatrului vuietul ce-l scot pădurile cu frunza aproape uscată cînd sunt bătute de vînt.

Dar într-o clipă lumea pare împietrită: zgomotul s-a stins; orchestra cîntă *primirea*; valurile lumii se despică în două: A.A.L.L. Regale apar, precedate de d. prefect, ce clipește des sub ochelari, și de escelența-sa d. Boerescu, ce se încovoaie și surîde ca un ministru de externe. A.S.Regală Doamna iubește patria îndestul: poartă costum național.

Doamnele se închină după *savoir vivre*[2], și cu deosebire *patroneasa* balului, al cărui azur, prea diafan, nu ascunde îndestul brațele și pieptul espus vederilor cu prisosire. Un biet domn, ce uitase că nu are la subțioară clac, salută și strînge instinctiv jobenul, ce trosnește cu îndărătnicie sub greutatea brațului, se înroșește pînă în sfîrcul urechilor și se strecoară cu anevoință prin zidul spectatorilor.

După cîteva minute, jos se juca un cuadril, iar privirile sunt îndreptate în altă parte: A.A.L.L. Regale privesc din loje.

*

Două șiruri lungi, întrețesute de bărbați și femei, se mișcă uniform și molatic cînd la sunetul orchestrei, cînd la sunetul spart al muzicii militare, gogoțată tocmai în băncile galeriei. Rîndurile celor din joc se

[1] Wiest Ludovic, compozitor austriac, stabilit în România, profesor de vioară la Conservatorul din București.
[2] A ști să trăiești (fr.). Codul manierelor elegante.

amestecă, se strătaie, se complimentează, izbesc cadențat pardoseala, ce răpăie după tactul cuadrilului, se învîrtesc și iar se destinde în șiruri drepte. Polca începe. Cîteva perechi de dănțuitori parcă treieră izbindu-se unii de alții.

Nimeni nu-și pune inima în vîrful picioarelor pentru a sălta cu viață, pentru a zbura în danț, așa încît să se pară că ar atinge cu creștetul de tavan.

Toți se leagănă; toți sunt firavi, fără dor, fără viață; nicăieri nu se vede acea zvăpăiere nebună, acel avînt cavaleresc, acea văpaie și patimă de joc ce animă și aprind pe dănțuitori, așa încît să pară niște siluete magice ce se învîrtesc fără a atinge pămîntul; nu se simt nici plăceri zburdalnice, nici patimi bachanale, nici gust, nici desfrîu chiar, nici acel amestec de simțiri vesele, zglobii, ce s-ar cuveni unui bal. Secetă de viață, secetă de plăceri. După straie, mulțimea pare o armie lîngezită sub trofeiele luxului; după simțire, pare mai mult o imensă adunare de cadavre purtînd giulgiuri bogate într-un templu cu mii de văpăi aprinse. Blonde și brune, cu renume de *concherante*[1] în timpul războiului, sunt palide și ofilite de griji și trîndăvie. Vestmintele sunt mai cu viață, și strălucirea lor întunecă de tot privirile obosite. Dacă n-ar mai fi vanitatea de a părea frumoase și d-a examina costumele elegante, adevărată moarte ar stăpîni femeile; cît pentru bărbați, puțini se gîndesc la bal, deși sînt[2] în mijlocul lui; ei nu sunt vii decît la cărți și în cafenele.

Aceea ce privesc nu e amfiteatrul, desfășurat în lungi curbe de jețuri, ce se ridică din ce în ce, populat de mii de legionari și matroane romane cu carnea pietroasă, cu fețele largi, cu căutătura aprinsă, înălțînd talazuri de țipete pentru a vedea mai degrabă leii și tigrii Libiei sfâșiindu-se cu sclavii; nu e, nici nu doresc. Dar nu este nici hora țărănimei din bătătura hanului, veselă și zglobie, cum era odinioară în țara noastră; este un bîlci neînsuflețit; este mai puțin decît o bachanală de tarentini[3].

[1] Cuceritoare (din fr. *conquérantes)*.
[2] În textul de bază: *e*.
[3] Locuitori din orașul italian Tarent.

Trebui ca niște lăutari improvizați, și mai cu osebire țipătul ascuțit al naiului ce pătrunse tăios teatrul întreg, să galvanizeze printr-o chindie galeșul colos al mulțimei și aceasta pentru un moment.
Mișcare e, dar e mecanică.
Ici-colea, urme de viață.

*

Nici chindia, nici straiele naționale nu ascund desăvîrșita lipsă a iubirei de patrie; nici luxul desfrînat al cucoanelor, nici haina de ministru și de lacheu a domnilor, nici eleganța mănușilor nu ascund indiferentismul, răceala, grija și patimile mici și restrînse ce se văd licărind îndeobște în privirea nehotărîtă a acelor cari se înghesuie și se zdrobesc, se calcă și-și strîng mîna. Puțini se văd vînjoși și roșcodani; puțini, foarte puțini sunt veseli; unii au uitat să vorbească; alții vorbesc prea mult, dar inima le tace, și grijile vorbesc în locul ei.
Faliții dau mîna oamenilor cinstiți cari nu au avut ocazia să fure; femeile neoneste sunt admirate și invidiate de multe oneste. Bărbații în vîrstă, cu părul cărunt s-amestecă în joc și nu se sfiesc d-a da brațul femeilor de rînd sub privirea copiilor lor. În nesimțire, în colori și materie priveliștea e monumentală.
Numai destrăbălarea și inepția pare mai vioaie.
Balul e nemascat și mai toți poartă mască.
Viermii nu colcăie mai mult pe un cadavru!

*

În colțul de la scenă, în partea dreaptă, un bătrîn scurt, cu pîntecele bombate și tari, cu favoritele ascuțite și castanii de văpsea, stă rezemat cu capul de pereții lojei poetului Sion. Ochii îi sunt ascunși sub zbîrciturile vîrstii; a uitat că poartă mănuși albe și-și răsucește într-una mustățile sari; fracul îl strînge, poate că-l are de cînd a fost ginere; îl cunosc: soția sa e ca de vro douăzeci și patru ani; cu răposata a trăit zece ani și are de la dînsa două fetițe ca două păpuși de ceară. Vesta trece cu doi nasturi peste frac.

— Nu joci, nene P..., îl întreabă mucalit un vecin.

— A, nu, *merci*. Ştii că m-a păcălit pezevenghiul de toptangiu cu poliţa aceea de 3.000?

Aci urmă un lung şir de înjurături, scăpate prin două şiruri de dinţi, albi ca laptele, puşi de dr. Lempart[1].

Bătrînul rămase pe gînduri, cletănînd din cap, şi vecinul său se prinse într-un cuadril.

Într-una din loji stă într-o rînă o doamnă care şi-a mîncat mălaiu. Are un cap mare încărcat de monete galbene; pometii obrajilor sunt scoşi afară; o gură largă îi despică orizontal figura; buzele arse şi le suge la fiece schimbare de căutătură; părul măciucă seamănă a claie de fîn; un piept enorm ameninţă d-a cădea peste capetele celor de jos, sub greutatea cărnurilor şi a salbelor de icusari ca focu. Se încheie într-una la pept, fără a fi descheiată. Acum priveşte aiurea; şi privirea oblică, şi ochii bolboşaţi, şi trunchiul otova, şi umflat îi dă aspectul unei broaşte colosale. S-a sculat, se retrage repede... în dreptul oglinzii şi se întoarce rumenă şi plină de satisfacţiune. Nasu i s-a părut cam ascuţit pentru lărgimea feţei.

E blondă, ciufulită; uscăţivă; cu ochii spălăciţi, cu nasul acuilin; subţire şi zveltă: joacă şi rîde — cînd nu-i vine rîndul, bate tactu cu piciorul. Mînele şi le mişcă fără preget; e aristocrată; e divorţată; are un cavaler cu capul mai mult gros decît mare; cu pielea arămie, cu nişte mustăţi ce semăna a fi lipite cu cocă, şi nişte favorite mici ca două pete de grăsime pe o materie cărămizie; e chefliu, rîde şi prin moliciunea mişcărilor parc-ar zice: „Aş vrea să dorm".

În perechea din faţă se distinge un judecător nalt şi slab, ca un fus fără tort, adus de spete şi cu un glas sîtav. Liniile fălcilor se cunosc la fiece vorbă; ochii sunt mici şi turburi şi duşi în fundul capului; prentinsul oval al craniului e o cioplitură ridiculă; urechile-i nu sunt mari, dar caută în lături şi-i dă

[1] Dentist vestit, primul care a executat proteze dentare în Bucureşti.

aspectul unui liliac; conduce jocul, și acesta îi mai umflă rărunchii, închiși de două șolduri uscate ce sunt gata a sparge pantalonii. La fiece figură gesticulează larg cu pericolul d-a-și vedea mînele căzînd din umeri. L-am văzut odinioară îmbrăcat în albastru de sus pînă jos, armat cu niște pinteni medievali, coborînd călare o vîlcea spre Cîmpulung: se ținea cu amîndouă mînele de șea și de coama calului. La Șosea, cînd iese călare, cu biciușca sa elegantă, mai mult mîngîie gîtul unui cal nalt și pîntenog.

*

Orchestra a tăcut, și lumea zărvăie — se întreabă, se salută; multe deschid programul balului și-l închid supărate or indiferente. Tinerii eleganți se strecoară, privesc încoa și încolo, căutînd eroinele, ce, multe din ele, fără doar și poate, le-ar putea sluji de mumie. Lumea s-a mai rărit, dar tot nu pot să înainteze cei cari sunt braț la braț.

— Ce stîngaci! cine-l pune să joace dacă nu știe? nu văzuși, zicea un tînăr către o țărăncuță cu ochelari la nas, cum a căzut cu fata primului-ministru?

— *Ah! Jean, comme tu est drôle!*"[1] Cum să nu cază, n-ai văzut ce strînsă i-e zăvelca? nu poate face doi pași...

În partea stîngă a scenii, un domn înalt, bine tăiat, butonat cu mărgăritare, decorat cu „Steaua României", cu favorite răsfirate, cu niște ochi repezi, încins de un arc de asaltatori, vorbește c-o iuțeală minunată; cuvintele-i curg ca ploaia, și frazele se desfășură ca o trîmbă de pînză: e avocat.

— O! Mi-e cu neputință! am făgăduit; procesul e însemnat și legături de familie, și cestiuni de onoare, și interesele, și nevoia în care se află, și tribunalul care-i e defavorabil, și cîte și mai cîte! Imposibil! Imposibil! Sunt în spinarea mea și ministru de finanțe, și doi deputați, și patru senatori! Așa! Imposibil! mîne trebuie să plec!

— Dar eu ce fac cu hotărîrea...

[1] Ah, Ioane, ce caraghios ești! Corect: ...*tu es drôle* (fr.).

— Vom face opoziție!
— Dar eu cu opoziția...
— Apel!
— Dar eu cu apelul?
— Recurs!
— Dar eu cu recursul de mîne...
— Viu, viu, viu neapărat poimîne!...

*

Un deputat, ziarist, economist, financiar, director de bancă și historic la vreme de nevoie, cu barba neagră și pămădată, c-o privire mîndră, adăpostită sub umbra genelor groase și mari, joacă într-un cîrd de aristocrați. E democrat, e liberal, e dușman neîmpăcat al boierilor; scrie contra lor articole lungi; strigă în orce adunare contra *protipendadei*, contra Regulamentului organic, contra ciocoilor; ah! și ce fericit e acum în mijlocul lor, ce delicat se strecoară, cu cît respect îi complimentează și cu cîtă căldură strînge mînele pe care a scuipat.

*

Tinerii se dau în lături, și bătrînii parc-ar vrea s-o mănînce cu ochii, cocoanele o privesc pizmuitor. E doamna F... Bărbatului i-a poruncit d-a nu o însoți la bal. E din norod, dar corpul ei drept e tăiat ca o statuă clasică. Obrajii rumeni, struguraţi sunt închiși d-un oval bălan, mai delicat ca puful. Toată viața e strînsă în ochi și în buze din cari stă să pice sîngele. Rochia de mătase, ca piersica pîrguită, nu-i acoperă nici sînu-i viclean, nici brațele pietroase, sugrumate de mănuși. Are coadă lungă și desfășurată în bufante și volane sfâșiate, pe cari i le prind cu atîta poftă cînd un inginer, cînd un ofițer de cavalerie. La fiece pas face o cunoștință; la fiece vorbă, complimente; în loje sau în bal e însoțită de cineva; pe cînd înprejurul ei multe altele sunt lăsate în plata Domnului; cam urîte, nu e vorbă, cam trecute, dar, în fine, *buna-cuviință*...

Cîțiva pensionari și-au uitat vîrsta, se plimbă cu mînele la spate: legea Grădișteanu i-a scăpat din gheara cămătarilor.

— Mai stai, d-le deputat? întreabă un senator pe colegul său din Dealul Mitropoliei.

— Pînă la ziuă.

— Luxițo, vai de mine! să mergem, dragă, a trecut de miezul nopții ca două ceasuri, și mîne prăvălia!... zise foarte convins un onorabil către nevasta sa spilcuită și mărgelată.

Aproape de intrarea balului stă un domn dus pe gînduri; să intre, să nu intre? La dracu! pantalonii îi sunt vechi și cu genuchi, plus niște buzunare enorme; mînecele fracului îi sunt scurte și-și trage necontenit banta de la mîna dreaptă. Să intre, să nu intre? și clacul prea e ca o roată de car! părul prea-i e mare, și lumea e atît de elegantă!

*

Orchestra cîntă un vals; fetile obosite, acoperite d-o pînză de lumină, parcă sunt muiate în ceară topită.

. . . .

Balul fu sinteza societății noastre: o babilonie complectă, rece, dar cochetă, bogată, dar frivolă.

Toate clasele, toate partidele, toate vîrstele, toate meseriile-și aveau reprezentanții lor. Cinstea și necinstea, bogăția și calicia pînă la împrumutătorii de frac și legătură albă, boieri și *homines novi*[1], miniștri și bărbieri se mototoleau în același cazan. Femei cu părul prefăcut prin dresuri muierești, buni ortodocși și sceptici, cafenele și ministere, oborul și Podul Mogoșoaii se amalgamau într-un singur trup schilod.

Văzutu-s-a vremuri nenorocite în cari vițiile s-au lățit ca pecinginea, tîrînd societățile omenești într-un vîrtej de putreziciune morală, dar, cel puțin, a fost un motiv mai mare pentru nemernicie și peire.

[1] Oameni noi (lat.); parveniți.

Cel puţin era o agonie care zguduie şi impune; erau plăceri murdare, dar adînci; crimele erau de lei, iar nu de reptile; era ceva!

Dar atîta mulţime de carton în acest bîlci nesocotit adunatu-s-a înpinsă de boldul plăcerii? nu; te cutremurai de frigul grijilor în acea atmosferă caldă de respiraţie. Jucau însă numai în virtutea pîrghiilor de la picioare, mişcate de elasticitatea muşchilor. Adunatu-s-a tîrîtă de milă, pentru săraci? nu! Această mulţime era croită din lespezi de piatră, şi căldura ei animală nu era decît căldura jeratecului unei locomobile. Dogorea[1], şi totuşi îţi inspira fiori. Milă? dar poate avea milă statuiele lui Puget[2]? Şi din atîtea mii de oameni care se primeneau fără preget, întreb, care ar fi dat 10 centime pentru curmarea suferinţelor celor urgisiţi de soartă dacă în loc de un bal splendid s-ar fi deschis o listă de subscripţiune? A cheltuit fiecare, pentru cinci lei ce s-au cuvenit sărmanilor, de la zece pînă la mii de lei — şi aceiaşi oameni îi vezi trecînd pe lîngă damblagii şi ologi şi nu scot un ban din larga lor pungă, în faţa nenorocirei îşi întorc faţa... şi dodată să îi vezi curgînd ca ploaia pentru o faptă umanitară?

Acest obol nu poate fi decît un trafic.

Au mers pentru a privi un spectacol; săracii au mers pentru a privi pe bogaţi, bogaţii pentru a-şi desfăşura luxul; cei din popor pentru a se pune alături cu boierii, aristocraţia pentru că aşa se face şi la Paris, dar nimeni nu a simţit milă şi nimeni nu s-a gîndit că se îmbracă, se găteşte, plăteşte intrarea pentru alinarea incendiaţilor; cocoanele s-au pudrat, s-au înbrăcat în cămăşi diafane, s-au decoltat pentru a-şi arăta o frumuseţe ce semăna cu puii de vrabie cînd sunt golaşi; domnii şi-au pus haina cu coadă, ş-au tras mănuşile pentru a place. S-au gătit pentru dînşii. Au plătit pentru microscopicele lor patimi. Nimic alt. Că s-a strîns cine ştie ce sumă pentru săraci? Ce în-

[1] În textul de bază: *dogoarea*.
[2] Pictor, sculptor şi arhitect francez (1622—1694).

semnează oare faptul brut, cînd e vorba să despicăm și să privim limpede firea unei societăți, ca și a unui individ? Fariseii și văduva, cînd depun obolul lor, faptul material este același. Dar cine depune de milă și cine depune de ipocrizie? Și cînd te gîndești că fariseii noștri au depus numai de fanfaronadă, atunci înțelegi blestematul povîrniș pe care societatea noastră a alunecat! Să spintecăm faptul, să-l analizăm, și dedesubtul lui nu vom descoperi decît o Americă veche: inepția și imoralitatea[1].

Să vînd conștiințele, se vînd brațele, se vinde cinstea, pentru o patimă neagră, pentru o țintă socială: e dureros, dar adevărat. Cînd însă eleimosina[2] se vinde și se cumpără, cînd un individ sau o societate a ajuns că trebuie cumpărată pentru o faptă bună, o! aceasta e culmea nemerniciei: e lipsa desăvîrșită a caracterului.

*

Aiurea ologii înpletesc rețele și trăiesc din munca lor; orbii înpletesc funii și trăiesc; muții sunt hamali și trăiesc; surzii aleargă cu știri și trăiesc; dar la noi, chiar cei cu doi ochi, cu două picioare, cu grai și auz au început să atîrne la pomana socială: probă e politica. La noi cerșetorii se înmulțesc, mizeria crește în raport direct proporțional cu trîndăvia. Cu toate acestea, bine: îndurare pentru săraci! Dar voim milă pentru a ajuta pe săraci și a face pe oameni milostivi, iar nu pentru ca, chiar prin ocazia eleimosinei, sub broboada aparențelor, să se ascunză și să se înpietrească nemernicia.

Alcătuiți institute, întocmiți societăți pentru ajutarea săracilor, dacă simțiți; dar, pe lîngă șarlatania care s-a înprăștiat atît de cumplit, pe lîngă ușurința societății noastre, nu-i mai înveninați arterele cu ticăloșii noi, vie ele de la Londra or de la Paris. E destulă lîngezire; e destulă neconștiință; n-o mai

[1] În textul de bază: *immortalitatea*.
[2] Corect: *ellemosyna* (gr.) — filantropie, pomană.

faceți să creadă că e miloasă cînd își vinde mila; nu-i sugrumați și puțina simțire ce-i mai rămîne!

V-ați spoit mintea, nu vă spoiți și inima!

Individele pot trăi și fără caracter, ba încă la noi, tocmai cei fără convingeri intime se răsfață în puful plăcerilor, o societate — niciodată. Spartha, Athena și Roma s-au prăvălit din mărirea lor tocmai prin perderea caracterului. Poate că au fost barbare, sîngeroase, au avut legislațiuni crunte, inumane, dar pe cît timp au avut caracterul lor, bun sau rău, au fost mari ca state.

Caracterul unei societăți nu se determină de fapte izolate, individuale, petrecute în umbra unui cerc restrîns; el se hotărăște de faptele publice, vie ele de la oamenii politici a căror acte țara le vede de la un cap la altul, vie de la un comitet ce ațîță aspirațiunele unei societăți.

Apoi, azi, cînd fruntașii țărei, în mare parte, nu dă lumei decît niște pilde de patimi veninoase și de o lipsă absolută de caracter, e numai bun timpul de baluri, cari fără a înpărți plăcerea, ațîță nesimțirea, o înfașe și o bronzuiește în culoarea milei? Este timpul de a scormoni și mai mult fanfaronada deja îndestul de ințestată în noi? Ce vede lumea în faptele atîtor oameni publici? minciună! Ce vede lumea în atîtea titluri de inteligență exotică? minciună! Ce vede lumea în atîta devotament afișat? minciună! Ce vede în legi? minciună! Voiți chiar în mila noastră să vadă minciună?

Aceasta ar fi ultima înbrînceală ce s-ar da clădirii noastre sociale, putredă deja de mucegaiul atîtor viții.

Să nu se strige: progres! moravuri culte!

Da, progres se face, dar nu de noi — am putea peri într-o bună dimineață și lumea n-ar perde nimic; progresul are partea senină și vijelia sa.

Și cînd mă gîndesc că noi ne-am aruncat în vîrtejul lui fără a-i înțelege partea sublimă, și cînd văd în paliative, cum e spoiala la minte și simțire, cu-

rentul lui care ucide, răpind chiar maiestatea morții, aș preferi să văd pe săraci zvîrcolindu-se de foame cu pîntecele la pămînt, ca contele Ugolino[1], decît să privesc anemia morală răslățindu-se și înecînd viața unei națiuni care abia a început să umble d-a bușele.

[1] Contele Ugolino Gherardesca, stăpînitor al Pisei pe la 1284, din partidul Ghibelinilor, a fost prins de adversarul său, Ruggieri, și închis într-un turn cu copiii săi și lăsat să moară de foame. Din povestea vieții lui, Dante s-a inspirat într-un episod din *Infern — Divina Comedia*.

ZIGZAG

[IV]

Vulpile-mi aduc aminte de politici, șerpii, de curtezani, răposații, de doctori.

*

Ambițiunea e barosul care bate, și tîrîrea, cuiul care pătrunde orice stăvilar social: șarlatanul dibaci e acela care izbește la timp și știe unde să puie pana fără să-i apuce ghearele.

*

Minimum de iubire este maximum de izbîndă, maximum de iubire este minimum de izbîndă; astfel se încovoaie curba simțirilor de azi: depinde de unde începi pentru a înșela sau a fi înșelat.

*

Unii susțin că întîia oară este adevărata iubire, alții cred că a doua oară; cei dintîi n-au iubit a doua oară, cei d-al doilea n-au iubit întîia oară: faptele sunt speciale. Musset a iubit de la una pînă la a zecea oară inclusiv și murind de scepticism nu se îndoi că ar iubi și a unsprezecea oară.

Cîți dincolo de poftă nu·mai zăriți nimic nu vă înșelați a crede că puteți iubi.

*

Libertatea pentru demagogi este un balon: îi ridică după cum îl și umflă; balonul însă e captiv: demagogii nu sînt cavaleri: niciodată nu-i vor găsi direcția.

*

Pămîntul bogat și părăginit nu-l vezi coliliu de flori, mai întotdeauna odrăslește rugi, ciulini și bălării cari înțeapă și orbesc pe călători; astfel adeseaori în oamenii cu o fire distinsă dar necultivată încolțesc patimile brutale și-i fac primejdioși societății; mai folositori sunt cei cu o fire sărmană și cu năzuințe modeste: pămîntul uscat și nisipos nu dă nici flori, nici rugi, dar tot e bun d-o potecă, suportînd pe oricine fără a-i sîngera gleznele.

*

Plăcerile, fără a se veșteji, ne veștejesc.

*

Inima celui îngenuncheat de dezgust este asemenea unui vas de marmură spart; cu toate acestea, fiecare bucată de inima lui este o inimă nouă pentru durere, și din toate nu poți alcătui una pentru plăceri.

*

Pe adversar cu cît îl dai mai zdravăn de pămînt, cu atît ești mai sigur că nu se mai scoală; patima însă de multe ori e ca o minge: cu cît o trîntești mai tare cu atît sare mai sus.

*

Firea omului de multe ori e un sicriu coperit de nestimate cari fură ochii și mintea: numai cînd izbutești a-l deschide iei seama dacă nestimatele din afară sălășluiau comori înăuntru, ori dacă deșertăciunea dinlăuntru se da după podoabele din afară. Atît mai rău pentru cel care nu sparge cînd nu i se deschide: totdeauna va fi înșelat [...]

*

Libertatea? da; egalitatea însă nu este decît o utopie ce înşeală şi slujeşte d-a înşela. Omul vine cu inegalitatea întrupată în el pentru a alcătui armonia lumii: grumajii vînjoşi cu cei firavi, viclenia, modestia şi geniul cu sinceritatea, deşertăciunea şi gugumănia se îmbucă aşa de minunat, ca nişte dinţi perfect calculaţi, în mecanica umană. Dacă e cu putinţă un ceasornic cu toate roatele egale cu putinţă e şi egalitatea în omenire.

*

A izbi pe oameni în genere, şi îndeosebi pe vrăjmaşii noştri, în ceea ce au mai de respectat este o patimă pornită din egoism şi dobitocie. Este o iluzie sufletească netrebnică a socoti că noi cîntăm, vorbim ori scriem mai frumos decît ne este dat, morfolind, fără cuvînt şi convingere roadele unui artist, orator sau scriitor. Vorbiţi de rău cît vă ia gura zborul vulturului şi al rondunelii, stîrpiţi chiar dacă puteţi aceste păsări, şi nu veţi reuşi a face pe cocoş să zboare mai sus de streaşină şi gard. Dar tăria slăbiciunilor este atît de nemărginită, încît, dacă petrele ar simţi, grăuntele de nisip ar critica înălţimea munţilor.

ZIGZAG

[V]

— Mişu & Co. —

Tipuri care dispar

Un lacheu sta drept şi ţeapăn la uşe, ca o lumînare de stearină într-un feşnic; haine albastre, galoane de argint, cărare la stînga, părul frezat, mustăţile rase, buzele crăpate, mănuşi de căprioară, cam negre în podul palmii.

În salon, lumina policandrului, ce se mişcă alene, înzorzonat de prisme triunghiulare, în cari se zăreau slab culori de curcubeu, arunca o lumină vie, scăldată în şofran, peste scaunele ca sîngele de iepure şi mesele lustruite de nuc, ce oglindeau aci un braţ, aci un obraz veşted, aci un cap tînăr şi otova în culoare. Un piano deschis îşi arăta claviatura în chip de dinţi albi de fildeş, împestriţaţi cu alţii negri maţi, ca şi colţii unor negustorese, măcinaţi de suliman arsenios. Cîteva tablouri vechi în ulei stau spînzurate cu numere mari lipite pe pervazul de jos pintr-o duzină de acuarele; femei pe jumătate, pe sfert şi întreg dezvelite, trîntite cînd p-o rînă, cînd cu faţa în jos, înnumărînd mărgăritare ori lungind voluptos gîtul sub mîngăierile unei lebede cu aripele în arc şi cu un picior vînăt în aer. Evantalii şi mănuşi, pelerine şi gazete se oglindeau în oglinzi mari, încadrate bogat cu ramuri poleite de ştejar şi măslin. Tavanul, bizantin, şi covorul, ceruliu-rumen.

Lume nu era multă; mai multă decît graţiile şi mai puţină decît muzele; abia era la începutul seratii;

se aştepta cu o legitimă speranţă; ceasornicul bătea trist şi prelungit zece ore.

Doamna casii este mai mult bătrînă decît tînără, pe nemintite, 39 de ani; niciodată nu s-a încurcat a spune mai mult de douăzeci şi nouă. E măritată întâia oară, şi cu noroc; a petrecut bine; are patru fete; două seamănă bărbatului, şi două, nici ei, nici lui. „Ciudat lucru, eu aveam o bunică despre mumă..." zicea adeseaori ea. Fifi şi Leni, *comme elles ressemblent à ma grande mère!*"[1] La chip e palidă cînd nu se pudrează; acum e albă, fără sînge, îi mijeşte puţine fire pe buza de sus; ochii, căprui-verzi, păru, negru, lăsat în tîmple abia simţite. „Aşa se poartă orice femeie care vrea să se respecte." La fiece întrerupere d-acest fel şi-aduce, fără voie, aminte d-acum cincisprezece-douăzeci de ani şi-şi suge cîte-o măsea, plecînd capul spre masă, pe care o scutură fără să zărească nimic.

Privirea sa e încă vie şi rochia-i e încă încărcată de dantele, volane şi ciucuri; e decoltată potrivit, după vîrstă, altădată era altceva; acum meremetiseşte peptul cu bumbac. E uscăţivă, mai mult slabă, naltă şi păşeşte mîndru; are un milion ca nimic, cai, două trăsuri, o sanie, un landou, o cabrioletă, un poştalion şi un vizitiu ce trosneşte dintr-o singură încolăcire de bici de două ori. Vorbeşte apăsat; a învăţat franţuzeşte la treizeci de ani, deşi, după dînsa, nu i-a împlinit. Şi dacă e mîndră, are de ce: şade pe Podul Mogoşoaii, are două moşii hamnice. „Moşul meu avea mare stare; de la el avem aceste bagatele de moşii trecute în linie dreaptă prin mama." Nu numai de moşu-său nu se ştie, dar şi muma, şi tatăl său şi-au perdut urma; nu li se mai ştie nici de naştere, nici de botez, nici de înmormîntarea lor. Doamna nu s-a văzut nici în Bucureşti, nici în Ploeşti purtînd doliu.

*

Bărbatul său stă de vorbă cu un tînăr, doctor în drept, şi e om în vîrstă, mustăţile se perd în barba pătrată, roşcată şi căruntă; puţin pleşuv, nasul, mare

[1] Cum seamănă cu bunică-mea! (fr.).

și recurbat, ochirea, pătrunzătoare, fruntea, încrețită, și genele se amestecă la sfîrcurile cleioase ale ochilor; urmele vărsatului abia se simt. Mîni mari, culoarea din palmă mai gălbuie și mai deschisă decît cea de pe dosul lor; unghiile, potrivite, albe ca crema de Buzău; haine negre; guler și cravată albe; lanțul ceasornicului din inele de aur zuruie ușor și limpede la fiece mișcare. Pe *r* nu-l pronunță bine și să repede în vorbă; clipește din ochi și mișcă din mustața dreaptă, și-și prelinge cînd o mînă, cînd alta prin părul de la ceafă. A dat faliment de două ori; a treia oară a fost închis ca falit fraudulos. „Politica m-a omorît, azi... aș fi fost departe", repetă adeseaori, cletănînd din cap, parcă ar fi trist, dacă un surîs nu s-ar ivi pe marginea gurii. Nu i-a mai rămas decît starea nevestii; dar, slavă Domnului, poate trăi bine fără a-și mai risipi și cinstea, și viața, și nevastă, și copii în comerț. „E ușor de a risca acei cari n-au copii, n-au nevastă și n-au inimă pentru familie; el e sătul și de pisicherlicurile negustorești, și de prigonirile roșilor[1], și de tirania ciocoilor."

Fleoanca lumii spune multe. Unii vorbesc că toată starea lui provine din falimente: „Adeseori ies oameni stinși de bătrînețe cu lacrimele în ochi de la dînsul, neîndurîndu-se a le da nici dobînzi la cari au renunțat, nici 70%, nici 50%, nici chiar 20% din sumele ce i-au încredințat cînd învîrtea toptangiria." Unii susțin că: „Doamna era drăgălașe în tinerețe și se spovedea cam mult unui duhovnic mare, episcopul de... și sfinția-sa era darnic, măritase șease nepoate, trimesese doi nepoți la Paris și nu uitase nici cunoștințele sale intime; și-a lăsat bunicică stare la moartea sa, și *Doamna* și-aduce des aminte de preasfinția-sa episcopul de... înmormîntat la Cernica".

Adevărul e că familia e bogată; ușile liberalilor, ciocoilor, fracționiștilor, sincerilor-liberali le sunt deschise.

Fitece judecător, advocat, doctor, profesor, gazetar vorbesc cu mîndrie despre sentințe, pleduarii cu suc-

[1] Poreclă dată de conservatori liberalilor.

ces, cure miracoloase, lecții de estetică și articole de senzație pe lîngă domnișoarele M..., altminteri curățele, oacheșe, bine educate: cîntă valsurile lui Strauss minunat și vorbesc franțuzește c-un ton ș-o alură, știi, colea!

*

Monsieur Mișu, cu care vorbește d. M..., e doctor în drept de la Pisa, după ce a stat trei ani în Paris, și, nereușind să afle unde e așezată Facultatea de drept, a șters-o spre Italia; vorbește înțepat, face citațiuni în limbi neolatine; e un tînăr blond, cu ochii albaștri și obosiți „de prea mult studiu; unde dracu poți să te odihnești cu atîtea griji! secolul nostru ucide tinerețea"; mănuși ca spicu, în redengotă, părul buclat și doi colți îi cad pe frunte, țepeni de cosmetic cu miros de viorele; parfumat ca o frizărie; cu o barbă puțin despicată, mustața mică, cu sfîrcurile supte în gură: unul în sus ș-altul în jos; sprincenile nu se disting d-o frunte îngustă, și privirea-i joacă în toate părțile, făcînd pe „doamna" să surîdă și pe „domnișoara" să plece ochii. Scoate pei după buza de jos și-și arată niște dinți deși, mari și albi ca fasolea. Mișcările-i sunt repezi și calculate; își cere *pardon* la fiece învîrtitură, apăsînd pe *eu* la fiece frază, și la fiece *eu* își învîrtește un inel c-o peatră mare, ce licărește ca o scînteie. Nu uită d-a-și răsuci țigare după țigare dintr-un portabac pe care se vede scris în mozaic *Ischl* în litere gotice. Sună buzunarul vestii, și sună a chei; scoate ceasornicul, se șterge pe obraz c-o batistă subțire de melino, prin care i se vede rumeneala mîinelor, își trage repede răsuflarea printre dinți, se întoarce la toți mai în aceeași vreme, iar își scoate ceasornicul și dă din cap cam îngrijit; cînd stă pe scaun, picioarele-i sunt niște sfîrleze, nu mai au astîmpăr, parcă ar voi să-și arate ghetele ce-i țipă pe picior și fac să-i zvîcnească vinele de la tîmple, ungîndu-i rădăcina genelor și acoperindu-i albușul ochilor c-o umezeală de lacrime. Vai de bieții ochelari pe cari îi trîntește și-i aruncă pe vîrful nasului, tăiat „în maniera sculptorilor greci".

— Am dejunat ieri la beizadeaua[1], zice el cu tot ifosul prescris, am prînzit alaltăieri la Florescu[2], am avut o convorbire confidențială cu Brătianu. Domnule, eu nu sunt de nici o partidă, voiesc să-mi servesc patria în orce direcție, pe orice cale și cu oricine. N-am idoli, dar nici nu desprețuiesc munca colectivă, cuintesența unui folos real al propășirii nu o găsești luptînd individual; nu mă închin, dar nu mă retrag în pustii. Ș-apoi, *primo vivere deinde philosophare*[3].

— Se înțelege, răspunde d-nul M... apucîndu-și genuchiul drept în mîni.

— Eu știu cum luptă belgianii și în politică, și în comerț, și în industrie, eu am fost în Londra, am fost în Roma, în Paris, în Modena, în Veneția, în Lion, în Marsilia, în Hamburg, am asistat — și era chiar să iau parte printr-un discurs „despre respectul suveranității naționale" — la alegerile lor comunale, județene și parlamentare. Am vorbit cu Gambetta[4], mai-nainte d-a ajunge ce e, și cunosc ținta și mijloacele lui; am vorbit cu secretarul lui Bismarck la niște băi de mare în nord-vestul Franței, și nimic nu mă poate hotărî a-mi părăsi planurile mele politice. Voiesc propășirea neamului nostru; liberul schimb; școli și iar școli; industrie și iar industrie, comerț, lumină în popor și popor prin lumină; credință în viitor și viitor prin credință! Nu e așa, domnișoarelor, vă rog, nu am dreptate, doamnă? Domnule, mă credeți greșit?

— Vai de mine, mai e de vorbit, crezi că eu nu m-am gîndit la toate măsurile ce propuneți, dar cine m-a ascultat, nene? Fiecare cu punga și cu stomacul lui; să mănînci bine, să te înbraci bine, să te plimbi, să ai bani, iată toată năzuința de azi.

[1] Grigore Mihai Sturdza poreclit Vițelul, pe care Delavrancea l-a portretizat și în *Beizadeaua*.

[2] Ioan Em. Florescu (1819—1893), general și om politic, ginerele domnitorului George Bibescu.

[3] Corect: *primum vivere...* — în primul rînd să trăiești, apoi să filozofezi (lat.).

[4] Leon Gambetta (1838—1882), om politic și mare orator francez, cunoscut pentru patriotismul său. La moartea sa, Delavrancea, aflat la Paris, este puternic impresionat.

— Mare dreptate! Azi țara e „vacă de muls", opinia publică, „femeie de uliță", cinstea, „hipotecari falși", abnegația, „giubea de hipocrizie", devotamentul, „momeală de șarlatan". Eu, ai cărui[1] moși și strămoși au fost români neaoși...

— Domnul și doamna *Mauriciu Izel!* strigă feciorul c-un glas dresat, pentru a nu își da pe față tonul de rîndaș, funcție ocultă, pe care și-o îndeplinește cu îndemănare.

— Doamna baronesă, domnul baron, zice măgulitor d-l M... sculîndu-se în picioare ș-aruncînd o privire de cotoi în capul servitorului ce închide ușa strîmbînd din nas și înjurînd printre dinți.

— Permiteți-mi, escelențe, d-a vă prezenta pe d. Mișu I..., jurisconsult, avocat, publicist...

— Ah, escelență, cea mai distinsă onoare, *cea mai* distinsă onoare, și regret că nu mă pot bucura îndestul de dînsa, obligat fiind (își scoate ceasornicul) d-a mă întîlni la 11 ore cu principele Sturdza.

Mișu — parcă abia îl țin picioarele — se pleacă paralel cu parchetul de mai multe ori și, însoțit de d-l M..., părăsește salonul; la ușe îi șoptește încet: „Scuză-mă, nu pot suferi pe jidani, trebuie să plec".

— Dar eu! îi suflă la ureche d. M...

— Cine e tînărul? întreabă baronesa.

Toți se grăbesc a-i răspunde.

Domnul:

— Un palavragiu, i-am făcut vînt să se ducă p-aci încolo.

Doamna:

— Un grecotei, un ștrengar, n-a învățat nimic și trăiește cam...

O domnișoară se grăbește a-i tăia vorba:

— Un ignorant, pronunță franțuzește ca un simigiu și gesticulează ca un băcan, ca un ministru ce își apără proiectul de lege.

Rîs și aprobări.

[1] În textul de bază: *ai căror*.

*

Și Mișu, lovindu-se de oamenii de pe Pod, se simte leșuit de la stomah; n-a prînzit din neghiobia lui, venind prea tîrziu la d. M..., și ghetele care-l strîngea de-i sărea ochii din cap, și mănușele care-i erau strîmte încît nu reușise a băga cu nici un preț pe cea din dreapta! „Unde dracu să-și puie ceasornicul amanet: ovreii sunt toți închiși... și acei mizerabili cari invită și nu așteaptă... niște faliți, niște parveniți, pungași, buni de spînzurat, canalii! au făcut bani prin prostituție! asemenea oameni sunt plaga societății: ei o ucid, ei o batjocoresc, și cînd te gîndești că toți le întind mîna... oh! cinism! nerușinare! trafic!"

Bietu Mișu, cu greu tîrîndu-și picioarele de foame și durere, bolborosind de mînie și cu gura uscată de scuipat, abia înnemeri să-și deschiză ușa casii, cu gîndul la niște pesmeți de Brașov pe cari-i uitase de mult pe etajeră, dar de cari acum ș-aducea prea bine aminte.

Țop și servitoarea!

— Domnule, cuconița Zamfira a plecat l-alde cucon Iorgulescu. („Cuconița Zamfira" era stăpîna caselor.)

— Ei și? Cin' te-ntreabă?

— Domnule, da'... a venit spălătoreasa și cerea...

— Cine te-ntreabă?

— A venit și o hîrtie de la Ioniță băcanul.

— Dracul să-l ia!

— Și doi țărani, ce zicea să le dați procestul...

— Dracul să vă ia pe toți! Adu-mi apă caldă și dacă găsești ceva prin cuhne... (aci-și muie glasul).

*

Mișu stă răsturnat pe pat, abătut și mușcînd cu poftă dintr-o bucățică rece de curcan, c-o mînă ține un pezmete cu tiparul dinților din care curg fărimituri. Picioarele, sumese pîn' la genuchii roșii ca racu, dungate de niște vine încrucișate și mari, i-atîrnă într-o căldare cu apă caldă, din care ies aburi cu miros de nădușeală. Mișu oftează, bătînd apa cu picioarele,

făgăduindu-și în minte, ca de atîtea ori, că s-a finit cu ghete strîmte; ducă-se dracului și modă și tot!

Cîteva jurnale, *Românul*, *România liberă*, *Timpul*, *L'Indépendance roumaine*[1], rupte, mototolite, și cîteva broșuri cu foile netăiate împodobesc un birou vechi și năclăit de cerneală.

Lampa dă mai mult fum decît lumină.

Mișu a adormit cu un os în gură și sforăie, sfîrșit de oboseală.

*

Pe la unu din noapte, cucoana Zamfira îi bate tainic la ușe. Mișu doarme dus.

— Ah! Ah! eu îl înbrac, eu îl încalț, zice cucoana Zamfira cu deznădăjduirea în suflet, eu îi dau să mănînce, și totdauna înbufnat, totdauna forfota...

Biata cocoana Zanfira!

Nu mai e nimic de sperat nici la patruzeci de ani... *Pulvis et umbra sumus!*[2]

[1] *Independența română* (fr.).
[2] Pulbere și umbră sîntem! (lat).

UN OM ȘI UN MAESTRU

VASILE ȘTEFĂNESCU

1818–1891

L-am văzut acum două luni. Slab, galben, cu răsuflarea grea, abia proptindu-se în picioarele umflate de un reumatism vechi; dar sub sprîncenele stufoase licărea încă o privire pătrunzătoare și sinceră, iar în cuvintele lui tresărea un suflet senin și demn, în care se rezuma o viață întreagă de pacientă, de muncă și de onestitate. „Mai am puțin, iubite", îmi zise nenea Ștefănescu după ce mă însărcină să chem pe un coleg al lui pentru a-l povățui la facerea testamentului; dar, observînd emoțiunea mută a vechiului său școlar, începu să rîză și adăogă, privindu-mă drept în ochi: „Nu, nu-mi pare rău că mor; munca mi-a ușurat viața, conștiința-mi ușurează moartea".

Aș vrea să știu cine, din cîți a cunoscut pe maestrul caligraf, pe expertul, pe profesorul, pe colegul, pe vînătorul și pe omul Vasilache Ștefănescu, cine ar îndrăzni să afirme că el a mîncat un ban nemuncit sau că a comis vro nedreptate într-o viață de 72 de ani? Aș vrea să știu ce dușman a lăsat în urma sa? Nu crez că, acum trei săptămîni, cînd trecea modestul său cortegiu, a fost vreun cunoscut al lui care să nu-l fi regretat, așa cum atîția oameni de măriri nu sunt niciodată regretați. Era un prinț care se înmormînta: marele prinț al muncei și al onestității!

Sunt 17 ani de cînd l-am văzut întîiaşi dată. Pictorul C. Stăncescu[1] demisionînd de la Liceul „Sf. Sava", maestrul Vasile Ştefănescu se permută de la Seminarul central la catedra de desemn şi caligrafie a liceului nostru. Pentru noi era un eveniment schimbarea unui profesor. „O fi mai bun? O fi mai rău? Dar cum o fi la faţă? Ce-o să ne zică la prima lecţie?" Atîtea întrebări copilăreşti, cari au rostul lor la acea vîrstă, cînd impresiile se adîncesc şi rămîn neşterse. Un coleg al nostru, Predescu[2], de a căruia urmă nu mai ştiu, ne spuse:

— Băieţi, am auzit că e tot aşa de bun ca şi părintele Veniamin. (Protosenghelul Veniamin Cătulescu, profesorul de religie.)

— Atunci *Chimiţă*[3] este sigur că trece la *doi:* la religie şi la desemn, răspunseră rîzînd mai mulţi inşi cari jucau ţintar în fundul clasei.

Uşa se deschise larg şi d. Ştefănescu apăru cu pardesiul pe mînă; îşi puse pălăria înaltă pe catedră şi păşi lung şi cadenţat pînă la banca întîia. Sub privirea lui francă, vie şi blîndă, clasa III-a se purtă bine; nu se auzi o şoaptă măcar. Chiar şi *Chimiţă*, care de altmintreli şi-a încheiat cariera regulat, dintr-un post de casier... la Văcăreşti, se potoli o clipă: părea un sfînt pentru un Chimiţă.

D. Ştefănescu era curat şi corect îmbrăcat. Nu voi uita niciodată acel cap de artist şi acea atitudine distinsă. Părul, mare şi învolt la frunte, uns, sclipitor şi bine pieptănat, era despărţit în două printr-o cărare subţire şi trasă din mijlocul frunţei pînă dincolo de creştet; favoritele cărunte şi mărunt creţe, mustăţile groase şi înecate în favorite, sprîncenele negre, mari şi învoltate ca nişte evantalii dasupra ochilor, ochii negri, mici şi scînteietori şi faţa sa palid arămie ne captivară dintr-o dată, deşi dedesubtul acestei sim-

[1] C. Stăncescu (1836—1909), pictor român, portretist, elev al lui G. Tattarescu; profesor de desen al lui Delavrancea la Liceul „Sf. Sava".

[2] Predescu Demetru, care din 1863 pînă în 1871 nu reuşeşte să promoveze în clasa a II-a la „Sf. Sava".

[3] Porecla unuia dintre colegii de liceu.

patii spontanee se ascundea oarecare temere, mai ales din cauza sprîncenilor.

Şi, după ce ne privi cîtva timp, ne ţinu următorul discurs:

— Băieţi, să ştiţi că aşa cum veţi fi voi voi fi şi eu; de veţi fi buni, voi fi bun, de veţi fi răi, voi fi rău; de veţi munci, vă voi iubi, *de veţi fi leneşi...*

Aci se opri un moment.

— Haiti, şopti vecinul meu, să ştii că *Chimiţă* rămîne repetent *şi la desen!* Pe Chimiţă îl lăsase două serii de şcolari în clasa III-a.

— *...de veţi fi leneşi,* urmă bunul maestru, de veţi fi leneşi, *o să vă pară rău cînd veţi fi mari.*

Acest discurs, spus blînd, apăsat şi rar, ne încredinţă pe toţi de bunătatea maestrului nostru.

— Acum, la lucru, băieţi! aveţi planşete?

— Nu avem, d-le Ştefănescu, răspunseră toţi odată.

— Aveţi hîrtie?

— Nu avem, d-le Ştefănescu.

— Aveţi modele?

— Nu avem, d-le Ştefănescu.

— Bine, băieţi; lecţia viitoare însă să veniţi cu hîrtie întinsă *frumos* pe planşetă, cu creioane Faber nr. 1, 2 şi 3, *fru-mos as-cu-ţi-te*; şi să lucrăm *fru-mos,* ca *niş-te bă-ieţi de trea-bă.*

În ziua aceea ne-a împărţit modelele din biblioteca de desen a liceului, creată de d-nu Stăncescu şi pe care noul maestru a îmbogăţit-o mai în urmă, ca şi predecesorul lui, cu din punga sa.

Mi-aduc aminte că mie mi-a rămas ochii pe un grup în sepia, un grup piramidal de schelete învăsmîntate, şi, emoţionat, am zis:

— Eu vreau p-ăsta, d-nule Ştefănescu.

— Vrei tu modelul acesta? mă întrebă mirat d. Ştefănescu. Dar e greu, *măi* băiete, e greu de tot. Ai mai desenat cu mîna liberă?

— Nu, d-le Ştefănescu, afară de cîţiva lei, urşi şi tigri, în caietul de zoologie de la d. Racoviceanu[1].

[1] Profesor de ştiinţe naturale la Liceul „Sf. Sava".

— Ei, *măi tată*, dar ce vrei tu e greu, e greu de tot; ia-l, însă... *să vedem!...*

Bunătatea profundă a cuvintelor „*măi tată*" și mirarea acelei blajine îndoieli, „*să vedem*", m-au costat patru săptămîni de lucru, ziua și noaptea. De zece ori am șters contururile grupului și de două ori mi-am stricat copia definitivă. În cele din urmă, am izbutit. Cînd l-am prezentat maestrului eram plin de sepia pe mîni, pe obraji și pe buze. Mi-aduc aminte ce binișor s-a așezat în bancă lîngă mine și, după ce a privit lung la model și la copia mea, m-a bătut pe umeri, m-a mîngîiat și mi-a zis: „Dar tu poți să desenezi după orice model; să știi că-ți aduc eu tot ce-ți trebuie, însă să nu mai ștergi pensula și condeiul pe *nas* și pe *tunică*". Și mărturisesc că este singura plăcere pe care nu i-am făcut-o în viața mea de școlar.

Doi ani de zile, hîrtie de desen, creioane, colori, condeie de fier și pensule, toate mi le cumpăra d. Ștefănescu. Și a fost primul profesor care m-a chemat la el la masă; iar cînd am trecut în clasa IV-a și a văzut că pînă la Crăciun aveam peste douăzeci de lucrări în creion, în sepia, în acuarele și *à la plume*[1], mi-a făgăduit că de două ori pe lună îmi va lua bilet de teatru *stalul al III-lea*. Eu, la teatru? și încă în *stal?* Dar pentru ca să mă duc la teatru desenam o săptămînă, și două, portrete în mărime naturală, după fotografii, pentru colegii mei bogați. Și d. Ștefănescu, pe lîngă toate celelalte cheltuieli, să-mi cumpere și bilete de teatru? Mărturisesc că pedagogia originală a acestui om a fost infaibilă și decisivă pentru imaginația mea; nimeni nu mi-a impus mai mult, în timp de 17 ani, decît cuvîntul acestui filosof, a căruia filosofie se rezuma în: „Să fii drept, să fii bun și să muncești". Dar ceea ce făcea pentru mine a făcut pentru toți premianții lui săraci. Cîți maeștri și profesori nu a scos d. Ștefănescu! Pentru cîți băieți n-a luptat, pe cîți nu i-a ținut la el acasă, pe cîți nu a îmbrăcat, ba unora

[1] În peniță (fr.).

le-a făcut mici pensiuni lunare, pentru a putea să-şi continue cariera la şcoala de bele-arte!

Pare că-l văd şi acum lîngă mine, ţinîndu-mă de rău ca să nu-i aduc aceste palide elogii pentru o viaţă atîta de umană şi de sfîntă.

Îmi pare că-l aud şi acum esplicîndu-mi, în bancă, cu o pacienţă extraordinară: „Acesta este *na-sul du-mi-ta-le*; aceasta este *frun-tea du-mi-ta-le*; *pri-veş-te* cît de *bi-ne* se *în-co-voa-ie li-ni-a fe-ţei*; ah! ah! *es-te o mi-nu-ne a-cest cap de co-pil*; e o copie după Corregio; ce *fru-mos*, ce *fru-mos* trebuie să fie în *ori-gi-nal!*"

Şi ne desena alăturea de lucrarea noastră; ne esplica o atitudine; ne făcea atenţi la cîte o mică dar caracteristică întorsătură şi sfîrşea prin a ne spune că deşi la Viena a învăţat caligrafia, dar această *fru-moa-să* artă este de *de-par-te*, grozav de *de-par-te*, de *di-vi-na* artă a picturei. Şi ca şi *Ingres*, a căreia maximă cunoscută este *„le dessin c'est la probité de l'art"*[1], bunul nostru maestru ne vorbea cu un entuziasm nemărginit de desen, de acea *„linie curată, care curge, mlădioasă şi neîntreruptă, din creştet pînă în vîrful degetului celui mic de la piciorul omului"*.

Mi-aduc aminte că un coleg al meu, care a cam supărat pe d. Ştefănescu, fireşte, cu mici copilării de iertat, că aproape de sfîrşitul anului, intră în clasă cu o planşetă. Cum îl văzu, d. Ştefănescu îl opri şi-i zise:

— Ei, dragul meu, să vedem ce model ai.

Colegul nostru P..., astăzi procuror, i-arătă modelul.

— Cum? zise rîzînd maestrul, *a-ce-laşi mă-gar* de la începutul anului şi pînă acum?

Avea, într-adevăr, de desenat un măgar care privea melancolic într-o vastă cîmpie săracă.

Bunul maestru se aşează în bancă lîngă P... şi începu a-i esplica cu obiceiul lui d-a întrebuinţa des cuvîntul *dumitale:*

— Iacă, tinere, aceasta este bo-tul dumitale; aceasta este u-re-chea dumitale, acesta este na-sul du-mi-ta-le...

Clasa, adunată în jurul profesorului, izbucni în rîs.

— De ce rîdeţi? întrebă bunul maestru.

[1] Desenul este corectitudinea artei (fr.).

— Cum să nu rîză, d-le Ștefănescu, răspunse, cu o mînie prefăcută, colegul nostru P..., dacă d-ta spui că urechile măgarului sunt ale mele, că botul și nasul măgarului sunt ale mele?

Maestrul rîse și el; apoi, dînd din cap, îi zise serios:

— Apoi, bine, tinere... același măgar de la începutul anului și pînă acum?

Clasa din nou izbucni în rîs.

D. Ștefănescu întrebă din nou, de astă dată foarte grav:

— Pentru ce rîdeți?

— Cum să nu rîză, d-le Ștefănescu, răspunse zîmbind colegul nostru P..., dacă-mi zici: „Același măgar, de la începutul anului și pînă acum?"

Bunul profesor începu și el să rîză și îngînă:

— Apoi șade rău să treci cu un măgar în clasa IV-a!

— Ba cu mai mulți măgari, răspunse amicul nostru, coprinzîndu-ne într-un gest larg.

Tocmai atunci sună și clopotul de ieșire, iar bunul maestru ieși din clasă zicînd:

— Ei, bată-vă să-nă-ta-tea de dia-voli să vă bată!

Eram în clasa a VII-a, și unul dintre pedagogii internatului „S-tu Sava", sub provizoratul savantului nostru profesor Anghel Demetriescu, cînd într-o zi, întîlnii pe d. Ștefănescu, pășind rar și oblu. Cum mă văzu, îmi întinse mîna și mă invită să prînzesc cu el, spunîndu-mi că are să-mi arate ceva.

— E ultimul *cîntec* al mînelor mele distruse de reumatism! îmi zise el.

Atunci m-am convins că scrisul este o artă în toată puterea cuvîntului. Era un document în care se consemna un dar al regelui nostru făcut Azilului „Elena Doamna". Nu mi-aduc aminte de valoarea donațiunei, dar nu voi uita niciodată acea pagină splendidă în care fiecare literă era o minune uimitoare a acelor mîni slăbite de reumatism, a acelor ochi bolnavi de o muncă extraordinară. Casa m.s. regelui posedă mai

multe capete de operă ieșite din pana acestui maestru unic în arta scrierei. Dar după ce admirai mai mult de o jumătate de ceas acel document, el îmi zise cu oarecare melancolie:

— E lucru slab, dragul meu, pe lîngă ce puteam odinioară. Fiecare literă trebuie să fie o ființă perfectă și în grosime și în subțiime, și în oval, și în plecare, și în poziția ei relativă la celelalte cari o preced și cari o urmează. Ei, dragul meu, astăzi sunt nevoit să-mi pui două perechi de ochelari pentru a mai gusta farmecul pustiului din Bărăgan, cînd mă duc la vînătoare, cum o să mai văz precis și corect tot ce se cere unei *adevărate* litere?

Cît pentru expert, toți plastografii tremurau cînd auzeau că Vasilache Ștefănescu este chemat să judece o scriptură. Mulți din ei, cînd acest expert, teribil de sigur, îi punea să scrie ceva, mărturiseau, ei de la ei, că au comis plastografia. În această misiune, grea și delicată, a rămas pururea tipul *incoruptibilului*. Într-un mare proces, dintre două părți milionare, familia O... și G..., cîștigul unei moșii de 10000 de pogoane atîrna aproape numai de un *da* sau *nu* al expertului Ștefănescu. Opt mii de galbeni i s-a oferit de... numai să afirme că iscălitura de sub un act nu este a unui defunct maniac pe a căreia moștenire se luptau moștenitorii O... cu creditorii G... Vasile Ștefănescu a lăsat să i se înnumere banii pe masă, apoi, încrucișîndu-și mînele pe pept, zise revoltat trimesului, un fecior de boier mare:

— De o jumătate de ceas de cînd te rabd! Ia-ți banii, ieși afară și du-te de spune celor cari te-au trimes că conștiința lui Vasilache Ștefănescu nu este de vînzare!

Și acum 30—35 de ani 8 000 de galbeni era o avere întreagă. Și acum 30—35 de ani Vasile Ștefănescu era sărac. Dar vorba lui: „Nici bogăția nu te face om cinstit, nici sărăcia om necinstit".

Rareori am văzut un om care să-și aducă aminte mai cu poftă de tinerețe și cu toate acestea să-i pară

mai puţin rău de bătrîneţe. În acest om nimic nu era pervertit. „Ce e natural este drept, este bine şi frumos.“ Aci se încheia filosofia lui simplă şi profundă. Simplă pentru că mulţi au spus şi vor spune această maximă, dar rareori se vor găsi aceia cari să fie convinşi de ce cred şi să înţeleagă profund de ceea ce sunt convinşi. La el cuvîntul „natural“ coprindea volume de morală individuală şi socială. Şi dacă voiai să-i răstorni maxima lui printr-o argumentaţie elocinte ca formă şi nutrită cu toate exemplele din lumea moartă şi lumea actuală, te oprea pe la jumătatea pledoariei cu următoarea frază:

— Stai, dragul meu, să nu vorbim degeaba. Pentru mine *viţiul* şi *lenea nu sunt naturale*. Dacă crezi aceasta, poţi să vorbeşti mai departe, dacă nu, discutăm degeaba amîndoi.

Şi dacă îl întrebai ce este *viţiul* şi ce este *lenea*, îţi răspundea fără a se gîndi, ca un om care să gîndise mult asupra acestei întrebări:

— Viţiul şi lenea sunt nişte maladii ca şi vărsatul, ca şi oftica, şi la unii se vindică ca vărsatul, la alţii nu, ca şi oftica.

— Dar vărsatul şi oftica nu sunt nişte fenomene naturale?

La această ripostă nenea Ştefănescu începea să-şi dezvolte aşezat şi dăsluşit un întreg sistem de filosofie antică. Parcă îl auz ş-acum dăspărţind silabele cuvintelor pe care se odihnea gîndindu-se şi pe care voia să le sublinieze: „Sunt *pie-dici* în natură, piedici pe care natura le pune înaintea omului, pentru a-l *per-fec-ţio-na*; şi dovadă despre aceasta e că natura consimte la învingerea sau chiar la distrugerea lor. Omenirea la începutul ei ar fi crezut că oceanele vor fi mai uşor şi mai ieftin de parcurs ca uscatul? Ce piedică mai mare a putut fi pentru omenire, în copilăria ei, ca imensitatea apelor? Şi cu toate acestea la ce perfecţiune a ajuns astăzi plutirea? Dacă omul ar fi putut zbura ca păsările, astăzi ar fi fost pe jumătate de incult. Şi dacă omul n-ar fi perit decît de bătrîneţe, pe lîngă alte multe rele, ar fi rămas în completă ignoranţă. Necesitatea şi durerea sunt singurile bolduri ale

perfecțiunei omenești. Și cînd un om este posibil să fie altfel decît este, adică mai bine, mai bun, mai drept, mai împăcat cu un ideal uman, pe care toți îl au, în grade deosebite, dar îl au, atunci trebuie să se forțeze de a fi, căci altfel nu-și împlinește niște datorii umane și naturale. Și dacă omul este dator să cerce d-a învinge vărsatul și oftica, aforțiori este dator să învingă *le-nea* și *vi-ți-ul* pentru că aceste două *ma-la-dii* se înving cu *si-gu-ran-ță în-tot-da-una*"...

Pentru acest maestru caligraf, pentru acest om de o perfectă umanitate nu exista *imposibilul în viața morală*. Erai dator să lupți în ordinea fizică, dar erai dator, absolut dator, să *în-vingi* în ordinea morală. Și, să ne înțelegem, a *în-vin-ge* pentru el nu însemna a te *pro-cop-si*, ci a te cultiva, a fi un om de onoare și a ajunge o conștiință senină.

— Unde natura se lasă a fi învinsă, trebuie să învingi, și unde ea se lasă a fi învinsă, e natural să fie învinsă, iar nu să învingă ea pe om. Nu este *leneș* pe care să nu-l gonești o poștie întreagă cu un revolver în mînă. Apoi ce faci de *frică* poți să faci și de *bună-voie*.

Încheierea acestei filosofii *à la Candide* al lui Voltaire, fără însă a fi ridicul ca eroul filosofului de o exuberanță de spirit cinică adeseori, era că bătrînețea nu e de plîns, că este ușoară cînd omul a consimțit o viață întreagă să fie potrivit cu vîrsta lui, fără a ieși din limitele datoriii.

Și, cu toate acestea, nenea Ștefănescu avea un punt slab, unde, dacă-l atacai, să dădea de învins.

— Prea bine, nene Vasilache, dar ia spune-mi, mă rog, este sau nu este natural să te însori, ești sau nu dator să ai o casă cu soția ta, cu copiii tăi?

— Da, răspundea bunul profesor tresărind. Da, da, da, așa este, ești *da-tor*; da, așa este, așa, ai dreptate, și lumea întreagă are drep-ta-te contra mea!

Bunul maestru nu s-a însurat. Era o cruzime să-i deschizi această rană. Era singurul regret din viața lui, dar un regret care lua proporțiile unei mortificări. Pleca ochii în jos, răsufla greu, ofta și se dedea de învins, fără însă a ocoli lucrul și a căuta circumstanțe

ușurătoare. Și cu toate acestea, cînd el avea chief de vorbă și avea destulă încredere în cel care îl asculta, te făcea — desigur, fără să vrea — să bănuiești că inima acestui om, de o blîndețe și veselie delicioasă, avea un mister sfînt în trecutul ei.

— Cînd am venit în țară de la Viena, eram tînăr, și, de, eram altfel (și, într-adevăr, trebuie să fi fost un tînăr frumos); am venit sărac, și, pe lîngă școală, mai dam lecții de scriere multor...

Aci se oprea și privea, fără a clipi, ca într-un pustiu nemărginit.

— Cui, nene Ștefănescu? întrebam noi surîzînd.

— Am dat lecții multor doamne și domnișoare, ale căror scrisori parcă erau mîzgălite cu degetele.

— Ei și?

— Diavoli ce sunteți, răspundea el, zîmbind melancolic, vă faceți că nu înțelegeți!

— Ce să înțelegem, nene Ștefănescule?

— Ce să înțelegeți? Ei, băieți, băieți, cine n-a *iu-bit în via-ța sa*? Pe cine am iubit eu a murit fără ca să știe că o iubesc.

— Fiindcă a murit n-a știut?

— Nu, dragul meu, n-ar fi știut nici pînă astăzi!

Arareori am văzut un om trist ca bunul meu maestru cînd ridica puțin colțul acestui zăbranic negru de pe inima sa.

— N-ar fi știut nici pînă astăzi, ne spunea el, pentru că ea era viță de domn și eu un *biet ca-li-graf!*

Sunt aproape șase ani de cînd, după ce m-am întors din străinătate, l-am întîlnit la restaurantul „Iordache“ din Covaci și, după ce ne-am sărutat, i-am zis:

— D-le Ștefănescu, am văzut grupul pe care l-am desenat întîiași dată la d-ta; e din *Judecata din urmă* a lui Michel Angelo; n-am văzut originalul, ci numai copia în vasta ei mărime, care se afla la școala de „frumoase-arte“ din Paris. Am văzut-o și m-am gîndit la d-ta. Te-am văzut din nou blînd, bun și darnic, cum ai fost cu mine doi ani în liceu.

— Mai desenezi? mă întrebă el.

— Da, ori de cîte ori sunt trist desenez și ori de cîte ori mă împiedic în scris fac un cap, și fraza vine, ca și cum s-ar dăsface din aceste capete de bătrîni cu părul lung și undulat.

— Voicule, zise d. Ștefănescu, adu o bucată de hîrtie, un condei și cerneală.

Băiatul care ne servea aduse îndată ce-i ceruse, iar bătrînul meu profesor îmi zise:

— Suntem numai noi aci; să vedem dacă degeaba ți-am tăiat eu frumos, doi ani de zile, penițe de gîscă. Vreau să-mi desenezi ceva.

M-am supus cu plăcere. Și după ce am isprăvit un crochiu repede, bunul meu maestru mi-a zis:

— Fru-mos! Să mă crezi că sunt fericit.

Ce ușor îi era acestei conștiințe senine să fie fericită! Era destul să revază un școlar al lui care să-i fi spus: „D-le Ștefănescu, desenez și acuma!“

Dar nu-mi pot stăpîni lacrămile cînd mă gîndesc că acest *om*, acest om perfect a murit, că acest prinț al muncei și al onestității nu mai există. Acum șapte săptămîni l-am văzut: era blînd și răbdător, cu toate durerile cari-l tăiau pe la genuchi și prin umeri.

— Închipuiește-ți, îmi spuse între altele, că ieri am adormit pe scaun după o insomnie de mai multe zile, și am dormit opt ceasuri. Dar știi ce somn? mi-am făcut idee de moarte. Moartea e ușoară. Nu am nimic care să-mi turbure ultimele zile ale vieței. Moartea are fru-mu-se-țea ei după o viață de muncă *în-de-lun-gată*...

ANGEL DEMETRIESCU

...Am avut norocul de a cunoaște pe Angel Demetriescu de demult. Mi-a fost profesor și mai în urmă amic. Și amiciția nu mi-a șters nici o clipă respectul cuvenit profesorului.

Îl văz pe catedră. Și eu sunt mic, slab, palid, cu un păr... cu un păr... și acum parcă tresar, ca să nu mă întrebe: „*Cînd tăiem pădurea?*" În mijlocul clasei. E nalt, drept, c-o redingotă neagră, cu pantalonii fumurii; impozant; niște ochi albaștri-deschiși, și luminoși, și iuți, și cuprinzători. În acești ochi, o comandă în contra căreia nimeni nu poate rezista. Din acești ochi, frumoși și clari, pornesc priviri... Ce curios... aceste priviri îți ridică mînele în sus cînd sunt pătate de cerneală, îți pornesc inima în bătăi puternice cînd nu prea știi lecția, îți dau cîte un bici de fiori cînd te știi vinovat și te apucă de la ceafă, ca un clește puternic, și te apasă în jos, în genuchi, cînd meriți pedeapsă. Suntem niște jucării sub aceste priviri... Ah!... ți-ai făcut datoria, ai răspuns bine; ți-ai dat seama de valoarea cuvintelor; ai înțeles sensul capitolului din istorie... Mușchii sprincenelor, cari apasă necontenit asupra ochilor, se ridică în sus; ochii se măresc și se înseninează; în loc de acele săgeți reci și tăioase, o lumină blîndă, caldă, mîngîietoare. Ș-acum își aruncă în sus șuvițele de păr blond și lucios cari îi cade pe frunte; mișcarea e tot de leu care își scutură coama; dar cîtă deosebire!

Pleci în bancă moleşit de fericire.

Ţi-a zis „Bravo!" Ţi-e de ajuns cel puţin pentru o săptămînă.

N-a surîs încă, n-a rîs. Surîsul său era rar şi scump şi întotdeauna amestecat cu milă. Numai cînd se convingea că nu lenea, ci natura săracă a elevului era cauza vreunei prostii colosale, începea să rîză pe catedră, dar un rîs cumpătat, fără zgomot. Şi întreaga clasă sărbătorea această delicată manifestaţie de prietenie.

Mi-aduc aminte de trei momente de veselie ale profesorului meu ca de trei evenimente plăcute din viaţa mea de la 12 pînă la 16 ani. Cînd „Decebal, murind, mai luptă cîteva zile", cînd „Mihai Viteazul, trecînd Ţarigradul, se apropie pînă sub zidurile Nicopolei", şi a treia oară...

Eram în clasa IV-a. După programul de atunci, într-a patra se preda o geografie mare şi grea...

Anglia. „D-l cutare să poftească la lecţie."

E ceva de sever în glas. Şi d-l cutare nu ştie boabă din Anglia. E unul din colegii noştri, cari învăţa foarte anevoie şi pricepea foarte puţin. Vina nu era a lui.

— Anglia... î... Anglia... î... Englitera... î..."

Noi — între rîs şi temere. Furişam priviri de spioni asupra profesorului.

— Anglia, î... Englitera, î... foarte bine. Mai departe.

Noi, din bancă: va rîde, nu va rîde? Nu ştim încă.

— Anglia... se mărgineşte la *nord* cu marea...

— Cu marea?

E sever încă. A trecut mîna prin păr.

— Cu Marea *Nordului*...

— Foarte bine...

Parcă începe a surîde. Ochii se măresc; semn bun.

— La *sud* cu marea...

— Cu marea?

— Cu Marea *Sudului*...

— Foarte bine.

Figura sa albă se rumeneşte. Abia se ţine de rîs.

— La *vest* cu marea...

— Cu marea?

— Cu Marea *Vestului*.

— Bravo... mai departe.

A surîs. A rîs.

Elevul a prins curaj și are aerul d-a se mira de el: „Cum dracu știu eu astăzi cînd niciodată n-am izbutit să știu?!"

— La *est*... cu Marea *Estului*.

Rîsul a izbucnit.

Geograful ne privește indignat: „De ce să rîză ei cînd d-l Demetriescu îmi spune *bine?*"

— Ia spune-mi... ce este *est*?

Tînărul stă pe gînduri. Și-a făcut o socoteală hotărîtoare. Întrebarea trebuie să fie grea. Își ia avînt... ah! dacă va izbuti și în acest răspuns!

— *Est*... este persoana a treia singulară de la verbul *esse*[1]...

Niciodată nu voi uita: *Angel Demetriescu* a trecut peste măsura rîsului său. Îi curgeau lacrimi pe obraz.

După ce s-au potolit și el și clasa:

— Treci la loc. Să știi că-ți pun 4 fiindcă ai știut la *geografie* persoana a treia de la verbul *esse*.

Singurul 4 în tot anul. Restul: 1, 2, 3 și 3, 2, 1.

Un moment tragic.

Eram într-a șasea. Angel Demetriescu este numit provizoriul[2] internatului „S-tul Sava". În internat, oarecare dezordine. La auzul acestei numiri, un fior trece prin toți bursierii statului: *„Cu Angel nu e de glumit!"*

În prima seară, la rugăciunea de culcare, ne ține un discurs. În cuvintele lui: forța și hotărîrea. Un singur lucru ne-a revoltat: disciplina o întindea pînă la haine, ba pînă la nasturii hainelor. Am intrat în dormitor tăcuți.

— Dar nu suntem la cazarmă!

A fost cineva care a aruncat acest strigăt de revoltă. Și acel cineva a fost *spus* de unul dintr-a șaptea. Cel dintr-a șaptea a fost numit pedagog și și-a con-

[1] A fi (lat.).
[2] Director al internatului.

ţinuat răul obicei de *a ne spune*. *A spune* şoaptele sau *a pîrî* era o crimă, o laşitate. Deci, complot.

Nu ştiu de ce m-au ales şef. Cuvîntul de ordine: *să aruncăm pedagogului mantaua în cap, să-l împingem, dar să nu-l lovim.*

A sosit momentul asaltului.

Nimeni nu l-a lovit. Dar era teribil ce făcuserăm noi.

A doua zi, Angel Demetriescu ne-a chemat pe rînd. Ghimpa a ieşit palid şi a şoptit ceva colegilor. Condeescu, un spirit distins la matematică, a ieşit descompus... îi tremurau fălcile şi ne-a zis: *„Ori toţi, ori nici unul!“* Am înţeles. M-am hotărît. Voia să mă dea afară din internat. Şi Anghel nu-şi călcă cuvîntul.

Am fost chemat în cancelarie cel din urmă. Inima bătea puternic. Nu mai mi-era frică. Mă vedeam aruncat în stradă. Suiam scările, ca şi cum aş fi suit scările eşafodului. O singură ambiţie: să nu-mi tremure glasul.

L-am văzut: înalt, drept, teribil.

Ochii lui — ca ai unui „roman în luptă“ pe care îl desenasem de curînd.

— Ai complotat contra d-lui... (Astăzi un înalt funcţionar de stat.)

— Da.

Glasul nu-mi tremura.

— L-ai lovit...

— Nu.

— Tăgăduieşti?

Începusem a fi prada acelor priviri energice.

— Ai fost capul *revoltei?*

Am tăcut.

— De ce?

— Fiindcă e laş... (glasul îmi tremura), fiindcă ne-a pîrît... fiindcă nu suntem la cazarmă ca să avem toţi nasturii la haine (n-aveam nici unul). O aluzie directă la discursul lui.

— Să-ţi faci pachetul cu rufe şi mîne să pleci din internat.

În sfîrşit... am auzit sentinţa. Cuţitul eşafodului căzuse!

— Prea bine... este loc între cer şi pămînt pentru un om!

Cine ar putea descrie impresia produsă de aceste cuvinte? Mă măsură de sus pînă jos. Mă privi lung, şi privirea sa se oprea pe petele hainei, pe buzunarele rupte, pe şnurul care atîrna, pe petecele pantalonilor, pe ghetele scîlciate, cari căscau gura...

M-am înroşit.

El a izbucnit într-un rîs colosal.

— Nu vezi că-ţi curg zdrenţele?

Eram revoltat, eram furios.

— Domnule, aşa zdrenţe ai purtat şi d-ta altădată! Mă supui puterei, dar nu batjocorei!

El continuă să rîză. Apoi citii pe figura lui o bunătate profundă.

S-a apropiat de mine şi mi-a zis:

— Nu e bine ce-aţi făcut. Contez pe *omul* (un mic surîs) despre care-mi vorbişi: el îşi va recunoaşte greşala.

Dupe un an am fost numit pedagog.

Şi nopţile petrecute, mai tîrziu, în lungi discuţiuni cu tînărul şi savantul meu profesor au avut o influenţă decisivă asupra mea.

Cu altă ocazie voi vorbi despre Angel Demetriescu între cărţi, manuscrise şi amici[1].

[1] Delavrancea n-a mai scris nimic despre Anghel Demetriescu.

NOTE ȘI VARIANTE

p .7 DOMNUL VUCEA

A apărut pentru prima oară în *Revista nouă*, Bucureşti, anul I, 1888, nr. 4, 15 martie, p. 136 — 148; semnată *De la Vrancea*.

A fost reprodusă în foiţa ziarului *Democraţia*, Bucureşti, anul I, 1888, nr. 5, 19 martie, p. 2; nr. 6, 20 martie, p. 2; nr. 8, 23 martie, p. 2; nr. 9, 24 martie, p. 2; nr. 10, 25 martie, p. 2; nr. 12, 29 martie, p. 2, cu aceeaşi semnătură şi cu menţiunea: „din *Revista nouă*". S-a mai reprodus în foiletonul ziarului *Voinţa naţională*, Bucureşti, anul VIII, 1891, nr. 1.899, 5 februarie, p.1—2; nr. 1.900, 6 februarie, p.1; nr.1.901, 7 februarie, p. 1; nr. 1.902, 8 februarie, p. 1—2, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit apoi în volumele *Paraziţii*, Bucureşti, Ed. Ig. Haimann 1892, şi *Hagi-Tudose — Tipuri şi moravuri*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903.

Reproducem textul ediţiei din 1903.

În foiletonul ziarului *Voinţa naţională* din 5 februarie 1891, nuvela a fost precedată de textul următor:

„4 februarie 1891

Dacă m-am hotărît să republic încercarea mea literară *Domnul Vucea*, apărută în *Revista nouă*, e că acest document copiat după natură se va completa prin aceste notiţe. Mi-a fost profesor în clasa II primară acest Domn Vucea. N-am exagerat întru nimic nici portretul, nici sufletul acestui bătrîn. Sunt 24 de ani d-atunci. Colegii mei, bunioară d. judecător de instrucţie Stătescu şi judecătorul de şedinţă trib. Ilfov d. Christu, cred că ar putea afirma că nu e nimic schimbat din acest tip de om şi dascăl, afară de nume, pe care l-am înjumătăţit.

Mult timp am crezut că d. Vucea a încetat din viaţă, fiindcă acum 24 de ani era cel puţin de 65—70 de ani. Bătrînul şi iubitul profesor Ioanin îmi spunea acum cîteva luni că trăieşte, că e damblagiu şi locuieşte în Strada Sculpturei. Mărturisesc că am regretat sincer că publicasem o părticică din viaţa sa detestabilă.

— Săracul Vuc... dacă ştiam, d-le Ioanin, aş mai fi aşteptat cu publicarea acestui document!

Am rămas însă uimit cînd, duminica trecută, am văzut un bătrîn gros, cu obrajii umflaţi, injectaţi de sînge şi acoperiţi cu bube roşii, dat jos din sanie la Şcoala „Polizu", de bătăuşul *Boulanger* şi de un *axizar comunal*. L-au ridicat în sus, de umeri, pentru a-l da jos din sanie. O dată jos, în zadar s-a încercat să mişte picioarele; bătăuşul şi axizarul l-au sprijinit de spate şi de subţiori; numai astfel l-au alunecat pe gheaţă din intrarea şcoalei pînă la scări. Cînd l-au luat pe sus pentru ca să-l suie scările, s-a încercat să vorbească, şi n-au auzit decît o bîlbîială nearticulată, un fel de muget năbuşit şi dureros. Am întrebat pe un alegător cine este acest bătrîn pe care agenţii pakişti îl chinuiesc pentru a-i smulge votul, şi mi-a răspuns:

— Fostul profesor Vuc...

Era Domnul Vucea! La acest bătrîn era convingerea politică? Un bătrîn damblagiu să-şi expuie ultimele zile pentru Pake şi părul alb al unor bătrîneţi adînci între doi agenţi mizerabili? E imposibil de admis. La acest bătrîn să fie frica? Un pensionar de 90 de ani e imposibil să mai fie atins în pensia lui de profesor. Acest bătrîn n-are nici copii, nici familie de protejat. Ce a făcut pe acest bătrîn ca înainte de a muri să fie tîrît de bătăuşi la urnă? Şi mi-am adus aminte că acest bătrîn, pe cînd era încă profesor, lua arşicele băieţilor şi le vindea, făcea din şcolari servitori la bucătărie şi la grajd, ba ne trimitea cu coşniţa în piaţă pentru a-i tîrgui. Şi cînd l-am revăzut din nou cum era acum 24 de ani, mi-am esplicat *de ce a venit, de ce s-a lăsat să fie adus la vot de doi agenţi neruşinaţi.*

M-am înfiorat de persistenţa înjosirei la un om a căreia viaţă a fost un şir de necuviinţe. Perversul ajuns cu un picior în groapă nu se sfieşte d-a se mînji cu ultima pată. Şi m-am gîndit că nici geniul, de un umanitarism liric, al lui Victor Hugo n-ar fi iertat această înjosire, Victor Hugo, care nu s-a

sfiit d-a apăra în două superbe şi nemuritoare versuri chiar pe femeia pierdută:

Oh! n'insultez jamais une femme qui tombe,
Qui sait sous quel fardeau la pauvre âme succombe! [1]

Nu, desigur, acest geniu superb, uman şi blînd, n-ar fi găsit nici o scuză acestor bătrîneţi terfelite.

Şi dus *Domnul Vucea* înaintea preşedintelui Petrescu nu a putut vorbi, ci, abia ridicînd mîna dreaptă, a arătat prin semne că voieşte să voteze. D-l Petrescu a propus ca un scrutator să meargă cu el pentru a-i pune votul în plic. Această propunere nu a fost primită, ca ilegală. Şi bătrînul *Vuc*... din Strada Sculpturei no... a fost dus de umeri în odaia de vot; acolo a stat 20 de minute. Abia în timp de 20 de minute a izbutit să-şi mototolească conştiinţa pentru a o năbuşi în plicul care... cine ştie dacă nu va fi cel din urmă pentru acest bătrîn pierdut.

Nu e nici răutate, nici plăcere în această destăinuire. Oricine va vedea în complectarea *Domnului Vucea* o revoltă dreaptă şi morală. Şi acum veţi vedea cine a fost acest nenorocit.

Delavrancea"

Documentele arată că scriitorul a modificat întrucîtva datele realităţii din care s-a inspirat, păstrînd ceea ce era important: tipul dascălului incapabil, rău, imoral, întîlnit adesea în şcoala burgheză.

În nuvelă, Domnul Vucea este prezentat ca primul învăţător pe care l-a avut Delavrancea, în clasa a II-a, la Şcoala Domnească. În realitate, în 1866, la Şcoala sucursală din Coloarea neagră, care funcţiona numai cu două clase, în Strada Labirint nr. 56, suburbia „Ceauşu-Radu"[2], „institutore superior" al şcolii şi învăţător la clasa a II-a era Spiridon Danielescu.[3] Clasa a II-a avea şaizeci şi patru de elevi, iar localul, „pe cît de ruinat, pe atît de incompatibil, sub toate raporturile, cu destinaţiunea sa", cum raportează în această vreme Matei Drăghiceanu, revizorul de Ilfov, Ialomiţa şi Brăila.[4]

În clasa lui Delavrancea elevii care „nu erau buni de coşniţă" făceau parte, desigur, din categoria premianţilor: *Ste-*

[1] Oh! nu insultaţi niciodată o femeie care cade,/ Cine ştie sub ce povară bietul suflet se prăbuşeşte! (fr.).

[2] Arhivele Statului, Bucureşti, dosar nr. 328/1867, raport nr. 25 din 9 iunie 1867.

[3] *Idem*, state de salarii pe 1866–1867, dosar 562/1866 p. 8 verso, 18.

[4] Arhivele Statului, Bucureşti, dosar nr. 328/1867, p. 453; cf. Raportul revizorului S. T. Bolintineanu, Arhivele Statului, Bucureşti, dosar 37/1869, p. 193 verso.

phanescu Alessandru, fiul zarafului Nicolae Ştefan, din suburbia Olteni, *Theodorescu Gregoriu*, fiu de morar cu dare de mînă. Din ceilalţi, copii nevoiaşi, treizeci şi doi se retrag pentru a intra la stăpîn, din cauză de boală sau mor în cursul anului[1]. Şase elevi rămîn repetenţi, iar douăzeci şi şase, printre care şi *Stephanescu Barbu*, după numele dat de Spiridon Danielescu, promovează în clasa a III-a.

Întrucît la Şcoala sucursală nu funcţiona clasa a III-a, Spiridon Danielescu trimite lista promovaţilor, printre care Delavrancea era al 24-lea, la *Şcoala Domnească*, din Str. Columbelor — azi str. Ionescu-Gion — colţ cu Calea Călăraşilor, al cărei „institutore superior" şi învăţător al clasei a III-a era Eracliu Becarian[2]; deci nici în clasa a III-a Delavrancea nu l-a avut învăţător pe Domnul Vucea. Comportarea lui Eracliu Becarian a contribuit însă foarte mult la conturarea tipului de dascăl odios din şcoala veche. Documentele prezintă pe „E. Becar" în ceartă cu părinţii elevilor şi cu colegii săi; bătînd pe elevul Constantinescu Mihai, cu linia în patru muchii, atît de rău, încît a trebuit să i se pună mîinile umflate în spirt, pentru motivul că tatăl copilului afirmase despre E. Becarian că este nebun.[3]

Afirmaţia nu era lipsită de temei, căci învăţătorul I. Penescu cere să-l suplinească pe Becarian, „avînd în vedere trista poziţiune în care se găseşte infortunatul nostru coleg"[4].

Un alt învăţător contemporan cu Domnul Vucea — Hrist. Ioanin — ucisese în bătaie pe elevul Pavel Moisescu.[5]

Abia în clasa a IV-a Delavrancea l-a avut învăţător pe Ion Vucitescu, devenit în nuvelă Domnul Vucea, care însumează trăsăturile negative ale tuturor celorlalţi.

Prototipul real al personajului lui Delavrancea se deprinsese ca 5—6 zile pe lună să nu vină la şcoală. O dată a lipsit „de morbul unui membru al familiei"[6], altă dată, pentru că a fost „o principală sărbătoare — înjumătăţirea Praznicului — şi o mare parte din elevii clasei a IV-a fiind fără mezie sunt

[1] Matricola Şcolii sucursale de băieţi din Coloarea neagră pe anul 1866—1867, Arhiva Şcolii de 8 ani „Barbu Delavrancea", Bucureşti.

[2] Arhivele Statului, Bucureşti, dosar nr. 547/1867, p. 131 verso.

[3] *Idem*, dosar nr. 42/1870, p. 209.

[4] *Idem*, dosar nr. 42/1870, p. 276.

[5] *Idem*, p. 7—8.

[6] Arhivele Statului, Bucureşti, dosar nr. 37/1869, p. 193, *Monitorul oficial*, nr. 130/1869, p. 299.

angajați coriști la diferite biserici, și eu am crezut că e în avantajul școlii a le acorda libertatea de a absenta".[1]

În lumina acestor documente, rolul demascator al nuvelei lui Delavrancea ne apare și mai puternic.

Nuvela a fost citită, înainte de publicare, în redacția *Revistei noi*, după afirmația lui Victor Bilciurescu.

În 1891, cu prilejul republicării nuvelei în *Voința națională*, acuzat de negustorul de origine vrînceană din Buzău, Lepădatu, că semnează folosind „particule de noblețe", deși „e fiu din popor", scriitorul unește cele trei elemente ale pseudonimului său, pe care și-l definitivează în *Delavrancea*.

Figura Domnului Vucea a impresionat și continuă să impresioneze toate generațiile de cititori. Eugen Lovinescu este doar unul dintre aceștia, care declară în *Zburătorul* din 1 noiembrie 1919 că *Domnul Vucea* l-a impresionat în așa măsură, încît „toți institutorii mei i-am văzut prin Domnul Vucea".

Sub aceeași puternică impresie, Petre Drăgoiescu spunea la comemorarea a două decenii de la moartea lui Delavrancea, în 1938, că *Domnul Vucea* a avut asupra elevilor săi o înrîurire terifiantă.

Tudor Vianu apreciază că trăsătura dominantă a personajului nuvelei este „meschinăria abuzivă a institutorului de altădată"[2], iar George Călinescu vede în Domnul Vucea, „cu fizionomia lui de păpușă, pe tipul omului rău din poveste, îmbrăcat feeric ca o gînganie"[3].

Al. Săndulescu remarcă și la elevul din *Domnul Vucea*, și la elevul intern din nuvela *Bursierul* caracteristicile inadaptatului și conchide cu privire la prima din aceste două scrieri: „În *Domnul Vucea* se concentrează, poate în gradul cel mai înalt, sobrietatea, discreția și echilibrul artei de prozator a lui Delavrancea"[4].

VARIANTE

p.7, r. 4—5 cu sulițe lungi, călări pe cai, sărind gardurile mahalalei, ca și cum ar fi sărit *1903/* cu sulițe lungi și ascuțite, călări pe cai clăbuciți la strune și zabale, sforăind pe nări ca de lup și sărind gardurile și zaplazele mahalalei ca și

[1] Arhivele Statului, București, dosar nr. 37/1869, *Monitorul oficial*, nr. 130/1869, p. 299.

[2] T. Vianu, *Art. proz. rom.*, Buc., Ed. Cont., 1941, p. 179.

[3] G. Călinescu, *Ist. lit. rom.*, Buc., 1941, p. 505.

[4] Al. Săndulescu, *Delavrancea*, București, E.P.L., 1964, p. 134.

cum ar fi sărit *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*,/ cu sulițe lungi, călări pe cai, clăbuciți la strune și zabale, sărind gardurile mahalalei, ca și cum ar fi sărit *1892;*

r. 7—8 nori groși de pulbere. Dar oricît m-ar fi spăimîntat *1903* / nori groși de pulbere. Dar într-o clipă, luîndu-mă dupe șirul poveștilor, zburam în „țara cocorilor". Ce nemărginire încropită în vecinic polei de soare, și împodobită, și bălsămată cu dafini, iasomie și portocali! Ce fericită închipuire! Ce leagăn, blînd și moale, în care aromeam ca într-o plasă de mătase. Dar oricît m-ar fi spăimîntat *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*/nori groși de pulbere. Lăsîndu-mă în voia poveștilor, zburam în „țara cocorilor". Ce nemărginire scăldată în polei de soare, împodobită cu dafini, iasomie și portocali! Dar oricît m-ar fi spăimîntat *1892*.

p. 8, r. 25 ca tata chiar... Doamne *1903*, *1892*/ ca tata chiar. Ce mă spăimînta și mă făcea să ies din desișul grădinei era acest gînd care mă prigonea or de cîte ori vroiam să sperii pisica! Doamne *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*

p. 9, r. 7—8 cai și balauri. Veni și ziua de Școală Domnească *1903*/ cai și balauri. Of, dracii și balaurii, după mintea mea, erau și mai și decît toți sfinții și toți îngerii lui. În sfîrșit, a venit și ziua d-a mă duce la Școala Domnească *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*/ cai și balauri. În sfîrșit, a venit și ziua d-a mă duce la Școala Domnească *1892*.

p. 10, r. 33—36 văzusem și eu!... De nu m-ar trînti. Și, iacă, frate-meu mă luă de mînă și-mi zise încet: — Să mergem *1903*/ văzusem și eu! Mă sfiam să nu mă trîntească copiii cari goneau în toate părțile și, iacă, frate-meu m-a luat de mînă și mi-a zis încetinel: — Să mergem *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*/ văzusem și eu. De nu m-ar trînti copiii cari goneau în toate părțile... și, iacă, frate-meu m-a luat de mînă și mi-a zis încet: — Să mergem *1892*.

p. 13, r. 2—3 bine, tătarule!... Așa încăpui eu pe mîna *Domnului Vucea 1903*/ bine, tătarule! Iată cu ce cuvinte m-a primit noul profesor și iată cum am încăput eu pe mînele Domnului Vucea *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*, *1892*;

r. 15—16 dril năutiu, călcată și lustruită, un lanț de aur *1903*/ dril năutiu, scrobită, călcată, lustruită, peste care zuruia de la nasturile de sus, pînă jos, la buzunarul din

stînga, un lanț de aur *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*/ dril năutiu, scrobită, călcată, lustruită, peste care zuruia un lanț de aur *1892*.

p.16, r. 3–4 Vestmintele să fi fost curate și cîrpite. Pălăriile și căciulele *1903*/ Vesmintele trebuiau să fie curate și cîrpite dacă să rupeau pe undeva. Pălăriile și căciulele *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*/ Vestmintele trebuiau să fie curate și cîrpite. Pălăriile și căciulele *1892*.

p.21, r. 2–4 Na și ție una, tătarule! Ce mă chinuiau din piață pînă la cocoană erau jimbla *1903*/ Na și ție una, tătarule. D-ar fi fost, pe sfert de sfert, de darnic la aceste mirodenii și mezelicuri din cît era la „cinci dintr-o dată și oprit", mie, unuia, mi-ar fi alinat vinețelile dureroase de la încheieturile ș-ale stîngei, ș-ale dreptei. Ce mă chinuia necontenit, din piață pînă la cocoană, erau zîmbla *R.n.*, *Dem.*, *V. naț.*, *1892*.

p.22, r. 33–34 Lîngă ghizdurile ei, începurăm a freca cu moloz. Domnul Vucea *1903*/ Lîngă ghizdurile ei ne-am așezat ș-am început să descheiem curelele hamurilor și să le întindem pe lîngă niște grămăzui de moloz. Dar abia am început să frecăm curelele. Domnul Vucea *R.n.*, *Dem.* *V. naț.*/ Lîngă ghizdurile ei ne-am așezat ș-am început să dăscheiem curelele hamurilor și să le întindem pe lîngă niște grămăjui de moloz. Frecam. Domnul Vucea *1892*.

p. 25 SENTINO

A apărut pentru prima oară în *Revista nouă*, București, anul I, 1888, nr.7, 15 iunie, p. 270–273, semnată *De la Vrancea*.

A fost reprodusă în *Foița* ziarului *Democrația*, București, anul I, 1888, nr. 102, 23 iulie, p. 2–3; nr.103, 24 iulie, p. 2–3, purtînd aceeași semnătură. Se menționează: „Din *Revista nouă*". S-a mai reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXIX, 1890, nr.3, 21 ianuarie, p. 13–14, cu aceeași semnătură.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 113–128.

S-a reprodus un fragment în *Antologie I – Bucăți alese din scriitorii veacului XVIII și XIX*, Iași, 1895, Ed. librăriei școalelor, Frații Șaraga, p. 179–180, cu semnătura *De la Vrancea*.

S-a reprodus apoi în *Epoca literară*, București, anul I, 1896, nr. 9, 10 iunie, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit apoi în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p.117–130.

Reproducem textul ediției din 1903.

Sentino a fost creat în primăvara anului 1888, pe cînd se începuse clădirea Băncii Naționale a României. Delavrancea, căsătorit de curînd, locuia în acel timp pe Lipscani, peste drum de Bancă, la etaj, și de la fereastră urmărea munca zidarilor, printre care se aflau mulți italieni. Canțonetele ascultate de la italienii cioplitori în marmoră i-au redeșteptat scriitorului amintirea peisajului mediteranean și a orașelor Italiei, a oamenilor și a muzicii italiene, amintirea concretizîndu-se în *Sentino*,care, alături de *Fanta-Cella*, alcătuiește un diptic tematic, folosit de Ovid Densusianu la caracterizarea romantismului exotic în opera lui Delavrancea:

„Sentino e napolitanul care cere vieții să fie numai cîntec și iubire, o veșnică sărbătoare a simțurilor și, pribeag prin lume, e urmărit mereu de nostalgia țării lui..."[1]

În această nostalgie îl regăsim pe Delavrancea însuși, care, aflîndu-se la Paris, scria, la 8 mai 1883, Elenei Miller-Verghi:

„Abia aștept 25–30 iunie să plec... Acum înțeleg nostalgia. E o maladie grozavă. Friguri latente..."

Cercul de prieteni apropiați, la 5 ianuarie 1889, sărbătorind un an de apariție al *Revistei noi*, au înscris în glumă cafeaua pe lista de bucate a banchetului dat în Sala „Frascatti", sub numele de *„Café* Sentino".

Critica literară a analizat-o de cele mai multe ori alături de *Fanta-Cella*, subliniind calitățile de poem în proză ale ambelor scrieri, viziunea lirică a vieții și iubirii, coloritul și muzicalitatea expresiei.

Pentru Virginia Giorgio-Alberti *Sentino* „reprezintă tipul italianului văzut de romantici".[2]

Aurel Martin remarcă trăsătura dominantă a lui Sentino: „patriotismul unui proletar care nu-și uită țara atunci cînd se află departe de ea", subliniind că scriitorul „are darul

[1] Ovid Densusianu, *Barbu Delavrancea*, Buc., Inst. de arte grafice „Urbana", 1919, p. 5.

[2] Virginia Zoe Giorgio-Alberti, *Delavrancea și Italia*, *Făt-Frumos* (Suceava), VIII (1933), nr. 4 (iulie-august), p. 97–102.

să surprindă trăsături ce înnobilează profilul spiritual al celor obidiți"[1].

VARIANTE

p.25, r. 4 se odihnesc. Țiganii rîd, strigă *1903*/ se odihnesc. Țiganii, cu cămășile înroșite de cărămidă, vorbesc, rîd, strigă *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893.*, *Ep. lit.*;

r. 6—7 cîrlionțat și îmbîcsit, înghit lacom *1903*/ cîrlionțat și îmbîcsit de pulbere și de jeg, strîngînd în mîini codrii de pîne rece și de mămăligă, înghit lacom *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*/ cîrlionțat și îmbîcsit, strîngînd în mîini codrii de pîne rece și de mămăligă, înghit lacom *1893*, *Ep. lit.*;

r. 18—19 Mustața neagră îi mijește pe buza subțire. Ochii mari, umbriți de fruntea netedă *1903*/ Mustața neagră abia îi mijește pe buza subțire, arcuită și scobită în albioară sub nările drepte și lungi. Ochii lui sînt mari, umbriți de fruntea netedă *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*, *Ep. lit.*;

r. 22—25 lipiți de pămîntul gol. Doarme ușor, c-un picior întins și c-un genuchi ridicat în sus. Dar cînd Sentino se deșteptă *1903*/ lipiți de pămîntul gol. Și doarme atît de ușor, c-un picior întins și c-un genuchi ridicat în sus; și doarme atît de liniștit, încît ai crede că este un mort sau plutește pe oglinda unui lac care nu tremură. Dar cînd Sentino se deșteaptă *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*, *Ep. lit.*

p.26, r. 15—17 Oh, albastra mea mare...În fumul greu 1903/ Oh, albastra mea mare... Și în duhoarea și orcăitul celorlalți, în fumul greu *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*, *Ep. lit.*;

r. 34—35 nu vedea nimic. Pe dinaintea lui *1903*/ nu vedea nimic. Nimic înaintea privirilor, nimic alt în fundul lor, decît un dor vag, împrăștiat, fără țăl, fără pornire, fără viață. Pe dinaintea lui *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*, *Ep. lit.*

p.27, r. 10—11 Sentino o privise așa de puternic într-o clipă, încît i se păruse că o întorsese din ochi și o adusese iarăși *1903*/ Sentino atît de mult o privise într-o clipă și atît de bine, încît i se păru că a întors-o din ochi și a adus-o iarăși *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*, *Ep. lit.*

p.29, r. 6—7 înroșite de văpăile Vezuviului — Neapole cu *rinalzii* săi *1903*, *1893*, *Ep. lit.*/ înroșite de vălvătăile Vezuviului, Neapole, a cărui plapămă este cerul și a căruia

[1] Aurel Martin, *Prefață — Delavrancea*, *Opere*, I, E.S.P.L.A., 1954, p.28.

bogăție este vinul și stiletul, Neapole cu *vinalzii* săi *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*;

r. 8—9 nebuniile amoroase ale Orlanzilor—Neapole-căldură *1903*, *1893*, *Ep. lit.*/ nebuniile amoroase ale Orlanzilor din veacul de mijloc, Neapole-căldură *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*;

r. 9—10 Neapole-iubire îl tortura. Și uitîndu-se la soare *1903*/ Neapole-iubire îi torturau închipuirea lui Sentino. „*Povero ragazzo*", uitîndu-se la soare *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*/ Neapole-iubire, îi torturau închipuirea sa. Și uitîndu-se la soare *1893*, *Ep. lit.*

p. 30, r. 17—18 aromată de struguri și mandarine, și gata d-a-și înșela mirele *1903*/ aromată de struguri și mandarine, cu pletele îmbrebenate cu micșunele și gata d-a-și înșela mirele *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*, *Ep. lit.*

p. 31 ÎNAINTE DE ALEGERI

A apărut întîia oară în *Revista nouă*, București, anul I, 1888, nr.10,15 octombrie, p.385—391, semnată *De la Vrancea*.

S-a reprodus în foița ziarului *Democrația*, București, anul I, 1888, nr. 175, 22 octombrie, p. 23, continuată în nr. 176, 23 octombrie, p.2; nr. 177, 25 octombrie, p.2; nr. 178, 26 octombrie, p.2, cu aceeași semnătură, cu mențiunea: „Din *Revista nouă*, nr. X". S-a mai reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXX, 1889, nr. 39, 24 septembrie, p.457; nr. 40, 1 octombrie, p.469.

S-a tipărit apoi în volumele: *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p.259—300, și în volumul *Hagi-Tudose — Tipuri și moravuri*, București, Ed. Socec, 1903, p.209—246.

Reproducem textul ediției din 1903.

Elaborarea nuvelei *Înainte de alegeri* este legată de experiența politică a lui Delavrancea din anii 1884—1888.

Încă din 1884, la întoarcerea sa de la Paris, dorința de a se apropia de Societatea „Junimea", în vederea viitoarei sale activități literare, și oferta lui Gr. Păucescu de a conduce ziarul *Epoca* îl pun în contact cu cercurile politice conservatoare.

În *Însemnările zilnice* ale lui Titu Maiorescu găsim consemnarea celei dintîi participări a lui Delavrancea la o consfătuire conservatoare: „1 octombrie 1884 — seara, adunare

politică cu Carp, Al. Marghiloman, Lupescu, Laurian, Stemil, Anghel Dimitrescu, Nica, Barbu Ștefănescu și Duiliu Zamfirescu"[1].

Trebuie subliniat că în acești ani Delavrancea se află sub imperiul incertitudinilor și al căutărilor unui drum prin care dorea să-și vadă realizate idealurile sale în problema țărănească și în cea națională. În consecință, continuă să fie reporterul *României libere* — organ al partidului liberal — apare pe listele de membri ai *„Junimii"*, frecventează pe Grigore Păucescu, participă la discuții politice conduse de Petre Carp, alături de Titu Maiorescu, acceptă propunerea lui Gr. Păucescu, devenind pentru scurtă vreme redactor-responsabil al *Epocii*, colaborează la *Lupta* radicalului Gh. Panu, apoi la *Democrația* liberală.

Contactul cu politicienii diferitelor partide burgheze dă posibilitate gazetarului Delavrancea ca în coloanele ziarelor amintite să demaște diferitele moravuri politicianiste, printre care și farsa alegerilor, „o adevărată vînătoare pentru locurile din Cameră și Senat", cum le caracteriza în articolul *Se apropie alegerile*, de la 5 decembrie 1887, din *Lupta*.

Datele realității politice nu se cristalizează însă într-o creație literară decît sub impresia răscoalelor țărănești din 1888, a căror reprimare sîngeroasă de către guvernul conservator, aflat la putere, stîrnește revolta lui Delavrancea: „cînd sîngele nevinovat a curs și curge încă, noi socotim că țara trece prin împrejurări atît de grave, încît mai grav nu știm d-ar fi un război cu streinul... Armata, pusă în acțiune, cucerește pas cu pas satele, cu glonțul și cu baioneta; este un război în toată puterea cuvîntului, numai că este un război dezgustător și revoltător... Oricum s-ar părea aceste mijloace de reprimare și de suprimare, țara este în foc și în sînge. Chinurile și moartea au cutreierat și cutreieră trei județe, iar amenințări de răscoală se vestesc din multe părți."

Aceasta este starea de spirit a lui Delavrancea în perioada premergătoare elaborării nuvelei *Înainte de alegeri*, în care scriitorul înfățișează cu o incontestabilă autenticitate demagogia și versatilitatea celor două partide burgheze încleștate în luptă pentru putere.

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, Buc., Ed. libr. Socec et Co., 1939, p. 265.

Tipicitatea fenomenului consemnat în scrierea lui Delavrancea este subliniată chiar de scriitor la 18 noiembrie 1888, într-un articol nesemnat din *Democrația*, intitulat *O adresă de felicitare*.

Delavrancea pune în paralelă personajele din nuvela sa cu prototipuri reale, folosindu-se de o telegramă apărută în *România liberă*, în care partizanii teleormăneni ai generalului Manu se exprimau întocmai ca eroii din nuvelă:

„Subiectul nuvelei este scos din năravurile electorale de provincie. Ca să se vadă cît de mult nuvela *Înainte de alegeri* oglindește realitatea, n-avem decît să apropiem începutul ei de adresa de felicitare trimeasă d-lui general Manu de unii din teleormănenii strînși în jurul prefectului."

După ce reproduce un fragment din nuvelă, Delavrancea comentează în articolul său din *Democrația*:

„Scena (din nuvelă — n.n) se petrece într-o plasă din județul Olt, la reședința subprefectului; dar cei din Turnu-Măgurele s-au însărcinat să dovedească că scena ar fi tot atît de adevărată și într-un oraș însemnat."

În general, nuvela *Înainte de alegeri* a fost ignorată de critica vremii. Singurul care se ocupă de ea este N. Iorga, care o socotește „bucata cea mai puțin realizată" a autorului.

Într-adevăr, scrierea este slabă. Abordînd o temă înrudită cu aceea din *O scrisoare pierdută* a lui Caragiale, dar neobișnuit cu mînuirea umorului și a satirei ca modalități de realizare a imaginii artistice realiste, Delavrancea eșuează.

Cu toată ignorarea ei de către critica timpului și cu toate lipsurile reale ale scrierii, se pare că Delavrancea a apreciat-o tocmai pentru crudul adevăr pe care îl conține, din moment ce a introdus-o de două ori în volum în împrejurări speciale.

Prima oară o tipărește în volumul *Între vis și vieață* din 1893, într-un moment cînd Delavrancea, abia ales deputat, avea suficiente motive să se plîngă lui Ion Rusu-Șirianu, aflat în închisoare:

„Dacă aș vedea pe ai noștri, vorbesc de cei mai însemnați, că-și pun persoana lor înainte, că se jertfesc prin muncă, prin luptă, prin curaj, nu le-aș mai cere nimic: nici jertfă de bani, nici chiar calități superioare.

Mi-ar fi de ajuns curajul și dezinteresarea lor pentru a mă simți într-o atmosferă caldă și binefăcătoare.

Aș fi numai revoltat contra dușmanilor, dar nu și bolnav de ai mei. Puterea, entuziasmul și iluziile mi-ar crește prin revoltă, dar n-aș cădea, ca acum, în unele zile, covîrșit de o atmosferă grea și otrăvitoare.

Scumpul meu frate, şi eu sunt prizonier trist al unei stări de lucruri detestabile. Şi parcă scriu dintr-o temniţă la o temniţă. Singura deosebire între mine şi tine e că eu, în temniţa mea, nu am înălţimea de suflet pe care tu o ai în temniţa ta. Eu mă plîng şi cad adeseori ostenit, iar tu speri şi te ridici necontenit."[1]

Sentimentul de apăsare pe care i-l dădea această stearpă activitate politică, precum şi faptul că se afla serios bolnav fac pe Delavrancea să se îndrepte către munca de creaţie literară. Tema generală pe care şi-o ia este visul ca modalitate de evadare din realitate — din „temniţa" despre care îi scria lui I. Rusu-Şirianu. Titlul volumului proiectat — *Între vis şi vieaţă* — sintetiza poate cele două tendinţe contradictorii ale artei lui Delavrancea: realismul obiectiv impus de problemele serioase ale vieţii, dominînd în cele mai bune creaţii ale sale; subiectivismul liric, plăsmuitor al unei lumi de simboluri încărcate de o poezie specifică acestui hipersensibil contemplator al lumii înconjurătoare. Volumul se deschidea cu un fel de prefaţă lirică despre bucuriile pe care ni le poate procura visul şi despre legăturile lui cu viaţa reală, prefaţă pe care Delavrancea o menţine şi în ultima ediţie antumă:

. . . .

„Într-o zi mă duceam, pe jos, de la Cîmpulung la Rucăr. Soarele ardea. Un italian sta lungit, cu faţa în sus, la umbra colosului de piatră din Nămăeşti.

Privea neclintit în adîncul cerului. Îi ghicisem gîndul. Eram sigur. Vrusei să mă conving. Tuşii. Italianul tresări. Îi oferii o ţigare. «La ce te gîndeai?» El îmi răspunse, surîzînd trist: «Sus, pe cer, vedeam Pisa, mi se părea că mă plimb pe malul Arnului. Visam, deşi nu adormisem.» «Ţi-e dor de Italia?» «Oh! da! Cînd visez îmi trece. Apoi lucrez, lucrez...»

Într-o zi mă dusei în Piaţa cu flori. În faţa unui morman de trandafiri roşii şi proaspeţi o bătrînă cocoşată dormita. «Cum dai trandafirii, mamă?» Bătrîna tresări. «O, bată-te norocul, domnule, era cît p-aci să plec acasă, visasem că am vîndut toată marfa.» Şi veselia îi tresări în faţa ofilită. «Bătrîneţele, bătu-le-ar pustia, cînd nu vînz nimic atunci visez că dăsfac tot.» Cît costa marfa aveam în buzunar. I se izbîndi visul.

Într-o zi, pe Strada Clemenţei, un olog îmi întinse mîna. Îi dădui doi bani. Era tînăr şi cu o figură frumoasă, de o fru-

[1] Scrisoarea lui Delavrancea către Ion Rusu-Şirianu, 14 noiembrie 1893, inedită

musețe distinsă. «Ai fost militar?» îl întrebai eu, crezînd că în război și-a perdut picioarele. «A, nu, domnule, m-a prins un viscol și am degerat. Mi-e rușine să cer, da' n-am ce face. Nu mai sunt bun de nimic.» Din vorbă în vorbă, îl întrebai dacă știe să-mi spuie ce a simțit cînd l-a grămădit viscolul. «Poate n-o să mă crezi, domnule, niciodată n-am fost mai fericit. Niciodată n-am fost fericit, atunci am fost. Să făcea că eram într-o grădină frumoasă, și mi-era cald, cald, și mă tolăneam la umbra unui nuc mare. Dar nu știu ce fel de căldură era, că eram fericit de cald ce mi-era. Dacă niște dureri îngrozitoare nu m-ar fi dășteptat într-un spital, aș fi murit în zăpadă, așa de fericit cum n-a mai murit om pe pămînt.»

Cine n-o fi avînd această mîngîiere supremă, *visul?*

De la viață la vis, și de la vis la viață, o punte de argint pentru fantezia umană. În fiece seară sîntem la un cap al ei, și în fiece dimineață ne deșteptăm la celălalt.

Cine în adevăr se luptă ca să biruie invazia deziluziilor adeseaori închide ochii cu intenția d-a lăsa o cortină grea peste scena lumii. Și de gîndurile omului obosit se prind ușurel aripele visului. Oamenii ți se par ca niște umbre; strigătele lor, depărtate; raporturile vieții deviază; proporțiile se prefac; logica obicinuită se lărgește...O viață nouă apare din viața comună tuturora.

Între vis și viață este o stare de cumpănire feerică. În această stare visele sînt sub o slabă stăpînire a conștiinței, și conștiința, sub farmecul puternic al viselor.

De la această stare la vis sau la viață este atît de puțin, că de multe ori te întrebi: *a fost vis sau cu adevărat?*

Și asemenea fantezii, cu înțelesuri felurite, le scrii ca și cum ți le-ar dicta cineva dintr-o carte, le scrii ca să-ți prelungești farmecul lor întrerupt de un zgomot neașteptat.

Între vis și viață, o lume de minuni..."

Cuprinzînd, pe lîngă scrieri mai vechi, șase creații ale anului 1893: *Norocul dracului, Dăparte, dăparte..., Bunicul, Bunica, Două lacrîmi* și *Marele Duce,* volumul *Între vis și vieață* era gata de tipar, cînd evenimente politice interne smulg pe Delavrancea din sferele visului, biciuindu-i cu brutalitate sensibilitatea.

În aprilie 1893, învinuit de ziarele guvernamentale ca agitator al maselor în mișcările țărănești din acel an, Delavrancea răspunde prin presă, acuzînd guvernul de „legile ruinătoare ce

se votează la adăpostul lăncilor şi a baionetei"[1] În acelaşi timp profund îndurerat şi revoltat, înainte de a trimite la tipar volumul *Între vis şi vieaţă*, scrie o postfaţă care explică includerea nuvelei *Înainte de alegeri* în acest volum, deşi tematica ei nu are legătură cu restul sumarului:

. . . .

Terminasem aceste din urmă patru impresii.

Ostenit şi trist de cîte aflasem că s-a petrecut în capitală, plecai capul pe masă şi începui să mă gîndesc. Cîţi vor fi căzut făcîndu-şi datoria? Cîte victime ale somaţiilor legale? Bieţii ţărani ai noştri au auzit sunînd trîmbiţele... ne-a venit şi nouă rîndul. Şi cînd, oprit de boală, nu poţi a-ţi face datoria... a dormi, a visa, e singura mîngîiere.

Şi cartea pe care plecasem capul mi să părea moale, dulce ca o pernă.

Şi scenele simple, naive de odinioară, mi se redăşteptaseră în minte. Dar cine sufla în această viaţă fermecătoare? Nici dormeam, nici visam pe deplin. Între vis şi viaţă. Visul îmi licărea viaţa de altădată, şi sentimentul de viaţă, pe jumătate conştient, biruia fantezia, amintindu-mi timpul în care trăim.

Această luptă mă aruncă pe alte ţărmuri... alţi oameni... cîte minuni!... cîtă glorie! Dormeam? Vorbeam? Mi se pare că recit, şi nu-mi auzeam glasul:

Caro[2] *m'è il sonno, e più l'esser di sasso,*
Mentre che'l danno e la vergogna dura;
Non veder, non sentir, m'é gran ventura;
Però non mi destar, deh! parla basso![3]

Tresării.

[1] Barbu Şt. Delavrancea, *Unui calomniator. Domnului ministru al justiţiei*, 9 aprilie 1893, *V. naţ.*, X (1893), nr. 2.529 (11/23 aprilie).

[2] În textul de bază: *Grato;* corectat conform originalului.

[3] Plăcut îmi este somnul, şi mai mult să fiu de piatră;
Cîtă vreme păcatul şi ruşinea durează;
A nu vedea, a nu simţi, îmi este marea dorinţă;
Deci nu mă deşteptaţi, vai! vorbiţi încet! (it.).

Cele patru versuri constituie răspunsul lui Michelangelo la catrenul unui contemporan (G. B. Strozzi), închinat de către acesta statuii *Noaptea*. Reproducem acest catren însoţit de traducerea lui:

La Notte, che tu vedi in si dolciatti
Dormire, fu da un Angelo scolpita
In questo sasso, e perchè dorme ha vita:
Destala, se non credi, e parleratti!

(Noaptea, pe care tu o vezi într-o atît de dulce înfăţişare
Dormind, fu de un înger sculptată
În această piatră, şi pentru că doarme are viaţă:
Trezeşte-o, dacă nu crezi, şi-ţi va vorbi!)

Mi-era așa de necaz pe cine mă dășteptа. Cînd văzui însă cine era criminalul, începui să rîz. Sărea într-un picior. Se încerca să zică *manuscris* și nu putea.

— Tată, un băiat cere...

— Ce cere?

— *Numascris*...

Între ea și clavir, amiciție veche — între ea și manuscrisul meu n-a început încă prietenia.

Ieșii să văz cine era.

Băiatul îmi dete un bilet. *Manuscris* cerea tipograful, *manuscris* editorul...

Cu oarecare mînie, zisei:

— Nimeni nu mă lasă să visez!

Scrisei o scrisoare gentililor editori Graeve et Comp. Scrisoarea se termina: «Scumpii mei domni, văz că nu mă lăsați să visez pînă la isprăvitul volumului. Fiindcă într-una mă rechemați la viață, la o realitate aspră, veți avea o părticică din această realitate.»

. . . . "

Urmează în volum *Înainte de alegeri* — „părticică" din acea realitate care-i turburase visul.

În 1903, Delavrancea, reeditînd volumul *Între vis și vieață*, scoate din sumar nuvela *Înainte de alegeri*. Dar scriitorul nu renunță definitiv la această scriere, ci o reproduce în același an în volumul *Hagi-Tudose*, fără postfață.

Analiza cea mai amplă a ediției din 1893 a volumului *Între vis și vieață* se datorește lui Léo Bachelin (1897), care compară pe Delavrancea cu Alphonse Daudet din *Lettres de mon moulin*.

VARIANTE

p. 32, r. 10—11 așa e, așa e! — Nu mai era dreptate *1903*/ așa e, așa e, răspund mai mulți cari pot zice *despotica* de cari nu s-au ridicat încă pînă la *hidră*. — Nu mai era dreptate *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*/ așa e, așa e, răspund mai mulți inși. — Numai era dreptate *1893*.

p. 33, r. 10—12 minuni din Necule. Celelalte locuințe? Aproape toate sunt bordeie învelite cu pămînt, că dacă n-ai vedea coșurile *1903*/ minuni din Necule, căci celelalte locuințe,

aproape toate sunt bordeie adîncite în pămînt, învelite cu pămînt, încît dacă n-ai vedea coșurile *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*, *1893*.

p. 35, r. 30—34 Cocoana Ghiolița cheamă pe vătășel. Porunci de vin. Vinul sosi. Cocoana Ghiolița ceru cuvîntul *1903*/ Cocoana Ghiolița chemă vătășelul; poruncește de vin; vinul a sosit într-o clipă; paharele să umple și cucoana Ghiolița cere cuvîntul *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*/ Cocoana Ghiolița cheamă pe vătășel. Porunci de vin. Vinul a sosit. Paharele sînt pline și cocoana Ghiolița cere cuvîntul *1893*.

p. 39, r. 8—11 D-l Niță e zapciu? Este! Doctorul e doctorul plășii? Este! Pricor are poșta? Are! Ciupei este la favoruri? Este! D-l Andrin este avocat și fiu-său ajutor de jude? Este! Și eu? *1903*, *1893*/ D-l Niță e zapciu, doctorul e doctorul plășii, Pricor are poșta, Ciupei este la favoruri, d-l Andrin este avocat și fiu-său ajutor de jude și eu *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*

p. 40, r. 14 îndată, că mă perdeți *1903*/ îndată, căci mă „sfixiază" răsuflarea și mă pierdeți *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*/ îndată, căci mă *sfixiază* năduful și mă pierdeți *1893*.

p. 42, r. 22 Avocatul Ciupei înghiți un pahar de vin *1903*/ Avocatul Ciupei, scînteindu-i ochii de bucurie, să sculă în picioare, înghiți un pahar de vin *R.n.*, *Dem.*, *Fam.*/ Avocatul Ciupei, cu ochii scînteietori de bucurie, se sculă în picioare, înghiți un pahar de vin *1893*.

p. 46 PRAVOSLAVNICUL ȘI SLĂNINELE

A apărut prima dată în ziarul *Democrația*, București, anul I, 1888, nr. 226, 25 decembrie, p.1, cu specificația: *(Znoavă)*, nesemnată.

S-a reprodus în *Almanahul ziarului „Democrația"* pe anul 1889, București, Tipo-litografia Eduard Wiegand, 1889, p. 74—79, cu aceeași specificație și tot fără semnătură.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p.150—158.

S-a reprodus în ziarul *Meseriașul de încălțăminte*, București, anul I, 1902, nr.11, 25 septembrie, p. 2, fără specificația din *Democrația* și semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit apoi în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903, p. 225—232.

Reproducem textul din volumul *Între vis şi vieaţă*, ediţia 1903.

La realizarea snoavei sale au concurat probabil unele impresii din copilărie ale lui Delavrancea, care, „lipsit de mezie", cum motiva învăţătorul Ion Vucitescu, împreună cu alţi conşcolari înzestraţi cu simţ muzical şi voce, cîntase în cor şi mersese tropăind cu rîndul, la biserică, în fiecare duminică, la toate sărbătorile şi praznicele mari şi mici. Cu aceste prilejuri se familiarizase cu textul şi melodia rugăciunilor din strană şi din altar, iar în 1888, cînd vestitul popa Tache de la biserica Mîntuleasa era animatorul bătăuşilor în campaniile electorale, găseşte prilejul să dezvăluie ipocrizia şi lăcomia fariseică a unor feţe bisericeşti prin snoava sa, pe care — amănunt nu lipsit de interes — n-o semnează la apariţie. *Pravoslavnicul şi slăninele* va fi însă inclusă în volum.

În folclorul nostru există snoave cu teme asemănătoare, dar acţiunea este atribuită în cele mai multe variante ţiganului care fură de la popă.

Delavrancea a putut veni în contact cu snoave pe acest motiv fie prin bătrînii povestitori din mahalaua copilăriei, fie prin Theodor D. Speranţia, prietenul său, care în 1889 va publica primul său volum de *Anecdote populare*, citite cu multă vreme înainte cunoscuţilor săi.

În scrierea lui Delavrancea, însă, hoţul de slănină nu mai este un hoţ oarecare, ci un „pravoslavnic", de toţi cunoscut pentru „cuvioşia" sa, ceea ce dă scrierii lui Delavrancea o fină notă de umor şi de critică socială.

Critica literară nu i-a acordat atenţie.

p. 50 NEGHINIŢĂ

A apărut pentru prima oară în *Revista nouă*, Bucureşti, anul II, 1889, nr. 1, 15 ianuarie, p. 22—27, semnată *De la Vrancea*.

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXX, 1889, nr. 6, 5 februarie, p. 61—64, cu specificaţia: *Poveste*, păstrînd semnătura din *Revista nouă*.

S-a tipărit apoi în volumele: *Intre vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 36—62, și *Intre vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p. 32—58.
Reproducem textul ediției din 1903.

În capitolul *Other Tales of the Supernatural* (Alte povestiri cu elemente supranaturale.), *F.F.C.*, p. 239, la tipul 700, sînt menționate sute de variante ale motivului din *Neghiniță*, existent în folclorul tuturor popoarelor. Printre aceste variante se menționează douăsprezece românești, dar în realitate sînt nouăsprezece. Eroul basmelor noastre este numit: Prichindelul moșului, Pitică, Găvănică, Nan din găvan, Michiduță, Sfredeluș, Ghemiș, Nuculiță, Pozderică, Bobușor, Măzărel sau Neghiniță. În *Basmele române*, Buc., Ed. C. Göbl, 1895, Lazăr Șăineanu socotește basmul lui Delavrancea o simplă variantă munteană a motivului, cu o desfășurare a acțiunii deosebită de celelalte, dar existentă într-o versiune engleză, pe care însă n-o reproduce și nici nu-i precizează similitudinile cu acțiunea din *Neghiniță*. Faptul că în *F.F.C.*, nr. 184, la tipul 700, nu apare nimic asemănător cu acțiunea basmului lui Delavrancea pune sub semnul îndoielii veracitatea afirmației lui Lazăr Șăineanu.

Menționăm că cele mai multe culegeri de basme populare în care apare motivul din *Neghiniță* s-au tipărit după apariția basmului lui Delavrancea. Variantele culese de Ioan Pop-Reteganul în 1888 despre Pipăruș Viteazul, trecut de Lazăr Șăineanu printre variantele românești ale motivului, diferă total ca acțiune și semnificații. Numai faptul că Pipăruș s-a născut dintr-o boabă de piper nu poate să alăture acest basm de varianta motivului din *Neghiniță*, mai ales că Pipăruș nu numai că nu rămîne mic, dar crește într-o zi cît alți copii în ani întregi, ajungînd la trei ani în vîrsta însurătorii. *Neghiniță* nu poate fi socotit o „simplă variantă" folclorică, ci este o creație care poartă caracteristicile artei lui Delavrancea.

În afară de proporțiile miniaturale ale eroului — element comun tuturor basmelor românești și străine create pe acest motiv — basmul lui Delavrancea nu se înrudește cu alte variante folclorice decît prin episoadele de la începutul acțiunii. Dezvăluirea lingușirii, a lăcomiei și a egoismului din lumea celor puternici, episodul în care Neghiniță îl face pe împăratul detronat să vadă suferințele poporului asuprit, regretul împărătesei pentru tinerețea apusă, palatul de pietre scumpe, cît o

nucă, pe care i-l comandă împăratul și moartea acestui personaj care simbolizează înțelepciunea poporului sînt tot atîtea elemente noi introduse de Delavrancea în structura basmului său. Nu este exclus ca basmul *Neghiniță*, prin fondul de idei, ca și prin pronunțatul său caracter social să fi constituit un punct de plecare pentru Al. Vlahuță în crearea poeziei *1907*. Ca și Neghiniță, Adevărul din *1907* este alungat de la palat tocmai pentru că a încercat să arate suferințele celor mulți.

Ca și în cazul altor scrieri din această perioadă, conținutul de idei și mesajul basmului *Neghiniță* pot fi puse în legătură cu starea de spirit a lui Delavrancea provocată de reprimarea mișcărilor țărănești din 1888. Într-o serie de articole din *Democrația*, gazetarul Delavrancea condamnă barbariile comise de guvern împotriva răsculaților *(Latul sabiei*, 12 aprilie 1888); demască „disprețul colosal față de omul simplu, de muncitor, de țăran" care a guvernat la represiunea răscoalelor *(Șlaga*, 22 iulie 1888); atacă pe Grigore Păucescu pentru că în ședința Camerei de la 25 noiembrie 1888 afirmase că *țăranii sînt niște brute:* „Pretutindeni reacționarul și privilegiatul au fost contra mulțimei și și-au exprimat scîrba de cel mic și sărman, de cel înfomat și urgisit, de cel sfînt, sfînt de trei ori: prin muncă, prin foame și prin răbdare" *(Disprețuitorii neamului*, 9 decembrie 1888).

În demonstrarea superiorității poporului și condamnarea parazitismului ciocoilor și parveniților, Delavrancea se sprijină pe creația folclorică:

„*Brut* e poporul al căruia geniu a creat, fără să știe a scrie, și a fixat în veșnicie atîtea poezii, atîtea epopei, atîtea legende și basme, atîtea ghicitori și pilde, atîtea snoave și păcăleli, încărcate cu emoțiuni și explozii de spirit, la cari niciodată clasa privilegiaților și reacționarilor cărturari nu s-a putut înălța?

Brut e poporul care a creat pe *Corbea*, pe *Miul*, pe *Meșterul Manole*, pe *Iorgovan*, pe *Miorița*, pe *Ileana Cosinzeana*, pe *Fata din dafin verde*?... Citiți-i prinoasele în Alecsandri, în Ispirescu, în Anton Pann, în Teodorescu, și veți vedea că acești *bruți* sunt mai mari, ca inimă și ca inteligență, decît toți Păuceștii, decît toți Marghilomăneștii și decît toți Lahovăreștii din țara românească *(Disprețuitorii neamului)*.

Mai menționăm, din această susținută campanie dusă de Delavrancea pentru condamnarea barbarei înăbușiri a răscoale-

lor din 1888, articolul din 3 ianuarie 1889 — scris, deci, cu circa două săptămîni înainte de apariția basmului *Neghiniță* — cu titlul *Elita să amuză!*

Surprinsă în timpul balurilor ce se țineau lanț în iarna care a urmat răscoalelor, în cluburile unde se jucau „veniturile nemuncite", Delavrancea pune în antiteză „elita" depravată și leneșă cu viața țărănimii:

„Dar țăranul? Pentru el a căzut din mila Domnului iarna grea, cu viscole, în troieni, cu 15 grade sub zero; pentru el sînt pușcăriile umezi și întunecoase; pentru el să propagă tutela marilor proprietari cu învoielile în care intră pe lîngă douăzeci de rubrici și rubrica urzicilor, și rubrica cocăritului, și rubrica rușfetului. Nu este de ajuns?... Nu i-a aruncat hoitul vînăt și descompus în frumosul mormînt săpat în mijlocul cîmpiilor mănoase? Elita a muncit, a bătut, a ucis, a îngropat, a trimes la pușcărie. După atîta năduşală era drept să se odihnească, să petreacă..."

Dintr-un astfel de fond de idei a luat naștere *Neghiniță* — gîndul lumii — acuzator al imoralității și nedreptății sociale.

La 5 ianuarie 1889 — deci două zile după articolul *Elita să amuză!* — are loc banchetul pentru sărbătorirea unui an de apariție al *Revistei noi*, în Sala „Frascatti".

Cu acest prilej, Delavrancea a citit basmul *Neghiniță*, de față fiind: „B.P. Hasdeu, V.A. Urechiă, D. Sturdza, pictorul Mirea, Ionescu-Gion, I. Bianu, Lugoșianu, D. Th. Speranția, violoncelistul C. Dimitrescu, Victor Bilciurescu, D.D. Racoviță, Pitiș, Cattina, pianistul Voreas, Ghionis și Adamescu"[1].

VARIANTE

p. 52, r. 34—35 — Da? Ei, nu e așa de loc. Eu mă las p-o adiere și plutesc *1903*/ — Da? așa gîndești tu? Ei, nu e așa de loc. Eu mă pui pe pînza ușoară a unei adieri și plutesc *R.n.*, *Fam.*/ — Da? Așa crezi tu? Ei, nu e așa de loc. Eu mă las pe pînza ușoară a unei adieri și plutesc *1893*;

r. 35—38 mă mlădii pe apa vîntului ca pe valurile mării. Ba uneori întrec rîndunelile, ca o săgeată de argint. — Ce bucurie *1903*/ mă mlădii pe adiere ca pe valurile mărei, în jos, apoi în sus, în sus, și întrec pasul omului; ba uneori, supt de vînturi, întrec rîndunelile, parc-aș fi o

[1] V. Bilciurescu, *Istoricul cercului literar de la „Revista nouă," 1877—1895, — Publicările unui grup de iubitori ai literaturei și ai științei*, tom. I, Cele dintîi două coale, Ploiești, 1898, sept. 1898, p. 36.

săgeată de argint scăpată dintr-un arc întins. Și baba iar îl sărută, de bucurie că dobîndise și ea un copil cît o neghiniță, Neghiniță, gîndul lumei. — Ce bucurie *R.n.*, *Fam*/ mă mlădii pe adiere ca pe valurile mării, și întrec pasul omului, ba uneori, supt de vînturi, întrec rîndunelile, parc-aș fi o săgeată de argint. Și baba iar îl sărută, de bucurie că dobîndise și ea un copil, pe Neghiniță, gîndul lumei. — Ce bucurie *1893*.

p. 53, r. 11—13 cu picioruşile dăşchise, într-o undă de adiere. Și se făcu nevăzut, ca un strop de lumină. Pe drum întîlni o cireadă *1903*/ cu picioruşile deşchise, ca într-o apă, într-o undă de adiere. Și aluneca ca un strop de lumină într-o mare albastră. Pe drum întîlni o cireadă *R.n.*, *Fam.*, *1893*.

p. 57, r. 10—11 Împărăteasa se gîndi și începu să rîză... Neghiniță o zbughise *1903*/ Împărăteasa începu să se gîndească și începu să rîză și să rumenească, deși sosise și ea la vreme de bătrînețe. Neghiniță o zbughise *R.n.*, *Fam.*/ Împărăteasa să gîndi, începu să rîză și să rumeni... Neghiniță o zbughise *1893*.

p. 59, r. 3—6 pot ceva fără prostime? Să ceară prostimea pe vechiul lor împărat... și să vezi, măria-ta... Se mai îmbună *1903*/ pot ceva fără prostime? Omul stă în car, și boul la jug, dar boul trage carul. Ei, dar dacă prostimea ș-o cere pe vechiul lor împărat? Cine știe cîte nu se întîmplă? Și se mai îmbună *R.n.*, *Fam.*/ pot ceva fără prostime? Ei, dar dacă prostimea ș-ar cere pe vechiul lor împărat? Cine știe cîte nu se întîmplă? Și se mai îmbună *1893*.

p. 60, r. 24—26 în puțul din curtea domnească. Așa sfîrși bietul Neghiniță *1903*/ în puțul din curtea domnească, apoi îl aruncă departe, departe pe bietul Neghiniță, în cîmpiile fără margini. Și Neghiniță se sfîrși așa. Iar d-atunci puțurile păcălesc pe sîrbi, iar neghina pe români *R.n.*, *Fam.*/ în puțul din curtea domnească, apoi îl aruncă departe, departe pe bietul Neghiniță, în niște cîmpii fără de margini. Și așa să sfîrși bietul Neghiniță *1893*.

p. 61 POVESTE

A apărut pentru prima oară în *Revista nouă*, București, anul II, 1889, nr. 6, 15 iunie (număr cu apariție întîrziată din pricina morții lui Eminescu), p. 215—220; semnată *De la Vrancea*; în

sumarul de pe coperta revistei însă numele autorului este *B. Șt. de la Vrancea.*

S-a reprodus în foiletonul ziarului *Democrația*, București, anul II, 1889, nr. 384, 14 iulie, p. 2, continuîndu-se în nr. 385, 15 iulie, p. 2, în aceste numere, fără semnătură, apoi în nr. 386, 16 iulie, p. 2—3, cu semnătura *De la Vrancea.*

S-a tipărit în volumele *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 6—33, și *Între vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p. 6—31.

S-a mai reprodus în revista *Comoara satelor*, București, anul III, 1908, nr. 1—2, 15 decembrie 1907—1 ianuarie 1908, p. 16—19, semnată *Barbu Delavrancea*, și s-a continuat în nr. 3—4, 15 ianuarie — 15 februarie, p. 48—51, la rubrica *Recreații*, semnată: *Delavrancea.*

Reproducem textul din volumul *Între vis și vieață*, ediția 1903.

Motivul din *Poveste* l-a preocupat în mod deosebit pe Delavrancea. Împărtășind prietenilor ciudatele lui stări sufletești din copilărie, personajul principal din *Trubadurul* reproduce dialogul dintre fata de împărat și vrăjitoarea întîlnită la fîntînă, blestemul babei și împlinirea lui (vezi ed. de față, vol. I, p. 118), care constituie o variantă fragmentară a basmului *Poveste*, intitulat în *Trubadurul*, *Fata nebună de împărat.*

În clasificarea tipurilor de povestire populară din *F.F.C.* nr. 184, motivul din *Poveste* se găsește la tipul 365 A — *Strigoiul seducător* — derivat din motivul cunoscut din *Lenore* și semnalat numai în două variante românești. În realitate, în folclorul românesc se găsesc șapte variante contaminate între ele, de tip 365 și 365 A x. Foarte apropiat de varianta fragmentară a basmului cuprins în nuvela *Trubadurul*, motivul strigoiului seducător este contaminat în *Poveste* cu motivul fetei măritate cu dracul, clasificat de Stith Thompson în *F.F.C.*, nr. 184 la tipul 1.476 B, existent într-o variantă lituaniană și în două variante sîrbo-croate, mult diferite de basmul lui Delavrancea. În variantele menționate de Stith Thompson, fata bătrînă, exasperată că nu se mai mărită, exclamă: „L-aș lua și pe dracu". Dracul se prezintă și o ia în lumea lui.

Delavrancea îmbină seducția strigoiului, pe care o atribuie însă diavolului șchiop, cu motivul fetei măritate cu dracul,

sintetizat în expresiile poporului nostru, dar modifică tipul 1.476 B. Fata de împărat este tînără și frumoasă, nu bătrînă și urîtă, și totuși, sub puterea blestemului, este răpită de diavol, dînd prilejul în final ca vrăjitoarea să spună că fetele, cînd îmbătrînesc la ușa părinților, le ia dracul.

Nu e lipsit de sens să socotim basmul lui Delavrancea în legătură și cu credința populară în zburător — simbol al dragostei romantice, pătimașe, care cuprinde ființa tinerelor fete în anii adolescenței, temă frecventă în creația populară, întîlnită și în literatura noastră cultă.

Îmbinarea acestor motive și credințe populare; analiza psihologică a personajelor, din care se reliefează iubirea părintească; descrierea goanei fantastice a împăratului pe urmele diavolului șchiop sînt contribuții în prelucrarea lui Delavrancea care îmbogățesc basmul nostru cult și-i dau scriitorului prilejul de a-și folosi bogata sa imaginație și coloritul specific stilului său.

Ovid Densusianu, referindu-se în general la basmele lui Delavrancea, le contestă originalitatea. Dimpotrivă, Tudor Vianu subliniază contribuția personală a lui Delavrancea în povești, constînd din stilizarea motivului „prin dilatarea elementului liric", și încheie: „Puțini au fost prozatorii care au rîvnit să scrie mai dulce și să seducă prin asociații mai delectabile"[1] decît Delavrancea.

Ceea ce afirmă T. Vianu despre basmele lui Delavrancea în general se aplică îndeosebi la *Poveste*, în care descrierea șirului de feciori de împărați, „în zale sclipitoare", „în fireturi și steme," a grădinei împărătești, cu naramzi și chiparoși, cu luminișuri înflorite și bolte umbrite și răcoroase; tabloul iatacului din palatul de cleștar, în care împăratul îngenuncheat pe barbă și împărăteasa c-o tîmplă pe dunga patului priveghează somnul domniței cuprinse de fiorii dragostei blestemate; porunca împăratului: „Du-mă ca vîntul, du-mă ca gîndul, să-i mai văz cosițile, fața și luminile!", sau drumul împăratului: „Și porni bidiviul... în urma împăratului, barba, despicată în două, îi fîlfăia ca două steaguri albe. Văile și dealurile i se perdeau în urmă rotocolindu-se. Codrii îi păreau ca niște ape turburi fugind la miazăzi. Vîntul pe care-l lăsa în urmă îndoia stejarii, frîngîndu-i ca pe niște nuiele" ilustrează afirmația lui T. Vianu, prin potopul de imagini care se încheagă într-o viziune picturală a unei lumi în mișcare.

[1] T. Vianu, *Art. proz. rom.*, București, Ed. Cont., 1941, p. 172-173

În prima variantă a nuvelei *Bursierul* Delavrancea mărturisește prin personajul său preocuparea timpurie de a crea basme: „Libertatea mea sta în putința d-a privi lung grădinile stufoase și cîmpiile netezi, d-a goni încotro m-or duce picioarele, d-a asculta basme și *d-a mă încerca să născocesc altele noi...*" (s.n.).

VARIANTE

p. 61, r. 12—15 împăratul se prăpădea dupe ea. Împăratul, bătrîn, bătrîn, de cîte ori o lua pe genuchi, zicea: — Tu mi-ai dăschis pleoapele *1903*/ împăratul era perdut de tot după ea. De cîte ori, de o lua pe genuchi, nu zicea împăratul bătrîn, bătrîn: — Tu mi-ai dăschis pleoapele *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*/ împăratul era prăpădit dupe ea. De cîte ori, de o lua pe genuchi, nu zicea împăratul bătrîn, bătrîn: — Tu mi-ai dăschis pleoapele *1893*;

r. 25—26 avea haz, căci începea și ea, adunîndu-și lăcrîmile în pumni, și-l certa că prea plînge *1903*/ avea haz, adunîndu-și plînsul în pumni și certîndu-l pe el, de pe la spate, că prea plînge *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*/ avea haz, căci începea și ea, adunîndu-și lacrămile în pumni, și-l certa, de pe la spate, că prea plînge *1893*.

p. 63, r. 33—34 nu-l degeră nici gerul. Dar ține și bea *1903*/ nu-l degeră nici iarna; mînă moale nu dă la mînă crăpată; pe glezne goale îl taie rugii pentru picioare încondurate. Dar ține și bea *R.n.*, *Dem.*, *1893*, *Com. sat.*;

r. 35—36 flămîndul să îneacă la masa sătulului. Baba *1903*/ flămîndul să-neacă cu noduri la masa sătului doldora. Baba *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*/ flămîndul să-neacă cu noduri la masa sătulului. Baba *1893*.

p. 65, r. 14—15 cu luminișuri de smarald și cu bolți umbrite *1903*/ cu luminișuri înflorite și cu bolte umbrite *R.n.*, *Dem.*, *1893*, *Com. sat.*;

r. 18—19 la umbra unei perdele de chiparoși. Cum sta lungită *1903*, *1893*/ la umbra unei perdele de chiparoși mohorîți. Cum sta lungită *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*

p. 67, r. 28—30 se duse să poruncească de masă. Se puse masă împărătească *1903*/ se duse să poruncească de masă. Le plîngeau inima la amîndoi, dar n-aveau ce face. S-aprinseră policandrele și se puse masă împărătească. *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*/ se duse să poruncească de masă. Le plîn-

geau inima la amîndoi, dar n-aveau ce face. Se puse masă împărătească *1893*.

p. 68, r. 23—24 — Ce unghii? Și parc-ar fi fost o pisică, așa își trase unghiile sub piele. Ce unghii, măria-ta *1903*/ — Ce unghii? răspunse el repede, și parc-ar fi fost o pisică care își trage ghearele în labe, așa își trase unghiile sub piele și zise restit: — Ce unghii, măria-ta *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*/ — Ce unghii? răspunse el repede, și parc-ar fi fost o pisică, așa își trase unghiile sub piele și zise restit: — Ce unghii, măria-ta *1893*.

p. 69, r. 17—18 văzu la capul lui o dihanie deșirată, cu păr ca de lup *1903*/ văzu la capul lui o dihanie lungă și deșirată, în pielea goală, cu păr ca de lup *R.n.*, *Dem.*, *1893*, *Com. sat.*;

r. 39—p. 70, r. 1—2 încălecă și porunci: — Ca gîndul! Și porni *1903*/ încălecă și porunci: — Du-mă ca vîntul, du-mă ca gîndul, cît m-or ține zilele, pe tine picioarele, să-i mai văz cosițile, fața și luminile. Și porni *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat*/ încălecă și porunci: — Du-mă ca vîntul, du-mă ca gîndul, să-i mai văz cosițile, fața și luminile. Și porni *1893*;

p. 70, r. 7—8 frîngîndu-i ca pe niște nuiele. Înaintea lor *1903*/ frîngîndu-i ca pe niște nuiele subțiri și uscate. — Ah! că-l sosim! strigă împăratul; Murgule, mai săi o dată pîn-în miez de miazănoapte, că mi se sting zilele pîn'să-i văz luminile. Înaintea lor *R.n.*, *Dem.*, *1893*, *Com. sat.*;

r. 9—12 aruncînd piciorul ăl lung în văi și p-ăl scurt în dealuri. În cîrca lui, domnița. Cînd mai trebui o aruncătură *1903*/ aruncînd piciorul ăl lung într-o vale și pe cel scurt într-un vîrf de deal; iar în cîrca lui era domnița, mai mult moartă decît vie. Dar cînd mai trebui o aruncătură *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat*/ aruncînd piciorul ăl lung în văi și pe cel scurt în dealuri, iar în cîrca lui era domnița, mai mult moartă decît vie. Dar cînd mai trebui o aruncătură *1893*;

r. 25—27 Peste ea curgea barba albă a împăratului. Încet-încet, îl duse Murgul *1903*, *1893*/ Peste ea curgea barba albă a împăratului ca talazurile clăbucite de la scocul morilor. Încet-încet, îl duse Murgul *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*

p. 71, r. 17—21 nu s-a mai măritat. Cine știe?... ce-a fost odată ca niciodată o fi fost ca și astăzi... și ce este astăzi va fi odată ca niciodată... *1903*/ nu s-a mai măritat. Dar ce-a fost odată ca niciodată o fi fost ca și astăzi, căci și ce este

astăzi va fi odată ca niciodată. Şi-apoi, vorbind drept: nu sunt şi astăzi fete pe care le ia dracu? *R.n.*, *Dem.*, *Com. sat.*/ nu s-a mai măritat. Dar ce-a fost odată ca niciodată o fi fost ca şi astăzi, căci şi ce este astăzi va fi odată ca niciodată *1893*.

p. 72 NU E „GIABA" CAFEA

A apărut pentru prima dată în *Revista nouă*, Bucureşti, anul II, 1889, nr. 9, 15 octombrie, p. 350—354, semnată *De la Vrancea*.

S-a reprodus în ziarul *Democraţia*, Bucureşti, anul III, 1890, nr. 547, 10 februarie, p. 2—3, nesemnată; s-a continuat în nr. 548, 11 februarie, p. 2—3, cu semnătura *De la Vrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 63—81.

A fost reprodusă în *Tribuna poporului*, Arad, anul I, 1897, nr. 16, 26 ianuarie, p. 1—3, semnată *Delavrancea*; s-a mai reprodus în *Foaiea pentru toţi*, Bucureşti, anul I, 1897, nr. 48, 19 noiembrie, p. 411—412, cu specificaţia: *(nuvelă)* semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903, p. 59—75.

Reproducem textul ediţiei din 1903.

Alături de fragmentul *Sadi-El-Mahib*, desprins din nuvela *Vacanţie*... şi publicat separat, *Nu e „giaba" cafea* exprimă simpatia scriitorului faţă de oamenii simpli din lumea Orientului. Condamnarea războaielor, ale căror orori „Giaba-efendi" n-ar mai dori să le vadă, preferînd să rămînă pentru totdeauna orb, îşi face de asemenea loc în conţinutul scrierii.

VARIANTE

p. 73, r. 20—21 să mai vezi ce-ai văzut odinioară? Mă jur *1903*/ să mai vezi o dată ce-ai văzut odinioară şi să-ţi aprinzi iar două lumini în amîndoi ochii, mă jur *R.n.*, *Dem.*/ să mai vezi încă o dată ce-ai văzut odinioară? Mă jur *1893*, *Trib. pop.*, *F. pt. t.*;

r. 27—28 cădăria de trandafiri, nici cornul de argint *1903*/ cădăria de trandafiri cari se rumenesc cînd slomnesc

zorile, nici cornul de argint *R.n.*, *Dem.*, *1893*, *Trib.pop.*, *F. pt. t.*

p. 78, r. 3—4 Băiatul îl duse. Îndată ce Giaba-efendi apucă *1903*/ Băiatul îl luă de mînă și-l duse înaintea aceluia care-l cinstise c-o cafea. Bătrînul îi întinse mîna, iar acela, schimbîndu-se la față, îi întinse tremurînd pe a sa. Îndată ce Giaba-efendi apucă *R.n.*, *Dem.*/ Băiatul îl luă de mînă și-l duse înaintea aceluia. Bătrînul îi întinse mîna, iar acela, schimbîndu-se la față, îi întinse tremurînd pe a sa. Îndată ce Giaba-efendi apucă *1893*, *Trib. pop.*, *F. pt. t.*;

r. 34—35 cu două pașale vestite în toată împărăția *1903*/ cu două pașale vestite în împărăția cu ape vii și cu țărmuri acoperite cu trandafiri și chiparoși *R.n.*, *Dem.*, *1893*, *Trib. pop.*, *F. pt. t.*

p. 79 IRINEL

A apărut pentru prima dată în *Revista nouă*, București, anul III, 1890, nr. 3, 15 mai, p. 88—89, cu specificația: *(novelă)*, semnată *De la Vrancea.*

S-a reprodus în foiletonul ziarului *Voința națională*, București, anul VII, 1890, nr. 1.734, 8 iulie, p. 2, și s-a continuat în nr. 1.735, 10 iulie, p. 2; nr. 1.736, 11 iulie, p. 2; nr. 1.737, 12 iulie, p. 2, cu mențiunea: „Din *Rev. n.*, III, nr. 3", semnată *Delavrancea.*

S-a tipărit în volumul *Paraziții*, București, Ed. Ig. Haimann, 1892, p. 249—288.

S-a reprodus apoi în *Familia*, Oradea, anul XXXI, 1893, nr. 45, 7 noiembrie, p. 529—531, continuată în nr. 46, 14 noiembrie, p. 541—543; nr. 47, 21 noiembrie, p. 553—554.

S-a tipărit în volumul *Hagi-Tudose — Tipuri și moravuri* — București, Ed. Socec, 1903, p. 45—81.

S-a reprodus în *Epoca*, București, anul XV, 1909, nr. 93, 25 aprilie, p. 1—2, continuată în nr. 94, 26 aprilie, p. 1—2, la rubrica *Pagini literare*, semnată *B. Șt. Delavrancea.*

Reproducem textul ediției din 1903.

Necunoscînd suficient lumea negustorilor de tipul lui boier Mieluș, scriitorul nu reușește să-și individualieze personajele. Singurul aspect pe care este stăpîn se dovedește psihologia timidului, care, poate, i-a fost proprie cîndva.

Tudor Vianu remarcă judicios că folosirea monologului interior, pe care îl găsim și în nuvela *Hagi-Tudose*, este o contribuție la îmbogățirea procedeelor artistice ale narațiunii:

„În latura artei de a povesti îi datorăm lui Delavrancea mai multe procedee rămase, pînă la el, necunoscute prozatorilor noștri. În *Irinel* narațiunea ia forma monologului interior. Povestitorul nu asistă la evenimente, nici nu le reînvie din trecut, nici nu le ascultă din gura altora. El le retrăiește din amintire, dar nu ca pe niște fapte desprinse de sine și răcite, trecute în domeniul obiectivității, ci ca pe niște întîmplări vii, ca pe niște momente ale vieții sale lăuntrice, singuratice și îndurerate. În această întoarcere a omului către sine însuși, un singur cuvînt auzit în amintire își asociază înțelesuri bogate, pe care solitarului îi place să le scormonească printr-o analiză neîndurătoare... Analiza psihologică a atins la puțini alți scriitori mai multă precizie...."[1]

VARIANTE

p.79, r. 4—6 sînt teribili! Privire grea și vorbă cu atîtea înțelesuri... Nu pumnul *1903, Epoca*/ sînt teribili! Vorba lor are atîtea înțelesuri, privirea lor este atît de greu de răbdat, încît, întotdauna, le-am ascultat vorba pe jumătate, și niciodată n-am îndrăznit să-i privesc drept în lumina ochilor. Nu pumnul *R.n.*, *V. naț.*/ sînt teribili. Vorba lor are atîtea înțelesuri, privirea lor este atît de greu de răbdat. Nu pumnul *1892, Fam.*;

r.7—9 în adîncimea unei tăceri viclene. Da, sînt nesuferite *1903, Epoca*/ în adîncimea unei tăceri conștiente și vicleane, în viața adevărată, în lumina ascunsă a sufletului, care nu se stinge decît o singură dată, dar atunci ochi nu mai esistă, ci numai două geamuri indiferente și opace. Da, sînt nesuferite *R.n.*, *V. naț.*/ în adîncimea unei tăceri conștiente și viclene. Da, sînt nesuferite *1892, Fam.*;

r.9—11 aceste supape de lumină. Mi-e cu neputință să privesc în ele fără să mă cutremur. Așa m-am născut *1903, 1892, Fam.*, *Epoca*/ aceste supape de lumină; e cu neputință să privești în ele și să te afunzi pe calea

[1] T. Vianu, *Art. proz. rom.*, Ed. Cont., 1941, p. 176 – 177.

lor fără să te cutremuri, fără să te înfiori. M-am temut și de vorba omului, dar am ascultat-o privind în jos; n-am putut însă răbda niciodată doi ochi pironiți asupra mea ai unui om care tace. Așa m-am născut *R.n.*, *V. naț.*;

r.26—27 Cuvîntul lor e cald și amețitor. Unei femei *1903, Epoca*/ cuvîntul lor e căldura nespusă și amețitoare, privirea lor e poema pe cari geniile mari au transcris-o atît de palid, mersul lor este o voluptate covîrșitoare. Unei femei *R.n.*, *V.naț.*/ cuvîntul lor e cald și amețitor; mersul lor e o voluptate covîrșitoare. Unei femei *1892, Fam.*

p.80,r.6—7 cele bătrîne întineresc cu spiritul lor diabolic *1903, Epoca*/ cele bătrîne sunt în stare să-și înjumătățească vîrsta, nu ascunzîndu-și anii, ci netezindu-și zbîrciturile și cănindu-și părul cu spiritul lor diabolic *R.n.*, *V. naț.*, *Fam.*/ cele bătrîne sunt în stare să-și înjumătățească vîrsta cu spiritul lor diabolic *1892*.

p.82, r. 3—4 trebuie să fie părintele vostru! — Educație! Educație, pedagogie *1903, Epoca*/ trebuie să fie părintele vostru! Ce e drept, o singură dată în viața mea am bufnit de rîs cînd un ștrengar de băiat i-a răspuns încet: — Mulți copii ai făcut, tată, și numai băieți! — Educație! ne striga el. Educație, pedagogie *R.n.*, *V. naț.*/ trebuie să fie părintele vostru! Educație! ne striga el. Educație, pedagogie *1892, Fam.*;

r.35—36 școlari model, cari nu există. Eram așa de bun *1903, 1892, Fam., Epoca*/ școlari model, cari nu există. O știință a sufletului care nu ține socoteală de ochi mi se pare o hidraulică care nu ar vrea să ție socoteală de forma albiei prin care curge fluviul. Dar eu eram așa de bun *R.n.*, *V. naț.*

p.83, r.27—30 pe cîți filosofi nu-i scoate din fire, suflînd în sistemele lor, ca în niște pînze de păiajen! E nespus de fermecător *1903, Epoca*/ pe cîți filosofi nu-i scoate din fire, suflîndu-le sistemele ca pe niște pînze de păiajen, în mijlocul cărora stau ei, cu capul mic și liniștit și cu pîntecile mari și rotunde! E nespus de fermecător *R.n.*, *V. naț.*, *1892, Fam.*;

r.35—36 cu timizii și cu filosofii? Nu era tot aceeași *Irinel 1903, Epoca*/ cu timizii și cu filosofii? Inocența și filosofia nu pot rezista la un pas ușurel, la un fîșîit de fuste,

cari se frîng ușor în mers, și mai ales la o pereche de ochi cari scînteiază, ard și pătrund sufletele cele mai reci, cele mai egoiste, cele mai nepătrunse. Nu era tot aceeași Irinel *R.n.*, *V. naț*/ cu timizii și cu filosofii? Inocența și filosofia nu pot rezista la un pas ușurel, la o pereche de ochi cari scînteiază, ard și pătrund sufletele cele mai reci, cele mai egoiste, cele mai nepătrunse. Nu era tot aceeași Irinel *1892, Fam.*

p.84, r.4—5 două văpăi de demon. Și acum Irinel, *1903, Epoca*/ două văpăi de demon, prin lumina cărora vedem deslușit viața cu valurile ei de plăceri, de senzații, de pasiuni și de patimi. Infinitul naiv de odinioară se prefăcuse într-o luptă crîncenă, în care iluziile cad, făcînd loc altora noi, ursite să piară iarăși pentru a face loc altora mai puternice. Pacea divină a nevinovăției perise, și, în locul ei, focul pasiunilor arunca primele scîntei. Și acum Irinel *R.n.*, *V. naț.*/ două văpăi de demon, prin lumina cărora vedeam dăslușit viața cu valurile ei de plăceri și de senzații. Și acum Irinel *1892, Fam.*;

r.5—6 mă lua de mînă. Dar era de 15 ani *1903, 1892, Fam.*, *Epoca*/ mă lua de mînă, pentru ca să ne plimbăm prin curtea îmbrăcată cu iarbă deasă sau prin grădina stufoasă înconjurată cu uluci de zăbrele. Dar era de 15 ani *R.n.*, *V. naț.*;

r. 16—18 tăcea și privea drept înainte. Eram sigur că nu se uita la nimic, că nu vedea nimic. Tăcerea ei mă amenința, și îi ziceam *1903, Epoca*/ tăcea, privea drept înainte, și eram sigur că nu vede nimic, că pomii, casele și cerul dispăreau într-o desime fumurie, înaintea acestor ochi, prin cari lupta de dedesubtul lor își arunca scînteiele vii și tremurătoare. Această tăcere, care mă surprindea, mă amenința, mă înfiora, și îi ziceam *R. n.*, *V. naț.*/ tăcea, privea drept înainte, și eram sigur că nu vedea nimic, că pomii, casele și cerul dispăreau într-o desime fumurie. Această tăcere mă surprindea, mă amenința și îi ziceam *1892, Fam.*

p.85, r. 10—11 să ne plimbăm prin grădină. Toată ziua simțeam *1903, Epoca*/ să ne plimbăm prin curte și prin grădină, se închidea în odaia ei pentru a se găti, a se îmbrăca și a se dezbrăca de zece ori; știu aceasta fiindcă tocmai sara, la masă, spunea încet fratelui ei, vărului meu:

„Pentru rochiile deschise m-am îngrășat; iar pentru cele închise am slăbit; pe toate le-am încercat; nici una nu-mi vine bine." Și toată ziua simțeam *R. n.*, *V. naț.*/ să ne plimbăm prin curte și prin grădină. Toată ziua simțeam *1892, Fam.*;

r. 12—13 două stele cari vorbeau. Trei ani am petrecut *1903, 1892, Fam.*, *Epoca*/ două stele cari vorbeau, neputînd suferi pe acea necunoscută care plîngea pe niște scrisori, plînse deja. Din cauza acestei istorii și a altora de felul aceșteia, mă înroșisem, mi se bătuse inima, plecasem ochii în jos și amuțisem ca și cum mi s-ar fi încleștat fălcile, și această tăcere stupidă, contra căreia mă revoltam, supărase pe Irinel; din cauza acestei tăceri rămăsesem singur și trist. Ce e drept, cînd eram singur nu mai mi-era frică, dar cît de plăcută era acea frică a unei inimi inocente și naive! Trei ani am petrecut *R. n.*, *V. naț.*;

r. 13—18 viață de vise îndrăznețe în timpul săptămînii, de frică și de întristare, duminica de planuri minunate, amînate din zi în zi, ascunse cu ipocrizia extraordinară a timizilor și a inocenților. În fine, dupe o vacanție *1903, Epoca*/ viață de vise cutezătoare în timpul săptămînilor,de frică și întristare duminicile, de planuri minunate, de călătorii imaginare și de speranțe amînate din zi în zi, necontenit, aceleași și aceleași, feerice, sfinte, amețitoare și ascunse cu o ipocrizie pe care numai timizii și inocenții o pot avea. În anul cel din urmă, încă de la începutul lui, dupe o vacanție *R.n.*, *V. naț.*/ viață de vise îndrăznețe în timpul săptămînilor, de frică și întristare duminicile, de planuri minunate, amînate din zi în zi, și ascunse cu o ipocrizie pe care numai timizii și inocenții o pot avea. În cel din urmă an, dupe o vacanție *1892*;

p. 86, r. 29—30 ce curaj are omul cînd iubește! Năduşeala se răci pe mine *1903, 1892, Fam.*, *Epoca*/ ce curaj are omul cînd iubește! Cine ar fi crezut că un timid să se prefacă într-un Don Juan, înaintea căruia fecioara curată, ca și femeia perdută, să nu poată rezista? După atîta curagiu iar a început să mi se bată inima. Și năduşeala s-a răcit pe mine *R.n.*, *V.naț.*

p.90, r. 34—35 nu-i e permis să iubească! Uşa de la odaie se deschise. Irinel *1903, Epoca*/ nu-i permis să iubească! Şi cînd zisei aceste cuvinte, scăpai *Letopiseţele* din mînă, şi nu-mi mai stăpînii lacrămile amari, dar binefăcătoare. Nu ştiu la ce mă gîndeam, cînd uşa de la odaia mea se deschise şi Irinel *R.n., V.naţ.*, /nu-i e permis să iubească! Nu ştiu la ce mă mai gîndeam. Uşa de la odaie se deschise. Irinel *1892, Fam.*

p.91,r. 17—19 însuraţi cu fete de 18 ani?... M-am plimbat *1903 1892, Fam., Epoca*/ însuraţi cu fete de 18 ani, şi părinţi criminali care leagă cu mîna lor peatra de gîtul fiicelor lor, înainte d-a le arunca în apă? M-am plimbat *R.n., V.naţ.*;

r. 32—33 părul alb ca zăpada, mă dusei liniştit în grădină. Ce nepăsare *1903, Epoca*,/ părul alb ca zăpada, m-am dus liniştit spre grădină, am intrat într-o alee, m-am rezemat de un măr bătrîn, şi am început să privesc, fără să mă gîndesc la nimic, iarba presărată cu flori sălbatice. Cît de pustie şi de tristă este natura cea mai bogată cînd se răsfrînge într-un suflet trist şi pustiu! Ce nepăsare *R.n., V. naţ.*/ părul alb ca zăpada, m-am dus liniştit spre grădină; am intrat într-o alee. Cît de pustie şi de tristă este natura cea mai bogată cînd se răsfrînge într-un suflet trist şi pustiu! Ce nepăsare *1892, Fam.*

p. 92, r. 4—6 fără ţărmuri. Privii în jos, prostit de o spaimă neînţeleasă. Îmi văzui ghetile *1903, Epoca*/ fără ţărmuri. În faţa unei asemenea priviri, capul îmi căzu în pept; mă uitai în jos şi, prostit de o frică neînţeleasă şi de o emoţiune puternică, îmi văzui ghetile *R.n., V. naţ.*/ fără ţărmuri. Privii jos, prostit de o frică neînţeleasă şi de o emoţiune puternică; îmi văzui ghetile *1892, Fam.*

p. 93, r. 37 Adio, Irinel! *1903, 1892, Fam., Epoca*/ Adio, Irinel! În vagon nu era nimeni.

— — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — —

Dar ştiţi c-am albit? Sunt aproape 20 de ani de atunci. Tot timid am rămas, dar nu tocmai în halul acela. Şi acum mi-e greu să rabd doi ochi cari mă privesc ţintă, mai ales cînd cel care mă priveşte nu spune nimic.

Oh! femeile, femeile! Ce ochi au, mai ales cînd sunt dăştepte! Femei urîte nu există. Ei, dacă ele nu ar fi avut curaj...ştiţi că m-am deprins cu privirea lor?Da , e de mult de cînd le ador, şi numai ele m-au consolat de prima mea iubire. La un singur lucru nu m-am hotărît: să mă însor. Aşa e cînd le adori pe toate, nu mai iubeşti pe nici una. Dar nu v-am spus. Irinel are cinci îngeraşi şi cu tatăl lor şase. E fericită şi s-a îngrăşat; de cîte ori o văz mi se pare că văz o statuie perfectă pe care cineva a întins platru de cîteva degete, de sus pînă jos, şi mai ales sub bărbie. Ş-acum cînd o văd mă înfioară gîndindu-mă la scena din grădină. M-am convins şi regret: am fost un timid neghiob. Tot ce crezusem eu fusese nişte închipuiri de inocent, de naiv, de fricos. Ce fericit aş fi fost *R.n.*, *V. naţ.*

p. 94 PARAZIŢII

A apărut pentru prima oară în volumul *Paraziţii*, Bucureşti, Ed. Ig. Haimann, 1892, p. 1—144, semnată, *De la Vrancea.*

S-a mai tipărit în volumul *Paraziţii*, Bucureşti, Ed. Socec, 1905, semnată *Delavrancea.*

Reproducem textul ediţiei din 1905.

Menţionăm că pe coperta ediţiei princeps, anul apariţiei, acceptat de majoritatea istoricilor literari, este 1893. În realitate, volumul *Paraziţii* a apărut la sfîrşitul anului *1892*, aşa cum consemnează dr. Gh. Alexici în *Geschichte der rumänischen Literatur*, apărută la Leipzig în 1906, la p. 166. De asemenea, criticînd *Eine Trilogie* de dr. Rudow, unde se spunea că *Paraziţii* a apărut în noiembrie 1891, B.P. Hasdeu, în nr. 2.404 din 4 noiembrie 1892 al *Voinţei naţionale*, afirmă că Delavrancea a terminat volumul „în august 1892 şi d-abia acum (începutul lui noiembrie 1892— n.n.) corectează primele pagini de tipar".

Informaţia apare şi în *Doina*, la 18/30 octombrie, în rubrica *Ştiri literare-ştiinţifice*:

„Talentatul nostru prozator I.L. Caragiale lucrează în momentul de faţă la un roman, *Patria şi familia*; credem a şti că va fi gata la primăvara viitoare.

Și mai curînd va apare de un alt talentat prozator, De la Vrancea, un nou volum de nuvele, intitulat *Paraziții*."

Aceeași revistă, la 1 noiembrie, în aceeași rubrică, menționează că din volumul *Paraziții* au fost tipărite 18 coli, și urmează să se mai tipărească 3 coli.

Într-adevăr, la 31 octombrie, 1 și 15 noiembrie 1892, ziarul *Voința națională*, la rubricile *Informațiuni* și *Ultime informațiuni*, anunță:

„Săptămîna aceasta va apare în Ed. Haimann *Paraziții* de Delavrancea."

Cu privire la retipăririle ulterioare, semnalăm că în *Calendarul Aurorei* pe anul 1902, Tip. Todoran, pe ultima pagină se anunță: „Dela Vrancea — *Paraziții*... se află în depozit la Tip. Aurora—Gherla". Din textul anunțului nu reiese că ar fi vorba de ediția princeps din 1892. De altfel, un depozit de volume *Paraziții*, după zece ani de la apariția lui într-o ediție restrînsă, ca toate edițiile epocii, și încă la Gherla, e greu de acceptat. Mai curînd se poate presupune că e vorba de o ediție tipărită în Ardeal, poate chiar de Tip. Aurora—Gherla, dar neatestată pînă acum.

Din punct de vedere material, prima ediție a volumului *Paraziții* n-a adus autorului nici un profit, după cum reiese dintr-o scrisoare adresată de Delavrancea lui Al. Ciurcu, în 1893: „Eu nu am nici un drept asupra acestei prime ediții".

Sistemul a fost practicat pe o scară largă de editori: se tipărea cartea pe socoteala autorului, creditat de editor. La rîndul său, acesta se „despăgubea" întîi din vînzarea primei ediții, și numai de la a doua i se da autorului un procent din sumele încasate.

Încurajat, însă, de Vlahuță în special, și poate chiar de mediul universitar în care intrase din noiembrie 1892, Delavrancea prezintă volumul *Paraziții* la premiul de 5.000 lei „I. Heliade Rădulescu", al Academiei. Mai multe ziare din capitală și din provincie urmăresc cu interes hotărîrea Academiei: *Luminătorul* (Timiș), *Voința națională*, *Familia*, *Doina* (Galați); se reproduc fragmente din raportul de premiere prezentat de N. Quintescu[1] și din susținerea elogioasă pe care i-a făcut-o B.P. Hasdeu: „...Delavrancea s-a pus deasupra tuturor nuveliștilor noștri.

[1] N. Quintescu, *Raport asupra „Paraziților"*, An. VII, Sesiunea generală a Acad. Rom. în 1893, Acad. Rom., Secț. I, p. 268 (ședința XXV din 23 martie 1893). Cf. *Fam.*, XXIX (1893), nr. 15, 11/23 aprilie, p. 177–178.

Lucrările sale sînt un tezaur de limbă..." B.P.Hasdeu încheie afirmînd că Academia e datoare să-l premieze.[1]

La premiul „I. Heliade Rădulescu" se prezentaseră, în afară de Delavrancea, N. Petrașcu, cu studiul *Mihail Eminescu*, și D. Stăncescu, cu o culegere de *Basme*.

La 22 martie 1893, douăzeci și patru de academicieni, din douăzeci și șase, au votat premierea *Paraziților* lui Delavrancea.

Cu privire la modul în care au primit Delavrancea și cei mai apropiați prieteni ai săi premierea volumului *Paraziții*, vezi notele la nuvela *Sultănica*, ediția de față, vol. I, p. 281—283.

Subiectul scrierii conține, desigur, multe date reale, cunoscute lui Delavrancea de la berăria „Oswald", de pe str. Cîmpineanu, din localul „Fialcovski", de la „Capșa" sau de la „Gambrinus", unde se întîlneau și boema literară, dar și vînătorii de zestre și de poziții sociale, fără capacitate și fără scrupule, detracați sau biruitori. Printre ei, „Prințul" din restaurantul „Constantin", personajul jalnic din *Paraziții* lui Delavrancea, este „Kneazu" Cantacuzino cunoscut în toate restaurantele bucureștene la sfîrșitul secolului trecut, după cum afirmă N. Petrașcu în amintirile sale.[2]

Fără îndoială că scriitorul a cunoscut personal în mediul corupt al bogătașilor multe din prototipurile personajelor sale, iar pe altele, din relatările fratelui său Constantin Ștefănescu Suhățianu — obișnuitul cafenelei „Fialcovski" de prin 1884, unde partidele de biliard cu profesorul Demarat se prelungeau la nesfîrșit, într-o necontenită ceartă de pasionați jucători, după cum relatează Alexandru Obedenaru.[3]

Dintr-o scrisoare inedită a Maryei către Delavrancea reiese că în epoca 1888—1892 se întîmpla uneori ca scriitorul să fie ispitit de colegii săi de redacție de la *Democrația* sau de la *Voința națională* să-și petreacă noaptea la Clubul liberal, sau la Clubul tinerimii, în partide prelungite de joc de cărți, după care urma regretul că s-a amestecat printre cei pe care îi detesta pentru patima lor. Fragmentul din scrisoarea soției sale dezvăluie frămîntările sufletești cauzate de astfel de împrejurări ambilor soți.

[1] Sesiunea generală a Acad. Rom., în 1893, VII, An. Acad. Rom., p. 268—269.

[2] N. Petrașcu, *Biografia mea*, în I.E.Torouțiu, *op. cit.*, vol. VI, p. CXXX.

[3] Alexandru Obedenaru, *Amintiri — farsele din „Cafeneaua literară"* — *Adevărul*, an. 47 (1933), nr. 15.291 (9 noiembrie), p. 1—2.

„...Am recitit-o (scrisoarea primită la ţară de la Delavrancea — n.n.) ca să o înţeleg mai bine, să înţeleg tot, să sufăr, să sufăr cît ai suferit tu... prima idee, prima reamintire în atîta întunecime ce se făcuse în gîndul meu a fost o frază spusă în treacăt de Culoglu[1], dar care a sunat dureros şi adînc pentru mine şi care m-a urmărit zile întregi: «Barbule, de ce nu vii la Clubul tinerimii?» ... îl detest pe Culoglu şi pe toţi ca el, cari n-au nimic sfînt, cari n-au casă, n-au iubire, n-au copii... pe toţi cari îţi pot zice «hai la club», parcă n-ai tu ce să faci, ca ei! Trebuie tu să-ţi omori timpul şi gîndul? Timpul tău, care e atît de scurt pentru tot ce ai în mintea şi în inima ta, pentru tot ce speri şi ce doreşti?"

Nu este exclus ca „rătăcirea", sub influenţa lui Culoglu şi a altora, să se fi repetat, mîhnind pe Marya Delavrancea şi chiar pe scriitor, dar din contactul cu lumea aceasta, ai cărei ochi ardeau numai de dorinţa cîştigului, a rezultat profunda cunoaştere a psihologiei cartoforilor, a trişorilor, din care scriitorul şi-a recrutat o parte din eroi.

Este vrednic de semnalat că la 28 noiembrie 1893, adică imediat după apariţia volumului *Paraziţii*, Vlahuţă începe seria de portrete ale „paraziţilor" săi, de aproape înrudiţi cu personajele lui Delavrancea.

Paraziţii continuă linia realistă din nuvela *Iancu Moroi*, ceea ce a şi remarcat critica literară încă de la apariţia ediţiei princeps. Referindu-se cu precădere la nuvela *Paraziţii* din cuprinsul volumului, formulele caracterizante variază de la „pictură în aquaforte", cum se exprimă Léo Bachelin[2], „usturătoare satiră a societăţii noastre" — I. Tomuţa[3] — pînă la „straşnica judecată a ticăloşiilor...", cum o caracterizează Vlahuţă[4].

Mai reţinut, Eugen Lovinescu[5] se mulţumeşte să mărturisească tulburarea pe care i-a provocat-o lectura volumului *Paraziţii*; iar G. Călinescu[6] face o legătură interesantă între decadenţa personajelor din *Paraziţii* şi societatea liberală biciuită de M. Eminescu în *Scrisori*. Atenţia tuturor comentatorilor operei lui Delavrancea s-a oprit îndelung asupra nuvelei *Paraziţii*, pentru valoarea ei de document social şi de critică la

[1] Emanoil Culoglu, avocat şi gazetar, coleg de redacţie cu Delavrancea la *Democraţia* şi apoi la *Voinţa naţională*.
[2] Léo Bachelin, *Sultănica — Trubadurul*, *La Roumanie illustrée*, 1887, nr. 16, 27 iulie.
[3] I. Tomuţa, *Rememorări — Barbu Ştefănescu-Delavrancea*, *Rev. Soc. „Tinerimea română"*, XLVIII (1931), nr. 9 (mai), p. 25—26.
[4] A. Vlahuţă, *Un premiu meritat*, *Dacia* (Galaţi), 1893, nr. 54, 28 martie, p. 3.
[5] Eugen Lovinescu, *Critice*, vol. IV, Buc., 1916, p. 273.
[6] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 504.

adresa claselor dominante de pe poziţia cea mai înaintată a realismului critic în creaţia lui Delavrancea, deşi realizarea artistică se resimte pe alocuri de stilul gazetăresc.

Paraziţii, prin forţa ei de demascare a imoralităţii societăţii burgheze, se pare că a determinat ulterior cîteva opere înrudite prin tematica lor cu nuvela lui Delavrancea. Printre ele, dr. Gh. Alexici, în *Geschichte der rumänischen Literatur*, tipărită la Leipzig în 1906, semnalează, la p. 184 — 186, drama lui H. Lecca *Suprema forţă*, Bucureşti, Ed. Leon Alcalay, 1900, B.pt.t., nr. 246—247, şi scrierea lui R. Rosetti *Păcate*, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1901.

VARIANTE

p. 94, r. 24—25 se înfiorase de aspectul bătrînului. Tresări *1905*/ se înfiorase de aspectul bătrînului. Şi în adevăr tresări *1892*; r. 26—27 furnicaiul mîngîierilor prelungindu-i-se pînă pe după umerii osoşi *1905*/ furnicaiul unor mîngîieri prelungindu-i-se pe sub bărbie pînă pe dupe umerii lui mari şi osoşi *1892*.

p. 102, r. 26—27 să-şi dăscopere capul. Acum s-a dus sărăcia *1905*/ să-şi dăscopere capul şoptind: „Ce talent şi cîtă carte ştie!" Şi acum, din acest ideal, n-a mai rămas decît cenuşa; focul şi lumina s-au stins. S-a dus sărăcia *1882*.

p. 103, r. 1—2 cu pantaloni roşi, cu ghetele scîlceiete, cu cămaşea mototolită *1905*/ cu pantaloni dăslînaţi şi roşi, cu ghetele scîlceiete şi cu cămaşa mototolită *1892*.

p. 152 NOROCUL DRACULUI

A apărut prima dată în *Revista nouă*, Bucureşti, anul V, 1893, nr. 10, 15 ianuarie, p. 382—388, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. E. Graeve, 1893, p. 82—112.

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXX, 1894, nr. 45, 6 noiembrie, p. 530—531, şi s-a continuat în nr. 46, 13 noiembrie, p. 541—543. S-a mai reprodus în *Foaia pentru toţi*, Bucureşti, anul I, 1897, nr. 4, 15 ianuarie, p. 2—3, precedată în pagina 1 de un portret şi de o scurtă notă biografică a scriitorului. S-a continuat publicarea în nr. 5, 22 ianuarie, p. 2—3, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903, p. 131—160.

S-a reprodus în broşura *Norocul dracului*, Ed. Alcalay et Comp., Biblioteca Scriitori români, publicaţie săptămînală,

nr. 1, 1916, cu o prefață de A. Vlahuță, prefață datată: „16. III. 1914, Dragosloveni, R.-Sărat".

Reproducem textul ediției din 1903, întrucît broșura din 1916 prezintă deosebiri fonetice și morfologice, precum și greșeli de tipar care alterează specificul scrisului lui Delavrancea.

Într-o scrisoare inedită către Iuliu Moisil, din 6 decembrie 1903, Delavrancea îngăduie acestuia să publice *Norocul dracului* în revista *Amicul tinerimii* și apreciază că această scriere a sa „are o morală mai ușor de înțeles" și că este mai bine scrisă decît altele[1].

George Călinescu socotește că „dintre poveștile propriu-zise (ale lui Delavrancea — n.n.), *Norocul dracului* e cea mai realistă"[2].

Într-adevăr, personajul principal, țăranul sărac, înconjurat de gurile veșnic flămînde ale copiilor și femeii sale, dă basmului caracterul realist al unei povestiri din viața chinuită de lipsuri a țărănimii noastre de altădată, păstrînd legătura cu fabulosul supranatural specific basmelor numai prin diavolul norocului. Drama săracului alungat de cei bogați marchează nedreptatea orînduirii bazate pe clase antagoniste și sugerează ideea că într-o asemenea orînduire săracul, prin muncă cinstită, nu-și poate depăși condițiile mizerabile de viață. Pe de altă parte, ideea îmbogățirii devine obsesie și tulbură echilibrul sufletesc al eroului, ducîndu-l la nebunie și, în final, la moarte. Credințele populare — „banu e ochiul dracului" — alcătuiesc fondul din care Delavrancea a luat semnificațiile basmului său.

Tema a mai fost tratată de Ioan Slavici în *Comoara* și în *Moara cu noroc* — prima, mai aproape de izvoarele credințelor și tradițiilor populare, cea de a doua înfățișînd, prin intermediul povestirii, urmările nefericite ale lăcomiei de bani, care pustiește sufletele și distruge relațiile cele mai firești dintre oameni. Creația lui Delavrancea nu se aseamănă nici cu tipul 745 din *F.F.C.*, nr. 184 al lui Stith Thompson, nici cu varianta românească *Așa e norocul*, apărută în 1881. Povestea lui Delavrancea are un puternic caracter nuvelistic.

[1] Scrisoarea lui Delavrancea către I. Moisil, comunicată de prof. Gh. Stănescu, Școala medie „I. L. Caragiale", București.

[2] G. Călinescu. *Ist. lit. rom.*, Buc., 1941, p. 506.

p. 164 DĂPARTE, DĂPARTE...

A apărut întîia oară în *Revista nouă*, Bucureşti, anul V, 1893, nr. 11—12, 15 februarie-15 martie, p. 467—475, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumele *Între vis şi vieață*, Bucureşti, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 177—219, şi *Între vis şi vieață*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903, p. 76—116. S-a tradus în limba franceză sub titlul *Loin, très loin*, nouvelle par Barbou Delavrancea, traduit du roumaine par M. (Mărgărita Miller-Verghi — n.n.), şi publicată în periodicul *La patrie*, Bucureşti, I, 1908, nr. 3, 23(7) febr.; nr. 4, 24(8) febr.; nr. 5, 26(10) febr.; nr. 6, 27(11) febr.; nr. 7, 28(12) febr.; nr. 8, 29(13) febr.; nr. 9, 1(14) martie.

Se reproduce textul ediției din 1903.

Subiectul basmului (tatăl care vrea sau chiar se căsătoreşte cu fiica sa) există în mitologia egipteană, indiană şi greacă.

În *F.F.C.*, nr. 184, găsim tipul 706 — *Fata cu mîinile tăiate* — iar la 706 C, tipul tatălui incestuos, persecutor al fiicei sale, cu zeci de variante, la cele mai multe popoare. În folclorul nostru circulă cca 22 de variante, dintre care, pînă în 1893, s-au publicat următoarele:

Fata popii cea cu stem, publicată în *Gazeta poporului*, Timişoara — II (1886), nr. 6, p. 5—6, şi republicată de Dumitru Stăncescu în volumul *Basme* din 1892, p. 211; o variantă publicată de Miron Pompiliu şi reprodusă de Mite Kremnitz în *Rumänische Märchen*; *Împăratul cel fără de lege*, publicată de P. Ispirescu în *Basme, snoave şi glume*, în 1882, p. 3—24; *Puterea lui Dumnezeu e mare*, publicată de I. Pop-Reteganul în *Familia*, XXVIII (1892), nr. 3, 19/31 ianuarie, p. 25—26, nr. 4, 26 ianuarie/7 februarie, p. 39—40; *Gîndul rău te dă cu capul în pîrău*, publicată de Elena Sevastos în *Poveşti*, 1892, p. 188.

Schullerus, pe care Stith Thompson îl înglobează şi îl corectează, nu menționează din variantele româneşti decît pe aceea reprodusă de Mite Kremnitz.

Atît basmele de tip 706 — *Fata cu mîinile tăiate* — cît şi cele de tip 510 B, cu motivul incestului — autohtone sau străine — sînt mult diferite de basmul lui Delavrancea.

Contaminat cu motive din *Frumoasa din pădurea adormită*, cu motivul strigoiului *(Lenore)* care vine la miezul nopții ca să-şi fure mireasa, basmul lui Delavrancea se îmbogățeşte prin introducerea unui personaj inexistent în variantele folclorice, avînd, pînă la un punct, similitudini cu Făt-Frumos din *Călin* al lui Eminescu.

Spre deosebire de variantele folclorice ale tuturor popoarelor în care fata urmărită de propriul ei tată scapă şi se căsătoreşte cu un fiu de împărat sau de boier mare, basmul lui Delavrancea te poartă printr-o lume a fanteziei, copleşită de fatalitatea ursitelor fetei şi a blestemului, apăsătoare ca în poemele lui Edgar Allan Poe.

Mihail Sadoveanu pune basmul *Dăparte, dăparte...* printre „florile fără de moarte"[1] ale literaturii româneşti, iar Al. Antemireanu[2], într-un studiu despre literatura noastră populară, apropie acest basm, ca realizare artistică, de *Făt-Frumos din lacrimă* al lui M. Eminescu.

VARIANTE

p. 164, r. 23—25 la miezul nopții? Adormisem la umbra zidului. Pe la miezul nopții, speriat de niște lovituri înfricoșate, sării în picioare *1903*/ la miezul nopții? Odată, fermecat de atîta liniște, am adormit în umbra zidului, și noaptea, speriat de bătăile din poartă, am sărit în picioare *R.n., 1893*.

p. 168, r. 17—19 cum au apucat să stea. În fața noastră, o perdea. Vrusei s-o dau la o parte *1903*/ cum au apucat să stea într-o clipă de odihnă vecinică. O perdea era în dreptul nostru. Eu vrusei s-o dau la o parte *R.n., 1893*.

p. 169, r. 18—19 — Așa cred oamenii c-or mînca tot... Și neînțelegînd nimic, ajunserăm la niște uși *1903*/ — Așa cred oamenii c-or mînca tot, dar cu cît se silesc să mănînce mai mult, cu atît se dăpărtează de sfîrșitul mesei... Și neînțelegînd nimic din cîte-mi spunea bătrîna, ajunserăm la niște uși *R.n., 1893*;

r. 40—41 cu lacăte cît plosca auzii un oftat lung și năbușit *1903*/ cu lacăte mari, auzii un oftat lung de nu se mai sfîrșea, deși era năbușit *R.n.*/ cu lacăte mari, auzii un oftat lung și năbușit *1893*.

p. 181 BUNICUL

A apărut pentru prima oară în *Literatură şi ştiință*, Bucureşti, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 275—278, semnată *Delavrancea*.

S-a reprodus în ziarul *Românul*, an. 37, nr. 102, 11 mai 1893, p. 394, cu mențiunea: „Publicat în *Literatură şi ştiință*, volumul apărut în săptămîna trecută".

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieață*, Bucureşti, Ed. E. Graeve, 1893, p. 220—227.

[1] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 19, Buc., E.P.L., 1964, p. 373.
[2] Al. Antemireanu, *Literatura noastră populară*, *Floare albastră*, I (1899), nr. 2[illegible] (7 martie).

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXIX, 1893, nr. 27, 4 iulie, p. 248, semnată *Delavrancea*. S-a mai reprodus în *Tribuna poporului*, Arad, anul I, 1897, nr. 36, 23 februarie, p. 166—167, cu aceeași semnătură; în *Foaia pentru toți*, București, anul I, 1897, nr. 12, 12 martie, p. 90, cu aceeași semnătură; în *Albina*, București, anul III, 1900, nr. 34, 21 mai, p. 893—895, semnată *Barbu Delavrancea*.

S-a tipărit în antologia *Cinci povestiri de Creangă, Odobescu, Gane, Delavrancea, Ispirescu*, Caransebeș, Ed. Biblioteca noastră, nr. 41, Tip. diecezană, 1901.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p. 233—240.

A fost reprodusă în broșura *Norocul dracului*, București, Ed. Alcalay, Biblioteca Scriitori români, publicație săptămînală, nr. 1, 1916.

Reproducem textul ediției din 1903, ultima pe care, cu certitudine, a îngrijit-o scriitorul.

Decorul idilic din schița *Bunicul*, trăsăturile morale ale personajului, psihologia copilului și dragostea reciprocă dintre bunic și nepoți reconstituie atmosfera în care scriitorul și-a trăit anii copilăriei. Caracterul autobiografic imprimă acestei schițe un lirism cuceritor, care o transformă într-un adevărat poem în proză.

În prima variantă a nuvelei *Domnul Vucea*, al cărei caracter autobiografic este incontestabil, întîlnim impresiile pe care i le provocau lui Delavrancea-copil povestirile celor bătrîni, și chiar „țara cocorilor", despre care vorbesc nepoții din schița *Bunicul*:

„Dar într-o clipă, luîndu-mă după șirul poveștilor, zburam în «țara cocorilor». Ce nemărginire încropită în vecinic polei de soare și împodobită și bălsămată cu dafini, iasomie și portocali! Ce fericită închipuire! Ce leagăn blînd și moale, în care aromeam ca într-o plasă de mătase!"

Rînd pe rînd, criticii literari au subliniat numeroasele calități pe care le întrunește această scurtă, dar excepțională realizare a creației lui Delavrancea. Gherea remarcă gingășia sentimentelor; Ovid Densusianu, minunata analiză a stărilor sufletești, caracterizate prin simplitate și duioșie; Mihail Sadoveanu subliniază valoarea universală a acestei creații, socotind-o, alături de *Bunica* și *Dăparte, dăparte*..., „floare fără de moarte".

George Călinescu surprinde în inocența personajelor „vibrații retorice surdinizate" și o fericire euforică.

Oricare ar fi, însă, formula care închide în ea caracterizarea schiței *Bunicul*, ea conduce la ideea de capodoperă, independent de proporțiile de medalion și de trecerea anilor.

Deși republicată de atîtea ori, schița *Bunicul* nu prezintă modificări importante în text.

p. 185 BUNICA

A apărut pentru prima oară în *Literatură și știință*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 287–290, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 237–246.

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXIX, 1893, nr. 27, 4 iulie, p. 319–320, la rubrica *Salon*, semnată *Delavrancea*. S-a mai reprodus în revista *Amicul copiilor*, București, anul III, 1894, nr. 11, februarie, p. 344–346; în *Foaia pentru toți*, București, anul II, 1898, nr. 5 (58), 1 februarie, p. 67–68, la rubrica *Nuvele, povești, istorioare* etc.; s-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p. 250–258; s-a reprodus în *Solia satelor*, București, anul I, 1912, nr. 3, 3 iunie, p. 2–4.

Reproducem textul după ediția din 1903.

Datele culese de la cei ce au cunoscut pe bunica Stana din Postovari o înfățișează înaltă, uscățivă și plină de vioiciune, chiar la optzeci de ani, iar fotografia tîrzie a Mamei Iana, fiica ei, de cînd, cu vederea slăbită, își căuta drumul ajutîndu-se de toiegel, corespunde aidoma la statură și la chip personajului din schița lui Delavrancea.

Este probabil ca medalionul *Bunica* să fie o sinteză a ceea ce au avut comun atît Mama Stana, cît și fiica ei, Mama Iana: hărnicie, bunătate și un excepțional dar de a povesti.

Într-o scrisoare inedită, nedatată, de după 1903, Delavrancea descrie o scenă în care „Mama Baba" (mama scriitorului) își încînta nepoții cu ghicitori și povești, așa cum, desigur, îi încîntase propria lui copilărie:

„...Cele mici spun ghicitori cu Mama Baba... A început să le spuie cel mai frumos basm din cîte am auzit eu. S-au adunat și cele mari și ascultă..."

Într-o altă scrisoare din tinereţe, inedită, adresată Elenei Miller-Verghi, Delavrancea strecoară o amintire din copilărie cu elemente pe care le întîlnim şi în *Bunica*:

„... Mi-am adus aminte de vîrsta de nouă ani, cînd îmi căta mama în cap... şi adormeam aşa de liniştit pe genunchiu ei, sub adierea vîntului încropit de soarele lui cuptor..."

Realizată, ca şi *Bunicul*, în armonii de poem, *Bunica* lui Delavrancea zugrăveşte momente de maximă fericire din anii lipsiţi de griji ai copilăriei, adăugînd la atîtea pagini de amintiri pe cea mai impresionantă prin duioşia şi simplitatea evocărilor.

Menţionăm ca realizări valoroase, ulterioare creaţiei lui Delavrancea, pe care desigur autorii au cunoscut-o, *Bunica* lui St. O. Iosif şi *Făt-Frumos Măzărean* al lui Mihail Sadoveanu, în care bunica, trudită de munca zilei, adoarme în fiecare seară înainte de a sfîrşi basmul, aşa cum adoarme nepotul în *Bunica* lui Delavrancea.

Modificările aduse cu prilejul diferitelor retipăriri sînt neînsemnate.

p. 189 DOUĂ LACRÎMI

S-a publicat pentru prima oară în *Literatură şi ştiinţă*, Bucureşti, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 279—282, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 247—254.

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXIX, 1893, nr. 33, 15 august, p. 391, la rubrica *Salon*, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Între vis şi vieaţă*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903, p. 259—265.

Reproducem textul după ediţia din 1903.

În decorul pictural al pajiştilor înflorite şi al dealurilor ce se pierd în depărtările albastre, asemenea celui din *Sultănica* sau *Zobie*, pe fundalul sonor al apelor Oltului, estompat de depărtare, o fată îşi jeleşte morţii folosind cuvinte care amintesc formule din basmele străvechi: „şi le-am pus la cap doi meri, şi amîndoi înfloresc, dar vîntul îi scutură şi roade nu fac".

Scrierea, insuficient realizată, creată probabil în graba de a oferi un material mai bogat pentru cel dintîi volum al

publicației lui Gherea, *Literatură și știință*, are valoarea unei improvizații de virtuos al stilului.

Deși scriitorul a republicat-o în 1903 și 1916, criticii literari n-au remarcat-o.

p. 192 MARELE DUCE

A apărut întîia oară în *Literatură și știință*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 283.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 228–236.

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXIX, 1893, nr. 39, 26 septembrie, p. 468–469; în *Liga literară*, București, anul II, 1895, nr. 2, p. 38–42.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p. 241–249.

Reproducem textul din ediția 1903.

Textul din *Liga literară* este precedat de următoarea prezentare: „*Între vis și vieață* este titlul unui elegant volum în proză datorită penei măiestre a d-lui Delavrancea, advocatul Barbu Ștefănescu. A face o critică amănunțită acestui volum cred de prisos, deoarece ultimul cuvînt s-a zis de mult asupra talentului părintelui lor, și toți îl cunosc din *Trubadurul, Sultănica, Liniște*... Totuși, nu ne putem opri a împrospăta memoria cititorilor noștri prin următoarea istorioară."

Mihail Dragomirescu[1] o consideră ca nereprezentativă pentru creația lui Delavrancea, dar recunoaște că povestirea este vie și pregnantă.

p. 196 MOȘ CRĂCIUN

S-a publicat pentru prima oară în ziarul *Românul*, XXXII, 1888, nr. 6, 9 ian., p. 21–22.

S-a tipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. E. Graeve et Comp., 1893, p. 129–149.

S-a reprodus în *Foaia pentru toți*, București, anul I, 1897, nr. 52, 17 decembrie, p. 477–479.

S-a retipărit în volumul *Între vis și vieață*, București, Ed. Socec, 1903, p. 175–193.

S-a reprodus în revista *Lumina* (adaos de Crăciun), Budapesta anul III, 1907, nr. 1, p. 2–4, semnată *Delavrancea*.

[1] Mihail Dragomirescu, *Marele Duce*, *Conv. critice*, București, II (1908), nr. 8 (15 aprilie), p. 336.

Reproducem textul ediției din 1903.

Începînd cu o formulă originală de basm, *Moș Crăciun* întruchipează o figură mitologică avînd trăsături specific românești. Proporțiile și puterea supranaturală a personajului îl apropie de semizeii greco-romani, pe cînd portul, vorba și gîndirea lui Moș Crăciun sînt acelea ale țăranilor noștri.

Într-o legendă despre Baba Dochia, culeasă din Transilvania, întîlnim personificarea gerului, pe Moș Gerilă cu aceeași manifestare batjocoritoare a personajului supranatural, față de Dochia cea rea, încăpățînată și lacomă:

„În ziua următoare, unde nu a-nceput un vifor groaznic și a dat Dumnezeu un ger, de crăpau lemnele, iar Moș Gerilă rîdea în pumni de Babă cum își suflă-n dește."[1]

În tipologia lui Stith Thompson, nu găsim personificări înrudite cu basmul lui Delavrancea. Numai în epopeea poporului finlandez *Kalevala* întîlnim o personificare a „Gerului, fiu înghețat al asprei ierni", pe care creatorul anonim finlandez o numește *Puhuri;* imaginea lui este însă înspăimîntătoare, iar acțiunea sa, distrugătoare. Moș Crăciun al lui Delavrancea, însă, prin chipul său de bătrîn patriarhal și prin judecata lui dreaptă, se împodobește cu atributele ființelor supranaturale din basme, favorabile celor umili și vitregiți.

VARIANTE[2]

p. 196, r. 8–9 pe unde nici gîndul nu colindă. Grîul înfrățise nalt d-o șchioapă *1903/* pe unde nici gîndul nu colindă. Încolțise iarba, ba era deasă ca peria, verde ca smarandul și așternută, în lat și în lung, ca niște cergi fără hotare, dimineața căruntite de brumă, pe la prînz ciucurate cu ochi sclipitori și mai spre seară împufate cu aburi leneși și răcoritori. Grîul înfrățise pe brazdă, trecuse d-o șchioapă *1893, F.pt.t.*

p. 198, r. 8–9 apa a înghețat tun. O văduvă, de colo, săracă lipită *1903/* apa a înghețat tun, și peștele se dă afund; vulpea cu tivga de coadă să-l mai prinză, că despre mine, pace. Dar o văduvă di colo, săracă, săracă, săracă lipită *1893, F.pt.t.;*

[1] Arhiva Institutului de etnografie și folclor, București, *Catalogul poveștilor populare românești*, redactat de Corneliu Bărbulescu, tip. 368 C.; Gherman Traian — *Meteorologie populară*, Blaj, Tip. Seminarului Teologic greco-catolic, 1928, f. 157.

[2] Textul din revista *Lumina* n-a putut fi cercetat. Este probabil că reproduce textul ediției 1903.

r. 38—39 n-o să-i rămîie; o să-şi ducă în braţe barba *1903*/ n-o să-i rămîie; o să sară într-un picior ca o ţintiză; o să-şi ducă în braţe barba *1893, F. pt. t.*

p. 199, r. 3—4 Intrară în pădure. Şi moş popa le zicea *1903*/ Intrară în pădure, şi de ce se afundau, de ce gerul avea colţul mai lung şi mai ascuţit. Şi moş popa le zicea *1893, F. pt. t.*

p. 204 DE AZI ŞI DE DEMULT

S-a publicat prima dată în *Revista nouă*, Bucureşti, anul VI, 1894, nr. 8—9, ianuarie-februarie, p. 307—313, semnată *Delavrancea*.

S-a tipărit în volumul *Hagi-Tudose — Tipuri şi moravuri*, Bucureşti, Ed. Socec, 1903, p. 261—288.

Reproducem textul din volumul *Hagi-Tudose*, Ed. Socec, 1903.

Alături de *Sorcova*, de *Boaca şi Onea*, scrierea *De azi şi de demult* aduce o serie de date despre copilăria scriitorului, dintre care, cele privitoare la serile de colind se pot apropia de amintirile lui Ion Creangă. De asemenea, se poate face o paralelă între ingenuitatea sentimentelor trăite de personajele lui Creangă — Nică şi Smărăndiţa — şi a personajelor lui Delavrancea din această scriere.

Personajele Nicuţa popii, Boaca şi Bălaia din *De azi şi de demult*, *Boaca şi Onea* şi respectiv *Trubadurul* sînt numele date de scriitor uneia şi aceleiaşi prietene din copilărie, ceea ce leagă cele trei scrieri între ele.

Valoarea scrierii constă în autenticitatea cu care scriitorul înfăţişează viaţa copiilor din Bariera-Vergului de acum aproape un veac şi în subtila analiză psihologică a personajului principal.

Titlul scrierii lui Delavrancea a fost parodiat de I.L. Caragiale în *Dă dămult... mai dă dămult* şi folosit în parodia pe care acesta o face basmului lui Delavrancea *Stăpînea odată...*

Critica literară a ignorat această scriere.

p. 216 MICUŢII

A apărut în revista *Vieaţa*, Bucureşti, anul I, nr. 37, 23 octombrie, p. 1—2, semnată *Delavrancea*, cu următoarea menţiune în subsol: „Note extrase dintr-un carnet de impresii al lui Delavrancea".

Reproducem textul din *Vieaţa*.

La 16 octombrie 1894, revista *Vieaţa* anunţa: „În numărul viitor al *Vieţii* vom publica sub titlul *Micuţii* cîteva pagini inedite din noul volum la care lucrează distinsul nostru prozator Delavrancea".

În nr. 37 din 23 octombrie 1894, în care a apărut într-adevăr *Micuţii*, la rubrica *Ştiri* de la pagina 8, se dau informaţii şi se rectifică ştirea din numărul precedent, desigur, sub presiunea lui Delavrancea:

„Delavrancea lucrează acum la un interesant studiu de domeniul literaturii populare, studiu care va purta titlul *Doina*[1] şi se va publica în *Revista nouă*. D-sa ne afirmă că *impresiile* pe care ne-a permis să le copiem pentru *Vieaţa* dintr-un carnet al d-sale nu sînt scrise anume pentru a le da într-un volum de nuvele, la a cărui publicare nici nu se gîndeşte deocamdată, ci fac parte din mulţimea de reminiscenţe şi de observaţii notate în fugă — aşa cum i-au venit — fără o anumită destinaţie pentru moment. Noi ştim una şi bună: Delavrancea, orice-ar scri, scrie frumos — cum nimenea la noi nu scrie; cititorii noştri sînt doritori de lucruri frumoase; Delavrancea ni-i prieten, prin urmare... prin urmare mai ciupim noi de la carnet."

p. 222 STĂPÎNEA ODATĂ...

S-a publicat prima oară în *Viaţa românească*, Bucureşti, anul III, 1908, nr. 6, iunie, p. 345—365. Este datată „8 mai 1908" şi semnată *Delavrancea*.

S-a reprodus în *Tribuna*, Arad, anul XII, 1908, nr. 145, 2 iulie, p. 1—5, continuată în nr. 146, 3 iulie, p. 1—3; nr. 148, 5 iulie, p. 1—3. Se păstrează datarea şi semnătura din *Viaţa românească*.

S-a tipărit în broşura *Stăpînea odată*, Bucureşti, Ed. Socec, revista periodică, Biblioteca românească enciclopedică, nr. 56, 1909; în revista *Comorile României*, I, 1911, nr. 1, iunie, p. 30—40, cu un portret al scriitorului pe care se afla următoarea dedicaţie: „Poetului şi romancierului A. Vlahuţă, cu dragoste frăţească, Barbu Şt. Delavrancea"; în volumul *Linişte. Trubadurul. Stăpînea odată*, Bucureşti, Ed. Socec, 1911, p. 105—157.

Reproducem textul ediţiei din 1911.

Motivul basmului lui Delavrancea se găseşte în *F.F.C.*, nr. 184, la tip. 675, unde sînt menţionate cinci variante româneşti.

1 Studiul era o dezvoltare a prelegerii ţinute la facultate în 1892—1893. A apărut în *Albina*, V (1902), nr. 48 şi 49 (1, 8 sept.).

În realitate, azi se cunosc douăzeci şi două de variante ale acestui basm, care circulă în Muntenia, Moldova şi Transilvania.

Băiatul leneş din folclorul universal capătă puterea de a înfăptui orice de la un peşte căruia îi cruţă viaţa. Înrudit cu *Peştişorul de aur* al lui Puşkin, ale cărui izvoare au fost, desigur, tot în creaţia populară, motivul băiatului leneş apare în culegerile noastre de folclor, anterioare creaţiei lui Delavrancea, doar în două basme publicate de Petre Ispirescu, în 1872. Este demn de remarcat că Petre Ispirescu a cules primul basm de la „un oborean din Bucureşti, muncitor în tipografie" — deci dintr-o arie teritorială învecinată cu locul de naştere al scriitorului.

Varianta diferă de basmul lui Delavrancea: fata împăratului „rămîne însărcinată dintr-un vîntişor", iar băiatul leneş al văduvei este pîrît că a batjocorit pe domniţă de către boierii care îl urau.

În 1892 P. Ispirescu publică basmul *Voinicul cel fără tată*, auzit de la un locuitor bucureştean din Dudeşti. În această variantă, fata care devine mamă din uitătura unui „fluieră-vînt" este închisă într-o corabie cu „cinci pîini şi un urcioraş de apă" — singurul episod mai apropiat de începutul basmului lui Delavrancea.

Menţionăm că un exemplar din volumul de basme publicat de P. Ispirescu în 1892, care a fost în posesia scriitorului, este atent subliniat de Delavrancea şi pe alocuri comentat, urmărind expresiile caracteristice poporului în basmele folclorice.

În *Ciobănaşul cel isteţ sau ţurloaiele blendei*, povestit lui P. Ispirescu de tatăl său şi publicat în volumul *Legendele şi basmele românilor*, partea a II-a, fascicula a II-a, 1876, de asemenea subliniat de Delavrancea, nu apare decît momentul cînd un ciobănaş vede scăldîndu-se în rîu pe fata împăratului, de care se îndrăgosteşte şi pe care hotărăşte s-o ia în căsătorie. În tipologia lui Stith Thompson motivul se găseşte la tip. 850, dar deosebirile sînt prea mari pentru a admite că Delavrancea a pornit de la o variantă folclorică concretă.

În variantele româneşti publicate în urma basmului lui Delavrancea, eroul apare ca „feciorul caliciului", „Popaicu", „Lencea, feciorul prescurăriţei", „Cenuşilă", „Ion Lenea-Norocul", „Cenuşotcă", „Leneş, ginere împărătesc", sau „Curcubete (Bostanul)".

În majoritatea variantelor noastre şi ale celorlalte popoare, fata împăratului batjocoreşte pe leneş, care se răzbună cerînd peştelui-protector s-o pedepsească, dîndu-i un copil fără tată.

De asemenea, în cele mai multe, împăratul care a nedreptățit pe fiica sa ajunge la rîndul său acuzat pe nedrept de furtul unui linguroi. Conținutul acestor variante poate fi apropiat și de basmul *Sarea în bucate*.

Delavrancea renunță la episoadele folclorice nesemnificative și își creează personajul feminin cu mult mai complex decît modelul folcloric. Irina este de o inteligență ascuțită, de o mare frumusețe, delicatețe și hărnicie, cu suflet tare în împrejurări grele și cu vitejia unei amazoane în lupta demonstrativă contra tatălui ei.

Analiza psihologică a personajelor și atmosfera de autentică viață românească de la curtea lui Drăgoi-împărat apropie acest basm de nuvelistica lui Delavrancea.

Basmul lui Delavrancea a fost parodiat de I.L. Caragiale probabil în ianuarie 1909. Aflat la Berlin în momentul apariției basmului *Stăpînea odată*..., Caragiale se distrează imitînd creația prietenului său, sub titlul *Dă dămult, mai dă dămult*, așa cum mai făcuse în 1893 în *Smărăndița*, dar de data aceasta, nu-și publică parodia. Drăgoi devine la Caragiale Barlaboi, iar dialogul personajelor, lungit fără măsură, tinde să ironizeze felul de a vorbi al personajelor din basmul lui Delavrancea. Parodia a fost publicată pentru prima oară, postum, în vol. IV, *Opere*, ed. 1938.

În decembrie 1908, Mihail Dragomirescu, de pe poziții estetizante, apreciază „basmul bogat" *Stăpînea odată* ca „o lucrare de artă pură "[1], obiectîndu-i autorului numai că l-a publicat în *Viața românească*, revistă cu tendință poporanistă.

N. Iorga constată în ultima și „minunata" poveste a lui Delavrancea „un mai mare spirit de măsură, propozițiile scurte, întrerupte, [care] cuprind fiecare un adevăr nou de observație, o nuanță încă nedescoperită a senzației, și o întorsătură încă nedescoperită a pitorescului grai muntean a cărui stăpînire a avut-o el... mai mult decît oricine. E aici un *Apus de soare* întors în lumea povestirilor... Descrierea luptei dintre cei doi împărați... e unul din cele mai epice fragmente ale întregului nostru scris..."[2]

Într-adevăr, viața la curtea lui Ștefan cel Mare, cu claca jupînițelor și evocarea luptelor date împotriva dușmanilor, sînt prefigurate în basmul din 1908.

[1] Mihail Dragomirescu, *Stăpînea odată*, *Conv. crit.*, II (1908), nr. 13(1 iunie), p. 539–541.

[2] N. Iorga, *Ist. lit. rom. cont.*, II, Buc., Ed. Adevărul, 1934, p. 171.

Republicat de trei ori în timpul vieții scriitorului, basmul n-a suferit modificări substanțiale.

p. 245 BOACA ȘI ONEA

A apărut în *Flacăra*, București, anul IV, 1915, nr. 14, 17 ianuarie, p. 93—97, cu un portret al lui Delavrancea și semnătura în facsimil.

Reproducem textul din *Flacăra*.

S-a tipărit postum în volumul *Sultănica*, Ed. Cugetarea, 1914, p. 165—201, cu mențiunea, în subsol: „Dintr-un volum uitat: *Micuții*", deși scriitorul declarase în 1894 că în carnetul intitulat *Micuții* nu se aflau decît notații întîmplătoare, neorganizate într-o lucrare unitară, dar lăsase să se înțeleagă că nu era exclus ca în viitor, avînd mai mult răgaz, să o realizeze.

Scrierea *Boaca și Onea* are un vădit caracter autobiografic, „Boaca" fiind porecla Anicuței, fiica preotului Stere de la biserica Delea Nouă, prietenă a copilului Barbu în epoca premergătoare înscrierii la Școala sucursală din Coloarea neagră.

p. 261 VACANȚIE...

A apărut mai întîi un fragment, intitulat *Sadi-El-Mahib*, în *Ziarul meu*, București, anul I, 1916, nr. 2, 1 aprilie, p. 17—22; semnată *Barbu Delavrancea;* pe coperta revistei se specifică: *nuvelă*.

S-a publicat integral în *Epoca*, București, anul XXIII, 1916, nr. 100, 10 aprilie, p. 1—2; nr. 101, 13 aprilie, p. 1; nr. 102, 14 aprilie, p. 1; nr. 103, 15 aprilie, p. 1; nr. 104, 16 aprilie, p. 1; nr. 105, 17 aprilie, p. 1; nr. 106, 18 aprilie, p. 1; nr. 107, 19 aprilie, p. 1; nr. 108, 20 aprilie, p. 1; nr. 109, 21 aprilie, p. 1; nr. 110, 22 aprilie, p. 1; semnată *Delavrancea*.

Reproducem textul din *Epoca*.

La scurtă vreme după apariția integrală a scrierii în *Epoca*, Delavrancea a citit un fragment la festivalul de la Ateneu, dat în ziua de 4 mai 1916, de Centrul studențesc București, sub patronajul Ligii culturale. Informația o găsim în ziarul *Patria*, II, 1916, nr. 267, 5 mai, cu următorul cuprins:

„Maestrul Delavrancea a citit un fragment dintr-o schiță a sa, în care descrie modul cum trei profesori au petrecut o zi de vacanță".

Prin intermediul personajelor sale, Delavrancea condamnă războiul, cauza atîtor distrugeri.

Reflexivitatea, frecvent întîlnită şi în alte scrieri ale lui Delavrancea, apare şi în *Vacanţie*... ca tendinţă predilectă a personajelor. Luată integral, scrierea este lipsită de unitate. Din întregul ei se pot desprinde fragmente de sine stătătoare, ca povestirea orientală *Sadi-El-Mahib*, publicată separat de Delavrancea, fragmentele în care apar tipuri din societatea burgheză, stăpînite de patima jocului de cărţi, ca şi personajele din *Iancu Moroi* şi *Paraziţii*, sau întîmplarea nefericitului judecător, îndrăgostit de o femeie de moravuri uşoare.

Printre manuscrisele salvate în timpul primului război mondial s-a găsit textul dactilografiat al fragmentului *Sadi-El-Mahib*, probabil de la publicarea lui în *Ziarul meu*, precum şi două variante manuscrise, incomplete, ale nuvelei: Varianta I: o pagină de bloc, numerotată 5—6, scrisă cu creionul pe ambele feţe, în cîte două coloane; varianta II: manuscris pe sferturi de coală, paginile 7, 27, 33, cu numeroase ştersături şi modificări dovedind permanenta preocupare a scriitorului de a-şi perfecţiona limbajul în funcţie de conţinutul de idei.

VARIANTE

p. 264, r. 28—30 — Să ieşim... Aici nu e aer... Geamurile erau deschise. Coborîră o scară *Epoca* / — Să ieşim. Cu geamurile deschise şi parcă n-am avea aer... Coborîră trişti o scară *ms. I*.

p. 275, r. 18—21 M-ai făcut de ruşinea tîrgului, scîrnăvie ce eşti!... Sus! Ş-acasă! Colonelul plesnea de mînie *Epoca* / M-ai făcut de ruşinea tîrgului întreg! Sus ş-acasă, dobitocule! Colonelul să crape de mînie *ms. I*;

r. 21—24 Mitzi, abia stăpînindu-şi rîsul, tăcea. Ceva mai tîrziu bietul colonel răsuflă: — Ei, ei, ei *Epoca* / Mitzi nu mişca şi tăcea. Altfel nici n-ar fi putut, umflată de un rîs pe care abia şi-l stăpînea, strîngînd eroic măselele şi ţuguindu-şi buzele. Mai tîrziu, bietul colonel îngîna trist: — Ei! *ms. I*;

r. 24—29 ce-au să gîndească oamenii de noi? Mitzi izbucni într-un rîs ascuţit care, coborînd repede şi cromatic, se stinse în oftaturi dureroase. I-a venit rău... Colonelul, speriat... freacă-i mîinile, freacă-i tîmplele... — Mitzi *Epoca*

ce-o să gîndească de noi preşedintele şi nevastă-sa, prefectul şi Fanşetta şi toată lumea ceailaltă. Ce-o să gîndească? Ce-o să zică! Dumnezeule! Mitzi izbucni podidită de rîs ascuţit, coborînd pe o scară cromatică şi sfîrşind capul îi căzu pe genuchiul colonelului gemînd: „of! of! of! of!" Colonelul, speriat, o freacă pe mîni, freac-o pe tîmple — Mitzi în sus, Mitzi, *ms. I;*

r. 29—31 nu fi copil... Nu e nimica!... Popa de spatiu, Mitropolitul!... Nimic, Mitzi, nimica!... — Nu ştii ce drăcoaice sunt femeile *Epoca/* nu fi copil, Mitzi, dar să fi primit de 20 ori Mitropolitul cartea noastră de vizită, pe popa de spatiu, decît să-ţi fi venit ţie rău, pitulicea mea adorată... Nu ştiţi ce draci sunt femeile *ms. I*;

r. 36—37 din gheara colonelului... Şi, ceva mai tîrziu, linguşindu-se ca o pisică *Epoca/* din gheara colonelului, căci ea îl deprinse cu cărţile de joc în loc să-l deprinză cu cărţile de vizită. Ş-apoi linguşindu-se ca o pisică *ms. I/* din gheara colonelului. Ea îl deprinsese cu cărţile de joc... Şi, ceva mai tîrziu, linguşindu-se ca o pisică *ms. II.*

p. 276, r. 21—23 şopti Nohotiu ironic. — Documentele noastre, ca fosilele voastre... — Noi restaurăm animalul *Epoca/* şopti ironic Roiu. Cunoaştem documentele voastre. — Documentele noastre sunt ca fosilele voastre. — Noi construim animalul *ms. I/* şopti Nohotiu ironic *ms. II* (Aici se întrerupe ms. II.);

r. 27—31 că uneori ne apucă frica... Owen n-a mai dormit două săptămîni după ce a văzut un ichtyosaur restabilit, lung de 30 de picioare, cu ochii rotunzi şi enormi ca ai unei bufniţe gigantice... — Tocmai aşa *Epoca/* că de multe ori începem să ne temem... dupe ce a construit pleziozaurul n-a mai dormit două săptămîni... — Tocmai aşa *ms. I*;

r. 36—37 silitori în ale ştiinţei... Ei, Vladimire, începi... — N-o să credeţi *Epoca/* silitori în ale ştiinţei. Ceilalţi doi căzură bucuros de acord că îşi dau seama de cîte ar trebui unui om de ştiinţă şi că nu sunt decît la a-b-c ale ştiinţelor pe care le profesau. — Vladimir are cuvîntul. — Bine, zise Niculcea, dar să ştiţi... că tot ce-oi spune este curat adevăr. — Da, dar n-o să credeţi *ms. I;*

r. 38—40 Viaţa este un şir de farse tragice... Un procuror, un judecător de şedinţă şi un judecător de ocol *Epoca /*

Viaţa e plină de farse, de comedii, de drame, de tragedii. Cîteodată mă gîndesc ce crimă se petrece drept în dreptul picioarelor mele în fiece clipă pe ceailaltă emisferă a globului, alteori de ce-şi bate nevasta un (indescifrabil, n.n.) bogat şi pe urmă îi văz sărutîndu-se într-un cabinet particular? Acum la patru şi jumătate sunt sigur că la... un om bate la fel cu mine iarba de trei ori. Şi punînd urechea stîngă la pămînt. — Îl auz, adăogă rîzînd. Ba nu, m-am înşelat, americanul a dat şi a patra lovitură. Să crapă de ziuă. E un picpoket. A adormit întins ca şi mine. Ne-am potrivit la gîndire. — Simte cum în... — Tu glumeşti... Ascultaţi istorioara mea. Sunt vro trei-patru ani. Un judecător, un procuror — cu procurorul legasem oarecare prietenie — şi un judecător de ocol *ms. I*.

p. 277, r. 22—28 Nu crez... Vară, cald, zăpuşeală. Frunzele de platan cad, legănîndu-se uşurel, pe mesele albe şi curate. Bănuiala se încărcă de oarecare răutate. — Unde umblă judecătorul de ocol? — Am auzit c-ar fi dînd tîrcoale pe lîngă *m-me*... — A, o ruină *Epoca*/ Nu crez. — Atunci? — De, ştiu eu? A doua duminică judecă[torul de] o [col,] cu judecătorul de ş[edinţă]: — Ce să fie cu procurorul? — — Am auzit, te rog să nu-i spui, că a căzut la *m-me*... — E o ruină *ms. I*;

r. 31—33 e prea cinstit... Cum e el fantasc, ar fi putut să cază, dar... A! nu! nu!... În sfîrşit, în a treisprezecea duminică *Epoca*/ e prea cinstit pentru asta! Dar cum e el fantasc în sentimentalitatea lui... — Da, da, fireşte, am glumit. Vara, căldură, zăpuşeală. Frunze late de platan cădeau clătinîndu-se pe mesele din grădină. A treia duminică. — Uf! cald al dracului! întinzîndu-se alene zise judecătorul S. — Te topeşti, răspunse procurorul... Băiete, o bere şi cea din urmă... — Dar ce a devenit j[udecătorul de] o[col]? — O fi avînd vro crimă. — O fi comiţînd vro crimă. — Ba nu, zău, ce e cu el? — Dracu ştie? Aşa [se] întîlniră 12 duminici, în combinaţie de cîte doi, că dacă i-am însemna cu 1, 2 şi 3, în prima duminică se veniră la „rendez-vous" 1 cu 2 şi aşteptară zadarnic pe 3, în a doua, 2 cu 3 şi nu veni 1, în a treia, 3 cu 1, fără să dea semn de viaţă numărul 2. În aceeaşi ordine de combinaţiune continuară 12 dumineci în şir şi fiecare era grozav de intrigat de purtarea celorlalţi. În a 13-a duminică *ms. I*.

p. 279, r. 27–33 în Cişmigiu... — În Cişmigiu? — Mai spune o dată! zise judecătorul de ocol ştergîndu-se pe frunte. — În Cişmigiu... pe movilă... — Ce, vrei să rîzi de mine? Amorul propriu de bărbaţi *Epoca*/ în Cişmigiu... — Exact, zise răstit judec[ătorul de] ş[edinţă] — La fel, îngînă j[udecătorul de] o[col], şi se şterse de năduşeală pe frunte. — Amorul lor propriu de bărbaţi *ms. I*.

; 281, r. 21–22 Farsă! Neruşinată farsă! — Ce neghiobi *Epoca*/ — Farsă! Farsă! neruşinata! strigă j[udecătorul de] o[col]. — Mai încet, că te aud chelnerii! îi observă j[udecătorul de] ş[edinţă]. — Ce neghiobi! *ms. I*;

r. 29–37 – p. 282, r. 1–8 Blondă? Brună? Cei doi judecători se precipitară: — A mea, palidă şi brună! — A mea, cu părul ca flacăra! — Ş-a mea blondă, mai blondă ca spicul în pîrg, zise procurorul... Iacă ce ne-a scăpat în pornirea noastră urîcioasă!... Ei?... Acum? Fericirea le fulgeră în obraji şi izbucniră, în acelaşi timp, într-un rîs comic, cu trei timbre deosebite, amintind corul florilor din *Parsifal* al maestrului Wagner. — Pentru mine e o fantezie, şovăind între plăcere şi pasiune, declară judecătorul de şedinţă. — Eu o iubesc! mărturisi judecătorul de ocol, şi genele i se muiară d-o umezeală uşoară... Am înţeles gelozia! E teribil să fii gelos!... Da, da, la aceeaşi „Floră" *Epoca*/ — Blondă? brună? precipitat rămase fiecare! — A mea e brună şi palidă. — Şi a mea blondă şi aprinsă în obraji, mai blondă ca spicul de grîu în pîrg, zise procurorul. Li să vedea la toţi cum sîngele năpădea în obraji. Ochii le scăpăra de bucurie. Izbucniră într-un rîs de deplină mulţumire şi pentru vîrsta lor, de deplină fericet (sic!)... Ca un acord comic, ca muzica pe care o admiră lumea, „corul florilor" din... — Ştiţi că eu sunt căzut... o iubeam c-o pasiune... E o fantezie, dar în sfîrşit această fantezie m-a robit zise j[udecătorul] de o[col]. Şi genile i se muiară de o umezeală uşoară. — Şi eu. — Dar eu! Acum ţi-o mărturisesc că fusei gelos... O stupiditate... Da, da, ştiu că n-aţi fost de vină dacă..; fiecare din noi s-a purtat la fel, neştiind unul de altul... Pe aceeaşi movilă, la aceeaşi „Floră" *ms. I*;

p. 282, r. 8–15 pe aceeaşi canapea, sărutînd acelaşi picioruş mititel... O! ipoteza ar fi o crimă!... Acum, că primejdia a trecut, zic şi eu că farsa ar fi avut haz... Procurorul se gîndi, se

gîndi, își frecă mîinile și dodată trînti pumnul în masă. — Nu se poate!... Prea multe coincidențe bizare!... Cum dracu *Epoca!* pe aceeași canapea, *allez-hop* cu același pantofior alb de căprioară sărutînd același... Nu! un piciorus mititel... Îmi pare rău că n-am observat și numărul birjarului... ar avea haz să fi fost același birjar, aceiași cai, aceeași birje și la dus și la întors... Ce vreți?... Niște coincidențe atît de extraordinare!... Și ar fi fost scandalos de imoral să fi fost aceeași!... Dar cum dracu *ms. I.*

p. 283, r. 19—21 suntem niște jucării ridicole în gheara unei femei desfrînate... Ascultați... Cînd ne vom întîlni *Epoca!* suntem cumnații, adică ar fi cu cîte patru ramuri la coarne, gata să ne gătim pe fiece săptămînă încă cu cîte un rînd de coarne... — Cînd ne vom întîlni *ms. I.*

ADDENDA

p. 299 POIANA-LUNGĂ — AMINTIRI

Plachetă de versuri, București, Tip. Grecescu, 1878, 28 p., semnată *Barbu*; semnalată de D. Murărașu, în *Tînărul scriitor*, București, anul VI, 1957, nr. 8, august, p. 87—91; unicat în Biblioteca Institutului de istorie și filozofie al Academiei R.S.R., fișa II, 9.786 G, cu dedicația autografă „D-lui Z. Herăscu[1] ca semn de recunoștință al său elev — Barbu"; reproduce în mare parte caietul — pierdut — intitulat *Cîmpenești. Amintiri de la Poiana-Lungă. Omagiu Kasii Limburg*, semnat *Barbu G. Ștefănescu*.

Placheta poartă dedicația: „Amicilor mei Iosif-Antonin L[imburg]".

În *Viața literară*, București, anul I, 1906, nr. 14, 2 aprilie, p. 5, sub semnătura *Cronicar*, a apărut un articol intitulat *Poezii de Delavrancea*, însoțit de o fotocopie după coperta caietului, și o alta după ultima pagină a manuscrisului, datată „4 decembrie 1876" și semnată *Barbu G. Ștefănescu*.

„Kasa" Limburg, socotită greșit de unii drept numele unei fete, este în realitate familia (casa) profesorului său Limburg, în societatea căreia petrecuse în vara anului 1876. De altfel, poezia *Barcarola*, publicată fragmentar de *Cronicar* în *Viața literară*, este închinată „Licuței", la 16 septembrie 1876, cu următoarea notă:

1 Zefir Herescu, inspector școlar și în mai multe rînduri director al Liceului „Sf. Sava". Delavrancea l-a avut profesor de matematică încă din 1870, la „Gh. Lazăr".

„Pe lîngă aceste rînduri, primeşte şi un valtz; să-l înveţi mai tîrziu. Multă sănătate; să petreci cu înţelepciune şi veselie această duminecă. *Vale!*[1] Şi să mă ierţi dacă este rău scrisă, căci este pe genuche..."

Al doilea facsimil, sfîrşitul manuscrisului, înfăţişează patru versuri în latineşte, o cruce, flori, şi o panglică pe care este scris numele profesorului Dragomir şi indicaţia: „Lyceul S-tu Sava, 12 octom. seara". *Cronicar*, în articolul citat, arată că „cele mai muncite lucrări ale tînărului poet sînt două *Stabat mater*[2], una în jurul morţii lui Isus, după cunoscuta cîntare catolică, şi un imn de jale scris la moartea profesorului de istorie Dragomir", amintind de *Lăcrămioarele învăţăceilor* lui Arune Pumnul.

Reproducem cele două strofe ale „imnului de jale", după *Cronicar*:

Juni, să nu uitaţi un nume
Care fu răpit din lume,
Mişcătorul: Dragomir!
Pe mormîntul său o boare
Abia plînge trecătoare
Or zburdalnicul zefir.

Dominus aeternitate,
Lividus magister stabat
Hominumque vanitate
Pulvis, tamen lacrimabat!![3]

Placheta lui *Barbu* a fost menţionată în *Şiese ani din literatura Romana* de Popescu George, Buc., Typ. Grecescu, MDCCCLXXIX, p. 6, şi în *Bibliografia română, buletin mensual al librăriei generale din România şi al librăriei române din străinătate, 1879, anul întîi*, Buc., Alessandru Degenmann, 1879, p. 12.

Pînă în 1957, informaţiile despre această operă de tinereţe a lui Delavrancea au fost vagi şi contradictorii. Însuşi Victor Bilciurescu, coleg de liceu cu Delavrancea şi coredactor la *Revista nouă*, credea că versurile au apărut în Editura Ig. Haimann[4]. Cu privire la dispariţia plachetei, acelaşi Victor Bilciu-

[1] Sănătate! (lat.)

[2] Stătea mama (lat.).

[3] Imn creştin: Domnul în eternitate, profesorul sta livid şi cu toate că pulbere şi deşertăciune este omul, el totuşi lăcrăma!! (lat.)

[4] Cf. V. Bilciurescu, *Răscolind amintirile. Debuturile lui Delavrancea (literar — avocăţesc — politic)*, în *Univ. lit.*, XLI (1925), 15 martie, 29 martie, 5 aprilie.

rescu relatează că „volumul acesta a apărut și dispărut în interval numai de cîteva ceasuri, fără a mai fi avut norocul să se răsfețe măcar o zi în vitrine", din cauză că în aceeași zi Delavrancea citise una din poeziile publicate de Eminescu în *Convorbiri literare* și socotise că „nimeni nu mai trebuie să scrie versuri românești. Ar fi o profanare." Ca urmare, Barbu umblase cu trăsura pe la cunoscuți, strînsese exemplarele dăruite și le distrusese. În *Convorbiri literare*, în 1878, au apărut patru poezii de M. Eminescu: *Povestea codrului*, *Povestea teiului*, *Singurătate*, *Departe sunt de tine*.

Două din poeziile plachetei se reproduc în revista *Femeia română*, București, anul 1878, nr. 29, 23 aprilie, p. 2, și în nr. 97, 1 febr., p. 2—3, și anume: *La Poiana-Lungă* și *Livedea*.

Despre versurile lui de adolescent, Delavrancea însuși spunea că sînt „un suspin slab, dar sincer, în care nu veți găsi acele grații ale artei, dar în dosul lor veți descoperi imaginațiunile mele duioase și cernite", exprimînd astfel și puțina importanță pe care le-o acordă, și începuturile acelui pesimism pe care l-a manifestat frecvent prin soluțiile date în opera sa ulterioară.

Într-o scrisoare către fratele său Constandin, din Paris, 12 august 1882, Delavrancea consideră poeziile lui un semn al naivității tinerești de care s-a vindecat:

„... Eu, care versuri nu mai fac, avînd în liră două coarde lipsă și una plesnită... înțelegeți bine că nu glumesc de loc cînd îmi prepar ciomag de corn pentru turma de vite sterile, rapace, viclene și murdare" (reprezentanții societății burgheze — n.n.).

Avînd simplă valoare de document, dar puse în legătură cu poemele în proză pe care le-a realizat, poeziile de adolescență ale lui Delavrancea permit considerarea lor ca un indiciu timpuriu al unui lirism care n-a avut nevoie de canoanele versificației pentru a emoționa, ca în *Fanta-Cella* sau *Bunicul*.

p. 312 ODĂ BARBARĂ LA O „CRONICĂ RIMATĂ"

A apărut în ziarul *România liberă*, București, anul VIII, 1884, nr. 1.976, 5 februarie, p. 2, dedicată „lui Don Padil" (Duiliu Zamfirescu — n.n.), semnată *della Vrancea (Argus)*.

S-a reprodus în *Familia*, Oradea, anul XXI, 1885, nr. 21, 2 iunie, p. 260, semnată *De la Vrancea*.

Poezia este un răspuns ironic la *Cronica rimată* a lui Duiliu Zamfirescu, apărută în *România liberă* la 15 ianuarie 1884, în douăzeci şi trei de strofe, cu intenţii satirice la adresa imoralităţii femeii, a modei în poezie, a balurilor cu scopuri filantropice; gustul îndoielnic al imaginilor, rima şi ritmul neîngrijite stîrnesc gluma lui Delavrancea.

Titlul poeziei lui Delavrancea, *Odă barbară*, i-a fost sugerat de lectura *Odelor barbare* ale lui Giosuè Carducci, a căror cunoaştere profundă Delavrancea a demonstrat-o şi cu alte prilejuri.

Consecvent cu distrugerea plachetei *Poiana-Lungă—Amintiri*, Delavrancea se autoironizează ca poet:

> Aveam o scripcă-n loc de harfă
> Şi asudînd ca un Tantal
> Cercam a-i da glas de cristal...

Prin aceasta, însă, îşi pregătea atacurile împotriva poeţilor lipsiţi de merite şi a acelora care îi încurajează. Condamnînd lipsa de originalitate şi de seriozitate a conţinutului, ca şi forma inexpresivă, Delavrancea le cerea poeţilor „vers solitar, de bronz şi de mărgăritar" — frumuseţe şi durabilitate.

N. Iorga, în *Istoria literaturii române contemporane*, II, din 1934, p. 341, găseşte versurile lui Delavrancea „o extraordinară stăpînire a metrului", iar unora dintre ele, o reală frumuseţe.

p. 316 CÎND N-AM CE SCRIE

A apărut în *Vieaţa*, Bucureşti, anul III, 1895, nr. 31, 26 noiembrie, semnată *Mirmidon*, pseudonim folosit şi de A. Vlahuţă şi de Delavrancea încă din 1885, pe cînd amîndoi erau redactori la *Epoca*.

Poezia satirizează pe versificatorii care considerau poezia un mod de distracţie.

Deşi inclusă în vol. 1 de *Scrieri alese* de A. Vlahuţă, E.P.L., 1963, p. 255, socotim că poezia *Cînd n-am ce scrie* aparţine lui Delavrancea pentru următoarele motive:

În acelaşi număr al revistei *Vieaţa* apar două poezii semnate *Mirmidon*, în două locuri diferite: *Cînd n-am ce scrie* şi *Vis de-o clipă*. Faptul nu se explică decît prin paternitatea lor diferită. Cei doi autori semnau la fel, pornind de la un articol din *L'Étoile roumaine*, intitulat *La rage des Mirmidons*, scris împotriva redactorilor *Epocii*.

Cînd n-am ce scrie trebuie pus în legătură cu afirmaţia repetată a lui Delavrancea din *Memoriile Trubadurului*:

„Versurile îmi sînt nesuferite cînd le fac eu... Mai ales cu rima nu mă învoiesc."

Presat de A. Vlahuţă şi de dr. Alceu Urechiă să-şi intensifice colaborarea la *Vieaţa*, Delavrancea trimite poezia menţionată.

De altfel, Vlahuţă, poet recunoscut la această dată, nu putea spune nici în glumă despre sine că atunci cînd n-are ce scrie „toarnă" o poezie.

Tonul din *Cînd n-am ce scrie* diferă vizibil de al poeziei *Vis de-o clipă*, care are evidente caracteristici ale poeziei lui Vlahuţă şi reminiscenţe din *Singurătate* de M. Eminescu.

p. 318 ZIGZAG I

A apărut în ziarul *România liberă*, Bucureşti, anul IV, 1880, nr. 1.038, 18 noiembrie, p. 2—3, semnat *Argus*.

Scrierea se pare că a fost prilejuită de o plimbare la Şosea, aşa cum reise din text.

Însoţit de un prieten – probabil Duiliu Zamfirescu, coleg la institutul Elenei Miller-Verghi, care, la interval de două luni, publică, în acelaşi cotidian, foiletonul *La Şosé* — scriitorul priveşte defilarea echipajelor şi a pietonilor şi descifrează din gesturi, din vorbe, din îmbrăcămintea şi gruparea femeilor şi a bărbaţilor resorturile intime ale acestei lumi: traiul fără muncă şi goana după plăceri.

La douăzeci şi doi de ani, Delavrancea înregistrează decadenţa moravurilor societăţii cu un spirit de observaţie, cu o capacitate de exprimare colorată, cu o atitudine de făţişă înfierare a corupţiei şi o dragoste pentru popor, pentru limba şi creaţiile lui artistice, care vestesc pe realistul critic şi pe marele stilist de mai tîrziu.

Cosmopolitismul claselor conducătoare, ai căror copii se numesc Jean, Popó etc. crescuţi de guvernante, care nu ştiu nici o vorbă românească, luxul fără margini — izvor de alte vicii —, ipocrizia, în relaţiile de familie şi în unitatea socială mai largă, proasta administraţie a capitalei, inechitatea distribuirii bunurilor în societate — „numai mătase şi aur pe dobitoacele din landou" —, cabotinismul în artă, corupţia justiţiei şi a corpului de avocaţi, înşelăciunea de toate felurile,

prostituarea femeilor şi a bărbaţilor, toate sînt reprezentate de tipuri pe care scriitorul le creionează cu siguranţă şi vehemenţă.

Cu *Zigzag I* Delavrancea iniţiază seria articolelor critice împotriva manifestărilor cosmopolite şi decadente, tipice pentru reprezentanţii clasei exploatatoare din timpul său. În acest sens, *Zigzag* preveşteşte galeria „paraziţilor" de mai tîrziu.

p. 326 ZIGZAG II

A apărut în ziarul *România liberă*, Bucureşti, anul IV, 1880, nr. 1.067, 24 decembrie, p. 2, semnat *Argus*.

O parte din maximele ce cuprinde a intrat în componenţa *Memoriilor Trubadurului*.

p. 330 ZIGZAG III

Un bal (Teatrul Naţional, 15 febr.)

A apărut în ziarul *România liberă*, Bucureşti, anul V, 1881, nr. 1.110, 20 februarie, p. 2—3, continuîndu-se în nr. 1.111, 21 februarie, p. 2—3, şi în nr. 1.112, 22 februarie, p. 2. Este semnat *Argus*.

Referiri la *Zigzag III. Un bal* face însuşi scriitorul într-o scrisoare către Mărgărita Miller-Verghi.

„Tradu şi *Balul* de voieşti şi întoarce formele acolo unde nu se poate altfel."[1]

În 1880—1881 — în carnaval — în Bucureşti s-au organizat şase baluri mascate: la 10, 24 şi 31 ian., 7, 14 şi 21 febr., cf. dosar nr. 623/1881, p. 1, Arhivele Statului, Bucureşti. Balul la care se referă Delavrancea, şi la care „cap d'orchestră" fusese Eduard Hübsch, primele două violine, Ig. Paulman şi D. Brath, alternînd cu muzica Regimentului 4, este al cincilea dintre ele, dat în folosul celor rămaşi pe drumuri în plină iarnă, în urma unui mare incendiu la Focşani. Deşi este anunţat în mai toate periodicele şi se cheltuise pentru decorarea sălii şi pentru muzică suma de 660,75 lei, din vînzarea biletelor nu s-au strîns decît 425 lei.

Delavrancea demască mascarada filantropiei burgheze, adăugînd la galeria tipurilor parazitare ale societăţii faliţi frauduloşi, judecători corupţi, avocaţi fără scrupule şi femei necinstite.

1 Cf. I. E. Torouţiu, *op. cit.*, vol. V, p. 308.

Tînărul scriitor își exprimă disprețul adînc față de o asemenea societate, notînd cu o amară ironie:

„Aiurea ologii înpletesc rețele și trăiesc din munca lor; orbii înpletesc funii și trăiesc; muții sunt hamali și trăiesc; surzii aleargă cu știri și trăiesc; dar la noi, chiar cei cu ochi, cu două picioare, cu grai și auz au început să atîrne la pomana socială: probă e politica... mizeria crește în raport direct proporțional cu trîndăvia."

p. 345 ZIGZAG [IV]

A apărut în ziarul *România liberă*, București, anul V, 1881, nr. 1.338, 29 noiembrie, p. 2, semnat *Argus*.

Șiretenia, ambiția, demagogia și superficialitatea sînt obiectul reflexiunii lui Delavrancea. O parte din aforisme sînt incluse ulterior în *Memoriile Trubadurului*.

p. 348 ZIGZAG [V]
Mișu et Co. — Tipuri care dispar

A apărut în ziarul *România liberă*, București, anul VI, 1882, nr. 1.364, 1 ianuarie, p. 2—3, semnat *Argus*.

Poate fi considerată prima schiță a lui Delavrancea. Prin *Mișu et Co.* scriitorul în formație, în vîrstă de douăzeci și trei de ani, inițiază în *România liberă* o galerie a „tipurilor care dispar". Sub pseudonimul *Janu* publică la 9 ianuarie al doilea tip „care dispare" — *Un șef de birou de la vechea logofeție bisericească* —, iar la 10 aprilie 1883, *Arhivarul*, sub pseudonimul *Ianus*, derivat din precedentul.

p. 356 UN OM ȘI UN MAESTRU
Vasile Ștefănescu — 1818—1891

A apărut în ziarul *Voința națională*, București, anul VIII, 1891, nr. 1.934, 17 martie, p. 1, și s-a continuat în nr. 1.935, 19 martie, p. 1, și în nr. 1.936, 20 martie, p. 1, semnată:*.

A fost scrisă cu prilejul morții lui Vasile (Vasilache) Ștefănescu, fost profesor de desen al lui Delavrancea la Liceul „Sf. Sava" între 1874—1876.

Calitățile celor peste șaizeci de desene identificate și numeroasele aprecieri elogioa[5] despre talentul de desenator al lui

Delavrancea justifică prețuirea pe care i-a arătat-o Vasile Ștefănescu. Se știe că pictorul N. Grigorescu însuși l-a îndemnat pe Delavrancea să se consacre penelului, asigurîndu-l că după un an de zile de rătăcire în chervan, contemplînd și inspirîndu-se din minunatele priveliști ale țării noastre, ar putea deveni unul din cei mai mari peisagiști.

Scrierea relatează întîmplări reale cu o fidelitate de document, dar în același timp cu o duioșie emoționantă pentru ținuta etică a profesorului de desen.

p. 367 ANGEL DEMETRIESCU

A apărut în *Vieața*, București, anul I, 1895, nr. 48, 8 ianuarie, p. 1—2, sub titlul *Angel Demetriescu*, semnată *Delavrancea*.

S-a reprodus în revista *Școala română*, București, anul II, 1903, nr. 4—5, 15 august-15 septembrie, p. 84—86, la rubrica *Literarură și știință*, cu prilejul morții lui Anghel Demetriescu.

În *Vieața* amintirile despre fostul său profesor și provizor la „Sf. Sava" sînt precedate de o scrisoare adresată redactorilor revistei cu următorul conținut:

„Scumpii mei amici,

Mă amenințați cu descrierea pălăriei mele dacă nu vă voi da cîteva impresii. După palton[1], rîndul pălăriei. Ar fi prea mult. Nu este glumă sau cuvînt binevoitor din parte-vă pentru mine care să nu stîrnească o lungă serie de injurii contra mea din partea unor foști prieteni pe cari nu i-am părăsit, ci m-au părăsit, pe cari nu i-am insultat, ci m-au insultat, pe care nu-i urăsc, ci mă urăsc.

De teama elogiilor și a injuriilor, să mă execut.

Într-unul din numerele *Vieței* ați făcut portretul profesorului *Angel Demetriescu*, în cîteva linii și în cîteva rînduri. Rîndurile erau scrise de un maestru, și mi-e ușor să bănuiesc pe Vlahuță. Desemnul, o delicată caricatură, semnată Lili, era o încercare de talent. Proporțiile figurei simpaticului profesor și scriitor, nu tocmai izbutite; dar mușchiul sprincenelor care apasă energic asupra ochilor, buza de jos nervos arcuită sub cea de sus și pornirea mînei drepte cu arătătorul desfăcut în unghi obtuz cu degetul cel mare sunt note esențiale, cari dovedesc că

1 Aluzie la articolul lui V. A. Urechiă, *Neagra ingratitudine sau paltonul părăsit*, *Vieața* I (1894), nr. 41, 20 noiembrie.

desemnatorul vostru a observat bine și d-aproape pe Anghel Demetriescu.

Asupra acestei figuri remarcabile să mă opresc și eu. O mică schiță pentru o mare figură."

La republicarea medalionului în *Școala română* nu mai apare scrisoarea, dar în subsol se dă următoarea notă, în chenar negru:

„Anghel Demetriescu, savantul profesor și scriitor, a murit în august, în străinătate. Vestea morții lui neașteptate a umplut de jale inimile a tot ce e cult în țara aceasta. Școala, literatura, știința a pierdut cu el un mare și nepreţuit apostol. Anghel Demetriescu a făcut parte din pleiada de bărbaţi cari au făcut podoaba și mîndria neamului nostru.

Cu această tristă ocaziune, publicăm articolul de mai sus ieșit din pana măiastră a d-lui Delavrancea."

Scrisorile păstrate dovedesc strînsele legături pe care Delavrancea le-a avut cu Anghel Demetriescu din timpul liceului pînă la moartea acestuia. Mai tîrziu, Anghel Demetriescu este frecvent oaspetele fostului său elev, care-l invită uneori în scris: „Vom fi cît grațiile. Vorbă, citire, piano, mîncare, băutură, ceai și tutun", și-l amenință că în ziua fixată, la șase ore fix, se va duce să-l ridice „beilicește și pe susilea". Apoi, amintindu-și de cîte ori Anghel Demetriescu l-a ajutat, încheie scrisoarea: „Eu știu mai bine decît tine că-ți sînt dator vîndut".

Prietenia cu Anghel Demetriescu l-a ajutat pe Delavrancea să se formeze și să se afirme. Pasiunea pentru limbile clasice și cunoașterea profundă a istoriei Delavrancea le datorește de asemenea severului său profesor.

GLOSAR

A

abà, s. f. (pl. *abale)* — ţesătură de lînă lucrată la război ţărănesc şi apoi bătută la piuă, din care se fac haine ţărăneşti; dimie, pănură.

abandona, vb. (refl.) — a se dărui.

acioală, s.f. — locuinţă sărăcăcioasă, colibă.

aciola, vb. (refl.) — a se aciua, a se oploşi, a se pripăşi; a se adăposti din mila gazdei.

adimeni, vb. (refl.) — a se linişti pe sine, a se amăgi; a se mîngîia.

afonie, s.f. — boală care constă în pierderea glasului; muţenie.

aghios, s.m. — creştin sau musulman care a fost în hagialîc, hagiu.

agialîc, s.m. — v. *hagialîc*.

ah, s.n. (pl. *ahuri)* — suferinţă, necaz; oftat.

ahtiat, s.n. — v. *ahtiere*.

ahtiat, adj. — dornic, avid.

ahtiere, s.f. — dorinţă arzătoare; suferinţă, chin.

alabala, interj. — (în expr.) *Ce mai alabala*? — Ce se mai petrece? Ce mai atîta discuţie?!

alemanic, adj. — germanic; de origine germanică.

ales, adj — (despre ţesături) lucrat cu flori în ţesătură la război ţărănesc.

alică, s.f. — grăunte de plumb folosit în cartuşele de vînătoare.

alienare, s.f. — înstrăinare a unui bun material în defavoarea moştenitorilor legali.

apăta, vb. (refl.) — a dilua; a muia; a slăbi.

apelpisit, adj. — plictisit; exasperat; smintit; extravagant.

arcan, s.n. — funie lungă cu un laţ la unul din capete, folosită odinioară ca armă de război sau de vînat.

argea, s.f. — odaie sau construcţie separată unde se aşază războiul de ţesut la ţară.

arhitravă, s.f. — element de construcţie în arhitectura clasică, susţinînd friza şi sprijinindu-se pe capitelul unei coloane.

arie, s.f. — loc neted, bătătorit, unde se treieră cerealele păioase; faţă, suprafaţă.

aromi, vb. — a aţipi; a se linişti.

aromitor, adj. — liniştitor.

arsenios, adj. — care conţine arsenic.

arşic, s.n. — os de la articulaţia genunchiului mieilor, al iezilor sau al viţeilor, folosit într-un joc de copii.

artos, s.n. — pîine care a stat în altarul bisericii în timpul slujbei.

ataca, vb. — a vătăma; a se îmbolnăvi de tuberculoză.

aui, vb. — a hăui.

auială, s.f. — zgomot confuz, monoton şi prelung.

B

bac, adv. — (la jocul de cărţi) se zice că un jucător are „bac" cînd suma cărţilor pe care le-a primit nu are nici o valoare; nimic.

bacara, s.f. — numele unui joc de cărţi.

bachanală, s.f. — petrecere zgomotoasă şi destrăbălată, desfrîu, orgie.

bahnă, s.f. — v. *bahniţă*.

bahniţă, s.f. — pocitanie, urîciune.

banabace, s.f. (pl.) — v. *barabancă*.

bancă, s.f. — (la jocul de cărţi) banii puşi în joc de cel ce conduce o partidă; *a sparge banca* — a cîştiga banii celui ce ţine banca.

bancrutar, s.m. — (în societatea capitalistă) vinovat de rea administraţie sau de fraudă în dauna creditorilor; falit.

bandă, s.f. — trupă de muzicanţi, taraf de lăutari.
baptister, s.n. — capelă pe lîngă bisericile catolice în care se oficiază botezul.
barabancă, s.f. (pl. *barabance)* — tobă.
barbun, s.m. — peşte de mare, de culoare roşiatică, cu aripioarele galbene, cu două fire lungi sub bărbie.
basma, s.f. — batistă.
başi-buzuc, başbuzuc, s.n. — marfă turcească (de la numele purtat de soldaţii voluntari turci din trupele neregulate).
batist, s.n. — pînză foarte fină de bumbac sau de in.
batistă, s.f. — v. *batist*.
băcan, s.n. — lemn al unui arbore exotic, de culoare roşie, cu care se înroşeau ouăle.
bălăngăi, bălăngăni, vb. (refl.) — a se bălăbăni; a se vorbi, a se şopti despre cineva sau ceva; a se agita, a se frămînta.
bălăngăit, bălăngănit, s.n. — sunet neregulat de clopot sau de talancă.
bănănăi, vb. — a bălăbăni, a mişca braţele sau picioarele într-o parte şi în alta, a se legăna.
băncuţă, s.f. — monedă mică, veche, de argint, cu valoare de 50 de bani.
bărăţie, s.f. — numele mănăstirilor catolice franciscane.
bectemis, s.n. — varietate de tutun turcesc.
beilic, s.n. — corvoadă, muncă silită în favoarea boierilor sau a stăpînirii turceşti.
beldie, s.f. — prăjină lungă şi subţire.
bersaglier, s.m. — soldat vînător în Italia.
bineţuri, s.f. (pl.) — bineţe, salutări.
bîc, s.m. — nume dat de copii bunicului sau tatălui: „Ai văzut pe bîcu? (Şi «bîcu» îi era tatăsău)."
bleau, s.n. — bucată de fier circulară cu care se îmbracă osia de lemn a carului.
bogace, s.f. — pogace, turtă făcută din covrigi uscaţi şi apoi pisaţi.
bolboşi, vb. — a bulbuca, a holba (ochii).

botă, s.f. — vas de lemn pentru apă sau vin.
botfor, s.m. — cizmă cu tureatcă (carîmb) încrețită.
brahmim, *brahman*, s.m. — membru al castei sacerdotale, cea mai importantă dintre cele patru caste indiene.
brezaie, s.f. (pl. *brezăi*) — persoană mascată, împodobită strident, care joacă pe la casele oamenilor în preajma Crăciunului.
bundă, s.f. — haină îmblănită, lungă și largă.
buture, s.m. — butuc, buștean.

C

cabulă, s.f. — superstiție de jucător (de cărți).
cacialmagioaică, s.f. — (la jocul de cărți) persoană obișnuită să recurgă la cacealmale, la înșelătorii.
cadiu, s.m. — judecător (la turci).
calîp, s.n. — bucată cu o formă geometrică obținută prin turnarea materialului într-un tipar, calapod.
calomfir, s.m. — plantă erbacee aromatică, cu frunze ovale compuse și flori galbene.
calpac, s.n. — căciulă mare, de formă sferică sau cilindrică, îmblănită pe margini, purtată înainte de domn sau boieri; ascunzătoare boltită ca o căciulă.
calpacă, s.f. — v. *calpac*.
calup, s.n. — v. *calîp*.
capete, s.n. (pl.) — colaci făcuți pentru pomenirea morților.
capiu, adj. — năuc, zăpăcit, nebun.
capitel, s.n. — partea superioară, mai groasă și ornată a unei coloane sau a unui pilastru.
capră, s.f. — arșic de ied.
catenă, s.f. — șir de încrețituri ale scoarței pămîntului, format sub influența unor presiuni laterale; lanț.
cațaon, s.m. — poreclă dată grecilor; om rău.
cauc, s.n. — acoperămînt pentru cap, în formă cilindrică, purtat de călugări, potcap.
cădenie, s.f. — cuviință.

căftănie, s.f. — (în orînduirea feudală din Țările Române) privilegiul de a purta caftan; boierie.
călifar, s.m. — pasăre acvatică, asemănătoare cu rața.
călin, s.m. — arbust sălbatic, cu flori albe și cu fructe roșii în formă de ciorchini.
căluș, s.n. — bucățică de lemn, de o formă specială, pe care se sprijină coardele întinse ale unui instrument muzical.
căpușă, s.f. — mugur de plantă; ochi; insectă parazită.
cărăuș, s.m. — ștafetă, trimis, sol.
cătină, s.f. — arbust cu crengi flexibile folosite la împletit coșuri.
cățăi, vb. — a flecări.
ceacău, s.n. — un fel de chipiu ostășesc.
ceadiriu, adj. — verde ca paiul de grîu.
cealma, s.f. — turban.
ceapraz, s.m. — podoabă din șiret, din panglică de mătase sau din fir pentru uniforme.
ceaprazar, s.m. — fabricant sau negustor de ceaprazuri.
ceauș, s.m. — slujbaș turc de rang inferior.
cergă, s.f. — pătură țărănească, țesută în patru ițe, de lînă sau de cînepă; țol.
ceruliu, adj. — albastru, de culoarea cerului.
cerviș, s.n. — v. *ciriviș*.
cetaș, s.m. — membru al unei cete; ortac.
cetlău, *ceatlău*, s.n. — prăjină de lemn adăugată la căruță, servind ca o oiște falsă pentru a putea înhăma al treilea cal; bîtă.
cheag, s.n. — (în expr.) rezervă bănească, avere.
chefni, vb. — a sufla pe nări scurt și repetat, cum fac copoii la vînătoare cînd aleargă după vînat.
cheie, s.f. — cifru.
chembrică, s.f. — țesătură de bumbac vopsită și ceruită.
chezonist, s.m. — paracliser.
chichiță, s.f. — cutie în interiorul unei lăzi, la partea de sus, în care se păstrează mărunțișuri, acte sau obiecte de valoare.

chilă, s.f. — veche măsură de capacitate pentru cereale (cca 500 kg).

chilim, s.n. — covor (turcesc) cu două fețe; un fel de cusătură pe etamină.

chiloman, s.n. — sfadă, discuție.

chinăruit, adj. — chenăruit, mărginit cu înflorituri.

chindie, s.f. — timp al zilei aproape de asfințitul soarelui; dans popular în ritm de sîrbă.

chiostru, s.n. — minaret.

ciac, s.n. (pl. *ciacuri*) — v. *ceacău*.

cilic, s.n. — șirag de mărgele de metal.

cioaclă, s.f. — încărcătură a unei sănii mici pentru transportul lemnelor din pădure.

ciocan, s.n. — păhărel în formă de sticluță cu gîtul lung și strîmt din care se bea rachiu.

ciolac, adj. — ciung, schilod.

ciriviș, s.n. — seu de vacă topit, folosit de turci în bucătărie.

ciubuc, s.n. — pipă orientală cu coadă lungă; țeavă de lulea; ornament din tencuială sau ipsos pe zidul unei clădiri.

ciubucărie, s.f. — totalitatea ciubucelor, a podoabelor unei zidării.

civit, adj. — albastru-închis; vînăt.

cîmp, s.n. — fond pe care apar flori într-o țesătură sau cusătură.

cîrcîi, vb. — (despre păsări) a scoate sunete caracteristice; (fig.) a da semne de vinovăție, de neliniște.

cîrîie, s.f. — dîră, dungă de sudoare sau de lacrimi amestecată cu praf.

cîrmîz, s.n. — materie colorantă roșie, obținută din bobițele plantei cu același nume.

cîrmuz, s.n. — v. *cîrmîz*.

cîșlegi, s.f. (pl.) — intervalul dintre două posturi.

clac, s.n. — pălărie înaltă și lucioasă, prevăzută cu un arc, care permite să se turtească fără a se strica, pentru a putea fi ținută sub braț.

clădărie, s.f. — grămadă, mulțime mare de lucruri puse laolaltă, morman.

clefeti, vb. — a clefăi, a mesteca din gură.

clină, s.f. — lătură; înclinare, pantă.
codalb, adj. — blond.
codan, s.m. — (despre animale) codat; cal codan, cal bun de fugă; armăsar.
codirlă, s.f. — partea din urmă a unei căruțe sau a unui car, mobilă, în care se pune nutrețul pentru animalele care trag.
colăcer, s.m. — flăcău care însoțește pe miri la nuntă.
colcot, s.n. — clocot.
colindeț, s.n. — colăcel sau pîinișoară care se dă colindătorilor.
comisură, s.f. — încheietură, legătură.
conabiu, adj. — vișiniu, roșu-închis.
concherant, adj. — cuceritor.
condotier, s.m. — căpetenie de soldați mercenari de pe vremuri în Italia.
còpil, s.n. (pl. *còpile)* — cui de fier sau de lemn, legînd stîlpul porții sau pervazul ușii cu țîțîna lor.
coptoroșit, adj. — găunos, gata de prăbușire, bolnav de mai multe boli.
cornișă, s.f. — partea superioară, ieșită în afară și ornamentată, a zidului unei clădiri, pe care se sprijină acoperișul.
cornița, s.f. — varietate de struguri cu boabe negre-roșietice lungi.
cosac, s.m. — pește de apă dulce, din familia crapului.
cosor, s.n. — cuțit scurt, încovoiat, pentru tăiatul viței-de-vie.
coștoroabă, s.f. — cocioabă; casă mică și dărăpănată.
crac, s.m. — maiul pivelor de abale, prin ale cărui lovituri repetate țesătura udă se îndesește.
craun, adv. — fără rost, haimana: „d-o vreme încoace umblă craun".
crisalidă, s.f. — stadiu în metamorfoza insectelor lepidoptere, între larvă și fluture; nimfă, pupă.
crochiu, s.m. — desen sumar; schiță.
cuhne, *cuhnie*, s.f. — bucătărie; încăpere sărăcăcioasă.

cuiba, vb. — a avea sau a-şi face cuibul.
culmiş, s.n. — culme.
cumpănire, s.f. — echilibru, proporţie, chibzuială.
cunctator, s.m. — cel care întîrzie.
curcănime, s.f. — poreclă dată poliţiştilor în regimul trecut.
curcioaică, s.f. — curcă.
curpen, s.m. — coardă de viţă, de plantă agăţătoare; (prin ext.) nuiele.
cuvînt, s.n. — dreptate.

D

da, adv. — doar.
dacindea, adv. — dincolo, de cealaltă parte.
dactilion, s.n. — instrument care serveşte pianiştilor la exersarea agilităţii şi forţei degetelor.
dadă, s.f. — leliţă; nume dat de copii şi tineri unei rude sau prietene mai vîrstnice.
daică, s.f. — v. *dadă*.
damasc, s.n. — ţesătură cu desene mari în relief.
damaschinat, adj. — tapisat cu damasc.
dăzgovială, s.f. — luarea vălului de pe capul miresei a doua zi după nuntă.
deboş, s.n. — abuz de mîncare şi de băutură; exces.
deliu, s.m. — om îndrăzneţ şi voinic.
dihoniţă, s.f. — vas în care se păstrează păcura pentru uns roţile.
disc, s.n. — tavă rotundă pe care se strîng, în biserică, bani de la credincioşi.
disoluţiune, s.f. — neînţelegere.
dosnic, adj. — retras, izolat; ursuz, morocănos.
dospi, vb. — a fermenta; (fig.) a urzi, a pune gînd rău.
drăgănele, s.f. (pl.) — cireşe pietroase; (fig.) farmec, graţie, nuri.
dubă, s.f. — tobă.
duhorî, vb. — a duhni, a mirosi puternic şi neplăcut.

E

edicul, s.n. — construcție mică în care este adăpostită de intemperii o lucrare de artă, așezată într-o piață sau într-o grădină publică.
efendi, s.m. — titlu dat de turci unui interlocutor, în semn de politețe.
elitră, s.f. — aripă externă, tare și lucioasă, a unor insecte.
empireu, s.m. — (în mitologia greco-romană) partea cea mai de sus a boltei cerești, unde se credea că se află lăcașul zeilor.
endrașaim, s.n. — plantă agățătoare decorativă, din familia leguminoaselor, cu flori mari roșii, violete sau albe, cu miros plăcut.
espia, vb. — a ispăși, a răscumpăra o greșeală.
espiator, adj. — ispășitor; cel ce răscumpără o greșeală prin jertfă.
exibat, adj. — expus, etalat ostentativ.

F

față, s.f. — culoare; *arii de fețe* — întinderi (de flori) de diferite culori.
fășia, vb. (refl). — a se despărți.
fermenea, s.f. — haină scurtă pînă la brîu, purtată în trecut.
fiasc, s.n. (pl. *fiascuri)* — garafă de vin.
filomelă, s.f. — (poetic, învechit) privighetoare.
firfirică, s.f. (pl. *firfirici*) — v. *băncuță*.
firitiseală, s.f. — sărbătorire, petrecere, felicitare.
fitui, vb. (refl.) — a se termina repede, a dispărea.
florin, adj. — floriu; cu pete roșii; plin de flori, înflorit.
fluturat, adj. — cu fluturași de metal cusuți pe haine, împodobit cu fluturi.
fofoloc, s.m. — boboc de rață, de gîscă sau orice pui de pasăre care abia se poate ține pe picioare, abia ieșit din găoace.
foloștină, s.f. — foi de varză mari și late, care cresc în jurul căpățînei; fulg mare de zăpadă.
fortuit, adj. — neprevăzut, întîmplător, inopinat.

fotoloage, s.n. (pl.) — smocuri de păr care cresc în partea de jos a picioarelor unor cai.
fresc, s.n. — frescă.
fustanelă, s.n. — fustă scurtă şi creaţă (în costumul naţional bărbătesc al grecilor şi albanezilor).

G

gard-pletură, s.n. — împletitură de nuiele de o anumită mărime, folosită la împrejmuirea curţilor.
găitan, s.n. — şiret împletit din mătase, lînă ori fir, folosit la împodobirea vesmintelor; (fig.) dungă vînătă sub ochi, cearcăn: „cu găitane vinete în jurul ochilor".
găman, s.m. — om lacom, mîncău.
ghină, s.f. — ghinion, nenoroc.
ghizd, s.n. — împrejmuirea (circulară sau pătrată) a unei fîntîni, de lemn sau de piatră, de la pămînt în sus.
gingirlie, adj. — (despre cafea) cu caimac.
giol, s.n.(pl. *gioale*) — totalitatea arşicelor puse în joc de mai mulţi jucători; a face „un pui de giol" — a lua toate arşicele; (fig.) a şterpeli.
gionat, s.n. (pl. *gionate)* — picior.
giurui, vb. — a cădea învîrtindu-se, învolburîndu-se, răscolind: „Vîntul giuruia des foloştină înflorită".
gîrlici, s.n. — partea înclinată de la intrarea unei pivniţe sau a unui bordei.
goangă, s.f. — suport rotund al tinichelelor tăiate ca nişte creste de cocoş, instalate pe acoperişul caselor ţărăneşti; bilă.
godină, s.f. — varietate de dovleac.
goeland, s.m. (pl. *goelanzi)* — pescăruş.
grivei, adj. — pătat cu alb şi negru, pestriţ.

H

hagialîc, s.n. — pelerinaj la locurile socotite sfinte de către biserică.
hagiu, s.m. — cel care a fost în hagialîc.
halagea, s.f. — tămbălău, petrecere zgomotoasă.

hamnic, adj. — v. *ohavnic*.
hălăciugă, s.f. — tufiş, desiş.
hărăni, vb. (refl.) — a-şi cîştiga existenţa, a se hrăni.
hărşie, s.f. — hîrşie, piele de miel cu blană măruntă şi creaţă.
heliografie, s.f. — (înv.) heliogravură.
hihăit, s.n. — rîs batjocoritor, provocator.
hiridă, s.f. — firidă.
hîrbar, adj. — vagabond, fără căpătîi.
hrăpalnic, adj. — lacom, hrăpăreţ.
hrăpi, vb. — a răpi, a lua cu sila, a jefui.
huzmet, s.n. — în trecut, venitul unor dări ca vînăritul, oieritul etc.
huzmetar, s.m. — cel care lua în arendă un huzmet, funcţie aducătoare de mari venituri.

I

ichi, s.n. (pl. *ichiuri*) — arşic mare, plumbuit.
icosar, *icusar*, s.m. — monedă turcească de argint (sau de aur) care a circulat în trecut şi în Ţările Române.
icre, s.f. (pl.) — moalele de la pulpa piciorului.
idicliu, s.m. — slujitor la curtea otomană sau la palatul domnesc din ţările supuse, pe vremuri, turcilor.
ieratic, *hieratic*, adj. — rigid, static, înţepenit.
ilic, s.n. — pieptar ţărănesc împodobit cu găitane, încheiat cu nasturi sau copci într-o parte.
iminei, s.m. (pl.) — pantofi de piele colorată, cu vîrf ascuţit, purtaţi în trecut de turci sau de boieri, după moda turcească.
incusar, s.m. — v. *icosar*.
iredentist, s.m. — persoană care propagă iredentismul; naţionalist şovin.

Î

îmbrebena, vb. (refl.) — a se împodobi; a se găti cu flori.
împufat, adj. — înfoiat; plin de puf; aburos, ceţos.

împuitor, adj. — impunător, falnic, măreț.
încai, adv. — măcar, cel puțin.
încăpușat, adj. — înmugurit.
încăputa, vb. — a drege, a înnădi; a înjgheba.
încondura, vb. — a înfoia, a roti (penele, aripile).
încuiba, vb. (refl.) — a se oploși; a se instala fără învoire într-un loc.
înțestat, adj. — încăpățînat, îndărătnic.
învolt, adj. — înfoiat; (despre păr) ondulat.
înzilizit, adj. — puternic; făcut să trăiască mult.

J

jac, s.n. — jaf, devastare.
jaleș, s.n. — salvie, plantă ornamentală și medicinală, aromată, cu flori albastre, violete sau albe.
jerăgai, *jărăgai*, s.n. — cărbuni incandescenți.
jir, s.n. — suprafață circulară pe care se desfășoară jocul „de-a purceaua".
jugău, s.n. — opritoare, jug mic în jurul gîtului.
jupă, s.f. (pl. *jupe*) — fustă.
juvină, s.f. — fiară, dihanie.

L

lacră, s.f. — ladă în care se păstrează hainele; raclă.
lamuri, adj. — curat, spălat.
laptele-cucului, s.m. — plantă erbacee, cu flori galbene, a cărei tulpină conține un suc lăptos; alior.
lari, s.m. (pl.) — divinități mitologice la romani, ocrotitoare ale casei și ale familiei.
lastic, s.n. — saten; stofă de lînă foarte durabilă.
laț, s.n. — scîndură lungă și îngustă, din care se fac îngrădituri.
laur, s.m. — dafin.
lăia, vb. — a spăla pe cap, a îmbăia.
legătură, s.f. — cravată.
legumi, vb. — a mînca sau a bea cîte puțin; a gusta; (fig.) a face economie.
leicuță, s.f. — fată tînără; (sens depreciativ) lele.
leocă, s.f. — v. *leucă*.
leșuit, adj. — slăbit; leșinat; lihnit de foame.
leucă, s.f. — accesoriu al carului, constînd dintr-un lemn încovoiat, al cărui capăt de jos e îmbucat

în osie, împiedicînd roata să iasă, iar celălalt capăt servind de sprijin loitrei.
limoniu, adj. — de culoarea lămîiei, galben.
lipan, s.m. — brusture.
lozie, s.f. — salcie sau răchită, din ale cărei ramuri se fac împletituri.
lumînărică, s.f. (pl. *lumînărele)* — plantă erbacee cu frunze mari și flori galbene, dispuse în spic.
lungoare, s.f. — lingoare, numele popular al unei boli molipsitoare; febră tifoidă.

M

mahmudea, s.f. — monedă turcească de aur, care a circulat și în țara noastră.
mamorniță, s.f. — (în superstiții) numele unui duh rău; epitet injurios adresat unei femei.
mandalică, s.f. — plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu rădăcinile aproape rotunde și cu florile albe.
marghioli, vb. (refl.) — a se fandosi, a se preface; (fig.) a se văieta.
măluros, adj. — cenușiu, negricios, de culoarea mălurei; boală a grîului provocată de un parazit-ciupercă cu spori negri-cenușii.
măргări, vb. — a înflori, a prospera.
mărgărintă, s.f. — floare de cîmp; ochiul-boului, margaretă.
măselar, s.m. — nebunariță, măselariță; plantă otrăvitoare și cu miros greu, cu flori galbene pătate cu violet-închis.
măturică, s.f. (pl. *măturele)* — plantă cu tulpină lemnoasă și ramificată, folosită la țară pentru măturat;
măzăriche, s.f. — plantă agățătoare cu flori în ciorchine roșii, galbene, sau violete; precipitație atmosferică provenită din picături de ploaie înghețate.
melino, s.n. — țesătură de in, foarte subțire.
melinos, s.n. — v. *melino*.
meremetisi, vb. — a repara, a cîrpi.

meterez, s.n. — întăritură la stîlpii unui pod.
mială, s.f. — arşic de miel.
micşorime, s.f. — (înv.) micime.
minunici, s.m., adj. — năzdrăvan.
mînă, s.f. — (la jocul de cărţi) rolul de a împărţi cărţile; rîndul.
mîndălac, s.m. — (în expr.) *A căuta păcate în mîndălaci* — a găsi cu orice preţ o vină, a căuta nod în papură.
morojin, adj. (pl. morojii) — (despre culoare) amestec de alb şi roşcat.
muezin, s.m. — slujitor al bisericii mahomedane, care, din minaret, vesteşte credincioşilor ora rugăciunii.
mura, vb. (refl.) — (fig.) a se răzbuna: „Lasă-mă să-mi murez inima... Măcar o dată."
mursica, vb. — a muşca; a sfîşia; a înţepa cu vorba; a bate.

N

naramz, s.m. (plur. *naramzi*) — varietate de portocal cu fructe amărui.
năstrapă, s.f. — cană, vas pentru apă sau vin, potir, cupă.
năutiu, adj. — de culoarea năutului; cafeniu-deschis, gălbui.
nădădi, vb. — a trece firele de urzeală prin iţe şi spată la războiul de ţesut.
necontiat, adj. — necontenit.
nemenie, s.f. — categorie; specie; rudă.
neustiat, adj. — neostoit, nepotolit, neobosit.
nisfea, *nesfea*, s.f. — veche monedă turcească de argint care a circulat în ţara noastră.

O

oblînc, s.n. — partea din faţă a unei şei.
oblu, adj. — drept; neted.
obroci, vb. — a zăpăci prin farmece, prin vrăji.
ochiul-şarpelui, s.m. — plantă mică, cu frunze păroase, cu flori mici, de un albastru-închis.

ohavnic, adj. — de veci; moştenit din tată în fiu.
olivastru, adj. — de culoarea măslinei, verde-gălbui.
opal, s.n. — piatră semipreţioasă, cu luciu gras ori sticlos, incoloră sau colorată.
opăcit, adj. — zăpăcit, speriat; diform; pocit.
oranist, s.n. — baldachin.
orbotat, adj. — horbotat, dantelat.
orcan, s.n. — uragan.
ordie, s.f. — oaste, hoardă.
ostia, vb. — a potoli, a înceta, a sfîrşi.
ostracia, vb. — a ostraciza, a izola, a exila.
ostreţ, s.n. — gard de zăbrele.
oticni, vb. — a se sili din răsputeri să respire; a avea spasme, a icni.

P

pajură, pajeră, s.f. — pată colorată pe un fond de culoare sau de nuanţă diferită: „Iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie".
palestră, s.f. — (în vechea Grecie) loc unde se făceau exerciţii sportive, gimnastică, lupte.
pandantif, s.n. — bijuterie care se poartă atîrnată la gît cu un lănţişor sau cu o panglică; pandantiv.
patacă, s.f. — veche monedă în valoare de 100 de parale.
pataramă, s.f. — întîmplare neplăcută; păţanie, pătăranie.
pămînzalcă, s.f. — cureluşă, şiret de pînză ori şnur din fire răsucite cu care se leagă caierul pe furcă.
păpuşă, s.f. — mănunchi de frunze (de tutun etc.): „Dă-mi o pustie de ţigare, că-mi uitai păpuşa acasă".
păs, s.n. — suferinţă, greutate.
pecie, s.f. — carne macră, muşchi.
pepeniu, adj. — gras, dolofan.
pepenos, adj. — v. *pepeniu*.
peruzea, s.f. — piatră semipreţioasă de culoare albastră sau verzuie; turcoază.

pestelcă, s.f. — șorț pe care îl pun femeile peste rochie, sau, în trecut, vînzătorii din băcănie, măcelarii.
peș, s.m. — (în expr.) *într-un peș* — pe o coastă, pe o parte, într-o latură.
peșcheș, s.n. — tribut, plocon, dare.
petantă, s.f. — pocnitoare, petardă.
petrece, vb. — a vinde: „Cum petreceți icrele?"
petrecut, adj. — despărțit, străbătut.
picuriș, s.n. — căderea apei sub formă de picături; locul unde apa unui izvor curge în picături: „la picurișul izvoarelor".
piersica, vb. — a tachina, a înțepa; a bate.
pietroaică, s.f. — găină grea, îndesată.
pihăi, vb. — a pîhăi, a respira greu, cu zgomot; a pifăi, a pufăi.
pilastru, s.n. — stîlp paralelipipedic, servind ca element de ornamentație sau de consolidare a unui zid cu care adesea face corp comun.
pilă, s.f.— teanc, grămadă, fișic.
piotă, s.f. — mulțime; infanterie.
pirui, vb. — a ciripi sau a imita, cu un instrument, ciripitul păsărilor; a cînta în triluri.
pirozea, s.f. — v. *peruzea*
pișicherlîc, s.m. — șiretenie, șarlatanie, înșelăciune.
pivă, s.f. — piuă, dîrstă; instalație folosită la îndesirea abalelor prin lovirea lor repetată cu ciocanele de lemn, sub șuvoiul continuu al apei.
pînză, s.f. — lungimea maximă a unei țesături în războiul țărănesc (cca 100 coți).
pîrnaie, s.f. — oală mare de pămînt.
platcă, s.f. — placă, tăbliță de scris din ardezie: „Să citească pe felurime, să scrie pe platcă și, hei! mai tîrziu să învîrtească tocul pe hîrtie".
platru, s.m. — ipsos.
plăvan, adj. — alb-plumburiu, cenușiu.
plăviț, adj. — blond.
pleoapă, s.f. — capacul coșciugului.
pletură, s.f. (pl. *pleture*) — împletitură de nuiele dintre doi pari de la gard.

plimb, s.n. — balustradă; bara unei scări: „O mînă îi alunecă pe plimbul unei scări".

plisă, s.f. — țesătură de bumbac asemănătoare cu catifeaua; pluș.

ploapă, s.f. — v. *pleoapă*.

plocad, s.n. — cergă, macat, țesătură de casă din lînă nevopsită.

poala-Maichii-Precestii, s.f. — volbură, rochița-rîndunicii.

pocîltit, adj. — slăbit de nemîncare, lihnit, hămesit.

podidi, vb. — (despre plîns sau rîs) a covîrși, a copleși, a izbucni; a zvîcni: „Simțea că vinele capului podideau grabnic, apoi iarăși amorțeau".

polc, s.n. — (înv.) regiment; ceată.

pol imperial, s.m. — veche monedă rusească de aur.

pomojnic, s.m. — conducător administrativ al unei plăși în regimul trecut.

ponivos, adj. — chior, urduros; nătîng.

pont, s.n. — (la jocul de cărți) cartea cea mai valoroasă.

ponta, vb. — (la jocul de cărți) a miza o sumă de bani.

pospal, s.n. — strat subțire, spoială; praful de făină cel mai fin de la măcinat; (fig.) persoană aleasă, fruntaș.

poșghi, vb. (refl.) — a se acoperi cu o pojghiță.

pot, s.n. — (la jocurile de noroc) suma rezultată din mizele tuturor jucătorilor într-o tură.

potcă, s.f. — pocitanie, stîrpitură.

poturi, s.m. (pl.) — pantaloni largi în partea de sus și strînși pe pulpe, purtați odinioară de arnăuți, de surugii și de haiduci.

praftoriță, s.f. — unealtă de fierărie cu care se stropește cu apă bucata de metal înroșită sau cărbunii.

praporgic, prapurcic, s.m. — sublocotenent în armata rusească de altădată.

praștie, s.f. — frînghie de care se ține calul pentru a-l dresa.

prăştiaş, s.m. — cal de praştie; cal lăturaş, înhămat suplimentar alături de cei puşi la oişte.
priar, s.m. — prier; numele popular al lunii aprilie.
prigori, vb. (refl.) — a se expune la dogoarea focului sau a soarelui.
proclet, adj., subst. — blestemat, afurisit; diavol.
profir, adj. — (înv.) de culoare trandafirie.
puişor, s.m. — vas de lemn de brad cu capacitate mică, folosit pentru păstrarea apei, cofiţă.
pupezele, s.f. (pl.) — plantă de pădure, ale cărei flori, la început roşii, devin ulterior albastre, apoi verzui; orăstică, pipigioi.

R

rara-rara, loc. adv. — încet, domol, pe îndelete.
razăm, s.n. — rampa scării.
razna, s.f. — răzleţire: „Prostia pîndeşte mintea omului cum pîndesc lupii razna oilor".
răsfoi, vb. (refl.) — (fig.) a se lăfăi, a domina: „Hangiul venetic, bogat putred, să răsfoia în duhoarea de ţuică".
răsură, s.f. — floare de măceş; trandafir sălbatic.
răsurat, adj. — rumenit, îmbujorat.
răzorit, adj. — lucrat cu model în culori, în mai multe şiruri paralele.
relansa — (la jocul de cărţi) a mări miza.
rizil, s.n. — plasă subţire cu care se strînge părul; fileu.
roată, s.f. — companie de ostaşi; ceată.
roata pămîntului, s.f. — margine, orizont: „Frunzele uscate scot sunete seci şi repezite în depărtări, se perd spre roata pămîntului".
rodan, s.n. (pl. *rodane)* — unealtă casnică de făcut ţevi.
rogodele, s.f. (pl.) — fructe mărunte, de tot felul.
roială, s.f. — figură la jocul de cărţi.
rontuit, adj. — rotunjit, în ronturi.
roşcodan, adj. — roşcovan.

rotaș, adj. (pl. *rotași*) — (despre cai; și substantivat) înhămat lîngă roată, în spatele înaintașului.
rotocolit, adj. — în formă de cerc; circular.
rovină, s.f. — groapă, surpătură; loc mocirlos.
rubia, *rubelă*, s.f. — numele unei monede turcești de aur.
rug, s.m. (pl. *rugi*) — mur, nume dat mai multor specii de arbuști din familia rozaceelor.
rujă, s.f. (pl. *ruji*) — măceș; (fig.) rumeneala din obraji.

S

sabur, s.n. — substanță farmaceutică parfumată și cu gust foarte amar, extrasă din frunzele unor plante.
saca, s.f. — butoi pus pe roate, cu care se aduce apa de la fîntînă sau de la rîu.
sacagiu, s.m. — cel care transportă apa cu sacaua pentru a o vinde.
saftian, s.n. — piele de capră subțire și fină din care se confecționează încălțăminte luxoasă ori obiecte de marochinărie.
salep, *salip*, s.n. — băutură preparată de orientali din tuberculii unor specii de orhidee cu miere și apă.
sanchiu, adj. — posac, ursuz, încăpățînat.
săpunel, s.n. — plantă erbacee cu floare albă sau trandafirie.
scînteioară, s.f. — floare de cîmp, brumărea.
scoc, s.n. — jgheabul prin care curge apa pentru a pune în mișcare roata morii; uluc.
scorboroși, vb. — a sfredeli, a se găuri din cauza putrezirii, a deveni scorburos.
scovardă, s.f. — uscățele, minciunele; un fel de prăjituri.
scovergă, s.f. (pl. *scovergi*) cergă, țol.
selected, s.n. — lumea „bună", elita: „selectedul capitalei".
sepie, s.f. invar. — culoare cafeniu-închis, asemănătoare cu lichidul secretat de moluște marine

cu același nume; desen făcut cu astfel de culoare.

seraschier, s.m. — comandant suprem al unei armate turcești.

sfanț, s.m. (pl. *sfanți*) — veche monedă austriacă de argint, în valoare de aproximativ doi lei.

sfănțoaică, s.f. — jumătate de sfanț, un leu.

sibarit, s.m. (pl. *sibariți*) — desfrînat.

simigiu, s.m. — persoană care face sau vinde covrigi și plăcinte.

siminoc, s.n. — plantă cu flori mici, galbene, care-și păstrează culoarea și aspectul natural și după ce se usucă.

simit, s.m. (pl. *simiți*) — covrig presărat cu semințe de susan.

sinie, s.f. — tavă mare și rotundă de aramă.

sipet, s.n. — cufăr de lemn (uneori sculptat sau încrustat) în care se păstrează obiecte de valoare.

sit, s.n. — priveliște, peisaj.

sitav, *siteav*, adj. — răgușit.

sîngele-voinicului, s.m. — plantă agățătoare cu flori mari, roșii, violete sau albe.

sîngerică, s.f. — arbust cu ramuri drepte, frunze ovale, flori albe și fructe negre, toamna capătă culoarea roșie întregul arbust; sînger.

slei, vb. — a curăța fundul unei fîntîni pentru a-i destupa izvoarele.

slomni, vb. — a rosti cu greutate vorbele, a îngăima.

smead, adj. — negricios și palid.

sobol, s.m. — cîrtiță.

solbă, s.f. (pl. *solbe*) — arșic de capră; (fig.) de culoare albă.

solitar, s.n. — piatră prețioasă; diamant de mare valoare, montat singur la o bijuterie.

solvent, s.m. — elev care plătea taxă de frecvență și de internat în școlile burgheze.

spată, s.f. — piesă la războiul de țesut prin care se trec firele urzelii.

spatie, s.f. — (la cărțile de joc) carte cu trifoi, treflă.

spențer, s.n. — haină scurtă, fără mîneci.

spermanțet, s.n. — substanță de culoare albă, folosită la fabricarea lumînărilor; stearină.
spilcă, s.f. — ac de cap.
spițărat, adj. — care are spițuri, dantelat.
stacoj, s.m. — rac.
stihar, s.m. — versificator; poet.
stînjiniu, adj. — de culoarea stînjenelului; liliachiu.
strămuravriță, s.f. — băț cu vîrf ascuțit (metalic) pentru a îndemna vitele la mers.
străvedea, vb. — a întrevedea.
streajă, *ștreajă*, s.f. — candelă de cimitir: „Casele mici și rari, pîlpîind slab prin niște ochiuri de geam cît sfertul de hîrtie, păreau mai mult niște streji de cimitire"; barieră.
stropoli, vb. — a munci grăbit în gospodărie; a roboti, a trebălui.
surlaș, s.m. — cîntăreț din surlă.
suvelniță, s.f. — suveică.

Ș

șart, s.n. — (în expr.) *pe șart* — în ordine, pe rînd.
șatră, s.f. — atelier primitiv de fierărie.
șef de masă, s.m. — funcție administrativă, în trecut, echivalentă cu a sub-șefului de birou.
șițui, vb. — a înveli o clădire cu șiță (șindrilă).
șmah, s.n. — gust (rău) pe care-l capătă uneori mîncărurile ori băuturile; poftă, chef.
șodron, s.n. — joc de copii.
șofran, s.n. — plantă cu flori violete din care se extrage o substanță aromatică și colorantă, galbenă.
șterpi, vb. — a trece cu mare viteză.
șui, adj. — prelung, alungit; zănatic.

T

taft, s.n. — reședință administrativă.
taifas, s.n. — (fig.) cafea.
talie, s.f. — (la jocul de cărți) timpul cît durează împărțirea și jucarea tuturor cărților o dată.

tarara, s.f. — melodie sau poveste monotonă, fără şir.

tarlatan, s.n. — ţesătură de bumbac foarte subţire, de culoare deschisă.

tăblit, adj. — acoperit cu tablă.

tăiat, adj. — slăbit: „Un surîs licări în ochii lui tăiaţi de munca registrelor".

tălpoaie, s.f. — grindă groasă care se pune la temelia unor construcţii.

tărtăcuţă, s.f. — plantă agăţătoare, cu flori albe, cu fructe asemănătoare dovleacului, colorate în roşu.

tărtăneţ, adj. — (despre cap) rotund.

teacă, adv. — (în expr.) *a asculta teacă de pămînt* — a asculta într-o tăcere desăvîrşită.

tel, s.n. — fir metalic, pus în legătură cu un clopoţel, ţinînd loc de sonerie.

tibet, s.n. — un fel de ţesătură de lînă.

tibişir, s.n. — cretă.

tigrat, adj. — cu dungi negre (ca tigrul).

tilincă, s.f. — fluier din coajă de tei sau de cireş, fără găuri; trişcă.

tivgă, s.f. — plantă cu flori mari, albe, cu fructe mari de forme variate; vas făcut din fructul uscat al acestei plante.

tînjală, s.f. — proţap cu jug separat de car, de care se prinde plugul; prăjină lungă.

toană, s.f. — răstimp.

toartă, s.f. — cercel în formă de inel.

tolbaş, s.m. — negustor ambulant de mărunţişuri.

topenie, s.f. — prăpăd, dezastru; „în topenia pămîntului", peste măsură, extraordinar.

toptangerie, s.f. — prăvălie unde se vinde cu toptanul, cu ridicata.

tratavanghel, s.n. — tetravanghel; cele patru evanghelii în care se povestesc fapte din viaţa lui Isus.

trăsni, vb. (refl.) — a se ameţi de băutură.

tron, s.n. — coşciug, sicriu.

tufan, s.m. (pl. *tufani*) — specie de stejar.

tulpina, vb. (refl.) — a deveni, din ramură, tulpină cu rădăcini proprii: „fitece ramură se tulpinase".
tumbac, s.n. — alamă.

Ţ

ţaglă, s.f. — ţeapă; (în expr.) *a rămîne cu ochii ţaglă* — a rămîne cu ochii ţintă, pironiţi.
ţest, s.n. — capac de lut, concav, care se arde o dată cu vatra şi apoi se aşază pe vatră, deasupra pîinii puse la copt.
ţifloi, s.n. — instrument primitiv de suflat, care scoate sunete stridente.
ţintaură, s.f. — plantă cu flori roz, cu gust foarte amar, folosită în farmacie.
ţiplă, s.f. — băşică de animal umflată şi apoi uscată, folosită în trecut la ferestrele caselor ţărăneşti în loc de sticlă.
ţîţînă, s.f. — gurguiul ulciorului.

U

ujujit, adj. — uscat (despre aşchii sau vreascuri pentru aprins focul).
ulului, vb. — a cînta monoton, fără cuvinte (pentru a adormi un copil).
ululuială, s.f. — zgomot nelămurit, asemănător cu un plîns.
unda, vb. — a mişca în valuri; a face unde.
unghia-găii, s.f. — plantă cu flori galbene-verzui, dispuse în ciorchine.

V

valmă, s.f. — vălmăşag, învălmăşală, mulţime în neorînduială.
vardie, s.f. — gardă.
vasîlcă, s.f. — cap de porc împodobit, purtat de flăcăii care colindă de Anul nou.
văcui, vb. — a trăi mult, a vecui.
vătui, s.m. — ied (de un an); pui de căprioară.
viţioane, s.f.(pl.) — şuviţe de păr.

vîlnec, s.n.(pl. *vîlnece)* — fotă încrețită sau plisată, desfăcută într-o singură parte.
vîrtej, s.n. — arc cu care se poate ridica o căruță, car etc. spre a se putea repara roata; vinț.
volnici, vb. — a elibera.

Z

zalhana, s.f. — abator.
zavistii, vb. — a invidia; a face intrigi.
zăblău, s.n. — țol, pătură, cergă, covor.
zăbun, s.n. (pl. *zăbune*) — haină de iarnă vătuită; pufoaică.
zăcaș, s.n. — leneș; slăbănog; ranchiunos.
zărpălatec, adj. — ușuratic, neserios.
zărvăi, vb. — a vorbi tare, mai mulți deodată; a face zarvă.
zăvelcă, s.f. — fiecare din cele două fote ale costumului național.
zîmba, vb. (refl.) — a se strîmba, a rînji.
znopi, vb. — a trînti.
zodiaș, s.m. — cel ce pretinde că ghicește viitorul după zodii; zodier.
zur, s.n. — zornăit.
zurgălie, s.f.(pl. *zurgălii*) — clopoțel, zurgălău.

TABLA ILUSTRAŢIILOR

CUPRINS

ADDENDA

Poiana-Lungă—Amintiri

Din periodice

Note și variante

ADDENDA